

117 U

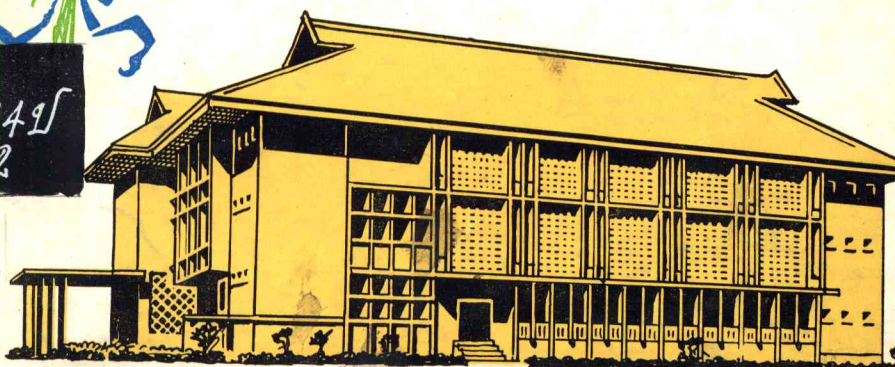
ประวัติครู

หอสมุดคุรุสภา

7491
12

๑๖ มกราคม ๒๕๐๘

ประวัติสาร

❖ คุรุสภาจัดพิมพ์ในวันครู ❖

ฉบับ มกราคม ๒๕๐๘

๑๕๓
๑๕๕๕

หอสมุดคุรุสภา

18396

๑-๑๒

คณะกรรมการแผนกประวัติครู ได้รับมอบจากคณะกรรมการจัดงาน

วันครู ๑๖ มกราคม ๒๕๐๘ ให้เรียบเรียงประวัติครูผู้ล่วงลับไปแล้ว
ที่มีความสามารถในหน้าที่การงานเกี่ยวกับการศึกษาในต่าง ๆ กัน
เพื่อพิมพ์เป็นพระรตกในวันครู ๑๖ มกราคม เป็นประจำทุกปี เว้น พ.ศ.
๒๕๐๗ เนื่องจากกรรมการข้างท่านได้รับมอบหมายจากกระทรวงศึกษา-
ธิการให้เรียบเรียงประวัติกระทรวงในโอกาสที่กระทรวงได้ตั้งมาครบ ๗๒ ปี
ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๐๖ คณะกรรมการได้จัดพิมพ์ประวัติครูไป
แล้วรวม ๑๐๐ ท่าน ในสัปดาห์นี้ได้เรียบเรียงประวัติครูอีก ๑๐ ท่าน
เพื่อเป็นการเผยแพร่เกียรติคุณของครูในอดีต ในโอกาสวันครู ๑๖
มกราคม ๒๕๐๘

รายนามคณะกรรมการแผนกประวัติครู ในงานวันครู พ.ศ. ๒๕๐๘

๑. นายรอง ศยามานนท์	หัวหน้าแผนก
๒. หลวงสวัสดิศาสตราศรพทธี	ที่ปรึกษา
๓. ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรี	ผู้ช่วย
๔. ขนวิรพีหัชจรยา	ผู้ช่วย
๕. นายพงศ์อินทร์ ศุขขจร	ผู้ช่วย

- ๖. นางสาวบุญใจ อังคประดิษฐ์ ผู้ช่วย
- ๗. นายอภัย สิงห์ศักดิ์ ผู้ช่วย
- ๘. นายภักดี นวสังข์ ผู้ช่วยและเลขานุการ
- ๙. นายจุล ชีวะรวม ผู้ช่วยและผู้ช่วยเลขานุการ

ในคืน คณะกรรมการได้เรียบเรียงประวัติครุฑวงลัยไปแล้ว โดย

เลือกครุฑมีความสามารถเด่นในด้านต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า การจัดการศึกษาในส่วนภูมิภาค การจัดการศึกษาด้านโรงเรียนราษฎร์ การจัดการศึกษาในบ้านเกษตรกรรม ศิลปกรรม หัตถกรรม ตลอดจนการอบรมกุลสตรี ฯลฯ ส่วนรายชื่อเด็กนักเรียนฝึกหัดครูสอบไล่ได้เขียนสรุปประกาศนียบัตรได้นำลงมาพิมพ์ขายเล่ม เป็นรายชื่อผู้สำเร็จอนุปริญญาक्रमัชยัม ฟ้า-ลงกรณมหาวิทยาลัย, อนุปริญญาวิชาการศึกษา, ประโยคक्रमัชยัมและประโยคครูประถม คัดจากหนังสือประวัติครูเล่มก่อน ๆ จนถึง พ.ศ.

๒๕๑๗

หอสมุดครุสภา

ในการเรียบเรียงครั้งนี้ แผนกประวัติครูได้ริบความเขื่อเพื่อช่วยเหลือจากบรรดาท่านผู้ใหญ่หลายท่าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการและโรงเรียนต่าง ๆ ในการหาภาพถ่าย ประวัติ และเรื่องราวความเป็นมาต่าง ๆ ของท่านเจ้าของประวัติ นอกจากนี้ท่านผู้มีนามต่อไปนี้ได้กรุณาเรียบเรียงประวัติครูบางท่านในหนังสือประวัติครู ๑๖ มกราคม ๒๕๐๘ จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ทนทวย

๑. นายอภิย์ จันทร์วิมล เขียนประวัติ นางสาววรรณ วิภาชน์-
วิทยาสิทธิ์
๒. นางสาวเทิมศิริ กิสสะมาน เขียนประวัติ ขุนยพานสาสน์
(தாக กิสสะมาน)
๓. นายเขียน ยมศิริ เขียนประวัติ ศาสตราจารย์ ศิลป
พระศิริ
๔. นางเพ็ญศรี เอกกานตรง เขียนประวัติ หลวงสุวรรณ-
วาทกสิกิจ (สุวรรณ เวศานนท์)
๕. นางสาวมณฑนา ปลายบุตร เขียนประวัติ นายพิชิต
โสภณ ปลายบุตร
๖. นางสาวบุญส่ง วรรณะสาร เขียนประวัติ นายประพจน์
วรรณะสาร

๗. นางทองพูนศรี ศิริหรือ เขียนประวัติ นายสงวน เล็กสกุล
รายชื่อนักเรียนฝึกหัดครูสอบไล่ได้เป็นครูประกาศนียบัตรพหุมาลง
พิมพ์ไว้ท้ายเล่มนี้ บางท่านอาจมีคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับชื่อ ชื่อสกุล วุฒิ
และตำแหน่งหน้าที่ ทั้งนี้เพราะไม่สามารถติดต่อสอบถามไปยังเจ้าตัวได้
โดยทวลง รายใดที่ติดต่อไม่ได้ก็จำกัดตามรายชื่อที่ปรากฏในทะเบียน
ของสถานศึกษานั้น ๆ หากท่านผู้ใดพบข้อบกพร่องเกี่ยวกับประวัติครูหรือ
รายชื่อนักเรียนฝึกหัดครู ก็ขอได้โปรดแจ้งให้ทราบด้วย จะขอบพระคุณมาก

อนึ่ง แผนกประวัตครุขอขอบพระคุณบรรดาท่านที่พบข้อบกพร่องใน

หนังสือประวัตครุเล่มที่แล้ว ๆ มา และกรุณาแจ้งไปให้ทราบ หนังสือ
 ประวัตครุมีจำหน่ายที่สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา และร้านศึกษาภัณฑ์-
 พาณิชย์ ขณะนี้ยังมีเหลือครบชุด

คณะกรรมการแผนกประวัตครุ พ.ศ. ๒๕๐๘

หอสมุดคุรุสภา

นางสุวรรณ วิภาชนวิทยาสถิต	๑
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์	๒๓
นาย อี. เจ. กอทเฟรย์	๔๙
ขุนยุพานุสาสน์ (தாக คีตัสमान)	๕๖
ศาสตราจารย์ ศิลป์ พระศรี	๖๕
หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (สุวรรณ เวคานนท์)	๘๗
นายพิชิต โสภณ ปาลบุตร	๑๐๕
นางสาวบุญเกลอ กรดิกษณ	๑๒๔
นายประพัฒน์ วรรณะสาร	๑๔๔
นายสงวน เล็กสกุล	๑๕๔
บรรณานุกรม	๑๖๕
รายชื่อผู้สอบไล่ได้ประโยคครูประถมชายหญิง	
พ.ศ. ๒๔๙๕—๒๔๙๗	๑๖๗
รายชื่อผู้สอบไล่ได้ชั้นปริญญาวิชาการศึกษา พ.ศ. ๒๔๙๗	๑๗๓
รายชื่อผู้สอบไล่ได้ประโยคครูมัธยมชายหญิง	
พ.ศ. ๒๔๙๘—๒๔๙๗	๑๗๕
รายชื่อผู้สำเร็จอนุปริญญาครูมัธยม ๑ ฟ้างกรมมหาวิทยาลัย	๒๑๔

นางสุวรรณ วิภาชนวิทยาสัทธ

นางสุวรรณ วิชาชนวทยาสิทธิ์

พ.ศ. ๒๔๑๔ - ๒๕๐๖

นางสุวรรณ วิชาชนวทยาสิทธิ์ เกิดในสกุล สวัสดิ์ลักษณะ เมื่อ
วันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๔ นัยเป็นปีที่ ๔ ในแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่บ้านหลังวัดหงส์รัตนาราม อำเภอบาง-
กอกใหญ่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งนายสังข์ทศ พกกระเวส ผู้เป็นบุตรโตครอบครอง
อยู่ ณ บัดนี้ บิดาของนางสุวรรณ วิชาชนวทยาสิทธิ์ ชื่อเหมื่อน มารดา
ชื่อเหมอง มีพี่น้องร่วมบิดามารดา รวม ๘ คนด้วยกันคือ

๑. พระสมันตยติ (เจริญ สวัสดิ์ลักษณะ)
๒. นางสุวรรณ วิชาชนวทยาสิทธิ์
๓. นางวงษ์ บุญเกษม
๔. นางแหว สามนเสน
๕. นายเวยน สวัสดิ์ลักษณะ
๖. นายวัน สวัสดิ์ลักษณะ
๗. ขุนประมวลราชทรัพย์ (เวก สวัสดิ์ลักษณะ)
๘. นายวาท สวัสดิ์ลักษณะ

ทั้งนี้ นางสุวรรณ วิชาชนวทยาสิทธิ์ มีเพียงคนเดียว คือ ขุนประมวลราชทรัพย์
ขุนประมวล ๗ เล่าว่า “คุณพ่อเป็นหลานพระยานครศรีธรรมราช คุณแม่

เป็นบุตรคนยายแจ่ม ซึ่งเป็นหลานพระยาพิทลุง (ทองขาว) พระยาพิทลุงเป็น
 เชื้อแขกสั่น สืบสกุลมาจากพระยาแก้วเการพ เจ้าเมืองพิทลุง คุณยายแจ่ม
 เดิมอยู่จังหวัดพิทลุง แล้วได้มาตั้งภูมิลำเนาอยู่ข้างวัดราชโอรส (วัดจอม-
 ทอง) อำเภอบางขุนเทียน จังหวัดธนบุรี ครั้นสุดท้ายได้ย้ายมาอยู่หลังวัด
 หงส์รัตนารามโดยได้รบพระราชทานที่ดินให้เป็นกรรมสิทธิ์ บรรดาบุตรของ
 คุณพ่อคุณแม่ทุกคน เกิดที่บ้านหลังวัดหงส์รัตนาราม”

พิเคราะห์ได้จากถ้อยคำชนประมุขวรรษาทรพย มีข้อความที่น่าสนใจคือ
 บ้านหลังวัดหงส์รัตนารามตั้งมอยบนที่ดินซึ่งได้รบพระราชทาน เมื่อสืบประวัติ
 ต่อไป ก็ได้ความแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น เพราะปรากฏว่าท่านชู ชาวสวนวัดหนึ่ง
 เป็นภริยาพระยาราชวงศ์ บ้านริมวัดหงส์รัตนาราม มีบุตรหญิง ๒ คน คือ
 ท่านเพ็ง เป็นภริยาพระยานนทบุรี และท่านปลั่งเป็นภริยาพระยาพิทลุง
 (ทองขาว) ท่านเพ็งยกพระยานนทบุรีมีบุตรชื่อท่านเรียม ได้เป็นพระมเหสี
 ในรัชกาลที่ ๒ และเป็นราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ซึ่งต่อมาได้ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระศรีสุริเยศ ส่วนพระยาพิทลุง (ทอง
 ขาว) มีบุตรชื่อบ๊วย ต่อมาได้รบพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นทพพระยาพิทลุง
 แทนบิดา นายมา (ตาของคุณครูสุวรรณ) เป็นผู้มีความรู้ทางภาษาบาลี
 และฝึกลงในทางค้ำสนามอยู่มาก ได้ไปมาทวักขวรรณเวคเณอง ๆ จนเป็นที่
 ไปรศปรานของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นทรงผนวช
 อยู่ทวักขวรรณเวค ในตอนนั้นนายมาตั้งบ้านเรือนอยู่ทข้างวัดราชโอรส อำ-
 เภอบางขุนเทียน จังหวัดธนบุรี ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริเห็นว่าบ้านอยู่ไกลนัก จึงได้พระราชทานที่ดินหลังวัดหงส์รัตนารามให้เป็นกรรมสิทธิ์

นางสุวรรณ วิชาชนวทยาสิทธิ เป็นนักเรียนรุ่นแรก ๆ ของโรงเรียนกลสตรวงหลวง ซึ่งคณะมิชชันนารีอเมริกันได้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗ ณ ที่คนหน้าโรงพยาบาลศิริราช ตรงที่เป็นหอพักของนักเรียนพยาบาลเคยวน ตอนนั้นโรงเรียนกลสตรวงหลวงเป็นโรงเรียนแห่งเดียวในประเทศไทยที่นักเรียนหญิงให้อยู่ประจำที่โรงเรียน และนักเรียนไม่เกินสามสิบคน

เด็กหญิงสุวรรณ สวัสดิ์กลภณณ์ ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนกลสตรวงหลวงเมื่อปลายปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๒๔ อายุสิบปี ซึ่งถ้าเป็นเคยวน ก็ต้องว่าอายุมากสำหรับเด็กที่เริ่มเข้าเรียน แต่ครั้งกระโน้น การศึกษาของสตรียังไม่แพร่หลาย จึงปรากฏว่า เด็กหญิงสุวรรณ สวัสดิ์กลภณณ์ เป็นเด็กเล็กที่สุดในโรงเรียน ในระยะนี้ ครูอเมริกันที่อยู่ประจำที่โรงเรียนดูเหมือนจะนิยมมีสัปดาห์ และ มีสัปดาห์ละสามครั้ง ส่วนครูไทยที่มชอเสียงและเขมังกาลังสำคัญๆของโรงเรียน คือ ครูถ้วน มารดาของนายถ้วน บุญอุทิศ

ตามหนังสือโรงเรียนกลสตรวงหลวงกษมหม่มโคลซึ่งคุณครูทาด ประเสริฐ เป็นผู้เขียนและรวบรวม เรื่องปรากฏว่า "พ.ศ. ๒๔๒๘ (ค.ศ. ๑๘๘๕) นางถ้วน ผู้เป็นครูดีและแม่บ้านที่สามารถมาช้านานได้ลาออกจากโรงเรียน ส่วนนักเรียนรุ่นใหญ่ที่ทนขบถรักใคร่ก็พากันออกตามนางถ้วนไปด้วย ซ้ำมีสัปดาห์ละสามครั้ง ซึ่งเป็นอาจารย์อเมริกันอยู่คนเดียว ก็ยังเชิญภาพไม้คดของลาภขอเมริกา เคารวะหัดชำระตาของโรงเรียนยังไม่ถึงกับต้อง

ล้มเลิก การศึกษาอันหยิ่งวากลงจึงไต่เจริญขึ้นประจุกต้นไม่ใหญ่ เพราะ
 ในปลายบั้นเอง มีสเ็คณะ เอส. โคล์ ไต่ย้ายมาจากเซียงใหม่และเข้า
 รับช่วงโรงเรียนชงร่อแรวจนจรลมมดลมหล่นนสขค้อมมา ออกค่อนหน
 คณครตาด ประทปะเสน เล่าว่า มีสโคล์ไต่ “เปลี่ยนวิธปกครองโรงเรียน
 เซาส้มขบจขบหลายประการ ประการหนงคอบ เลกวิธรับนกเรียนกนอย
 หลบขนอนเลาเรียนเปล้า และทคองแถมเครองนงหมฟรนนเสย จคโรงเรียน
 ให้นำพานก เล่าหาคทสามารถมาสอนกเยนทชกชวนให้คนไทยเลอมีได
 ในการศีกษาขงชน แล้วเรียกคาลาเรียนและเลยงคูล์เรจ เทอนละ ๕ ขาท
 เวลานั้นนขว่าแพงมากแก่คนทไม่เคยเสยอะไรมาก่อน เทอมแรกขงวิ
 ปฏุกการใหม่ ทำให้สปกครองนกรเรียนโดยมากไม่พอใจ พากันมาลาขค
 หลานออกเกอบหมค เหลอเด็ก ๆ อยเพยง ๑๖ คนเท่านั้น”

พิจารณาจากหลักฐานดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า เมื่อค่อน
 มีสโคล์ มาจากเซียงใหม่ และได้รับตำแหน่งเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียน
 กลสทรวังหลัง ใน พ.ศ. ๒๔๒๘ นั้น เด็กหญิงสุวรรณ สวัสดิกลษณ
 ไต่เรียนอยทโรงเรียนแล้วเป็นเวลา ๔ ปี และมีอายุราว ๑๕ ปี มีสโคล์
 เกิดเมือ พ.ศ. ๒๓๙๘ ในค่อนนั้น จึงมีอายุราว ๓๐ ปี

โดยเหตุที่โรงเรียนกลสทรวังหลังในระยะทมสโคล์ มาดำรงตำแหน่ง
 อาจารย์ใหญ่มีนักเรียนเหลือเพียง ๑๖ คน นางสาวสุวรรณ สวัสดิกลษณ
 ชงในระยะนี้กำลังรุ่นสาว จึงได้มีโอกาสเรียนกับมีสโคล์อย่างใกล้ชิดแล
 คงเป็นที่รักขงมีสโคล์เขันอนมาก ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๑ นางสา
 สุวรรณ สวัสดิกลษณ กเรียนจบชั้นสูงสุดขงโรงเรียนและไต่เข้าเขันค

ที่โรงเรียนกมลสตรีวังหลัง ในสมัยที่มิสโคลเป็นอาจารย์ใหญ่เป็นลำดับมา
 จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๓ จึงได้ลาออกจากโรงเรียนเพื่อไปสมัครกับขุนวิภาส-
 วิทยาลัย (สังข์ พุกกะเวส) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งกรรมการสอบได้
 ในกรมศึกษาธิการ รวมเวลาที่นางสาวสุวรรณ สวัสดิกลักษณ์ เป็นครูที่
 โรงเรียนกมลสตรีวังหลัง ๒๑ ปีกับ ๖ เดือน

ประวัติของนางสาวสุวรรณ สวัสดิกลักษณ์ ในตอนที่ดำรงตำแหน่ง
 ครูโรงเรียนกมลสตรีวังหลังนั้น คุณครูตา ประทีปประเสน ซึ่งเป็นศิษย์ผหญิง
 ได้เขียนไว้แล้วในหนังสือเรื่องโรงเรียนกมลสตรีวังหลังกับหม่อมโคล จึงขอ
 คัดข้อความบางตอนมากล่าวไว้ ณ ที่นเพื่อเรื่องจะได้ติดต่อกัน คุณครูตา
 ประทีปประเสน กล่าวว่

“เมื่อได้เขียนประวัติหรือประวัติของมิสโคล ข้าพเจ้า
 อดคิดถึงครูอีกคนหนึ่งไม่ได้ ผู้นั้นคือคุณครูสุวรรณ ตั้งแต่ข้าพเจ้า
 ได้เข้าเป็นนักเรียนวังหลังมากเห็นมิสโคลและคุณครูทำงาน
 ด้วยกันมาตลอดเวลา นอกจากทำงานในโรงเรียนแล้ว จะไปม
 ในการทำงานแห่งใดก็เห็นไปด้วยกันเสมอ ท่านเป็นอาจารย์ทรักของ
 ข้าพเจ้าและศิษย์อื่น ๆ เป็นอันมาก วิชาความรู้และคุณงามความ
 ดีที่ข้าพเจ้ามีอยู่ ก็โดยการอบรมสั่งสอนและแม่พิมพ์ของท่านและ
 มิสโคล.....

“ในเวลาที่คุณครูสุวรรณ เป็นครู อยู่ที่ โรงเรียน วังหลังนี้
 นอกจากสอนประจำชั้น ม. ๖ บางวิชาแล้ว ยังสอนชั้นเล็กที่สุด

ของโรงเรียน คือ ชนคืบอกด้วย เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ครูประจำ-
 ชนเล็กเมื่อเสร็จการสอนนักเรียนแล้ว ก็มีการสอนผู้ใหญ่อีก คือ
 สอน ครูสตรีอเมริกัน ที่เข้ามา ประเทศ ไทยใหม่ ๆ ให้รู้ภาษาและ
 หนังสือไทยบ้าง นอกจากนั้นยังเป็นเลขานการและผู้ช่วยสมุหบัญชี
 ของโรงเรียนด้วย ตอนปลายยังมีหน้าที่กอดอย่างหนึ่ง คือ เป็น
 บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ 'แสงอรุณ' (ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของ
 โรงเรียน)

“นอกจากการสอนในโรงเรียน ยังได้เข้าไปถวายพระอักษร
 ภาษาอังกฤษแด่พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงอรพินธุ์เพ็ญภาค
 ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมมหาราชวัง โดยมีสตรีผู้ใหญ่ผู้ดูแลการ
 ในตำแหน่งของเสด็จพระองค์นั้น ออกมารับถึงโรงเรียนทุกวัน ใน
 วันนั้นก็เข้าไปถวายพระอักษรภาษาอังกฤษแด่ พระเจ้าราชว-
 วงศเธอ พระองค์เจ้าเน็คโอม”

อนึ่ง ในระหว่างที่นางสาวสุวรรณ สวัสดิถลักษณ ดำรงตำแหน่ง
 ครูโรงเรียนกุลสตรีวังหลังนี้ ท่านได้ไปปฏิบัติงานที่สำคัญอีกสองเรื่อง คือ

ใน พ.ศ. ๒๔๓๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ครูโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ๖ คน ขึ้นไป
 ทพระราชวังบางปะอินเนื่องในงานต้อนรับพระเจ้าซาร์นิโคลาส แห่งประเทศ
 รัสเซีย ซึ่งในตอนนั้นยังทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมาร นางสาวสุวรรณ
 สวัสดิถลักษณ เป็นครุคนหนึ่งทมสโคลได้จักส่งไป เพราะรู้ภาษาอังกฤษ
 พอที่จะไปพูดจา กับเจ้าต่างประเทศที่ไม่รู้ภาษาไทย ส่วนครูที่

เป็นหัวหน้าไปในครั้งนั้น คือ มีสลูซัน คินแลป ซึ่งเพิ่งกลับจากต่างประเทศ และมีอายุมากกว่าเพื่อน ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๑ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ครูโรงเรียนกุลสตรีวังหลังจำนวน ๖ คน ขึ้นไปทูลพระราชวังขางปะอิน เสนอในงานรับเสด็จเคาน์ต้อฟทริน เจ้าชายอิตาลีเล่นฮอกครั้งหนึ่ง คราวนางสาวสุวรรณ สวัสดิคณิกษณ ซึ่งมายุ ๒๗ ปี ได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้า ส่วนผู้ไปกับด้วยคือ “ครูแช ครูมาลี ครูแวน ครูพลอย และครูเครือวัลย์” เรื่องราวละเอียดเกี่ยวกับงานต้อนรับเจ้าฝรั่งต่างประเทศที่พระราชวังขางปะอินนั้น ปรากฏอยู่ในหนังสือโรงเรียนกุลสตรีวังหลังกษัตริย์มหามงคลแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งก็แสดงความสามารถของนางสาวสุวรรณ สวัสดิคณิกษณ คือในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ ท่านไครย์เลือกให้เป็นตัวแทนไปร่วมการประชุมสมาคมนักศึกษาคริสเตียนสากล (World's Student Christian Association) ที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น การประชุมครั้งนี้ “เป็นการประชุมนักเรียนชั้นสูง ทั้งฝ่ายอักษรศาสตร์และคริสตศาสตร์” มีผลลงนามเข้าประชุม ๖๒๕ คน มีคนไทยรวมอยู่ด้วย ๓ คน คือ นายแพทย์ฉัตรสิทธิ์เวช (พันตรี หลวงวิมเนศวร์ประสิทธิ์ทิวาภิวัตน์) นายกิมเฮง มังกรพันธ์ และนางสาวสุวรรณ สวัสดิคณิกษณ นอกจากการประชุมนั้นแล้ว ยังได้ไปทูลโรงเรียนต่าง ๆ เช่น โรงเรียนอนุบาล และโรงเรียนการพิมพ์ของสตรีด้วย

เขียนมาดังทรงงั้น ก็พอจะสรุปได้ก่อนหนงว่า คุณครูสุวรรณ เป็นครูสตรีคนแรกชนเขียมชองเมืองไทย เป็นศิษย์รุ่นแรกและเพื่อนร่วมงาน

ของมิสโคล์ ในการเสริมสร้างโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง จนมีชื่อเสียงเด่น
 ในวงการการศึกษา และต่อมาได้กลายเป็นโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย คุณครู
 สุวรรณ มีความรู้ภาษาอังกฤษอย่างดีเลิศ ได้รับเชิญให้ไปถวายพระอักษร
 ภาษาอังกฤษแก่เจ้านาย ได้รับเกียรติให้ไปในงานรับเสด็จเจ้าต่างประเทศ
 ทพระราชวังบางปะอินถึงสองคราว นอกจากนั้น ยังเป็นผู้หญิงคนเดียวที่
 ได้ไปประชุมและดูงานในประเทศญี่ปุ่น ในสมัยที่คนไทยน้อยคนนักจะได้มี
 โอกาสไปต่างประเทศ ชีวิตโสดของคุณครูสุวรรณ ได้สิ้นสุดลงด้วยการ
 สมรสกับชนวิภาชน์วิฑูรย์ (สังข์ พุกกะเวส) แต่งงานครุของคุณครู
 สุวรรณ เพียงจบเพียงภาคแรก และยังมีภาคสองต่อไป ภายหลังที่ได้ทำ
 การสมรสแล้ว

ใน พ.ศ. ๒๔๕๓ คุณครูสุวรรณได้ออกจากโรงเรียนวังหลังไปอยู่
 ที่บ้านท่าช้าง ตำบลสะพานสว่าง หัวลำโพง ในตอนนั้น มิสโคล์ได้ไป
 เปิดโรงเรียนสตรีอีกแห่งหนึ่ง ที่ตำบลสะพานสว่างใกล้บ้านใหม่ของคุณครู
 สุวรรณ ให้ชื่อว่าโรงเรียนเยนเฮล์เมมโมเรียล มิสโคล์ได้ขอรับให้
 คุณครูสุวรรณเป็นครูใหญ่และช่วยทำการสอนที่โรงเรียนนี้ด้วย คุณครู
 สุวรรณจึงได้เป็นครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนเยนเฮล์เมมโมเรียล เป็นเวลา
 อีก ๑ ปีกับ ๖ เดือน และในระหว่างนี้ก็ได้ให้กำเนิดบุตรชายคนหนึ่ง ให้ชื่อ
 ว่า สังข์ทอง อนโลมตามชื่อเดิมของชนวิภาชน์วิฑูรย์ (สังข์ พุกกะเวส)
 ผู้บิดา และคุณครูสุวรรณ ผู้มารดาด้วย

งานสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่คุณครูสุวรรณได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริม
 การศึกษาของเมืองไทย คือได้ช่วยชนวิภาชน์วิฑูรย์ เรียบเรียงแบบ

หัดอ่านหนังสือไทยเร็วขเรียนร้อย และไต่พิมพ์เป็นเล่ม ก่อนที่খনวภาษา
วิทยาลัย จะได้รับคำสั่งให้ย้ายไปดำรงตำแหน่ง กรรมการมณฑลจันทบุรี
เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ หนังสือเล่มนี้ได้อใช้ในมณฑลจันทบุรี
บริและมณฑลอื่นอย่างแพร่หลายมาแล้ว แต่ต่อมาได้ยกเลิกเสียระยะหนึ่ง ครั้น
ถึง พ.ศ. ๒๔๙๙ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ขอต้นฉบับจากคุณครสุวรรณ
มาปรับปรุงใหม่ และได้ประกาศใช้เช่นแบบเรียนประเภทขคเล่มหนึ่ง จน
ตราขายทั่วทกวนนี้ สำหรับหนังสือแบบหัดอ่านภาษาไทยเล่มนี้ นับตั้งแต่
พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นต้นมา ได้พิมพ์แล้ว ๑๔ ครั้ง เป็นจำนวนหนังสือ
๙,๓๕๐,๐๐๐ เล่ม ส่วนเล่มปลายได้พิมพ์แล้ว ๑๑ ครั้ง เป็นจำนวน
หนังสือ ๓,๐๑๐,๐๐๐ เล่ม

খনวภาษาวิทยาลัยได้รับราชการในตำแหน่งศึกษานิเทศมณฑล
จันทบุรีจนถึงวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ จึงได้ขออกจากราชการ
รับพระราชทานบำนาญ ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งอยู่นั้นได้เล่นขบรรดา
ศึกษเป็นหลวงวภาษาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗
และเป็นพระวภาษาวิทยาลัยเมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ รวม
เวลารับราชการขมณฑลจันทบุรีประมาณ ๑๔ ปี

เมื่อพระวภาษาวิทยาลัย และคุณครสุวรรณได้ย้ายไปอยู่ที่จังหวัด
จันทบุรีใน พ.ศ. ๒๔๕๔ นั้น ได้กย้ายไปเรียนหนังสือทวด ส่วนเด็กหญิง
ก็ได้แต่เรียนกันตามบ้าน พระวภาษาวิทยาลัย ได้สร้างรากฐานอันสำคัญให้
แก่การศึกษาในจังหวัดจันทบุรี โดยได้ขโอนกตนของวคกลางเป็นทสำหรับ
สร้างโรงเรียน ในตอนนั้นวคกลางมีพระภิกษุเพียงรูปเดียวชื่อปาน นกรายน

เรียกขรวิปาน แต่ในไม่ช้าขรวิปานก็ลาสิกขาบท วัตถุประสงค์กลางจึงกลายเป็นวัดร้างและเป็นที่ตั้งของโรงเรียนต่าง ๆ ในสมัยต่อมา โรงเรียนแรกที่ไต่สร้างขึ้นในบริเวณวัดกลาง คือ โรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลจันทบุรี "เบญจมาราชทิศ"

งานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งของพระวราชนวทยาธิบดี ไต่สร้างให้แก่ชาวจังหวัดจันทบุรี คือ ไต่เริ่มการศึกษาสำหรับเด็กหญิง ในเรื่องนี้ คุณครูสุวรรณ ไต่มีบทบาทสำคัญอยู่เป็นอันมาก พระวราชนวทยาธิบดีนั้นเป็นคนเอาการเอางาน พุดจาซังซงและค่อนข้างจะต แต่คุณครูสุวรรณเป็นผู้มีนิสัยอ่อนโยน ภิรยาสภาพแจ่มชัดช้อย และพูดจาไพเราะ ชาวบ้านเคารพนับถนอมมากทั้งสองคน แต่ดูเหมือนจะรักคุณครูสุวรรณมากกว่า คนที่เมืองไต่พากันเรียกชอทานด้วยความเคารพว่า "คุณครูสุวรรณ" และบางครั้งก็เรียกแต่เพียงสั้น ๆ ว่า "คุณครู" ทั้งนี้ ในตลาดจันทบุรีในครึ่งกระโนน ถ้าพูดกันถึง "คุณครู" ก็ย่อมหมายความว่า "คุณครูสุวรรณ" ส่วนพวกนักเรียนชายนั้นพอเอ่ยชื่อพระวราชนวทยาธิบดี หรือเห็นตัวท่านเขา ก็เป็นต้องรู้สึกขยันทนความ หรือหมกพฤษงไปทันที

พระวราชนวทยาธิบดี และคุณครูสุวรรณ เริ่มจัดการศึกษาสำหรับเด็กหญิงในจังหวัดจันทบุรี โดยไปติดต่อกับชาวบ้านให้ส่งบุตรหญิงมาเรียนที่บ้าน แล้วส่งเข้าสอบชั้นประโยคประถมโดยสมทบสอบกับโรงเรียนรัฐบาล และเมื่อสอบชั้นประโยคประถมไต่แล้ว ก็ส่งมาเรียนต่อชั้นมัธยมและฝึกหัดครู ที่โรงเรียนเบญจมาราชาลัย ในกรุงเทพฯ ฯ ในฐานนักเรียนฝึกหัดครูในบ่ารุง เด็กหญิงที่ไต่รับการศึกษาฝึกหัดให้มาเรียนที่บ้านจรรวมการมณฑล

ในครั้งนั้น คือ เจิม ขตรหลวงข้าราชการบุรี, อนันต์ พิศนศรี,
 ลม้าย เจริญพิทักษ์, ช่าง ปรชากิจ, เซียน มณ, ชลอม สุวรรณศิลป์ไป
 ถวิล จันทวมล และ กิมอิ เกษมสานต์. สองคนหลังสอบชั้นประโยค
 ประถมโตแล้วก็เลิกเรียนและกลับไปอยู่บ้าน ส่วนหกคนแรกได้มาเรียน
 ที่กรุงเทพฯ และโตกลับไปเป็นครูอย่างน้อยชั่วระยะหนึ่งที่โรงเรียนหญิง
 ซึ่งโตเปิดทำการสอนเมื่อวันท ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ โดยใช้

ศาลาโรงเรียนหลวงเก่าซึ่งตั้งอยู่หน้าศาลาทาหลวง ตรงข้ามกับวัดจันทนาราม
 ต่อมาจึงได้ย้ายไปอยู่ที่โรงเรียนศรียานุสรณ์ซึ่งโตสร้างใหม่ และเจ้าพระยา
 ธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการโตเป็นผู้ประกอบพิธีเปิดเมื่อ
 วันท ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๓

ผู้เขียนใคร่ขออนุญาตกล่าวแทรกในตอนนี้ด้วยว่า ในระยะแรกที่
 พระวชิรญาณวทียาสัทธา และคุณครูสุวรรณได้ย้ายไปอยู่ที่จังหวัดจันทบูร
 ท่านโตไปเข้าบ้านอยู่ใกล้กับบ้านผู้เขียนที่ ตำบลตลาดโต จังหวัดจันทบูร
 ทั้งสองท่านชอบพอกับบิดามารดาของผู้เขียน และในตอนที่เกิดหญิง ๘ คน
 โตไปกวตวิชาที่บ้านธรรมการมณฑลเพื่อเตรียมตัวเข้าสอบชั้นประโยค
 ประถมนั้น ผู้เขียนมีอายุราว ๕ ปี และโตตามพี่สาวไปเรียนหนังสือ
 ที่บ้านธรรมการมณฑลด้วย หนังสือเล่มแรกที่ผู้เขียนเรียนคือ แขนงห
 านหนังสือไทยของพระวชิรญาณวทียาสัทธา คุณครูสุวรรณได้ช่วยสอนให้
 บ้าง และพวกพี่ ๆ ที่ไปเรียนกวตวิชาอยู่ในขณะนั้น โตช่วยสอนให้บ้าง
 ผู้เขียนโตเข้าเรียนชั้นมูลที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ในต้นการศึกษา

๒๔๕๖ และจำได้ว่าในตอนนั้นอ่านหนังสือออกมากแล้ว ผู้เขียนจึงถือ
ตนเองเสมอว่าเป็นศิษย์คนหนึ่งของคุณครูสุวรรณ

ภายหลังที่พระวชิรญาณวทียาสัทธ และคุณครูสุวรรณ ไปอยู่ที่
จังหวัดจันทบุรีไม่นาน ท่านก็ได้ช่วยชายใหม่อีกคนหนึ่ง ชื่อสังข์ทศ
พักกระแจะ ชงเกดเมอวนท์ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๖ แต่ต่อมาใน พ.ศ.

๒๔๖๒ ท่านได้ประสบความสำเร็จโตมั่งมีอย่างใหญ่หลวง เพราะสังข์ทศ
บุตรชายคนโตของท่านได้ช่วยเป็นไซหวัดใหญ่ และถึงแก่กรรมเมื่ออายุ
เพียง ๘ ปี

คุณครูสุวรรณแรกเข้ารับราชการเมอวนท์ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๑
ในตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนสตรีประจำมณฑลจันทบุรีศรีสยามสตรี ได้รับ
พระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๘๐ บาท ในเงินแผนกเงินหลวง ได้
อยู่ในตำแหน่งจนถึงวันท ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ จึงได้ลาออก

จากราชการ เพราะพระวชิรญาณวทียาสัทธ ได้รับคำสั่งให้ออก เนื่องจาก
คุณภาพครูใหญ่ รวมเวลาที่คุณครูสุวรรณได้รับราชการในกระทรวง
ธรรมการ ๗ ปี ๒ เดือน ๘ วัน เงินเดือนครั้งสุดท้ายที่ท่านได้รับเดือน

ละ ๑๔๐ บาท ซึ่งก็ต้องนับว่าอยู่ในขั้นและอันดีสูง เพราะในครั้งกระ-
นั้นเงินเดือนของกรรมการจังหวัดบางคนก็ราวเดือนละ ๘๐ บาทเท่านั้น

การที่จังหวัดจันทบุรีเคราะห์ดีที่คุณครูสุวรรณมาเป็นครูใหญ่
โรงเรียนหญิงในระยะแรกที่เริ่มสร้างโรงเรียน เป็นเวลาถึงเจ็ดปีเศษเช่น
นี้ว่าเป็นโชคลาภอย่างวิเศษ โชคล้ายของท่านที่ได้เคยทำงานร่วมกับหม่อม-

โคลทโรงเรียนกลสตรีวังหลัง ประกอบกยกริยามารยาทอันเข้มช้อยของ
 ท่านได้ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ผู้ที่กลบไปเป็นครูโรงเรียน
 สตรีศรียานุสรณ์ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ ก็ล้วนแต่เป็นศิษย์เก่าของท่านที่ท่าน
 ได้ช่วยอบรมสั่งสอนมาตั้งแต่ต้นจนสอบไล่ได้ประโยคประถมศึกษาเมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๕๕ และได้ส่งมาเรียนต่อที่กรุงเทพฯ นอกจากนั้นคุณครู
 สวรรณเป็นครูที่กระเบียดนิ้ว กิจการภายในของโรงเรียนสตรีศรียานุสรณ์
 จึงได้ตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคง ส่วนการปรับปรุงอาคารสถานที่ของ
 โรงเรียนซึ่งเดิมเคยเป็นบ้านน ก็ได้อาศัยศึกษาดิการมณฑลช่วยเป็นธุระ
 อย่างแข็งขัน จนถึงกยบางคร้งก็ไปนอนค้างที่โรงเรียน ทำให้ฝ่ายโรงเรียน
 ชายและชาวบ้านบางคนพุดกันว่า “คุณพระท่านกำลังหลงโรงเรียนหญิง”
 เป็นโชคคี่สำหรับโรงเรียนที่ในระยะนี้ พระยาวิสูตรโกษา (พัก สาณะเสน)
 ได้ไปพำนักอยู่ที่ “ทวยสาณะเสน” และได้ตกแต่งบริเวณบ้านของท่านด้วย
 พรรณไม้นานาชนิด ซึ่งส่งออกไปจากกรุงเทพฯ พระยาวิสูตรโกษาได้รับ
 เชิญให้เป็นผ้อปลการะโรงเรียนสตรีศรียานุสรณ์ และท่านได้ช่วยเหลือ
 โรงเรียนด้วยประการต่าง ๆ รวมทั้งการให้พรรณไม้จำนวนมากมาไปปลูก
 ในบริเวณโรงเรียนด้วย โรงเรียนสตรีศรียานุสรณ์ในครั้งกระโน้นจึงได้
 พร้อมทั้งภายนอกและภายใน มีชื่อเสียงโด่งดัง และเป็นเหตุให้หม่อมเจ้า
 สฤษฏคเษ คันนามสกุลไต้ไหม ? สมหเทศาภิบาลมณฑลจันทบุรี ดึง
 ออกปากเมื่อไปชมกิจการของโรงเรียนว่า “เมื่อหม่อมโคลทกยธรรมการช่วย
 กันสองแรงตงเงิน การศึกษาของเด็กหญิงชาวจันทบุรีคงรุ่งเรืองไม่ต้องสงสัย”

ในต้น พ.ศ. ๒๔๖๘

เหตุการณ์ที่ไม่ได้นกฝนได้บังเกิดขึ้นในวง

การศึกษาของมณฑลจันทบุรี

คือ พระวิภาชน์วิทยาลัย ได้รับโทรเลข

จากกระทรวงธรรมการให้ออกจากราชการ เนื่องจากสุขภาพครั้งใหญ่

ชาวจันทบุรีรู้สึกเสียใจมากในการที่ "คุณพระ" และ "คุณครู" จะต้อง

ไปจากจันทบุรีภายหลังที่ ได้ เสริม สร้าง ความ เจริญ ให้ แก่ วง การ ศึกษา ของ

มณฑลจันทบุรี เป็นเวลานานถึง ๑๔ ปีเศษ ส่วน "คุณพระ" และ

"คุณครู" ก็คงมีความอาลัยในการที่จะต้องจากจันทบุรีมิใช่น้อย ทั้งจะ

เห็นได้จากคำไว้อาลัยซึ่งนางสาวละเมียด เจริญพิทักษ์ ได้ประพันธ์ไว้อย่าง

ย่นยาว และพระวิภาชน์วิทยาลัย ก็ได้เขียนตอบอย่างไพเราะจับใจ

ซึ่งสมควรจะได้บันทึกไว้โดยสมบูรณ์ ในประวัติของคุณครูสุวรรณฉีกครั้ง

หนึ่งเพื่อมิให้สูญเสีย

นางสาวละเมียด เจริญพิทักษ์ ซึ่งรู้จักท่านทั้งสองเป็นอย่างดี ได้

เขียนคำไว้อาลัยเป็นคำกลอนดังนี้

ไอ้สถาน "ศรัยานุสรณ์" แต่ก่อนเคยเป็นพนาสนท์

สงัดเงียบไร้ผู้จรดล พักพลเสื่อสาบกว้างทราย

บัดนี้แลเป็นสง่า ทั้งสถลมรรคาหลากหลาย

บรรเจิดเจิดจันท์พรรณราย อวดได้แก่แขกเมืองมา

จังหวัดจันทบุรีมียศ ปราบกฎเกริกการศึกษา

ด้วยคุณพระวิภาชน์วิทยา สิทธิมาบำรุงปรุงการ

พร้อมด้วยคุณครูผู้ใหญ่ น้ำใจจากหลักฐาน

สมเป็นหัวหน้าบงการ ความคิดความอ่านเฉียบไว

ทำได้ไปไรผลดี

นับถือทั่วไปไพโร่นาย

หากใช้บัญชาประกาศิต

ที่ไหนพวกเราชาวจันท์

นารายณ์ปราบหม้อสุรมาร

อันเที่ยวเกรี้ยวกราวเหล่าร้าย

เปลื้องกายร้องรำทำเพลง

ฉกฉวยปีกปากลาย

บัดนี้เด็กร้ายหายสิ้น

ตั้งฤาจะไม่เบิกบาน

อันคุณความดีมีมาก

ขอไว้อาลัยใน

ยามย่างเข้าสถานศึกษา

สองสารบุปผาสารพรรณ

สองข้างทางถนนแนวใน

คดดอกเหลืองขาวพราวตา

ไกลชลอหลายหลายหลาก

ทางลัดตัดแยกแปลกงาม

สายหยุดคู่ครั้นชนกลิ่น

มะลิซ้อนมะลิวัลย์กลิ่นหอม

ชาวจันท์บุรุษทั้งหลาย

เสียดายจะจรจากกัน

แห่งเจ้าชีวิตเลอสรรค์

จะให้คนสำคัญนี้ไป

พระวิภาชน์ ๗ ปราบเด็กพาลทั้งหลาย

เรียกรายถนนกลับไป

ตะเบงผรุสวาทมาดหมาย

มิได้ยาเกรงเพรงการ

เป็นถิ่นอารยะด้วยทัญญู

ลูกหลานกลับเช่นเป็นดี

สุดยากแฉ่งลวนถวนดี

ด้วยมีเคารพครบครัน

“ศรียานุสรณ์” รังสรรค์

นับวันจะร้างโรยรา

ปลุกไว้เรียงรายชายขวา

ผูกแดงม่วงพวงงาม

บุปผาคหอมหวานอวลสนาม

ดินชาติลาดตามราวพรม

รินรินรสดีนิลาฉม

ร่วงลมดังเสียดายนาย

บุปผาสารพรรณนนั้น

ทานตะวันสารภีพิบูลราย

อิฐระเบียบเรียบเรียงโคจรอบ

ผู้มีคุณพระฯ ประปราม

แต่นับวันพลันจาก

เสียดายคุณงามความดี

อนึ่งคุณครูผู้หญิง

อาร์มีใจเที่ยงธรรม

อารมณั้ดั่งร่มโพธิ์แก้ว

นับเป็นยอดยิ่งหญิงไทย

จะเป็นผู้ทตเล็ก

ประกอบความรู้ทรงงาม

ประหนึ่งแสงจันทร์วันเพ็ญ

ให้เห็นอรไฟ

ครั้งนั้นจะจากไปจริง

ต่างแสนกำสรดเสียดาย

ท้อไปนคอคค่าทอบของพระวภาชนนวิทยาลัย และคุณครูสุวรรณ เมื่อ

ตอนย้ายกลับมาอยู่กรุงเทพ ฯ

นิจกาลาลัย

“โอ้วาครยานุสรณ์

สำนักศึกษานารี

จำปาจำป้ทั้งหลาย

กุหลาบมากมายแลงาม

ประกอบเขื่อนคั่นกันสนาม

ทำไว้ด้วยความประสงค์

คงยากจักเต็ม หนัก่อนก

ทมี่แก่เหล่าชาวจันท์

ทรงคุณธรรมยิ่งอย่างสรรค์

จำนรรจ์ไพเราะพร้อมละม่อมละไม

สมแล้วท่านเป็นครูใหญ่

หญิงใดแม่ได้ประพฤิตตาม

บรรเจิดจรโรลงสยาม

พยายามสอนสั่งหวังดี

สว่างเย็นส่องทั่วทุกวิถี

เตรียมที่บ่อกันอันตราย

ศิษย์หญิงครูบาทั้งหลาย

อาลัยทว้จังหวัดจันท์”

กาลก่อนเกียรติก้องก้องศรี

แต่นตองพรากจากกัน

เจ้าเคยขันช้อคนชม
 โรงเรียนสตรีศรีจันทร์
 ออกเอยเคยคั่นครุศิษย์
 นำตานองตาคราเศร้า
 เราไปเจ้าอยู่เปล่าเปลี่ยว
 โอหนอใครหนอาทร
 จำจากอาลัยในเจ้า
 จำกลิ่นกอนทุกขระทม
 โอวาทแทนวางต่างอยู่
 เคยเด่นความดีเคยได้
 ช้อเสี่ยงประเสริฐกว่าทรัพย์
 ความสัจบริสุทธิ์สตรี
 ครุศิษย์จิตรกราวพ่อ
 ความรักแน่นหนาเนานาน
 พ่อลูกผูกจิตคิดรัก
 พอสอนวอนสั่งทวงไว้
 ขอลาโรงเรียนครุศิษย์
 ขอลาพระสงฆ์ทั้งปวง
 ขวมนคุณพระพุทธรูปช่วยผล
 คัมภีร์ของครุศิษย์มวลมี
 ขวมนคุณพระธรรมล้ำเลิศ

ยินยลนียมยอดขวัญ
 นับวันแน่วันเห็นเรา
 น้ำจิตเดือนจิตจิตเหงา
 อกร้าวอรุอาวรณ์
 โดดเดี่ยวศรียานุสรณ์
 จิตฟอนใจฟกอกกรม
 ไศกเผาอกไหม้ไส้ขม
 จำกัมจรกลับกลับไป
 เจ้าผู้เพ็ญศรีผ่องใส
 จงคงดีไว้จงดี
 จงรับคำสอนเพ็ญศรี
 เลิศล้ำนารีนงคราญ
 เราก็รักร่วมลูกหลาน
 สงสารหนูน้อยกลอยใจ
 เหลือหาญสุดหกรักไหว
 อาลัยลูกรักหนักทรวง
 ขอลาญาติมิตรจิตห่วง
 ขอลาลับลวงจันทบุรี
 สิทธิสรรพมงคลเสริมศรี
 โรงเรียนจันทบุรีจำเริญ
 สิทธิสรรพประเสริฐสรรเสริญ

อุปถัมภ์ "เบญจมา" ดำเนิน
สรวมคุณพระสงฆ์ทรงศีล
โรงเรียนสตรีศรียา -

ชั้นสู่ความเจริญอารยา
วรชินโนรสรักษา
นุสรณ์ศึกษาสวัสดิ์"

เมื่อกลับจากมณฑลจันทบุรี คุณครูสุวรรณ และครอบครัวได้กลับมา
อยู่ที่บ้านเดิม คือ บ้านสวัสดิ์คฤกษณ์ หลังวัดหึงส์รัตนาราม ในตอนนั้นพระ
วิภาชน์นวัตยาตีทมิ มีอายุเพียง ๕๑ ปีเศษ ส่วนคุณครูสุวรรณแก่กว่าสาม
๓ ปี ทั้งสองคนยังแข็งแรง พระวิภาชน์นวัตยาตีทมิ จึงไปเป็นครูสอนภาษาไทย
ที่โรงเรียนกรุงเทพ ฯ คริสต์เตียนวิทยาลัย เป็นเวลาสองปี แล้วต่อมาได้ไป
ช่วยพระอาจารย์วิทยาคม (ดร. ยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์) ทำพจนานุกรมไทย-
อังกฤษ ที่วิทยุชมแมคฟาร์แลนด์ ถนนอนุกรมธรรม์ จังหวัดพระนคร ส่วน
คุณครูสุวรรณทำงานอยู่ที่บ้านเป็นส่วนใหญ่ และได้ไปช่วยงานโรงเรียน
วัดมณารทวิทยาลัยเป็นครั้งคราว นอกจากนั้นความสนใจของท่านอยู่ที่สังฆค
พุกกระเวส บุตรชายซึ่งได้มาเรียนต่อที่กรุงเทพ ฯ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘
และเมื่อเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ ที่โรงเรียนกรุงเทพ ฯ คริสต์เตียนวิทยาลัย
แล้ว ก็ได้ไปศึกษาวิชาเกษตรที่ประเทศฟิลิปปินส์ โดยทุนส่วนตัวเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๗๔

นายสังฆค พุกกระเวส ได้ไปเรียนวิชาเกษตรที่มหาวิทยาลัยลิลลิแมน
และมหาวิทยาลัยแห่งฟิลิปปินส์สอบไล่ได้ปริญญาตรี (B.S.) แต่เนื่องจาก
พระวิภาชน์นวัตยาตีทมิ ฝักใฝ่ได้ช่วยเป็นโรคในคอ ตั้งแต่เดือนตุลาคม
พ.ศ. ๒๔๗๘ และในที่สุดได้ถึงแก่กรรมที่บ้านสวัสดิ์คฤกษณ์เมื่อวันท ๑๕
เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๐ นายสังฆคจึงได้รีบเดินทางกลับบ้านในเดือนกรกฎาคม

พ.ศ. ๒๔๘๑ และได้เข้ารับราชการเป็นอาจารย์โรงเรียนเกษตรกรรมแม่
ไร่ จังหวัดเชียงใหม่ แล้วลงมาทำศพบิคา ทวดจกักรวรรคิราชาวาสเมอปลาย

พ.ศ. ๒๔๘๑

ในระหว่างที่ นายสังข์ทศ เป็นอาจารย์อยู่ที่โรงเรียนเกษตรกรรมแม่
ไร่เป็นเวลาหลายปี คุณครูสุวรรณได้เคยขึ้นไปเยี่ยมบุตรชายหลายครั้ง ท่าน
คุ้นเคยกับพวกมิชชันนารีที่เชียงใหม่หลายคน เช่น นายแพทย์คอร์ต เป็นต้น
ดังนั้นการไปเชียงใหม่ของท่านจึงช่วยทำให้ท่านคลายความทุกข์ใจ เนื่อง
จากการที่ตองศูนย์เสียดพระวภาชนวทยาตทลผู้สามไปได้อย่าง ต่อมาเมื่อ

พ.ศ. ๒๔๘๖ นายสังข์ทศได้ย้ายกลับมาทำงานที่กรมกสิกรรมในตำแหน่ง
นักกสิกรรมโท และใน พ.ศ. ๒๔๘๘ ก็ได้สมรสกับนางสาวรำไพ ศรีสาค
ทำให้คุณครูสุวรรณมีความสุขยิ่งขึ้น เพราะได้ลูกสะใภ้ที่สำเร็จวิชาพยาบาล
และผดุงครรภ์มาอยู่เป็นเพื่อนที่บ้าน ยังกว้าน ยังได้ช่วยให้คุณครูสุวรรณ
มีหลานทั้งชายและหญิงอีก ๔ คน

นางรำไพ พกกระเวส บุตรสะใภ้ของคุณครูสุวรรณ เล่าว่า “คุณ
แม่ท่านเป็นคนทรมานเพราะเสมอ เสียงเบา ๆ ไม่ชอบพูด
เสียงดัง เด็กในบ้านทำไม่ถูกต้อง ก็เรียกมาสอนอย่างค่อย ๆ
ท่านมีความยุติธรรมดีมาก เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ทุกคนใน
บ้านยำเกรงและเคารพโดยทั่วหน้า ไม่เคยเห็นใครตีคุณแม่ มีแต่
การชมเชย

“การปฏิบัติตัวหลังจากการรับประทานอาหารเย็นแล้วทุกวัน ท่านจะ
ต้องออกมาเดินที่ระเบียงวันละ ๒๐ เทยว (ประมาณ ๕๐๐ ก้าว) คืนนี้ได้

ถามท่านว่า ‘ท่านปฏิบัติเช่นนี้มาเสมอหรือคะ’ ท่านบอกว่า ‘ฉันทำเป็น
 ประจำ’ จึงทำให้แข็งแรงและไม่มีการป่วยไข้เหมือนคนชราอื่น ๆ ในเรื่องการ
 รับประทานอาหารนั้น ท่านเคี้ยวจนละเอียดจึงจะกลืน จึงต้องรับประทานอาหาร
 นานหน่อย แต่ท่านรับประทานอาหารไม่มาก ถึงแม้ว่าอาหารจะถูกปาก
 ก็ไม่ยอมรับประทานให้อิ่มมาก ท่านบอกว่าอิมเกินไปไม่สบาย

“คุณอยู่กับท่านตั้งแต่ยังจรูเรองค์ จนในที่สุดท่านก็แก่มากจนไม่
 สามารถจะจำความอะไรได้ แต่ก็แปลกที่วามือหลาน ๆ กลับมาจาก
 โรงเรียน เข้ามารายคุณย่า ท่านก็จะถามว่าใคร หลานบอกว่าตนชื่อนั้น
 ชื่อนั้น แล้วเด็ก ๆ ก็ถามท่านว่า ‘คุณย่าชื่ออะไรคะ?’ ท่านเฉย
 หลาน ๆ ก็พูดว่า ‘What is your name?’ ท่านยิ้มและตอบทันทีว่า
 ‘My name is ครูสุวรรณใจ’ หลาน ๆ ชอบใจกันใหญ่ ต่อ ๆ มาเมื่อ
 จำอะไรไม่ได้ก็เลยไม่พูดนั่งเฉย ๆ เวลามาลูกศิษย์ ญาติมิตรมาเยี่ยมท่าน
 พูดกับท่านคำ ท่านก็ตอบคำ แล้วยกมือเฉย ๆ บางทีน้ำตาไหล”

ครูสุวรรณลงแก่กรรมด้วยโรคชราเมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม
 พ.ศ. ๒๕๐๖ เวลา ๑๙.๒๐ น. ด้วยความสงบ โดยท่านมิได้ป่วยมา
 ก่อนค่านวณอายุได้ ๙๑ ปี ๔ เดือน ๒๓ วัน

นางวรรณ จันทวมล มารดาของผเชยชนซึ่งเป็นเพื่อนกับคุณครู
 สุวรรณได้เขียนคำไว้อาลัยให้แก่นายสังขตไว้อาลัย

สดุดีคุณครูสุวรรณ

“อันชาวจันทที่เช่นข้าเจ้าเผ่านี้กถึง

คุณครูซึ่งเป็นมิตรเลิศประเสริฐศรี

อายุท่านยืนไม่น้อยเกือบร้อยปี

คุณความดีเมื่อท่านส้อยู่เมืองจันท

ท่านเริ่มสอนการศึกษาบรรดาศิษย์

สำเร็จกิจเป็นครูไต่ดั่งไผ่ผืน

เดชกุศลผลบุญคุณสุวรรณ

ขอให้ท่านไปสู่สุขพันทุกข้อย”

ต่อไปนคชสวณหนงของ “ภาษาตนาสรณ” ที่คุณครูสุวรรณได้

รวบรวมไว้และได้พิมพ์เป็นส่วนหนงของหนังสือพิมพ์แจกในงานพระราช-
ทานเพลิงศพพระวภาชนวทยาสาทิ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑

กฯ ๑๐ ประการ ที่ประพฤตยงไม่เคยเสียใจ

- ๑. ทำความคทวไป
- ๒. ไต่กรณาตอคนทถงอขจน
- ๓. ไม่ไต่พูตรายตอใครเลย
- ๔. ขอโทษบรรดาที่ไต่ทำผิด
- ๕. ถามฟังความก่อนตคสน
- ๖. มีความอคถลนตอผอน
- ๗. คดเสียก่อนจงพูด
- ๘. ไม่ฟังคำพูดเพคันทาน
- ๙. ขดพูดในเวลาโกรธ
- ๑๐. ไม่หลงเชื่อข่าวร้าย

ภายหลงทนางสุวรรณ วภาชนวทยาสาทิ ไต่ถงแกกรรมแล้วไม่

นาน นายสังขตท พุกกระเวส ผู้ยตร ก็ไต่นำเงินจำนวน ๑๐,๙๐๐ บาท

ไปมอบให้แก่กระทรวงศึกษาธิการเพื่อตั้งเป็นทุน “สุวรรณ วิภาชน์”
 สำหรับช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนศรียานุสรณ์ จังหวัดจันทบุรี ที่เรียนดี
 แต่ขาดแคลนเรื่องทุนทรัพย์

ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนใคร่ขอสรุปว่า แม้มัน นางสุวรรณ วิภาชน์-
 นวทยาสิทธิ์ จะล่วงลับไปแล้ว แต่ชื่อเสียงและคุณงามความดีของท่านจะ
 ผูกพันอยู่กับโรงเรียนที่ท่านได้เคยเป็นครู และในใจของญาติมิตรตลอดจน
 ศิษยานุศิษย์ของท่านอย่างไม่ลมเลียน นอกจากนั้นในประวัติการศึกษาของ
 เมืองไทย นางสุวรรณ วิภาชน์ นวทยาสิทธิ์ ก็สมควรได้รับการยกย่องว่า
 เป็นครูชนชั้นเยี่ยมคนหนึ่งของเมืองไทย ที่ไต่ขานเพื่อยุคนสมัยที่ไต่ชื่อว่าเป็
 ครู และสมควรที่ควรนหลังอาภรณ์เป็นตัวอย่างทุกที.

หอสมุดคุรุสภา อภัย จันทวิมล

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

พ.ศ. ๒๔๑๕—๒๕๐๑

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระนามเดิมคือ หม่อมราชวงศ์ชน นพวงศ์ ประสูติเมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๕ ณ ตำหนักของพระบิดามารดา คือ หม่อมเจ้าถนอม และหม่อมเอม ในวังของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส (พระองค์เจ้านพวงศ์ วรองค์เอกอรรคมหาโกศล ปรมตมราไชยรส) ซึ่งเป็นพระอัยกาของสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ สถานที่แห่งนั้นบัดนี้คือตลาดนานา ตำบลบางลำพู จังหวัดพระนคร สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ทรงมีพี่น้องร่วมพระบิดามารดา คือ

๑. ม.ร.ว. ชย (พระยาภิกษิต์รัตนกรานุรักษ์)
๒. ม.ร.ว. ชน (สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ)
๓. ม.ร.ว. เฉว
๔. ม.ร.ว. หุยิงหนู
๕. ม.ร.ว. กมล (พระยาวิเศษภักดี)
๖. ม.ร.ว. ถกถ (หลวงประสานคดี)
๗. ม.ร.จ. หุยิงรอก

เมื่อทรงพระเยาว์ได้ทรงศึกษาอักษรสมัยทรงพระบิดาจนอ่านออกเขียน
ได้และเมื่อมีพระชนมายุพอจะเป็นมหาดเล็กได้ ก็ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กใน
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ในรัชกาลที่ ๕ ได้เป็น "กระเด้า" ทหารม้า (Cadet นักเรียนนายร้อย
ในกรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภ มีหน้าที่ตามเสด็จรักษาพระองค์ท่าน
องค์รัชกาล) เวลาที่อยู่ประจำการตามหน้าที่ในพระบรมมหาราชวังชั้นใน ได้
พำนักอยู่ ณ ตำหนักพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีนครินทรสุด ช่างทรง
เป็นผอปกการและอบรมสั่งสอน จึงนับได้ว่าสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ทรง
ได้รับการศึกษาอบรมจากในพระราชสำนักฝ่ายในมาแต่ทรงพระเยาว์

ใน พ.ศ. ๒๔๒๘ พระชนมายุ ๑๓ พรรษา พระบิดาทรงนำม
ถวายตัวสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ณ วิ
ชยวนิเวศวิหาร เพื่อบรรพชาเป็นสามเณร และได้ทรงบรรพชาเป็นสามเณร
โดยมีพระพรหมมุนี (สุมิตฺตคฺคฺเถร เหมือณ) วิชยมนิवास เป็นพระอุปัช
ฌาย์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในขณะนั้น
ดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่น ได้ทรงเป็นพระอาจารย์ปกครองและอบรม
ในระหว่างที่ทรงเป็นสามเณรได้ตามเสด็จสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม
พระยาวชิรญาณวโรรสไปประทับอยู่ที่วัดมกุฏกษัตริยารามเช่นครั้งคราว และ
ต่อมาได้ตามเสด็จกลับมาวัดบวรนิเวศ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ เมื่อทรง
บรรพชาแล้วได้ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม
พระยาวชิรญาณวโรรส และได้ทรงศึกษาจากพระอาจารย์อนนง ทรงเข้า
สอบไล่ครั้งแรกที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อพระชนมายุ ๑๘ พรรษา

(พ.ศ. ๒๔๓๓) สอนไล่ไต่เป็นเปรียญ ๕ ประโยค

ครั้นพระชนมายุครบ ๒๐ พรรษา ได้ทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๕ มีพระพรหมมุนี (กิตติสารตฺเถร แฟง) วัดมกุฏกษัตริยารามเป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อยังดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่น เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ในการอุปสมบทและในการบรรพชา เป็นสามเณรครั้งแรกก่อน สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงจัดพระราชทานและพระราชทานอุปถัมภ์ตลอดมา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์สนพระชนม์ เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๕ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่น ได้ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารต่อมา ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรงจัดตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้จัดการสอนทั้งทางพระปริยัติธรรมและภาษาไทย สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ซึ่งขณะนั้นทรงเป็น ม.ร.ว. พระชน เปรียญ ก็ได้ทรงเป็นครูต้นแรกของโรงเรียนวัดบวรนิเวศ อันเป็นสาขาที่ ๑ ของมหามกุฏราชวิทยาลัยใน ๕ สาขา คือ วัดบวรนิเวศวิหารแห่ง ๑ วัดมกุฏกษัตริยารามแห่ง ๑ วัดเทพศิรินทราวาสแห่ง ๑ วัดพิชยญาติการามแห่ง ๑ และวัดถนนนครนอกประเวศ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแห่ง ๑ ทั้ง ๕ สาขานี้เขตพรอมกันในวันเพ็ญกษเขตมหามกุฏราชวิทยาลัย คือใน

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ซึ่งตรงกับวันมหาศกมมงคลสมัยที่พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จดำรงราชสมบัติบรรจบกอบ ๒๕ ปี
บริบูรณ์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ ทรงมีพระอุตสาหะศึกษาเล่าเรียนพระปริ
ยัติธรรมเป็นอย่างดี มีทางจะสอบไล่ได้ประโยคสูงกว่า ๕ ประโยค แต่
ไม่ทรงสอบต่อ เพราะสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
พระอาจารย์ทรงสอบไล่โดยดีเพียงประโยค ๕ เพื่อมิให้เกินสมเด็จพระ
บรมชนกนาถ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) สมเด็จพระสังฆ
ราชเจ้า ฯ จึงมีพระประสงค์จะยุติการสอบไล่เพียงประโยค ๕ เท่านั้น แต่
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ โปรดให้สอบต่อไป โดยทรงคัดลอกส่งเข้าสอบ
สนามหลวง สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ จึงทรงสอบต่อ และได้เป็นเปรียญ ๗
ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ นอกจากได้ทรงศึกษาทางพระปริยัติธรรม
แล้ว ก็ยังได้ทรงศึกษาวรรณคดีอย่างอื่น ๆ อีก เช่น ภาษาอังกฤษจาก
ครูฝรั่งชอวล์ ซึ่งมาเป็นครูสอนทวดขจรนเวศวิหาร

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ เมื่อพระชนมายุได้ ๒๓ พรรษา พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้ง
ให้เป็นกรรมการในมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ.
๒๔๓๘ ซึ่งครั้งนั้นบรรดากรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัยฝ่ายบรรพชิต
มีรวมทั้งสิ้น ๑๓ องค์ ล้วนแล้วแต่มีพระอิสริยยศและสมณศักดิ์สูงทก
องค์ เว้นแต่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ พระองค์เดียวเท่านั้นเป็นพระภิกษุ
ไม่มีสมณศักดิ์ คือยังทรงมีพระนามว่าหม่อมราชวงศ์พระชน เปรียญ

๗ ประโยค ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๙ จึงได้รับพระราชทานสัญญาบัตร
เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะ มีนามว่าพระสัคคณคณาภรณ์

ในขณะนั้นเป็นสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงปรียบปรองให้เกิดความเจริญ
โดยทั่วไป ทั้งฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายอาณาจักร ซึ่งในฝ่ายอาณาจักร

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจักรระบอบการปกครองและ
การศึกษาของอารยประเทศ ทางวิศวกรรมเวศกัโทยาจัดตั้งมหามกุฏราช-

วิทยาลัย และสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ทรงเป็นครูชุดแรกตั้งกล่าวแล้ว
ทหอสหจรและกำหนดทรงพรตชนบนสอนภาษาบาลี ชนกลางสอนหนังสือไทย

นักเรียนหนังสือไทยมีมาก เพราะสอนให้เปล่าไม่เก็บค่าเล่าเรียน นักเรียน
สอบได้แล้วออกไปรับราชการก็มาก ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ พระบาท

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสังเกตว่าการศึกษาของประเทศไทย
โดยทั่วไป ยังไม่เจริญรวดเร็ว ถ้าจะรอผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ

มาเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชน ก็เป็นเวลานาน ไม่ทันพระราชประสงค์
ที่จะทรงใช้ราชการ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

(หม่อมราชวงศ์เชย มาลากุล) เมื่อครั้งยังเป็นพระยาวสุทธรสรัยศักดิ์
อัครราชทูตพิเศษประจำราชสำนักอังกฤษ ตรวจตราสืบหาแบบแผนเรื่อง

การศึกษา และเสนอความเห็นการปรียบปรองแก้ไขระบอบการศึกษาในประเทศ
ให้เป็นผลดี สมดังพระราชประสงค์ พระยาวสุทธรสรัยศักดิ์จึงได้เสนอ

โครงการศึกษาอย่างพิสดารเข้ามายังกระทรวงธรรมการ พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระราชหฤทัยในโครงการนี้ จึงทรงขอให้
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพิจารณาด้วย

ข้อเสนอของพระยาวชิรธรชัยศรีศักดิ์ มีหลักใหญ่ ๆ ที่ควรจัดการศึกษาในประเทศไทยอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. การแปลตำราวิชาภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย
๒. การเพิ่มวิชาภาษาอังกฤษและวิชาอื่น ๆ วิชาภูมิศาสตร์ เป็นต้น ในชั้นประโยคต่าง ๆ
๓. การคิดวางแผนการศึกษาในกรุงให้ไว้ระดับกับการศึกษาในประเทศอังกฤษ

และสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรงเสนอความเห็น ส่วนพระองค์เพิ่มเติมอีก ๒ ประการ คือ

- (๑) ควรเพิ่มวิชาความรู้พหุศาสตร์เข้าที่ชั้นเรียน
- (๒) ควรจัดโรงเรียนฝึกสอนให้เป็นอย่างดี และทรงรับ

จัดโรงเรียนของมหามกุฏราชวิทยาลัยให้ฝึกสอนเป็นอย่างดี
กระทรวงธรรมการได้เริ่มจัดการศึกษาตามหลักการข้างต้น ตั้งแต่
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๑ เป็นต้นมา โดยแบ่งเป็น ๒ ภาค
คือ ภาคกรุงเทพ ฯ ส่วนหนึ่ง และภาคหัวเมืองส่วนหนึ่ง ภาคกรุงเทพ ฯ
กระทรวงธรรมการเป็นผู้จัด และภาคหัวเมืองรวมทั้งหัวเมืองต่าง ๆ ใน
มณฑลกรุงเทพ ฯ ด้วย กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้จัด สำหรับการจัดการ
ศึกษาในภาคหัวเมืองดังกล่าวแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงอาราธนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ให้ทรงรับภาระอำนวยการ
จัดการศึกษาให้ พระสงฆ์สั่งสอนกลยตร ให้มีความรู้และ อยู่ใน ธรรมบัญญัติ
โปรดให้ บังคับ การพระอาราม ใน หัวเมือง ซึ่งเป็นส่วน การ พระศาสนา และ

การศึกษาได้ ทั้งในห้วงเมืองมณฑลกรุงเทพฯ ฯ และในมณฑลต่าง ๆ ทั้ง
 พระราชอาณาจักร และโปรดให้กระทรวงมหาดไทยเป็นเจ้าหน้าจัดการ
 อนุภคในกิจที่ฝ่ายพระราชาจะพึงกระทำ เช่น จัดการพิมพ์แบบเรียนต่าง ๆ
 ทูลกระพรวนทานแก่พระภิกษุสงฆ์ไปฝากสอน และการเบิกพระราชทรัพย์
 จากพระคลังไปจ่ายในการที่จัดการศึกษาตามพระราชประสงค์ เป็นต้น
 เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ได้ทรงรับภาระอำนวยการศึกษาดังกล่าวแล้ว
 จึงได้จัดพระภิกษุสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ชั้นพระราชาคณะ ไปเป็นผู้อำนวยการ
 ศึกษาประจำมณฑลต่าง ๆ รวม ๘ รูป สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ
 ก็ได้ทรงเป็นพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งทรงได้รับความไว้วางพระหฤทัยใน
 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ไปเป็นผู้อำนวยการศึกษามณฑลจันทบุรี
 ถึงปรากฏเรื่องในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ขนทกไว้ดังต่อไปนี้

พระสังฆมณฑลไปจัดการศึกษาห้วงเมือง

หอสมุดศรีสุภา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริถึงที่จะทะนุบำรุง
 ความเจริญรุ่งเรืองให้เกิดทั่วไปตลอดพระราชอาณาจักร เพื่อให้สมณ-
 พราหมณาจารย์และอาณาประชาราษฎร์มีความสุขสำราญยิ่งชนกว่าแต่ก่อน
 ทรงพระราชดำริเห็นว่า ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดแก่ความ
 ประพฤติชอบ และการที่ใดศึกษาวิชาความรู้มาแต่ยังเยาว์เป็นต้น และขบคน
 การฝากสอนในกรุงเทพฯ ฯ ก็เจริญขึ้นมากแล้ว สมควรที่จะจัดการฝากสอน

ในหัวเมืองให้เจริญขึ้นตามกัน และทรงอาราธนาพระเจ้าน้อยยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ให้ทรงรับภาระอำนวยการให้พระภิกษุสงฆ์สอน กลยตร์ให้มิวชาคามรู้ โปรดให้บังคับการพระอารามในหัวเมืองซึ่งเป็นส่วน การศาสนาและการศึกษาได้ตลอดพระราชอาณาจักร (ตั้งแจ้งอยู่ใน ประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ซึ่งออกในราชกิจจานุเบกษาแผ่นที่ ๓๓ หน้า ๓๓๓ นั้นแล้ว)

ครั้นวันที่ ๒๔ มกราคม รศ. ๑๑๗ เวลาบ่าย ๕ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งจักรมหาราชาสถ ของคณะออก พระเจ้าน้อยยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส และพระสงฆ์ ที่จะไปจัดการศึกษาหัวเมืองได้เข้าไปเฝ้าพร้อมกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสด้วยพระเจ้าน้อยยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสและพระสงฆ์ออกนั้นพอสมควรแล้ว พระเจ้าน้อยยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงนำพระสงฆ์ทั้งหลายไปจัดการศึกษาหัวเมือง (ตั้งมีรายนาคือไปนี้) แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสและพระราชทาน ดวงตราตำแหน่งแก่พระสงฆ์ที่จะจัดการศึกษานั้น แล้วพระสงฆ์ถวายอภิเษก ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

รายนามพระสงฆ์ที่จะไปจัดการศึกษาหัวเมืองคือ

- ๑. พระธรรมไตรโลกาจารย์ มณฑลกรุงเทพ ฯ
- ๒. พระราชกรวี มณฑลพิษณุโลก
- ๓. พระสุคุณคณาภรณ์ มณฑลจันทบุรี

เป็นเพราะพจนทที่มีชาวเมืองบริบูรณ์มากและน้อย และอริยาถัยของชาวเมือง
 แต่ถ้าผู้ว่าราชการเมืองและกรมการฝึกฝืนอยู่ และช่วยเป็นธุระแนะนำ
 ชาวเมืองให้ช่วยกันบำรุงเสมือไปแล้ว การศึกษาก็คงเจริญได้แพร่หลาย
 เร็ว” ในระยะเวลาที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ใต้ทรงเป็นผู้อำนวยการศึกษา
 มณฑลจันทบุรี การศึกษาในมณฑลนี้ไ้เจริญขึ้นมาก ในเมืองจันทบุรี
 มีโรงเรียนที่จัดขึ้นตามวัด ๑๐ แห่ง มีนักเรียน ๕๖๓ คน ในเมืองระยอง
 มีโรงเรียนที่จัดตั้งในวัด ๓ แห่ง มีนักเรียน ๘๗ คน และในเมืองตราด
 มีโรงเรียนที่จัดตั้งในวัด ๔ แห่ง มีนักเรียน ๑๗๕ คน พระองค์ท่าน ใต้
 ทรงมีพระวิริยอุตสาหะเห็นแก่ประโยชน์การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง นอกจากใ้
 ทรงไปดำเนินการจัดการศึกษายังใ้ทรงชักชวนให้ประชาชนเลื่อมใสศรัทธา
 ในการศึกษาภาษาไทยเป็นอย่างมาก ปรากฏว่ามีผู้บริจาคทรัพย์ ทน เครื่อง
 เขียนแบบเรียนและสิ่งของเครื่องใช้ ในโรงเรียนเป็นอันมาก และยังมีการ
 แกรววงวลแก่นักเรียนที่สอบไล่ใ้กระแนนคเป็นเครื่องล่อใจใ้เรียนด้วย
 ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระราชดำริว่า การปกครองคณะสงฆ์สมควรจะต้องแก้ไขระเบียบ
 แบบแผนใ้มั่นคงเรียบร้อยยิ่งขึ้น จึงใ้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าใ้ให้ตรา
 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๖
 มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) เมื่อใ้ตราพระราชบัญญัติฉบับนี้
 ขึ้นแล้ว ก็เป็นอันยกเลิกหน้าที่ซึ่งพระเถรานุเถระและเจ้าพนักงานซึ่งใ้จัด
 การศึกษาตามประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑)

พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
 อำนวยการศึกษาในหัวเมืองใต้ทรงนิพนธ์ไว้ในเรื่อง “แถลงการณ์ก่อน
 ผนวชพระราชาคณะผู้ใหญ่ของคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑” ตอนหนึ่งว่า “....
 พ.ศ. ๒๔๔๑ จึงจัดการขยายออกไปถึงหัวเมือง ใต้ทรงอาราธนา
 ทัพเจ้าให้เป็นผู้อำนวยการศึกษาของวัดในหัวเมือง โดยฐานว่าพระทั้งหลาย
 ช่วยทำธุระในการนอญแล้ว แต่ยังไม่ได้จัดให้เขาระเบียบและเนืองถึงกัน
 รั้งนั้นในฝ่ายอาณาจักรได้จัดหัวเมืองทั้งหลายเข้าเช่นมณฑลนั้น ๆ แล้ว จึง
 โปรดให้พระราชาคณะบางรูปเป็นผู้อำนวยการศึกษามณฑลละรูป อยู่นอยู่ใน
 ทัพเจ้า ในฝ่ายอาณาจักรโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
 ทรงราชานภาพ ครองยังเป็นพระเจ้าอนุชาเธอ กรมหลวง เป็นผู้อำนวยการฯ
 ทั่วทุกหัวเมืองในครั้งนั้นคือ ยกการศึกษาตามสำนักอาจารย์ให้ขึ้นอยู่กับวัด เป็น
 หน้าที่ของเจ้าอาวาสจะดูแล วัดใดอาจตั้งโรงเรียนเป็นของวัดขึ้นได้ก็จัดขึ้น
 ขึ้นหลักฐานก็ให้โดยพระราชทานค่าบำรุงของหลวง รวมโรงเรียนตามวัด
 ทั่วหัวเมืองเป็นหมื่น เป็นแสน เป็นเมือง เป็นมณฑล นับว่าเป็นเสร็จจากที่
 ทัพเจ้าจะพึงทำได้ในเวลานั้น จึงโปรดฯ ให้ข้าพเจ้าและกรมพระดำรงราชา-
 นภาพพ้นจากหน้าที่นั้น.....” *

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ เมื่อบทรงพ้นจากหน้าที่ผู้อำนวยการศึกษา
 มณฑลจันทบุรี ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ แล้ว ก็ยังได้รับพระบรมราชโองการ
 โปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าคณะมณฑลจันทบุรี มีอำนาจหน้าที่ตามพระราช-
 บัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ต่อไป ตั้งแต่วันที่ ๑๙ กรกฎาคม

* จากหนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๔๑

ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

ถึงแม่พระองค์ทรงพ้นจากหน้า

ผู้อำนวยการศึกษามณฑลจันทบุรีและทรงเป็นเจ้าคณะมณฑลจันทบุรีแล้ว
ยังใ้ทรงใ้ให้ความคิดเห็นแก่กระทรวงธรรมการตามทีู่ลถามไปเกี่ยวกับเรื่อง
การศึกษายู่ ทั้งปรากฏในเรื่องต่อไป

ความเห็นเจ้าคณะมณฑลจันทบุรี

ที่ ๒๑/๖๑

วัดขจรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑๕ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๑

เจริญพรมายังท่านพระยาวชิรวิชยสฤษดิ์ศักดิ์ ว่าที่ปลัดทูลฉลองกระทรวง
ธรรมการแลอธิบดีกรมศึกษาธิการ

ด้วยตามจดหมายฉบับที่ ๓๙๑/๔๑๔๘ ลงวันที่ ๑๒ เดือน

ให้อาตมาภาพตรวจตราแก้ไขตกแต่มี ในหนังสือซึ่งว่าด้วยความเห็นใน
การศึกษา แล้วส่งคืนไปยังกระทรวงธรรมการนั้น อาตมาภาพได้ตรวจ
ตลอดแล้ว แลได้เขียนความเห็นสอดไป แต่มิได้เขียนลงในกระดาษ
เพราะเกรงว่าจะดยากแลไม่พอ แต่ขอความที่เขียนไปนั้น เป็นแต่แสดง
ความเห็นตามที่ใ้รู้สึกมา หาใช่สำหรับแก้ไขตกแต่มีเล็กน้อยไม่ ส่วน
ประมาณอัตราเงินออกหนนนั้น ยังไม่ทราบว่าจะใ้กระประการใด ด้วย
หนังสืออนั้นไม่มีขอทกำหนดด้วยเงินว่าจะใ้ หรือควรใ้เท่าไร

ควรมีคัวรแล้วแต่จะใ้ปรก

พระสุคุณคณาภรณ์

เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี

การศึกษาซึ่งพระสงฆ์จะพึงจัด

๒. ในมณฑลจันทบุรี ตามซึ่งได้สังเกตมา แม้ในวัดที่มีโรงเรียน
 ปกครองแต่ยกย่อนำเด็กไปฝากแก่พระผู้จัดการโรงเรียนเป็นพนแล้ว พระ
 ผู้จัดการจึงจัดให้เด็กเข้าโรงเรียนหรือให้เรียนตามกฎตามสมควร พระ
 ผู้จัดการโรงเรียนก็เป็นเจ้าอธิการเป็นพน ที่ตรงไปเข้าโรงเรียนที่เคียวกแต่
 ด้มบรรดาศักดิ์แลผู้มีเงิน ซึ่งถ้าไม่มีโรงเรียนก็มักไม่ใคร่อยู่วัด ถึงกระนั้น
 พระผู้จัดการเอาใจใส่ต่อการศึกษายู่แล้ว เขาก็ต้องเข้าหาพระ
 ผู้จัดการเหมือนกัน

๓. (ก). ในสมัยนี้ พระสงฆ์โดยมากตลอดถึงเจ้าคณะต่าง ๆ ยัง
 ไม่มีควมรพชอบที่จะสอนเด็กในชั้นมูลศึกษาใด แม้ที่เขาเข้ามาศึกษาออกไปมี
 ด้งกันน้อยที่สัดเกือบจะเรียกว่ายังไม่มีแลไม่ใคร่อาสาถึงกับจะ สอนเด็กทั้งวัด
 ก็ไม่มีผลประโยชน์อย่าง ด้มผลประโยชน์อย่างก็ยังไม่ใคร่ที่จะ
 ด้มผลทำการนนั้นยกยาวไป ด้วยตามธรรมเนียมตามปกติของการบวชจริง คือ
 ด้มผลชานหรือตลอดอายุ ก็ไม่ใคร่อยากจะทำการซึ่งตนคิดเห็นว่าไม่ใช่กิจพระ
 ด้มผลสنانัก แม้แต่กิจพระศาสนา เช่น ทำอโยสธอ่านสีกษา เป็นต้น ยังไม่ใคร่
 ด้มผลกกัน ต่อผลของการบวชเพียงเล็กน้อยจึงค่อยมอดสภาระที่จะทำอย่าง แต่ก
 ด้มผลไม่ใคร่ไค่นาน ถึงกระนั้นในสมัยนี้ ก็ยังไม่ใคร่มีภิกษุเช่นนั้น ถ้าจะรอจน
 ด้มผลภิกษุโดยมากจะมีความรพชอบในชั้นนี้ใด จึงค่อยจัดกใด แต่ก็ยังมอ
 ด้มผลเห็นว่อาจกกับ ด้วยยังไม่มีทางที่จะให้เป็นเช่นนั้นใด ถ้าไม่จัด

เพราะฉะนั้น ในชั้นต้นนี้ ถ้าจะปลุกควมรแก่ประชาชนแล้ว ก็ควร
 ด้มผลโรงเรียนในวัดที่สมควรสอนในชั้นมูลศึกษาไปก่อน จนกว่าแห่งใดมี

พระรวทยาในชั้นนพจรสอนไต่ตามลำพังแล้ว จึงค่อยเลิกโรงเรียนสอนใน
ชั้น ทำดังนี้ จนกว่าจะมีพระโศภิตมากรวทยาในชั้นนี้

๕. เมื่อการศึกษาจะต้องตกอยู่แก่พระตามวัดทั่วไปแล้ว เป็นอันยาก
ที่จะให้เด็กได้รับความรับผิดชอบแก่เวลา เพราะในสมัยพระตามวัดโดย
มากยังไม่มีความรู้พอที่จะสอนศิษย์เช่นนั้น ชาวบ้านผู้ปกครองเด็กซึ่งนำ
เด็กไปฝากวัดก็เลือกฝากตามทชอบกัน ไม่ใคร่มุ่งถึงความรู้นัก พระผู้
ไว้มความรับผิดชอบต่อศิษย์เพียงใดก็สอนเพียงนั้น ครั้นจะหาพระซึ่งมีความ
รับผิดชอบต่อศิษย์ไม่พอจะสอนไม่ใคร่รับผิดชอบ เด็กซึ่งอยุ่วัดก็จะมี แลท
ก็ไม่มีอำนาจอันชอบธรรมพอจะทำเช่นนั้นได้ จะใดก็เพียงแต่ห้ามไม่ให้เด็ก
วัดเล่นการพนันแลเกะการระราน

การที่จะเที่ยวตรวจคนนบนการคดี แต่เมื่อพระโดยมากตลอด
เจ้าคณะ ยังมีความรู้ไม่พอจะแนะนำสั่งสอนแล้ว ก็ไม่มีผู้จะไปตรวจอยู่
เอง ครั้นจะหาพระหรือฆราวาสซึ่งมีความรู้พอตรวจก็ต้องให้ผลประโยชน์
แลค่าเดินทางพอสมควร ถ้าไม่มีผลประโยชน์ที่จะให้เขาพอ จะใช้เขา
อย่างไรได้ เพราะเมื่อเวลาไป เขาก็ต้องเสียค่าโสหุ่ยในการเดินทางเสมอ
แลทำการโดยเห็นทีเห็นชอบ แม้ต่อไปเมื่อมีเจ้าคณะที่มีความรู้พอไปเที่ยว
ตรวจใด ก็ต้องให้ผลประโยชน์ค่าเดินทางพอสมควรเหมือนกัน ถ้าไม่
เช่นนั้น จะใช้เขาเปล่า ๆ แลให้เขาต้องเสียค่าโสหุ่ยในตัวเองด้วย ก็ดูเป็น
การไม่สมควร แลถ้าเขาไม่ทำ ก็ไม่มีอำนาจอันชอบธรรมจะบังคับเขาได้
จะใดก็แต่ขอ ๆ พอให้มีแก่ใจ ถึงกระนั้นก็จะไม่ได้ทั่วไปแลเสมอ เพราะ
โดยธรรมชาติพระจะใช้กันมากมายจริงจึงบังคับไม่ได้

ถ้าจะให้เจ้าคณะมณฑลเที่ยวตรวจตราแนะนำเองก็ได้ แต่คงต้องอยู่
ในหัวเมือง แต่ถ้ากรมศึกษาจะแต่งตั้งคนไปตรวจเองได้ก็ไม่ต้องมีขัญหา

๕. การที่จะเลือกพระทรมความมั่งคั่งพอเป็นครูโตมาเป็นครูนั้น ก่อน
นั้นก็พยายามแล้ว แต่ไม่สำเร็จ ค้วยเป็นไปได้ไม่สะดวกและไม่ไต่มา
เพราะเหตุที่หาพระทรมความมั่งคั่งแลที่สมัครเช่นนั้นไม่มีใครได้ จึงได้เปลี่ยน
ความคิดใหม่ ตามแต่จะโตพระหรือฆราวาสเป็นครู

การที่แนะนำเรียไรเงินชาวบ้านให้ช่วยบำรุงครูนั้น โตเคยให้มาแล้ว
แต่ตอนต้นหรือเมื่อพูดแนะนำคนเหมือนจะมีผู้ช่วยออกมากจนทำให้คิดเห็นว่าใน
ครั้นต่อไป แม้รัฐบาลจะไม่ให้ทุนอุดหนุนก็พอจะเป็นไปได้ ครั้นต่อ ๆ มา
หรือลงมือเก็บเงินเข้าจริง ก็กลบผลคาคผศคผศค คอ ผศคผศคจะช่วย ๆ
แต่เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ บาง หลกเลยงเลียบ้าง ยิ่งตอนหลัง ๆ นกยง
ค่อยเข้า ไม่พอเพียงจะให้โตได้ แลไม่เที่ยงว่าจะโตได้เสมอด้วย แลการ
เรียไรนก็ตองขอให้ข้าราชการ มีเจ้าเมืองแลอำเภอเป็นต้น ช่วยเป็นพระ
แนะนำ กล่าวคือเป็นหัวหน้าจึงพอเป็นไปได้จริง ถ้าจะไม่อาศัยแล้ว
ยิ่งเร็วกว่านมาก โดยเหตุนี้จึงเห็นว่า การที่จะเรียไรชาวบ้านให้ช่วย
ออกทรัพย์อุดหนุนให้พอเพียงนั้น เป็นอันหวังไม่ได้ จะโตก็แต่เพียงช่วย
นกลางข้างเล็กนอยเท่านั้น แลตองขอให้เจ้าเมือง กรมการ ช่วยเป็น
พระค้วย

การที่จะขอกขัญหายกเพอสร้างโรงเรียนนั้น ก็เช่นเดียวกับกรเรียไร
ทรัพย์อุดหนุนคร

๖. การที่จะจคนนักเรียนเป็นห้องนั้นเป็นการดี ใต้เคยคิดพยายาม
แล้วแต่ไม่สำเร็จ เพราะไม่ได้ทุนพอจะทำสถานที่ได้ ยิ่งแยกออกไปเป็น
หลายแห่งก็ยิ่งจะลำบากขึ้นอีก เพราะยังจะไ้ทุนน้อยเข้า แต่ถาผู้
ราชการเมืองหรืออำเภอส่วยเป็นอิสระแข็งแรงในการก่อสร้างแล้ว ก็พอ
เป็นไปได้บ้าง แต่นาน ๆ จึงจะได้สักแห่งหนึ่ง โดยเหตุนี้เห็นว่า ใน
ชั้นแรกยังไม่ควรระกวัดชั้นนี้ เป็นแต่ค่อยพยายามจัดไปตามสมควร

๗. การจำกัดจำนวนนักเรียนนั้น ถ้าจะไม่หวังทุนที่จะได้จากชาว
บ้านข้างแล้วก็ไม่ยากอะไร แต่ถายังหวังอยู่บ้างแล้วก็เป็นกรยาก ด้
ถาชาวบ้านที่ไ้ช่วยบารงอยู่บ้าง เมอมขบตรหลานเป็นต้น ไปฝากไม่ไ้
เพราะจำนวนนักเรียนยังไม่วางแล้ว ก็คงจะทอดอองตการบารงเสีย เพราะ
เขายังไม่เห็นว่ การบารงความรุ้แก่ผอน ไ้โดยญเหมือนการบารงพระศาสนา
โดยเหตุนี้เห็นว่า ในชั้นต้นควรผอนผนให้บ้าง ยังไม่ควรกำหนดใ้
เครื่องครคนัก

๘. การก่อสร้างโรงเรียนเพิ่มเติม ก็ต้องอาศัยเจ้าเมืองกรมก
ช่วยเป็นอิสระ จึงจะพอเป็นไปได้บ้าง

๙. การเทศนาระให้เขาให้เงินนั้น ไม่ใช่เป็นการง่าย ไ้ใช้เสมอ
แต่ก็ไม้สำเร็จ เพราะไ้ไม่พอเพียง แลกำหนดไม้ไ้ว่าจะไ้เท่าไร

๑๐. การสอขไลหนังสือสอน เป็นกรหนักแก่ผอนวยการแต่ก
หรือเจ้าคณะมณฑลในบคน เพราะผอนวยการหรือเจ้าคณะมณฑล เม
ออกไปตรวจแลจัดการอะไร ก็ออกไปแต่ผู้เดียว (นอกจากศิษย์ที่สำห
ใช้) หรือชวนพระรูปไปครูบหนงออกไปเป็นเพื่อนบ้าง ทำอะไรก็ต้อง

วยตนเอง ทสคการเขียนจดหมายแลเขียนใบค้มอสำหรับฝสอปล้ไต้ ๑๒๕
 ๑๒๖
 ๑๒๗
 ๑๒๘
 ๑๒๙
 ๑๓๐
 ๑๓๑
 ๑๓๒
 ๑๓๓
 ๑๓๔
 ๑๓๕
 ๑๓๖
 ๑๓๗
 ๑๓๘
 ๑๓๙
 ๑๔๐
 ๑๔๑
 ๑๔๒
 ๑๔๓
 ๑๔๔
 ๑๔๕
 ๑๔๖
 ๑๔๗
 ๑๔๘
 ๑๔๙
 ๑๕๐

พระสุคุณคณาภรณ์
 เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี

ใน พ.ศ. ๒๔๔๖ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ก็ไต้ทรงรับพระบรม-
 ราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนสมเด็จพระสังฆราชเจ้า
 พระนามว่า พระญาณวรญาณ มณฑลจันทบุรี เดือนธันวาคม ๒๖ บาท ใน
 พ.ศ. ๒๔๕๕ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนสมเด็จพระสังฆราชเจ้า
 พระนามว่า พระญาณวรญาณ มณฑลจันทบุรี เดือนธันวาคม ๒๘ บาท และต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๔
 ก็ไต้ทรงรับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนสมเด็จพระสังฆราชเจ้า
 พระนามว่า พระญาณวรญาณ มณฑลจันทบุรี เดือนธันวาคม ๓๐ บาท

เนื่องจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงมีพระภาระทางศาสนกิจมาก
 เกยวกับภารกิจราชการคณะสงฆ์มณฑลจันทบุรี จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
 ให้มีพระภิกษุเจ้าคณะมณฑลจันทบุรีขึ้นปฏิบัติราชการแทนสมเด็จพระสังฆราชเจ้า
 มณฑลจันทบุรี

อัครเสนาบดีระหว่างสงคราม จึงได้โปรดให้สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ ซึ่งขณะ
 นั้นดำรงพระสมณศักดิ์เป็นพระญาณวราภรณ์ ทรงช่วยในการปกครองวัด
 ขวรวนเวศวิหารด้วยตลอดมา จึงทรงเป็นที่เคารพและคุ้นเคยแก่บรรดาพระบรม
 วงศ์นางวงศ์น้อยใหญ่ที่ใต้ทรงผนวช และบรรพชา ณ วัดขวรวนเวศวิหารด้วย
 อาทิเช่นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะดำรงพระราชอิสริยยศ
 เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร
 ทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะ
 ดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิ
 เดชน์ ทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า
 กรมหลวงนครราชสีมา ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
 เจ้าฟ้าอภัยวงศ์เกษาวชิ ทรงบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ และ
 สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ขณะดำรงพระอิสริย
 ยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหอลดลลยเดช ทรงบรรพชาเป็น
 สามเณร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นต้น โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระ
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงเคารพสักการะสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ พระ
 องค์คนไว้อย่างสนิทชิดชอบพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง ถึงกับมีพระบรมราช
 โองการไว้ในพระราชพิธีนักษัตร เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓
 ข้อ ๑๔. ว่า “การอ่านพระอภิธรรมนำพระบรมศพ ถ้าสิ้นสมเด็จพระ
 พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และพระวรวงศ์
 เจ้า กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ ไปแล้ว ขอให้หมื่นตพระญาณวรา-

ภรณ์ (ม.ร.ว. ชื่น) วัดบวรนิเวศ.....” และต่อมาในระยะหลัง
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ประชวรมากใน พ.ศ. ๒๔๖๓ จึงโปรดให้
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ เป็นพระอัครมหาราชแทนพระองค์ท่านทำการอุป-
สมบทที่พระมาออุปสมบท ณ วัดบวรนิเวศวิหาร และวัดเชนมาภิรตาราม
จังหวัดนนทบุรี ตลอดจนมาจนสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ สิ้นพระชนม์ เมื่อ
วันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ ได้ทรงครอง
วัดบวรนิเวศวิหารมาด้วยความสงขลยเรียบร้อยด้วยที่ตลอดมาจนสิ้นพระชนม์
โดยมิได้มีใครแต่งตั้งพระองค์ท่านเป็นเจ้าอาวาส พระองค์ท่านเคยรับสั่ง
ว่า รัชกาลที่ ๖ กัด หรือพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ
สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมไต่เคยทรงแต่งตั้งพระองค์ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัด
บวรนิเวศเลย พระองค์ท่านทรงปฏิบัติภารกิจปกครองวัดตามแบบพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ทั้งสองพระองค์
ได้ทรงวางไว้เป็นส่วนใหญ่ มีพระภิกษุกรรมการวัดเป็นผู้ช่วยพิจารณา
ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาสมณศักดิ์
เป็นสมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนามตามจารึกในสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระ
พรพรพิริยญาณวงค์ ฯ ในประกาศสถาปนาสมณศักดิ์แล้วทรงพระเกียรติคุณ
ของพระองค์ท่านคนหนึ่งว่า “ทั้งในส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวได้ทรงคุ้นเคยในพระญาณวราภรณ์มาช้านานตั้งแต่
ยังทรงพระเยาว์ ครั้นเวลาเสด็จออกบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธ-

ศาสนา กิ่งทรงพระวิสาสะในพระญาณวราภรณ์เป็นอย่างสนิทสนมทวชน

พ.ศ. ๒๔๘๘ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ติสฺสเทโว) วัดสุทัศน์เทพวราราม ได้สิ้นพระชนม์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ ซึ่งขณะนั้นมพระอธิการยศ เป็นสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช ในราชทินนามเดิม ทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกยกฐานะขึ้นเป็นสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักรสืบไปตั้งแต่วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘

ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีพระราชประสงค์จะให้ทรงทราบแนวการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการเตรียมพระองค์ในการที่จะทรงผนวชในกาลต่อไป จึงมีพระราชหัตถเลขาทูลสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ ดังสำเนาต่อไปนี้

พระที่นั่งบรมพิมาน

วันที่ ๑๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘

ทูล สมเด็จพระสังฆราช ด้วยหม่อมฉันมีประสงค์ใครจะได้อ่านแนวการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการเตรียมตัวและช่วยเหลือในการที่จะอุปสมบทในกาลต่อไป ครั้นจะค้นหาอ่านจากตำราจำนวนมากก็มวเวลาน้อย ถ้าจะได้รับการสังฆราชานเคราะห์ให้ไดศึกษาจากตำราง่าย ๆ และเป็นทางลัด โดยจัดขึ้นเป็นกัณฑ์ ๆ ไม่มากมายนัก พอหาโอกาสอ่านได้เดือนละกัณฑ์กว่าจะถึงเวลาอุปสมบทของหม่อมฉัน ก็จะได้รับความสะดวก หนังสือเรื่องนตองการ

ได้อ่านทั้งในเวลาพักอยู่ในเมืองไทย และแม้ไปพักอยู่ในต่างประเทศ จึงทูลขอพระดำริและสั่งพระราชานุญาต

ขอถวายนมัสการ

อานันทมหิดล

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ ไททรงเลือกพระเถรานุเถระให้ช่วยกันเรียบเรียงเป็นกถา ฯ ไททรงรจนาร่องขวสถวายเป็นกถาแรก แต่มีโอกาสดำถวายไทเพียงกถาเดียวเท่านั้น ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน

ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้มีประกาศเฉลิมพระนามสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ ซึ่งในขณะนั้นดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระสังฆราชสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ ในพระนามเดิม โดยเฉลิมพระนามจารึกในพระสุพรรณบัฏเต็มพระเกียรติยศตามพระราชประเพณี เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ โดยทรงมีพระราชปรารภปรากฏในประกาศสถาปนาตอนหนึ่งว่า “ ทรงพระราชดำริปรารถนากลงสมเด็จพระสังฆราชซึ่งได้เป็นพระราชสรณคมนาจารย์ ทรงมีคุณูปการแต่พระองค์ที่ได้อุปถัมภ์ถวายโอวาทานุศาสน์ ให้ทรงเข้าพระราชหฤทัยในหลักพระพุทธศาสนาอย่างทราบซง.....”

พ.ศ. ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จออกทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ ทรงเป็นพระราชอุปัชฌายจารย์ แล้วได้เสด็จร่วมมาในรถพระที่นั่งจากวัดพระศรีรัตนศาสดารามถึงวัดบวรนิเวศวิหาร ตาม

กลางประชาชนที่มาเฝ้าสมเด็จพระบารมีอย่างแน่นขนัดสองฟากถนน จนรถ
 พระที่นั่งเคลื่อนที่ไปไคอย่างช้า ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรง
 สมณเพศ ประทับทรงปฏิบัติพระธรรมวินัยในสำนักสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ
 ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นเวลา ๑๕ วัน จึงทรงลาผนวชเมื่อวันที่ ๕
 พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๙ ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงลา
 ผนวช ไคเสด็จขึ้นเฝ้าสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ณ พระตำหนักญายบ-
 ญญมา ทรงทูลลาเพื่อทรงลาผนวช สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ได้มีพระ-
 คำรัสถวายเป็นพระพรว่า “บุญกุศลอันใด ที่อาตมาภาพได้ประพฤติดชอบ ด้วย
 กาย วาจา ใจ ขอถวายส่วนบุญ ส่วนกุศลเหล่านั้น แต่สมเด็จพระบรม-
 บพิตรพระราชสมภารเจ้า ขอสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าจงทรง
 อนุโมทนาส่วนกุศลที่ได้ถวายนั้น ให้เหมือนกับทรงทำด้วยพระองค์เอง แล้ว
 ทรงสถิตย์อยู่เป็นสุข ปราศจากทุกข์ ทุกทิพาราตรีกาล ทรงเห็นแต่การ
 ที่เจริญทุกเมื่อ อย่าทรงเห็นการที่เสื่อมทรามแม้แต่น้อยหนึ่งเลย พร้อมทั้ง
 ความเจริญ ด้วยพระชนมายุ สุขะ พละ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ตลอด
 ไปสิ้นกาลนาน

ในการทรงผนวชคราวนี้ อาตมาภาพไม่ชอบใจตัวเองอยู่ เพราะได้
 ทำอะไรถวายไม่ได้เต็มที่ เพราะต้องเจ็บเสีย จนบัดนี้ยังไม่หาย แต่ส่วน
 สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจได้
 เต็มที่ ที่แสดงให้เห็นได้ก็คือ คนที่นับถือพระพุทธศาสนาทั้งในประเทศทั้ง
 นอกประเทศอนุโมทนาตลอดทั่วถึงกัน และหวังความเจริญ สุขแต่

สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ให้ทรงเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อ
เป็นขวัญใจของบ้านเมือง และของผู้นับถือพระพุทธศาสนา

ว่าถึงบารมี น่าจะทรงทราบศัพท์ที่ว่า 'บารมี' หมายความว่า เกียรติ
ความดี หรือทำความดีนั้นเคยกับความดีให้เกิดขึ้น ตรงกันข้ามกับอัสวะ คือ
เกียรติความชั่ว หรือทำความชั่วให้เกิดพอกพูนขึ้น บารมีไม่ใช่บุญกุศลโดยตรง
บุญกุศลที่บุคคลได้ทำแล้ว ก็ให้ผลเป็นสุขตามคราวตามสมัย แต่ความดี
หรือความเกียติความดีไว้นั้นเป็นบารมี ตรงกันข้ามกับการทำชั่ว ทำร้ายเสีย
หายที่เป็นบาป นั่นก็ให้ผลชวร้ายแก่ผู้ทำตามคราวตามสมัย แต่ว่าผู้ทำยังคืนเคย
อยู่กับความชั่วหรือบาปนั้น นั่นเป็นส่วนอัสวะ บารมีเกิดขึ้นได้เพราะรู้ดีชอบ
อัสวะเกิดขึ้นได้เพราะรู้ชั่วรู้ผิด เพราะฉะนั้น ในที่สุดบารมีจึงชนะอัสวะ
ขอพระบารมีทั้งหลายจงเจริญ ยิ่งแด่ สมเด็จพระบรม บพิตร พระราช
สมภารเจ้า”

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้มีประกาศพระ
บรมราชโองการสถาปนาสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆ-
ราชเจ้า ซึ่งขณะนั้นยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระ
พรวชิรญาณวงศ์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
จึงปรากฏข้อความในพระสุพรรณบัฏ ตอนหนึ่งว่า
“ภูมิพลอดุลยเดชปร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช महितलरि-
पिस्तरामाचिबदि, जिरिनुपदिनिर, स्यामिनिराचिराज बरमनाठबपितर

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศ
 ว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระ
 สังฆราช ได้ทรงเป็นพระราชอุปัชฌายาจารย์ ทรงมีพระคุณูปการ
 อย่างยิ่งแก่พระองค์ เมื่อคราวทรงผนวชได้ถวายโอวาทานุศาสน์
 ให้ทรงเข้า พระราช ฤทธิย์ใน หลักพระพุทธศาสนาอย่าง ทราบซึ้ง
 นับว่าทรงดำรง อยู่ในฐานะ เป็น ปุชนีย์บุคคล แห่ง องค์พระ มหา-
 กษัตริย์ และประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นี้ มีศักดิ์
 เป็นหม่อมราชวงศ์ราชประณีต ในสมเด็จพระบรมโพงกาธิราช
 พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎพระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว นับว่าทรงดำรงอยู่ในสถานะเป็นเชื้อสายในราชตระกูลแห่ง
 พระบรมราชวงศ์จักรี ทรงยินดีเนกขัมมปฏิบัติ เป็นอจลพรหมจรรย์
 ภักตยงขนมาชานานถึง ๖๔ พรรษา ดำรงมั่นอยู่ในศีลสมาธิปัญญา
 ได้เสมอตลอด มีพระจริยวัตรเรียบร้อยบริสุทธบริบูรณ์ มีไต่ห้วนไหว
 ต่อโลกามิส หงพระฉันทจริตกเพียบพร้อมด้วยสมณคุณธรรม ยาก
 ที่จะหาผู้เสมอได้ ทรงพระปรีชาญาณแจ่มใสรอบรู้พระไตรปิฎก
 สัทธรรม ซึ่งนับว่าเป็นพหุศรุตบัณฑิตอย่างยอดเยี่ยมพระองค์
 หนึ่ง ทรงพระสติปัญญาอย่างลึกซึ้งสามารถในธรรมวิจารณ์ธรรม
 วินิจฉัยได้อย่างถูกต้องเด็ดขาดในโอกาสทุกเมื่อ ส่วนในการพระ
 ศาสนาสมเด็จพระสังฆราชได้ทรงรับหน้าที่บริหารจัดการทะนุบำรุง
 ให้เจริญก้าวหน้ามา โดยลำดับ จนในที่สุดได้ดำรงตำแหน่ง
 สกลมหาสังฆปริณายกมาเป็นเวลานานถึง ๑๒ ปี ได้ทรงบำเพ็ญ

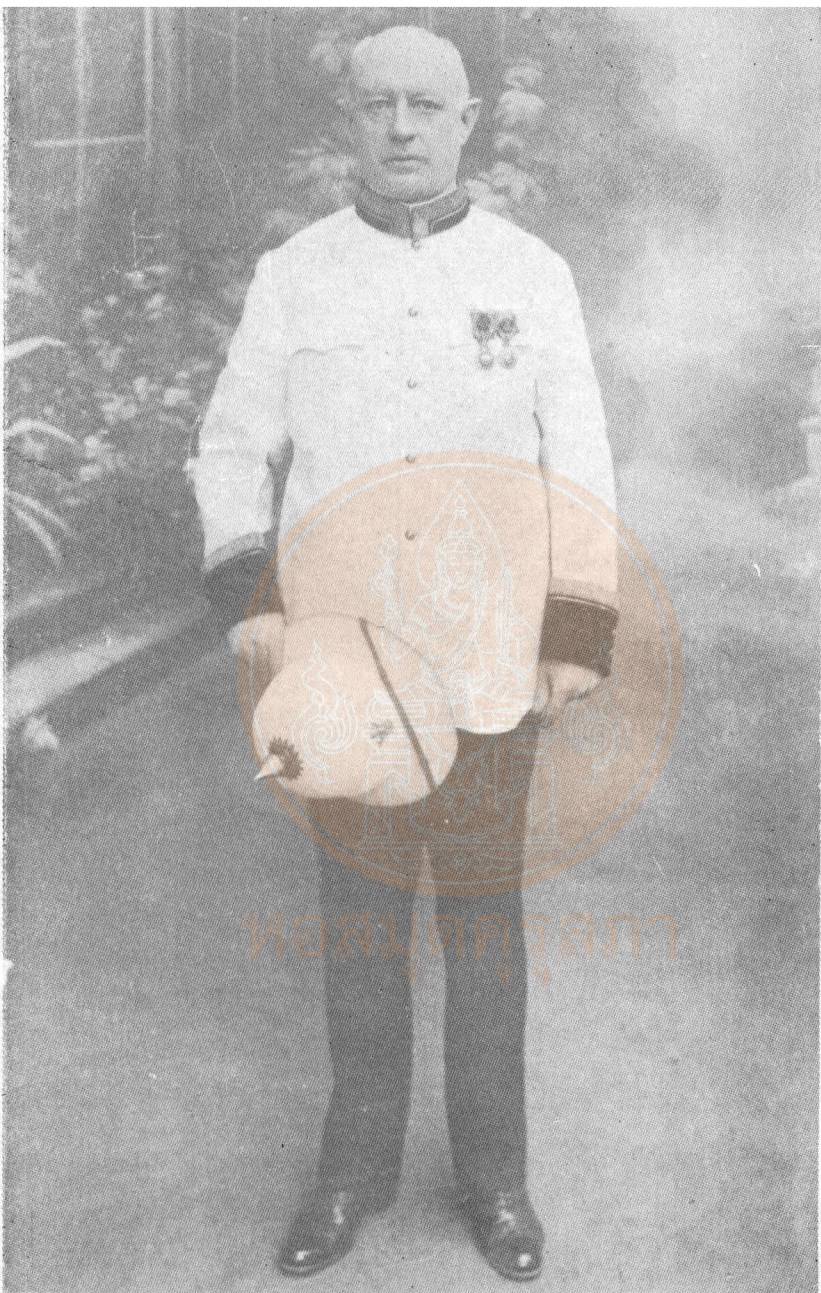
การณ์ก็จะเป็นहितานุहित ประโยชน์ แก่พุทธจักร และอาณาจักร
 อย่างไพศาล ดังความพิสดารปรากฏอยู่ในประกาศสถาปนาเฉลิม
 พระนามเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อ
 วันที่ ๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๕๓ นั้นแล้ว และบัดนี้
 ก็เป็นที่ประจักษ์ว่า สมเด็จพระสังฆราชทรงเจริญยิ่งด้วยคุณวุฒิ
 วัชวุฒิ รัตตัญญู มหาเถรธรรม เป็นที่เจริญศรัทธาปสาทะและ
 เป็นคารวสถานป็นนัยเจดีย์แห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 และพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนมวลพุทธบริษัทและอาณาประชา
 ชาติทั่วสกลราชอาณาจักร สมควรจะสถาปนาพระเกียรติยศ
 ถูกราชการยกย่องเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงเพื่อเป็นศรี
 สุขมงคลแด่พระบรมพุทธศาสนา และเป็นที่เฉลิมพระราชศรัทธา
 การร่วสถานสืบไป

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถา-
 ปนาสมเด็จพระสังฆราชขึ้นเป็น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวง
 พระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
 กรมหลวงวชิรญาณวงศ์.....”

สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ เริ่มประชวรด้วยพระโรคอันตะ(ลำไส้)อักเสบ
 ก่อเสด็จไปประทับรักษาพระองค์ ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ นายแพทย์
 ก่องถวายการผดึกพระนาถ ๒ ครั้ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ครั้นพระอาการ
 กอชยทเลาชน จึงเสด็จกลับมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไท่เสด็จพระราชดำเนินมา เฝ้าถวายสักการะสมเด็จพระ

สังกษราชเจ้า ฯ ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน
 พ.ศ. ๒๔๙๙ แลตั้งพระองค์เป็นอุปถัมภ์ทาเปกซ์ (ผู้ประสงค้ออุปถัมภ์)
 สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ ไททรงรับเป็นพระภารในการทรงผนวชของพระ
 บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ต้นจนถึงเวลาเสด็จออกทรงผนวช และทรง
 าลศึกษาบทมาตลอดถึงกล่าวแล้ว หลังจากนั้นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ
 ก็ประสูรพระเสาะกระแสะพระวรกายทรศโทรมเรื่อยมา แต่อาศัยทพระองค์
 มพระหฤทัยเข้มแข็ง ปลอ่ยวาง ทรงถอว่าเป็นอนิจจังไม่ใช่ตัวตน ประกอบ
 ักษนายแพทย์ก็ไถ่ถวายการรักษายาบาลและ ประคัษ ประคอง เป็นอย่างค้อย
 ตลอดเวลา จึงทรงพระชนม์มาได้โดยลำคัษ แต่พระโรคกำเรบชนอกในเดือน
 กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ จนถึงวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๑ พระ
 โรคกำเรบชนอกชน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมา
 ประทับหน้าพระแท่นบรรทมในห้องประสูร ณ ตกล้ามคคคพยาบาร โรงพยา-
 บาลจุฬาลงกรณ เมื่อเวลาหลังเที่ยงคนแห่งวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ.
 ๒๕๐๑ ทรงประทับอยู่จนสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ พระราชอัยยาจารย์
 ไทสันพระชนม์ไปเฉพาพระพิกตร เมื่อเวลา ๐๑.๐๘ น. แห่งวันที่
 ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๑ สัรพระชนมายุ ๘๕ พรรษา ๑๑ เดือน
 กัษ ๑๙ วัน.

นายภกคิ ฉวีสุข

นาย อ.เจ. กอดเฟรย์

นาย อ. เจ. กอดเฟรย์

พ.ศ. ๒๔๒๒—๒๔๓๖

นาย อ. เจ. กอดเฟรย์ (E.J. Godfrey) หรือที่รู้จักกันดีคือครู
กอดเฟรย์ เป็นครุสอนวิทยาศาสตร์ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ได้
ประจำทำการสอนอยู่ที่หอวิชาศาสตร์ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยา-
ลัยเป็นเวลา ๒๒ ปี โดยมีไต่ย้ายไปทำการสอนที่อื่น

นาย อ. เจ. กอดเฟรย์ เป็นชาวอังกฤษ เกิดในประเทศอังกฤษ
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ (ค.ศ. ๑๘๗๙) ได้รับความศึกษาจากมหาวิทยาลัย
ลอนดอน สอบได้ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต (B.Sc. First Class Honours)
การศึกษาของท่านในชั้นมหาวิทยาลัยอยู่ในเกณฑ์ดีมาก สอบได้เกียรตินิยม
อันดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะเห็นได้จากระเบียบงาน การบันทึกและลายมือ
ต้นประณีตของท่าน นอกจากนั้นระหว่างที่อยู่ในประเทศไทย ได้ทำการศึกษาค้นคว้า
ความรู้วิทยาการต่าง ๆ โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องเมล็ด

ครูกอดเฟรย์มาประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๕๑ ในตำแหน่ง
“อาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิทยาศาสตร์” ตำแหน่งนี้เข้าใจว่าเป็นตำแหน่งพิเศษ
ต่างหากจากตำแหน่งในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เพราะตำแหน่ง
อาจารย์ใหญ่และอาจารย์ผู้ปกครองของโรงเรียนนั้นมิได้มีอยู่แล้ว ที่
ต้นเช่นนี้เนื่องด้วยโครงการสอนวิทยาศาสตร์ในสมัยนั้นใช้วิธีการจัดห้อง

สอนวิทยาศาสตร์กลาง (Centre) ขึ้น มีอาจารย์ทำการสอน โรงเรียน
ไคยะใช้ห้องเรียนและห้องปฏิบัติการของศูนย์กลางนี้ใช้ได้ ปรากฏ
มีบางโรงเรียนไคมาใช้ศูนย์กลางการสอนวิทยาศาสตร์ของตน
ส่วนมากใช้สำหรับสอนวิชาวิทยาศาสตร์แก่นักเรียนโรงเรียน ส่วน กุหลาบ
วิทยาลัยเอง

ศูนย์กลางการสอนวิทยาศาสตร์ของตนถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นการ
สอนวิทยาศาสตร์อย่างจริงจัง เพราะปรากฏว่ามหาวิทยาลัยประกาย
ด้วยเครื่องมือวิทยาศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ แบ่งออกเป็นห้องสอน
คณิตศาสตร์ มีโต๊ะแสดงการทดลอง ห้องเตรียมการทดลอง ห้อง
วิทยาศาสตร์ และมีห้องปฏิบัติการอีกตอนหนึ่ง เครื่องชั่ง และเครื่อง
วิทยาศาสตร์มีมากขึ้นพอใช้ในการปฏิบัติ ตกกันเป็นตึกชั้นเดียวกับด้วย
ฉายปูน เวลาใดที่เสร็จแล้ว และโรงเรียนเพาะช่างได้ขยายอาณาเขต
กินเข้ามาในบริเวณของโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ครูออกเพียร
การสอนวิทยาศาสตร์อยู่ในศึกษาศาสตร์หลังน มาตลอด เวลาจนออกจากร
ราชการ

วิชาวิทยาศาสตร์ได้จัดสอนเป็นลำดับขั้นในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๐
๒๔๕๖ ในรูปโครงการศึกษาซึ่งจัดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๖ ที่เรียกว่า
มัธยมศึกษา มี ๘ ชั้น แบ่งเป็นสามตอน คือ มัธยมตอนต้นเวลา ๓
มัธยมตอนกลางเวลา ๓ ปี และมีมัธยมปลายเวลา ๒ ปี การสอนใน

ห้องเรียนวิทยาศาสตร์ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
สมัยนาย อ.เจ. กอดเฟรย์ เป็นครูสอนวิทยาศาสตร์

ผีเสื้อชนิดต่าง ๆ ที่นาย อ.เจ. กอดเฟรย์
ค้นพบใหม่ในประเทศไทย

มหาวิทยาลัยในระยะเวลาเรียน ๒ ปีหลังในชั้นมัธยมปีที่ ๗ และ ๘
มีให้เลือกสอน ๒ วิชาในแขนงต่อไปนี้

- ๑. ก. เมคานิกส์
- ข. ไฮโดรอสแตติกส์และไฮดรอสแตติกส์
- ๒. ความร้อน แสง เสียง
- ๓. ก. แม่เหล็ก
- ข. ไฟฟ้า
- ๔. ชีววิทยาคอมพิวเตอร์ ภาคทฤษฎี
- ๕. " ภาคปฏิบัติ
- ๖. พฤกษศาสตร์

ผู้เรียนโดยชอบจะเลือกเรียนตามความรู้พลักส์ภาคปฏิบัติของตน การวัดส่วนยาว
เนื้อ ปริมาตร มวลถกความแน่น เพราะไตเรียนมาแล้วแต่ชั้นมัธยม
ตอนกลาง การจัดทำหลักสูตรและการวางแผน การสอน วิทยาศาสตร์
วิชาชีววิทยาคอมพิวเตอร์เป็นตัวอย่างโครงการ เพราะเป็นระยะเริ่มต้นเข้ามา
พิจารณา ปีแรกที่เรียนในประเทศไทยของครูกอดเฟรย์ คือ พ.ศ. ๒๕๕๑ วิชา
วิทยาศาสตร์ที่เลือกสอนในโรงเรียนส่วนมากหลายวิทยาลัยในสมัยนั้น คือ
วิชาความร้อน แสง เสียง และแม่เหล็กไฟฟ้า
การสอนวิทยาศาสตร์ในสมัยนั้น ในชั้นมัธยมตอนปลายใช้ภาษา
อังกฤษ การทำโน้ตและตำราเรียนก็ใช้ภาษาอังกฤษ ทั้งนี้ยอมช่วยให้
ที่โรงเรียนได้รับความรู้วิชาภาษาอังกฤษในวิชาต่างๆ เพิ่มขึ้น ระดับการ
ศึกษาถือการสอบระดับ Matriculation ซึ่งมหาวิทยาลัยสอนตอนหลังจาก

ครูออกเพรียได้ออกจากราชการแล้วใน พ.ศ. ๒๔๗๓ จึงได้มาศึกษา
วิทยาศาสตร์เป็นภาษาไทย และมีการบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์ขึ้น

ครูออกเพรียมีครอบครัวอยู่ในประเทศไทย มีบุตรชายคนหนึ่ง และ
บุตรหญิงสองคน บุตรชายชื่อนายชล ชีระกุล เคยรับราชการเป็นสรรพากร
ศาลอุทธรณ์ การไปทำงานของครูออกเพรียเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ใช้รถ
มาเป็นพาหนะ ขณะทำการสอนอยู่ในโรงเรียน คนขับรถไปพักผ่อน
ปล่อยมาให้ไปกินหมากตามลำพัง ถึงเวลากลับ คนขับรถก็ยกเทียมมา
เขารดทำเช่นนี้ตลอดชีวิต ครูออกเพรียแต่งกายหมดจดเรียบร้อยตาม
เรียกกันว่าแบบสากล ใช้ผ้าไหมเงินทองชุดเป็นประจำ เวลาที่จะทำการทดลอง
และของใช้ต่างๆบนเช่น กัดของเรียก "ตาแจก" ภารโรงประจำห้อง
วิทยาศาสตร์มาจุดไฟ ภารโรงถามชื่อว่า "ตาแจก" น มีใช้คนจน มี
เชือสายเป็นมอญ

ชีวิตของครูออกเพรียเป็นชีวิตที่ขยันขันแข็ง ไม่สนใจในการกีฬา
หรือการสังคมนัก แต่ปรากฏว่าเป็นนักคนควาและนักวิจัยที่มีผล
ฐานทางสยามสมาคมดังต่อไปนี้

๑. เป็นสมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิแห่งสยามกัญญาวิทยา ประเทศอังกฤษ
(Fellow of the Entomological Society) และเป็นสมาชิกสามัญของ
สยามสมาคม

๒. ได้ช่วยในการรวบรวมตรวจทานหนังสือ The Journal of the
Natural History Society of Siam

๓. ได้รวบรวมเขียนเรื่องลงในหนังสือดังกล่าวหลายเรื่อง เช่น

“The Butterflies of Siam”

December 1916 (Vol II Part No. 2)

“On Butterflies Collected by Malcolm A. Smith
and C. Boden Kloss in Southern Annam”

December 1919 (Vol III Part No. 4)

“List of the Moth Collected in Siam”

July 1924 (Vol VI Part No. 3)

“New Rhopalocera from Siam and Hainan”

March 1926 (Vol VI Part No. 4)

“Migrations of Butterflies in Siam with some Remarks
on Migrations in General”

October 1927 (Vol VII Part No. 2)

“A List of Butterflies Collected in Northern Siam”

October 1927 (Vol VII Part No. 2)

“Note on A Migration of Butterflies at Pak Jong E. Siam”

September 1928 (Vol VII Part No. 3)

“A Revised List of Siamese Butterflies”

November 1930 (Vol VII Part No. 4)

“On A Collection of Butterflies from Kaw Tao”

September 1931 (Vol VIII Part No. 3)

“A Swarm of Butterflies in Bangkok”

September 1931 (Vol VIII Part No. 3)

“A List of Butterflies Collected by Dr.A.F.G. Kerr
in Peninsular Siam”

October 1932 (Vol VIII Part No. 4)

“A Supplementary List of Butterflies of Siam”

October 1932 (Vol VIII Part No. 4)

ครูกอดเฟรย์ ได้ส่งผลเสื่อจากประเทศไทยไปให้ บริษัทมิวเซียม
 ประเทศอังกฤษ ใน พ.ศ. ๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๙๑๔ เข้าใจว่าส่งไป
 ประมาณ ๓๗๐ ชิ้น) ขาดผลเสื่อที่ไต่จากภาคเหนือ เพราะตอนนั้นยัง
 ไม่ได้วิเคราะห์ให้สมบูรณ์ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๓-๒๔๗๕ จะส่ง
 ไปอีกหรือไม่นั้นไม่พบหลักฐาน ไม่ปรากฏข้อความในตอนที่ไต่ว่าส่ง แต่
 เชื่อว่าคงส่งไปอีกเพราะใน พ.ศ. ๒๔๗๓ ครูกอดเฟรย์ได้ค้นพบผลเสื่อ
 ในประเทศไทยเพิ่มชนิดอีกเกือบ ๕๐๐ ชนิด รวมกับที่ค้นพบเดิมประมาณ
 ๘๐๐ ชนิด

ครูกอดเฟรย์เป็นทนายทวิวแรงสำคัญผู้หนึ่งของโรงเรียนสวนกุหลาบ
 วิทยาลัย โดยเฉพาะในด้านการปรับปรุงการสอนวิทยาศาสตร์ เป็นต้น
 ที่จัดตั้งห้องทดลองวิทยาศาสตร์ขึ้นเป็นของใหม่ในเวลานั้น และที่
 เหตุที่ครูกอดเฟรย์สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องผลเสื่อในเมืองไทยไว้มากมายอย่า
 ละเอียด ทั้งได้รวบรวมลงพิมพ์เป็นหลักฐานในวารสารสยามสมาคมจึงได้
 รั้งยกย่องจากสมาคมกวีวิทยาแห่งประเทศไทยให้เป็น สมาชิกผู้ทรงคุณ
 วามของสมาคมนั้น อนึ่ง ก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ การสอนวิชาต่าง ๆ ใน
 ชั้นมัธยมตอนปลาย นอกจากวิชาภาษาไทย มักสอนเป็นภาษาอังกฤษ
 เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้นักเรียนสมัยนั้นได้รับความรู้ภาษาอังกฤษ ในวิชาอื่น
 เพิ่มขึ้น หลังสมัยครูกอดเฟรย์ โรงเรียนได้เลิกสอนวิชาต่าง ๆ เป็นภาษา
 อังกฤษเสีย จึงเป็นเหตุหนึ่งทำให้ความรู้ภาษาอังกฤษของนักเรียนในสมัย
 ต่อมาพลอยต่ำลงไปด้วย

ครูออกเพรียงแดงแก่กรรมทนายในกรุงเทพฯ ฯ เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน

พ.ศ. ๒๔๗๖ ด้วยโรคหัวใจวาย รวมอายุได้ ๕๔ ปี ได้ทำพินัยศพ

ที่สถานโปรเตสแตนต์ บ้านใหม่ พระนคร นับได้ว่าครูออกเพรียงแดงเป็นผู้หนึ่ง

ที่อุทิศตนเองตลอดเวลาที่มิชีวิตอยู่ในประเทศไทย เพื่อการศึกษาของ

เยาวชนไทยไม่น้อยกว่าครูต่างประเทศคนอื่น ๆ ในสมัยเดียวกัน

(ในการเรียบเรียงครั้งนี้ ผู้เขียนได้รับความเอื้อเฟื้อจากนายไป๋รุ่ง

ส่งแสงเต็ม ช่วยรวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย)

หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ

หอสมุดคุรุสภา

ขุณยพานุสาสน์

(ตาด ดิสสะมาน)

พ.ศ. ๒๔๒๘—๒๕๐๔

ใครมาเป็นเจ้าเข้าครอง คงจะต้องบังคับขับไล่
เคี้ยวเชิญเย็นคำกรำไป ตามวิสัยเชิงเช่นผู้เป็นนาย
เขาจะเห็นแก่หน้าคำขอ จะนับถือพงศ์พันธุ์ นนอย่าหมา
ไหนจะต้องเหน้อยยากลำบากกาย ไหนจะอายุทั่วทั้งโลกา

เสียงร้องเพลง "สร้อยเพลง" บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเจอยแจ้ว พรหมกษัตริย์ไม่เคาะ จังหวะบน
กระดานคำ จากประยวงสังระหัง ผีควลา ไยหนายมแย้ม ร้องต่อให้
นักเรียนว่าตาม เทยวแล้วเทยวเล่า คึงทอนนน คิทอนนน ท่านณนนนักเรียน
โรงเรียนเบญจมราชูทิศ และชาวราชบรรจกกันควาคือ ครุทาค ดิสสะมาน
หรือในบรรดาคักกตอมาของท่านคือ ขุณยพานุสาสน์

ขุณยพานุสาสน์ คุรใหญ่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ไม่ใช่สอนแต่เพียง
สร้อยเพลงเพลงเดียว ยังมีอีกหลายเพลงที่ท่านสอน เช่น เพลงมหาฤกษ์
มหาชัย เพลงนางนาค เพลงพิชชา เพลงฝรั่งรำเท้า ฯลฯ แม้ว่าในระยะ
นี้ตามหลักสูตร ของกระทรวงธรรมการ ยังไม่จัดให้มีการขับร้อง แต่
ขุณยพานุสาสน์พยายามสอนในวันเสาร์หลังจากประชุมสวดมนต์ไหว้พระเป็น
ประจำแล้ว ท่านว่าเป็นการช่วยให้ท่านได้ติดต่อใกล้ชิดกับนักเรียน ช่วยให้
การปกครองสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น

ขุนยพานุศาสตร์
(ทาด ดิสสะมาน)

ผลที่ท่านพยายามสั่งสอนทางด้านการชบรียงนี้ ทำให้นักเรียนบางคน
 เมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้ว ไปมีอาชีพทางนาฏศิลป์ก็มี ไปเป็นนัก
 ประพันธ์บทละครของสมัยแม่ชัมชอยมีชื่อเสียง เช่น "แพนนอย"
 (นายเข็น รัตนศาสตร์) ผู้ที่เคยนำลูกเสือโรงเรียนมัธยมวัดบวรนิเวศ เดิน
 ทางท่องเที่ยวแสดงละครตามจังหวัดต่าง ๆ หลายจังหวัดในสมัยก่อนเปลี่ยน
 แปลงการปกครอง จึงมีวาทานเป็นชนโง่เขลาของชนยุพานศาสตร์ด้วย
 ท่านมองเห็นการฉ้อโกงเหล่านี้หลักสูตรของกระทรวงในยุคนั้นทีเดียว

ขุนยพานศาสตร์ เป็นบุตรนายเกตุ นางเจริญ ศิลละมาน ซึ่งมีอาชีพ
 เป็นชาวสวน ท่านเกิดเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ ตรงกับ
 ทางจันทรคติ วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีระกา ณ บ้านคลอง
 ลำเจียก ตำบลเกาะท่าพระ อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี

ในสมัยนั้นยังไม่มีโรงเรียน บิดามารดาจึงได้นำไปฝากกับพระที่
 วัดจันทาราม จังหวัดธนบุรี ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ บ้าน ท่านได้เริ่มเรียนหนังสือและ
 ปฏิบัติพระในฐานะศิษย์ไปพร้อมกัน ต่อมาจึงไปสมัครเป็นนักเรียนโรงเรียน
 ผลหัตถ์อาจารย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ สอบไล่ได้ประโยคครุประถม อายุได้
 ๒๐ ปี ระหว่างเรียนได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๘ บาทด้วย การเป็น
 นักเรียนครูในสมัยนั้นยังไม่จะมีเงินเดือน นักเรียนครูจึงได้เงินเดือนกันตลอด
 มาจนกระทั่งถึงสมัยโรงเรียนผลหัตถ์ครูวัดบวรนิเวศก็ยังมีอยู่ แต่แบ่งออกเป็น
 สองประเภท คือนักเรียนของจังหวัดที่ส่งมาเรียนมีที่อยู่กินและมีเงินเดือน
 ประเภทหนึ่ง อีกประเภทหนึ่งเป็นประเภทเดินเรียน ประเภทนี้ไม่มีเงินเดือน

ชีวิตการเป็นครูของท่าน ไต่เริ่มเมื่อวันท ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ในตำแหน่งครูโรงเรียนวัดโพธิ์นิมิตร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่ออายุได้ ๒๑ ปี สังกัดกองสามัญศึกษา เรียกกันในขณะที่นั้นว่า แผนกสามัญกรรมศึกษาธิการ ไต่รับพระราชทานเงินเดือนชนคนเดือนละ ๓๐ บาท ต่อมาก็ได้ย้ายหน้าทคือ ดำรงตำแหน่งครูน้อยโรงเรียนกลายาณและโรงเรียนโมฬีโลก เมื่อวันท ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ไต่รับพระราชทานเงินเดือน ๓๕ บาท ต่อมาเมื่อวันท ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๔ ดำรงตำแหน่งครูน้อยโรงเรียนวัดสังฆายไต่รับพระราชทานเงินเดือน ๓๕ บาท

ครั้นวันท ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ทางกรมศึกษาธิการได้ทนายทามขอให้ท่านไปเป็นครูโรงเรียนประจำมณฑลราชบุรี ด้วยเวลานั้นการศึกษาทางจังหวัดภาคใต้อยู่ในระดับต่ำ และบางจังหวัดยังไม่มีโรงเรียนเลยก็มี เรื่องการส่งครูไปสอนต่างจังหวัดในสมัยนั้นหรือแม่ในสมัยนั้นก็ตามไม่ค่อยจะมีใครสมัครไป เพราะเข้าใจว่าลำบากกันดาร และยังไปเป็นครูใหญ่ด้วยแล้วมักจะมีเกิดการลอบจจากครูเก่าเจ้าของท้องถิ่น ซึ่งผลเคยผ่านชีวิตครูในพระนครแล้วย้ายไปอยู่หัวเมืองจะต้องยอมรับในข้อ แตกกระทาของกรมการในสมัยนั้นมัวจัดการรตักมกล่าวคือ แทนที่จะส่งขนยพานสาสนหรือครตาค ดีลลระมาน ไปเป็นครูใหญ่ทเคยว ก็ให้ไปเป็นครูน้อยเพื่อไปค้นเคยกันเสียก่อน แล้วเมื่อเป็นครูใหญ่ชนกเขารปรอยกันไคลันท ขนยพานสาสนสมัครใจไปสอนทันท เพราะมาค่านงกว่าในขณะนั้นจังหวัดราชบุรียังไม่เจริญในค่านการศึกษาทงกล่าวแล้ว โดยเฉพาะโรงเรียนประจำจังหวัดก็ยังไม่ไคตงชน ต้องอาศัยศาลาการเปรียญวัดลัดคตนาถ-

ปรีวีตร และภักทฺหลังยาวในวัดเป็นสถานทสออน มีโรงเรียนไม่อยู่นอกวัด
หลังหนึ่ง จึงจัดไว้ว่ายังไม่เป็นชนเป็นอน ต่อมาขณยพานสาสนได้รวม

มอกยพระชำนานาวรรจัน ธรรมการมณฑลราชบริ ไท่ก่อตั้งโรงเรียน
ประจำจังหวัดขึ้นมา คือ “โรงเรียนเบญจมราชูทิศ” ปัจจุบันรวม

นักเรียนทแยกเรียนอยู่ในวัดสัตตนานาปรีวีตร เข้ามารวมอยู่ในที่แห่ง
เดียวกัน เมื่อโรงเรียนสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในวันที่ ๒ กุมภาพันธ์

พ.ศ. ๒๔๕๖ ขณยพานสาสนได้ขยายหน้าทจากครนอ้อมมาคางหน้าท
ครูใหญ่ นับได้ว่าเป็นครูใหญ่ “คนแรก” ของโรงเรียนเบญจมราชูทิศ

จังหวัดราชบริ ได้รบพระราชทานเงินเดือน เดือนละ ๖๐ บาท
ความขมข้มเป็นนิจ ความไม่ถอดัว เป็นกันเองกยคร ผู้ปกครอง

และนักเรียนเหล่านสขสนนยบุคคลลักษณะของท่านได้มาก นนิกเพราะได้
จักเงินในทางธรรมมาแล้วขณะทอปล่มขทณ สำนกพระอชปาฟวงศคุณปมาจารย์

วคจนทาราม ได้เลาเรียนทงคนถธระ วิษสสานธระ และสิกขาวินย
คุณธรรมข้อนตั้งเสริมให้ท่านควยคมีจักรและนักเรียนไว้อยู่ โดยปกติ

นักเรียนในขณะนั้นเป็นนักเรียนโต ๆ เป็นส่วนมาก แต่ก็ไม่มีการกระต้าง-
กระตองปรากฏชน ท่านไม่เคยใช้ไม้เรียวเขมย ไม้เรียวของท่านทอ

กระต้างเกยไว้ในค นักเรียนทงกลวและเกรงท่าน เมื่อเป็นเช่นนยอม
ไม่เขนทสงสยเลยว การคศึกษาในจังหวัดราชบริ ไท่ก่าวหน้าไปอย่าง

รวทเร็วในระยะเวลาเพียงไม่กี่ท วยผลงานทไคทำคณงามความคไว จึงได้
รบแต่งตั้งเป็นราชบรุษ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖ ต่อมาในเดือน

ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ก็ได้รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์ตรี และ

ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ขุนยพานสาสน์ ในเดือนธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๒

การขี้อ้อมยอมสอตกลงไปก็งานคนตรี ในสมัยนั้นโรงเรียน

เบญจมราชูทิศ ยามเย็นวันเสาร์ตลอดไปจนค่ำ ชาวบ้านใกล้โรงเรียนจะได้

ยินเสียงเครื่องสายไทยของคณะครูโรงเรียนตั้งแคว่ลอยมาตามลม ฟังระรอน

อยู่เป็นนิจ นอกจากจะไ้พักผ่อนหย่อนใจในยามว่างแล้ว ยังเป็นนโยบาย

ในการปกครองครูให้สามัคคีกันด้วย งานนี้ขุนยพานสาสน์รักและสนใจมาก

ได้เขียนใ้รเร่ิมชกก่อน ในเวลานั้นชนชอวา “เครื่องสายไทยโรงเรียน

เบญจมราชูทิศ” แล้ว ใคร ๆ เป็นต้องขอมริบว่า ไพเราะน้มนวลจริง ๆ

ชื่อเสียงของวงคนตรี ในสมัยขุนยพานสาสน์ ได้กระจายไปถึง จังหวัดสมุทร-

สงคราม และจังหวัดเพชรบุรี เป็นที่น่าเสียดายเมอทานได้ย้ายจากโรงเรียน

นี้แล้ว งานค่านคนตรีกรอ้งโรยไป

การศึกษาเจริญชุน นักเรียนทวมกชนจนไมมีทจะรับนักเรียนได้

ยังใ้เญนายแก้ว สวรรณคิษุ ถูกสลากกินแบ่งรางวัลที่ ๑ ในสมัยนั้น

ขุนยพานสาสน์ได้มีส่วนชักชวนใ้มน้าวใ้นายแก้ว สวรรณคิษุ เห็น

คุณค่าของการศึกษา สละทรัพย์สร้างอาคารเรียนใ้หอกล่งหนงเป็นเรือนไม้

ชั้นเคยวารภชอวา “เรือนแก้วสวรรณคิษุ” คราวนกรมศึกษาธิการจัด

ใ้หริชนักเรียนแบบ “สหศึกษา” เมอมนักเรียนหญิงโต ๆ มาเรียนปนกับ

นักเรียนชายโต ๆ ก็ยอมเป็นเรอชย่งยากในค่านการปกครองอยู่มิใ้ช่น้อย

แต่ค้วยวิธิการปกครองของขุนยพานสาสน์ ความเสอมเสียดชวราชชรทวัน

วจะเกิดชนก้หาใ้เกิดไม การสอนของโรงเรียนใ้ค่นเนินไปโดยเรยบร้อย

เมื่อมีการขบรองและการคนตรีขอมจะขาดการแสดงละครเสียไม่ได้
 ในยุคนั้น โรงเรียนเบญจมราชูทิศ มีการแสดงละครพูดบ้าง ละครพูด
 สลักรำบ้าง นับเป็นคู่แข่งสำคัญของคณะทหารกองพลที่ ๔ ในสมัย
 พระบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ เป็นผู้บัญชาการ เพราะพระองค์
 ท่านโปรดละครเหมือนกัน ผู้เขียนจำได้ว่าเมื่อเรียนแถวสุวรรณภิกษุ
 สร้างเสร็จแล้ว ได้มีการฉลองและมละครเรื่อง "ฉันทะราช" ของ
 พระพลันทพิทยานุ ขนยพานสาสน์รบขบทหนักที่สุด คือเป็นตัวเอกใน
 ขบรอง เนื่องจากความสำเร็จในการแสดงละครเรื่องนี้ เป็นเหตุให้ขุนยพา-
 นสาสน์การทหารหาเงินมาสร้างโรงเรียนชนอีกแห่งหนึ่ง เพราะปรากฏว่า
 นักเรียนหญิงที่สมทบเรียนกับนักเรียนชายในโรงเรียนเบญจมราชูทิศมีมากขึ้น
 สมควรที่จะแยกนักเรียนหญิงออกไปเรียนต่างหาก ขนยพานสาสน์จึงได้ขอ
 ความร่วมมือจากบรรดาครูในโรงเรียนเบญจมราชูทิศ แสดงละครหาเงิน
 สมทบทุนสร้างโรงเรียนราชโบริกานเคราะห์ขึ้นเป็นผลสำเร็จ
 ขนยพานสาสน์ ได้ดำรงตำแหน่งครูใหญ่ โรงเรียนเบญจมราชูทิศ
 จังหวัดราชบุรี มาเป็นเวลา ๑๕ ปีเศษ จึงขอย้ายเข้ากรุงเทพฯ เพราะขณะนั้น
 มารดาของท่านชราภาพ เจ็บชดแอดอยู่เสมอ ท่านรักและเป็นห่วงมารดา
 ทางราชการจึงให้มาดำรงตำแหน่งครูโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ เมื่อวันที่
 ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ต่อมาเมื่อต้น พ.ศ. ๒๔๖๙ ท่านได้ย้าย
 ออกจากราชการ เพื่อบรรพราชมารดาชราภาพเนื่องจากสุขภาพ รวมเวลาทำ
 ราชการอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการเป็นเวลา ๒๐ ปี

ในคานชวตการครองเรือน ไต่สมรสกับนางสาวถิร ประทุมน้อย

บุตรพระณรงค์ควชัย และนางถา ประทุมน้อย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕
มีบุตรธิดาทายงมชวตอยู่ในขณะน ๔ คน คือ

๑. พันเอกวิบูล ทิสสระมาน
๒. นางสาวยงพนธ์ ทิสสระมาน
๓. นางสาวเต็มศรี ทิสสระมาน
๔. นายสถิตย์ ทิสสระมาน

ชวตการเป็นครของชนยพานสาสนนยงไม่สนสูก แม้จะออกจากราชการ
แล้วก็ยังไต่รับเชิญให้ไปเป็นครผศควบคุมการเรยนและการสอนตามโรงเรียน
ราษฎรบาง และมฝคนเคยไกลบ้านบ้าง ไต่ชอรองให้ช่วยอบรมบุตรหลาน
อยู่เป็นนิจ ให้วทยาทานอยู่เสมอ เพราะดิงกล่าวแล้วว่าท่านมีขคลกลกษณะ
เป็นคร มีแนวการสอนและวิธีการอบรมกริยามรรยาทให้กลบตรกฏธิดาได้
เยยมยอคผทหนง

ความรักศีลปะ รักคนตร หนนให้ท่านเป็นสมาชิกวงคนตรของ
สามคยาจารย์สมาคคผทวยผทหนง โดยเป็นผสซอและเข้าชลย ขณะทอย
กยขาน วิสัยนกคนตรก็ หนนให้ท่านหมกมุ่น อยู่ กยการ สอนคนตรเป็น
วทยาทานแก่ศิษย์หลายรุ่น ความรนเรงทำใจให้ปลอดไปร่ง ระเบียบทกช
ทำให้ท่านมีอายุยืนยาวดง ๗๘ ปี ไม่มีโรคภัยเยยคเยยน แข็งแรง เป็น
มิงชวัญแกยตรธิดาและหลาน ๆ

เมื่อวนท ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๔ เกิดอุบัติเหตุอันมิได้
คาดฝัน คือ รถจักรยานยนต์คนหนงไต่แล่นมาชนท่าน ขณะทยนอยู่รวมถน

ทอดไทย จังหวัดฉะเชิงเทรา ใกล้กับบ้านของท่าน นับเป็นวาระสำคัญ
 นำความเศร้าโศกมาสู่บุตรภรรยาอย่างแสนสาหัส บรรดาญาติคนเคย

ญาติมิตร และศิษย์หาพากันเสียใจในมรณกรรมของท่านอย่างลึกซึ้ง
 ขุนวิลาศภรรยา เพื่อนร่วมฝึกสอนที่โรงเรียนมัธยมวัดนครคีรี
 และเพื่อนร่วมวงดนตรีด้วยกัน ได้เขียนโคลงสวดศพไว้ว่า

เคยร่วมเคยเล่นทั้ง ดนตรี
 เคยกล่าวถ้อยพาทย์ ขวैया
 เป็นมิตรที่ใจดี ห่อนโกรธ เคืองแยะ
 ชวนเอ๋ยชมคำเช่า ยากแท้จักหา
 หาพบพบบ่แมน เทียมทัน
 พบบ่เพียงชอบกัน พบบ้าง
 พบอย่าง “ ยพาท ” พรรณ— นายาก จริงแฉะ
 พบแน่แต่เพื่อนร้าง หลีกพ้นดลเกษม
 เปรมปรานนานยงรอย ขวบบ
 เสพยแต่สุขเสริมศรี ห่อนร้าง
 ทุกวันทุกคืนมิ ล้วนสุข เทอญนา
 ธรรมทสอนศิษย์สร้าง ส่งให้เห็นผล

ชีวิตของขณนพพานล้วนสิ้นเช่นครตั้งแต่อายุ ๒๐ ปี จนถึงอายุ ๗๘ ปี
 เรียกว่าเป็นครจนสิ้นชีวิตไม่เคยเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปทำงานอื่นใดเลย สัมกับ
 ยนครเก่าคนหนึ่งของ กระทรวงศึกษาธิการ สัมกับเป็นครเก่าของ
 โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดราชบุรี ศิษย์ของท่านก็ยังเป็นอาจารย์ใหญ่

อยู่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดราชบุรี คือ นายผาด วัฒนพงศ์ และ
 อาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชโบริกานเคราะห์ คือ นางไสววัลย์ วัฒนพงศ์
 และยังมีอีกมากมายหลายรุ่น หลายวัย ตั้งแต่เด็กเล็ก จนถึงโต ชีวิต
 จิตใจของท่านจึงสมเป็นครูโดยแท้จริง เป็นครูวัยไข่มุกประเทศชาติสมภาคภูมิ

เต็มศิริ ดิษฐ์ชะมาน

หอสมุดคุรุสภา

นายศิลป์ พระศรี

นายศิลป์ พีระศรี

พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๕๐๕

นายศิลป์ พีระศรี นามเดิม คอร์ราโด เฟโรจี (Corrado Feroci) เป็น
ชาวนครฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๕
ที่ตำบลซานจิโอวานนี (San Giovanni) ในตระกูลพ่อค้า มีฐานะปานกลาง
บิดาชื่ออาร์ตูโด เฟโรจี (Arturo Feroci) มารดาชื่อซานตินา เฟโรจี (Santina
Feroci) มีอาชีพในทางค้าขาย เมื่อเยาว์วัยได้เข้าศึกษาในโรงเรียนประถม
ศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ จบหลักสูตร ๕ ปี แล้วจึงเข้าศึกษาในโรงเรียน
มัธยมศึกษาอีก ๕ ปี จากนั้นจึงเข้าศึกษาในโรงเรียนราชวิทยาลัยศิลปะแห่ง
นครฟลอเรนซ์ จบหลักสูตรวิชาช่าง ๗ ปี ได้รับประกาศนียบัตรช่างชั้น
สูงเขียน

ท่านเล่าให้ฟังว่าชีวิตเมื่อสมัยตอนเป็นเด็กนั้น ไม่ชอบเรียนวิชาสามัญ
เท่าใดนัก มักหนีโรงเรียนไปตามสตูดิโอต่าง ๆ ในนครฟลอเรนซ์เพื่อดูช่าง
เขียนรูป ช่างเขียนรูปเสมอ ๆ จนรู้จักศิลปินอาวโสตที่มีชื่อเสียงหลายคน
ต่างครงานก็สมัครเป็นลูกมือช่วยทำงานจิพลาต ซึ่งนับแต่นั้นมาก็รักงาน
ศิลปะอย่างแท้จริง แม้บิดามารดาจะไม่พอใจก็ตาม เพราะบิดามารดาของท่าน
ประสงค์จะให้บุตรเจริญรอยทำการค้า ซึ่งเป็นอาชีพที่มโหฬารว่า้วยได้ง่าย
กว่าเป็นศิลปิน แต่โดยที่ท่านมีนิสัยชอบศิลปะเป็นทุนเดิมมาแต่กำเนิด จึงมี

แนวของความเป็นศิลปินปรากฏให้เห็นตั้งแต่ในเยาว์วัย ทั้งนี้ศิลปินชาวโ
 ทรจกทาน จึงแนะนำให้สมัครเข้าเรียนในโรงเรียนราชวิทยาลัยศิลปะแห่ง
 นครฟลอเรนซ์และแสดงผลให้โดยไม่คิดมูลค่าแต่อย่างใด ท่านจึงผ่านการ
 คัดเลือกเข้าศึกษาได้อย่างง่ายดาย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ ขณะนั้นมอ
 ไท ๑๖ ปี

นายศิลปิน พระศรี สำเร็จการศึกษาศิลปะเมื่อมีอายุได้ ๒๓ ปี กัด
 มือทำงานทางด้านประติมากรรม ซึ่งท่านชอบมากกว่าทางด้านจิตรกรรม
 ส่งแบบประกวดจนได้รับรางวัลหลายครั้ง ได้รับรางวัลหนึ่งหลายคร
 ด้วยกัน มีชื่อเสียงโด่งดังจนได้รับเกียรติเป็นศาสตราจารย์แต่ยังอายุน้อย
 ท่านเล่าให้ฟังว่าการยกย่องศิลปินให้เป็นศาสตราจารย์ทางศิลปะในยุโรปนั้น
 นอกจากจะสอบความมั่งคั่งทางประวัติศาสตร์ศิลปะ วิจารณ์ศิลปะและปรัชญาแล้ว
 เขาถือเอาผลงานศิลปะเป็นสำคัญกว่าอย่างอื่น ถ้าผลงานไม่ถึงขั้นแล้ว แ
 วิชาอื่นจะไต่กระแนนสูงก็ตกไป ในสมัยท่านมีศิลปินสมัครเข้าสอบช
 ตำแหน่งศาสตราจารย์ประมาณ ๒๐๐ คน และท่านเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับ
 เกียรติยศอันค้ำชูหนึ่ง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ รัฐบาลไทยประสงค์จะห
 ว่างขึ้นมาปฏิบัติงานราชการ และเพื่อผลผลิตให้คนไทยสามารถขึ้นรูปได้โดย
 ตะวันตก และให้รู้ถึงเทคนิคต่าง ๆ ในงานประติมากรรมด้วย จึงคิดค
 กับรัฐบาลอิตาลีขอให้คัดเลือกประติมากรที่มีชื่อเสียง และเป็นผลท
 ราชการกับรัฐบาลไทย ทางรัฐบาลอิตาลีจึงเสนอท่านมาพร้อมทั้งคุณวุ
 ฒ

ผลงาน ซึ่งทางรัฐบาลไทยก็ยอมรับเข้าเป็นข้าราชการในตำแหน่ง
 ราชบัณฑิตยสถาน กรมศิลปากร กระทรวงวัง เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖
 มีอายุย่างเข้า ๓๒ ปี อันเป็นที่ทราบแก่สมเด็จพระบรมมหาราชวังได้ ๒ ขวบ
 ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยพร้อมด้วย
 วิชาคอนางฟานนี เฟโรจี (Fanni Feroci) ซึ่งเพิ่งทำการสมรสกันใหม่ ๆ
 ล่วงได้เข้ารายงานตัวต่อหม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร ซึ่งเป็น
 อำนวยการศิลปากรสถานในขณะนั้น ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้รับ
 เงินเดือน ๗๐๐ บาท ค่าเช่าบ้าน ๘๐ บาท ซึ่งอัตราเงินเดือน
 ๘๐๐ บาท นับว่าเป็นอัตราพิเศษสำหรับพอจะจ่ายใช้สอยอย่างสบาย
 เสมือนนันทเกษม ท่านเป็นคนรักสงบ ชอบใช้ชีวิตอย่างสันโดษ ฉะนั้น
 วัตถุประสงค์และสิ่งแวดล้อมของเมืองไทยในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก
 จักรวรรดิราชมาสู่ระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นที่พอใจท่านเป็นอย่างยิ่ง
 ในประเทศเปรียบเทียบกับชีวิตคนไทยสมัยนั้นว่าช่างสบายเหลือเกิน ทุกคนหน้าตา
 แย้มร่าเริงแจ่มใส ไม่ต้องทำงานหนักอย่างปัจจุบันนี้ คนไทยมักน้อย
 ใจเมตตาอารีต่อชาวต่างประเทศ เด็ก ๆ เขาไว้ผมจุกสวยงามน่าดู ผู้หญิง
 ง่ายไม่ค่อยได้แต่ดี แต่ก็ไม่เห็นหน้าเกลียด อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมาก
 ไม่เขี้ยวข่มขืนอยู่ทั่วไป ซึ่งขบให้ยอกปราชัยราชวังและโอบล้อมวิหารกุ
 แงามตระการตา และร่มรณงนก แม่น้ำ ลำคลองมีมากมายและสะอาด
 อ่าง น้ำเขียวผักผ่องกว่านครเวนิสเสียอีก นพอดจะเห็นได้ว่า ศาสตราจารย์
 ศิลป์ พีระศรี เป็นนักธรรมชาตินิยมแท้แท้จริงผู้หนึ่ง ท่านมีความเป็นอยู่
 ง่าย ๆ ทั้งที่งานและที่ทำงานซึ่งทางราชการสร้างให้เป็นพิเศษโดยเฉพาะ

๕๐. ททำงานของท่านสร้างเป็นแบบสตูดิโอ ตามหลักวิชาที่จะต้องใช้สำหรับ
งานปฏิมากรรม กล่าวคือมีหน้าต่างกระจกกว้างรับแสงสว่าง ๔๕ องศา
และมีเพดานสูงใช้เป็นที่ลั่นและพักผ่อนด้วย ท่านเป็นคนตรงต่อเวลามาก
และใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ต่อราชการจริง ๆ แม้ถึงเวลารับประทานอาหาร
กลางวัน ก็ไม่ออกไปข้างนอก เอาอาหารมาจากบ้าน รับประทานแล้ว
พักผ่อนเพียง ๑๕ นาที ก็ทำงานต่อไปไม่มีหยอกพักคมนาซาอย่างชาวยุโรป
ทั่วไป คมแต่น่าเปล่าเมื่อเวลากระหายน้ำเท่านั้น

ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ดำรงตำแหน่ง
อาจารย์ช่างปั้นหล่อ แผนกศิลปะการสถานแห่งราชบัณฑิตยสภา ได้รับ
เงินเดือน ๗๐๐ บาท ต่อมาได้ย้ายมาเป็นอาจารย์ช่างปั้นสังกัด
ในกองประณีตศิลปกรรม กรมศิลปากร กระทรวงธรรมการ ได้รับ
เงินเดือน ๗๐๐ บาทเท่าเดิม ในระหว่างนั้นท่านได้เริ่มต้นชีวิตครูโดย
วางหลักสูตรอบรมกว้าง ๆ และทำการสอนให้แก่ผู้สนใจในวิชาประณีต
ศิลปกรรม ทั้งทางภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ผู้ที่รับการอบรมรุ่นแรกส่วนมาก
สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนเพาะช่าง ได้แก่ นายสาย ประณีต
นายสุข อยู่มัน (ถึงแก่กรรม) นายชน ชนประสิทธิ์ นายสวัสดิ์ ชนมะ
นายแหม่ม แดงสมัญ (ถึงแก่กรรม) ผู้เขียนได้รับคำบอกเล่าจากบรรดา
ศิษย์อาวุโสที่รับการอบรมว่า ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นผู้มีความ
ขยันขันแข็งมาก มาทำงานแต่เช้าก่อน ๘.๐๐ น. และกลับ ๑๘.๐๐ น.
ทุกวัน ตั้งใจถ่ายทอดวิชาให้แก่ศิษย์อย่างจริงจัง ทำให้ผู้เข้าฝึก

ต้องตั้งหน้าตั้งตาเรียนและทำงานอย่างขะมักเขม้น ใครเกียจคร้านไม่เอา
 งานทำจะไม่พอกด้วย แต่ก็ไม่เคยคิดว่าใครให้เจ็บช้ำน้ำใจ ทำให้คน
 ฝรั่งทงกวด ผูกมาผูกงานกับท่านไม่เสียค่าธรรมเนียมแต่อย่างใด เพราะ
 ทางราชการมีนโยบายส่งเสริมให้ช่างขึ้น ช่างหล่อ ให้มีคุณสมบัติช
 มาตรฐาน ลางคนพอช่วยทำงานก็ได้รับค่าเบียดเบียนตอบแทนพอสมควร
 ด้วยความจริงใจในผู้ปฏิบัติงานต้องการได้ความรู้มากกว่าอย่างอื่น ไม่คิดถ
 ลทางด้านการรับราชการ แต่ถ้าใครอยากรับราชการ ทางราชการก็จะ
 บรรจุให้ในตำแหน่งผู้ช่วยช่าง ในอัตราขั้นต้นเดือนละ ๒๐-๒๕ บาท
 ฝากพอกินพอใช้ เพราะการครองชีพในสมัยนั้นไม่สูงมากเหมือนปัจจุบัน
 ผู้ช่วยช่างเหล่านั้นเองก็ทำให้ท่านเขาแรงมาก กิจกรรมช่างขึ้นหล่อของ
 กรมศิลปากรก็เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว

เมื่อทางราชการเห็นความสำคัญของการศึกษาศิลปะตามแนวปัจจุบัน
 ได้ขอให้ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นผู้อำนวยการศึกษาศิลปะให้
 มาตรฐานเช่นเดียวกันกับโรงเรียนศิลปะในยุโรป ศาสตราจารย์ศิลป์
 พีระศรี จึงรวมวงหลักสูตรวิชาจิตรกรรมและประติมากรรมขึ้น และเขียน
 ระเบียบโดยร่วมมือกับพระสาโรชรัตนนิมมานก์ สถาปนิกพิเศษของกรม
 ศิลปากรในสมัยนั้น ท่านผู้นี้เป็นสถาปนิกที่สำเร็จจากมหาวิทยาลัยใน
 ประเทศอังกฤษ ได้ช่วยทำตำราประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตกและได้ทำการ
 ผนวกด้วยตนเอง ทั้งนี้ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ กรมศิลปากรจึงได้ตั้งโรงเรียน
 ศิลปากรแผนกช่างขึ้น โดยมีศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นผู้อำนวยการ
 ผู้สมัครเข้าเรียนส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนเพาะช่าง นักเรียน

รุนทหนงมทางหมคควยกน ๗ คน คือ นายแฉ่ม ขาวมชอ (ถึงแก่กรรม)
 นายพมาน มุลประมุข (ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าแผนกช่างเขียน
 กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร) นายสิทธิเดช แสงหิรัญ (ถึงแก่กรรม)
 นายเพอ หรพทกษ (ปัจจุบันดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกวิชาจิตรกรรม
 คณะจิตรกรรมและประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร) นายจงก
 กำจโรค นายสวัสดิ์ ชนมะนา นางสาวพวงทอง ไกรหงษ์ ท่านเหล่านี้
 นอกจากจะศึกษาเล่าเรียนแล้ว ยังได้รับหน้าที่เป็นครูผู้ช่วยสอนนักเรียนรุ่น
 ต่อ ๆ มาอีกด้วย ขาพเจ้านเขียนประวัติเป็นนักเรียนรุ่นหลัง การเข้าเรียน
 นั้นต้องมีการสอบคัดเลือกทางทานศิลป์ ใครสมัครเรียนวิชาช่างเขียน
 ต้องสอบบรรยายสนา วิชาช่างเขียนก็สอบขึ้นจากแบบที่กำหนดให้ ต่อมา
 ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ย้ายมาเป็นอาจารย์ช่างเขียน กองประณีต
 ศิลปกรรม กรมศิลปากร กระทรวงธรรมการ และใน พ.ศ. ๒๔๘๑ ก็
 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้ากองโรงเรียนศิลปากร แผนกช่าง กรมศิลปากร
 กระทรวงธรรมการ เป็นบทเขียนเข้าศึกษาเขียนแรก และศาสตราจารย์
 ศิลป์ พีระศรี กลับจากการไปเยี่ยมขานที่ประเทศอิตาลี ครั้งแรกก็เขียน
 ได้พอกythานรู้สึกตนตนมาก และเมื่อยกมือไหวท่าน ท่านยกยมอไหวย
 แทน ความรู้สึกทว่าท่านเป็นฝรั่งคนแรกก็เขียนได้มอขทวเป็นคษยจึงทำ
 ให้เกิดความประหม่า ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นผู้ที่มรางวัลนันทกและ
 สมีส่วนศักดิ์แบบชาวอิตาเลียนภาคเหนือ มีอารมณ์แจ่มใส ร่าเริง ขณะ
 นั้นท่านพูดภาษาไทยได้บ้าง แต่สำเนียงแปร่งมาก แม้จะอยู่เมืองไทยมา
 แล้วหลายขกตาม ก็เคยปรารภเสมอว่าไม่มั่นใจในการพูดให้มสำเนียง

เหมือนกับชาวไทยได้เลย ผิดกับชาวอิตาลีคนกลางคนที่มาอยู่ในเมืองไทย
 ไม่ยกพูดได้ชัด แต่อย่างไรก็ตามท่านพยายามใช้ภาษาไทยชนกับภาษา
 อังกฤษสอนพวกเราโดยอาศัยครูผู้ช่วย ช่วยอธิบายในบางโอกาส ใน
 ขณะนั้นการสอนโดยทั่วไปทกวรษาท่านเป็นผู้อำนวยความสะดวก วิชาใดที่
 แบ่งให้ครูผู้ช่วยได้ก็แบ่งให้ไป ตำราถาวรยังไม่ไ้ลงมือเขียนกันอย่าง
 จริงจัง จนเมื่อข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาขบหลักสูตร ๔ ปีแล้ว จึงได้เริ่มขน
 วิชาศึกษาศาสตร์การบรรยายและการคัดลอกข้อความที่ศาสตร์อาจารย์
 ใหญ่ พระศรี เขียนบนกระดานดำ เช่นวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาษวิภาค
 ในทฤษฎภาพ วิจารณ์ศิลปะ ทฤษฎีสถิต ทฤษฎีองค์ประกอบ และเทคนิคใน
 การจิตรกรรมและประติมากรรม เป็นต้น นักศึกษาทุกคนเกรงท่านมาก ถ้า
 ไม่ได้เรียนก็ไม่กล้าไปพบ ซึ่งแท้จริงท่านอยากอยู่ใกล้ชิดกับศิษย์ แต่
 การราชการประจำวันของท่านมีอยู่มาก ทั้งยังจะต้องสอนอีกด้วย และ
 เวลาทำงานนั้นท่านไม่ยอมพักกับใคร พวกเราจะสบายใจเมื่อได้ยินเสียง
 ท่านขับปากเพลง Ave Maria ทำเสียงหรือชมอยู่ในคอผ่านออกมาจากห้อง
 ทำงานเป็นครั้งคราว ซึ่งหมายถึงว่าท่านแก้ปัญหาชีวิตของในการงานได้
 แล้ว ทอนนท่านจะพักผ่อนด้วยความสะดวกสบายได้ เพื่อนสนิท
 กลซกที่สดซของท่านสมัยนั้น เห็นจะไม่มีใครนอกจากสุนัขพันธุ์ไทยตัวหนึ่ง
 ซึ่งติดตามมาด้วยทกวรณ มาด้วยกัน กลซกด้วยกัน จนกระทั่งมันตายจากไป
 ในระะณะมงานฉลองรัฐธรรมนูญเป็นประจำ ท่านได้แนะนำให้
 รัฐบาลจ้างงานการประกวดภาพเขียน ภาพปั้น ส่งเสริมหลักหลักการ
 และความสำคัญแห่งการมีรัฐธรรมนูญแห่งชาติไทย ซึ่งทำให้นักศึกษา

ศิลปะได้แสดงออกซึ่งความคิดทางศิลปะนอกรไปจากการเรียนตามหลักสูตร จำได้ว่านักเรียนทุกคนและทุกชั้นต่างทำงานส่งเข้าแสดงแข่งขันกันทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่าความคิดของท่านเป็นทางหนึ่งของการเผยแพร่ทางศิลปะสมัยปัจจุบันของศิลปินไทยซึ่งทำให้เกิดมีงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติขึ้นเป็นประจำทุกว้น

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศญี่ปุ่นยกกองทัพเข้ามาในประเทศไทยในปลาย พ.ศ. ๒๔๘๔ ต่อมาประเทศอิตาลีซึ่งเดิมอยู่ในกลุ่มประเทศอักษะ มีเยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น แพ้แก่พันธมิตร รัฐบาลญี่ปุ่นจึงส่งควบคุมตัวชาวอิตาลีโดยนทางหมดทพพานอยู่ในประเทศไทย ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี จึงถูกควบคุมตัวด้วย ขณะนั้นท่านพ้นจากตำแหน่งหัวหน้ากองโรงเรียนศิลปากร และโอนมาเป็นอาจารย์ข้างบน กองโรงเรียนศิลปากร แผนกช่าง กระทรวงศึกษาธิการ

อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้นคือ หลวงวิจิตรวาทการ ได้ใช้ความสามารถทางการทูต ขอให้รัฐบาลญี่ปุ่นปล่อยตัวศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี โดยได้ทาพหิแปลงสัญชาติเป็นไทย และตั้งชื่อและชื่อสกุลให้เป็นนายศิลป์ พีระศรี แทนนายคอรชาโคเฟโรจ ซึ่งท่านก็ได้ใช้ชื่อและชื่อสกุลตลอดมาจนกระทั่งถึงแก่กรรม

ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ กรมศิลปากรได้แยกจากกระทรวงศึกษาธิการไปขึ้นอยู่กับสำนักนายกรัฐมนตรี ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ก็ยังดำรงตำแหน่งอาจารย์ข้างบนและเป็นผู้บริหารโรงเรียนศิลปากร แผนกช่าง ซึ่งเปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนประณีตศิลปกรรม ครั้นรัฐบาลในขณะนั้นซึ่ง

รอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาเห็นความสำคัญ
 ของโรงเรียนนี้ โดยตัวท่านนายกรัฐมนตรีและได้เป็นผู้มาตุภูมิการแล้วชัก
 ตามถึงความเป็นมาจากศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ด้วยตนเอง จึงได้สั่งให้
 ปรับปรุงหลักสูตรและประกาศพระราชบัญญัติจัดตั้งโรงเรียนศิลปากรขึ้นเป็น
 มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ ในระยะแรกมีเพียงสองคณะคือ
 คณะจิตรกรรมและคณะประติมากรรม มีศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็น
 คณบดีทั้งสองคณะ ต่อมาเมื่อมีคณะสถาปัตยกรรมไทย คณะมณฑานศิลป์
 และคณะโบราณคดี ท่านก็ได้รักษาการในตำแหน่งคณบดีคณะมณฑานศิลป์
 อีกตำแหน่งหนึ่ง ในงานทางด้านวิชาการ ท่านต้องทำงานทั้งสองฝ่าย
 คือทางด้านกรมศิลปากรและทางด้านมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งขณะนั้น
 ยังขึ้นอยู่กับสำนักนายกรัฐมนตรี นับว่าท่านมีหน้าที่ต้องปฏิบัติหนักมาก
 ใน พ.ศ. ๒๔๘๑ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้รับมอบหมาย
 จากรัฐบาลไทยให้นำศิลปะไทยไปแสดง ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ
 ซึ่งปรากฏผลเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง เพราะการแสดงครั้งนี้ท่านได้นำศิลปะ
 อันสูงของไทยโบราณและศิลปะของศิลปินปัจจุบันไปแสดงรวมกัน นับเป็นครั้งแรก
 ที่ทำให้ชาวต่างประเทศได้รู้จักประเทศไทยในด้านศิลปะทั้งแบบเก่าและ
 แบบใหม่เป็นอย่างดี ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย
 ทรคอยเป็นผู้บรรยายข้อสงสัยให้แก่ผู้มาชมเป็นเวลาถึงหนึ่งเดือนเต็ม และ
 ได้มอบเงินค่าตอบแทนท่านไว้เป็นเงิน ๑,๐๐๐ บาท และเงินพิเศษ
 ๑,๕๕๐ บาท ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนที่น้อยสำหรับตำแหน่งหน้าที่ของท่าน
 เพราะเงินเริ่มเพื่อ และ ตกค้างแต่ อยู่บน มา ดึงกองทหารอยู่ในประเทศไทย

ค่าครองชีพสูงขนทางเครื่องอุปโภคและบริโภค เงินเดือนที่ใครบงไม่สมคณ
 ภัยค่าครองชีพ เมื่อเปรียบกบขสมยททานใดเงินเดือน ๘๐๐ บาท กอน
 เปลี่ยนแปลงการปกครองหรือหลังการเปลี่ยนแปลงแล้วก็ตาม ผู้เขียนจำได้
 ว่าท่านต้องขายรถยนต์ บ้านและที่ดิน ซงซอไว้เมื่อแปลงสัญชาติเป็นไทย
 แล้ว เพราะเงินเดือนไม่พอใช้ ท่านต้องขงจักรยานสองล้อมาทำงานทงท
 สายตาสั้นมาก พวกศิษย์สังสารท่านมาก แต่ก็ไม่รู้จะช่วยใใดอย่างใด
 เพราะตามปกติแต่ท่านเท่านั้นที่คอยช่วยเหลือศิษย์ทชคชองเรื่องการเงินอยู่
 เสมอ ด้วยเหตุนี้ใน พ.ศ. ๒๔๘๒ ท่านจึงเดินทางกลับประเทศอิตาลี
 บรรดาศิษย์ไปส่งกันอย่างคับคั่ง แต่ก็ไม่ใใครใรู้ความจริงว่าการที่ท่าน
 เดินทางกลับครนนี้ ท่านอาจจะไม่กลับมาอีก เพราะความจำเป็นในการ
 ครองชีพ มาทราบกนเมื่อมหเหตุการณเปลี่ยนแปลงไปในภายหลัง แต่ใน
 ทศทท่านก็เดินทางกลับมาสประเทศไทยอีก ใน พ.ศ. ๒๔๘๓ หลังจาก
 ททางราชการได้ปรับปร่งเงินเดือนของทานให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ ทำ
 ให้บรรดาษทกรใใครนบถตลอดจนศิษย์ต่างก็มีคความยินดี ททานใใดกลับมา
 ใช้ชีวิตเพื่อประสิททธิประสาทความรัททางคิลปะในเมืองไทยอีก ตั้งแต่ พ.ศ.
 ๒๔๘๕ จนถง พ.ศ. ๒๕๐๑ ท่านเป็นข้าราชการสังกัดคอยู่ในกระทรวง
 วัฒนธรรมและใไดโอนมาสังกัดคอยู่ในกระทรวงศกษาธิการ ตั้งแต่ พ.ศ.
 ๒๕๐๑ จนถงแกกรรมเมอวณท ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ คาส-
 ตราจารย์คิลปะ พระศรี มษุทธชายหญิง ๒ คน ซอโรมาโน และ อีสเบลล่า

เรียน ท่านอธิบดีกรมศิลปากร

ด้วยแต่เดิมข้าพเจ้าเป็นชนชาติตอลีเลียนชื่อ ซี. เฟโรจี ทางราชการ

ได้ทำสัญญาจ้างข้าพเจ้ามาทำงานช่างปั้นในกรมศิลปากร ตั้งแต่วันที่

พ.ศ. ๒๔๖๖ ค่าจ้างเดือนละ ๘๐๐ บาท ค่าเช่าบ้าน ๘๐ บาท คงสำเนา

สัญญาที่แนบมา ท่อมาถึง พ.ศ. ๒๔๘๗ ข้าพเจ้าโอนชาติเป็นไทยใช้

ชื่อนายศิลป์ พระศรี ส่วนสัญญาจ้างก็คงถือปฏิบัติกันอย่างเดิมตลอดมา

ตั้งแต่ทางราชการจ้างข้าพเจ้าทำงานจนถึงบัดนี้เป็นเวลา ๒๓ ปีแล้ว

ข้าพเจ้าไม่เคยได้รับเงินค่าจ้างเพิ่มขึ้นเลย สมัยก่อนสงครามข้าพเจ้าก็พอ

ใจในอัตราค่าจ้างแล้ว เพราะเวลานั้นการครองชีพไม่สูงเกินสมควร แต่

เมื่อได้เกิดสงครามขึ้นค่าสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคมีราคาสูงยิ่งยวดจน

รายเดือนข้าพเจ้าได้รับยังไม่เพียงพอ ทักษะเลี้ยงชีพไปใดตามสมควร

ข้าพเจ้าได้รับความเดือดร้อนมาก ครั้นจะทำงานพิเศษเป็นส่วนตัวเพื่อเพิ่มพูน

รายได้ของตน ข้าพเจ้าก็มีความเคารพต่อราชการ รู้สึกระอายใจที่เป็น

ข้าราชการไปแสวงหารายได้ภายนอก ข้าพเจ้าไม่อาจทำลงได้ นอกจาก

ว่าเมื่อทางราชการไม่สามารถจะช่วยเหลือข้าพเจ้าได้จริง ข้าพเจ้ามีความ

คับแค้นถึงขนาด ข้าพเจ้าก็อาจต้องหาทางช่วยตัวเองบ้าง ด้วยเหตุนี้จึงขอ

ความกรุณาท่านอธิบดีเป็นทพง ได้โปรดหาทางเพิ่มเงินค่าจ้าง ให้แก่

ข้าพเจ้าบ้าง พอที่จะครองชีพไปด้วยก็ได้ ข้าพเจ้าจะขอบพระคุณพระคุณ

อย่างยิ่ง สำหรับการงานของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าหวังว่าท่านอธิบดีจะ

เห็นอยู่แล้ว ว่าข้าพเจ้าตั้งใจและมีเจตนาต่อหน้าทราชมการจริง ๆ ข้าพเจ้า

พยายามเสมอที่จะไม่ใ้หม้การลาหยศ ลาป่วย และส่วนมากข้าพเจ้ามา

ทำงานแต่เช้าจนถึงค่ำ ตลอดวันข้าพเจ้าไม่ได้หย่อนเลย ทำทำงาน
 ช่างขันและการสอนนักเรียนช่าง ข้าพเจ้าได้ทุ่มเทกำลังแรงกำลังความคึก
 ทงหมดให้แก่ราชการ เพราะข้าพเจ้ามีความรักและมีเจตนาที่จะให้
 ประเทศไทยผุ้ซึ่งมีพระคุณต่อข้าพเจ้าได้เจริญรุ่งเรืองอย่างแท้จริง หวังว่า
 ทางราชการจะเห็นใจและโปรดกรุณาแก่ข้าพเจ้าบ้าง.

คิลป์ พระศรี

๑ มี.ค. ๒๔๘๘

ต่อมาท่านก็ได้ทำหนังสือลาพักผ่อน มีกำหนด ๘ เดือนตามสิทธิใน
 สัญญาจ้าง การขอลาพักผ่อนครั้งนั้นเจ้าหน้าที่ใหญ่ในวงราชการ
 ตลอดจนผุ้บังคับบัญชายอมจะเข้าใจว่าหมายถึงการลาออก ถ้าหากทาง
 ราชการไม่ช่วย คงที่ท่านกล่าวในบันทึกว่าเมื่อทางราชการไม่สามารถจะช่วย
 เหลือท่านเมื่อมีความคับแค้นอย่างยิง ท่านก็ต้องหาทางช่วยตัวเอง ดังนั้น
 พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภานพริยกุล ซึ่งทรงรักษาการในตำแหน่ง
 อธิบดีกรมศิลปากร จึงได้สั่งบนทกลงเลขราชการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ ๒๖
 มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒ เรืองนายคิลป์ พระศรี ขอลาพักผ่อน ณ ประเทศ
 อิตาลีมีกำหนด ๘ เดือน คงมีข้อความต่อไปนี้

เสนอ เลขราชการคณะรัฐมนตรี

ด้วยนายคิลป์ พระศรี (ช. เฟอร์จี) อาจารย์ประติมากร ขอลา
 ไปพักผ่อน ณ ประเทศอิตาลี มีกำหนด ๘ เดือน ตั้งแต่วันที่ ๑๕ เมษายน
 ๒๔๘๒ เป็นต้นไป การลาจนกระทั่งได้ทำตามเงื่อนไขในสัญญาจ้าง แต่
 การทนายคิลป์ พระศรี ลาครั้งนี้ เป็นที่หนักใจของข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง

เพราะว่าย่อมหมายลงการทะลออกของนายศิลป์ พีระศรี ผู้ซึ่งเป็นผู้
ของกรมศิลปากร และของมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยที่

๑. นายศิลป์ มีความสามารถในการเชิงศิลปะในอันค้ำหนึ่ง ทั้งในทา
ศิลปะสากลและศิลปะไทย

๒. นายศิลป์ เป็นผู้ที่อยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลา ๒๕ ปี จึงเป็นที่
ที่สามารถเข้าใจคนไทยได้อย่างดี จึงสามารถทำงานร่วมกับคนไทยได้
อย่างสนิทสนม กลมเกลียว และเป็นทั้งที่ใคร่ชอบพอไว้วางใจของฝ่ายค้ำ
บัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคน และในที่สุด นายศิลป์ พีระศรี ก็ได้
โอนชาติมาเป็นคนไทย

๓. นายศิลป์ เป็นคนทมความขยัน รั้งงาน ทำงานไม่ขาด และ
มาก่อนเวลากลับหลังเวลา เป็นหลักและตัวอย่างอันดีงามให้ข้าราชการได้
ปกครองเห็น

๔. นายศิลป์ สามารถพูดภาษาไทย และสอนเขียนภาษาไทยได้
อย่างดีตลอดจนสามารถเขียนและแปลคำราเป็นประโยชน์ต่อกรมศิลปากร
แล้วเป็นอันมาก

ดังนั้นถ้าแม้หากจะปล่อยให้ นายศิลป์ ลาออกไปแล้ว ผลเสียจะ
บังเกิดชนหลายทางคือ

๑. เราจะหาพหุความสามารถในศิลปะจิตรกรรมและประติมากรรม
ภายในประเทศไทยในอันค้ำหนึ่งไม่ได้

๒. ถ้าเราจะจ้างชาวต่างประเทศมา เกรงว่าค่าจ้างจะหลายเท่า
จำนวนเงินเดือนของนายศิลป์ ในขณะนี้

๓. ผู้ที่จะหามาใหม่ นั้น เราควรจะหยั่งทราบไม่ได้ว่าจะมีความสามารถ
เพียงไร จะเข้าใจและถูกอธิบายรัยกับคนไทยเพียงไร ตลอดจนอีกก็จะมี
พุดอ่านเขียนภาษาไทยและเข้าใจศิลปะไทยได้

๔. ผู้มาใหม่จะต้องเสียเวลาอีกนานกว่าที่เขาสามารถเข้าใจศิลปะไทย
ได้เพียงพอที่จะเป็นประโยชน์ได้อย่างจริง ๆ

เมื่อเขินตงนซาฟเจาจงไคสอบเพอทรายเหตุผลในการลาพักช่วยทำนอง
ลาออกของนายศิลปิน คงได้ความว่านายศิลปิน ได้ค่าจ้างไม่พอกับค่าครองชีพ
ในประเทศไทย และได้มีผลว่าจ้างนายศิลปินให้ไปทำงานในประเทศอิตาลี
และได้ค่าจ้างคิดเป็นเงินไทยประมาณ ๕,๐๐๐ บาท ต่อเดือน ตลอดจน
ภรรยาและบุตรก็ต้องอยู่ในประเทศอิตาลีเพื่อศึกษา ดังนั้นนอกจากจะได้เงิน
จากกรรมศิลป์ากรไม่พอใช้แล้ว ยังสามารถทำงานในต่างประเทศซึ่งมีอัตรา
สูงกว่าและได้อยู่ไกลลูกไกลเมียอีกด้วย นายศิลปิน จึงได้คิดจะลาออก

โดยเหตุผลดังกล่าวแล้ว ซาฟเจาจงไคใครทจะขอประทานให้นำความ
เสนอท่านนายกรัฐมนตรีพิจารณาว่าควรที่จะปล่อยให้ศิลปินออกไป หรือ
ควรพยายามหาทางเอานายศิลปินไว้ซึ่งถ้าจะเอาไว้ก็มีทางเคี่ยวคือการเพิ่มค่า
จ้างให้ คือ นายศิลปินได้รับเงินค่าจ้างอยู่เวลานี้ เดือนละ ๒,๖๓๐ บาท จะ
ต้องหาทางเพิ่มให้อีกประมาณเท่าตัว หรืออย่างน้อยสักเดือนละ ๔,๐๐๐ บาท
ถ้าแม้หากท่านนายกรัฐมนตรีจะเอาไว้ ซาฟเจาก็จะได้เจรจาทย
ถามและฟังเสียงนายศิลปินเสียก่อนที่จะพิจารณาโดยลายน.

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าท่านเป็นผลทำประโยชน์ให้แก่ราชการเป็นอเนกประการ และได้เสียสละประโยชน์ส่วนตัวอย่างมากที่สุด ยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้ ท่านได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตงแต่จตุรตถาภรณ์มงกุฎไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ จนถึงทวติยาภรณ์ช้างเผือก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ เหรียญคุณงามมาลาและเข็มศิลปวิทยา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ และประถมาภรณ์มงกุฎไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗

เกียรติคุณทางครู ศาสตร์การยศิลป์พระศรี เป็นครูและเป็นพรหมแห่งศิษย์อย่างแท้จริง กล่าวคือให้ความรู้อย่างเต็มที่ไม่ว่าด้วยวิชา ช่วยเหลือศิษย์ เมื่อได้รับความทุกข์ ส่งเสริมเมื่อมีความสุขและสนับสนุนให้มีโอกาสได้ท่องเที่ยว มีความรักศิษย์เสมอเหมือนกับบุตรของตน ยกย่องศิษย์เหมือนกันหมดไม่มีฉันทาคติโดยถือหลักความยุติธรรมเป็นตง ศิษย์คนใดประพฤติตนเลี้ยวหาย ท่านก็จะตงเตือนด้วยความเมตตาไม่ด่าทอให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ ท่านมิได้เป็นครูเท่านั้นแต่เป็นพ่อด้วย เพราะมีความห่วงใยศิษย์อยู่ตลอดเวลา นับได้ว่าศาสตร์การยศิลป์ พระศรี มีคนรักมากกว่าคนเกลียด เพราะท่านเป็นผู้มีใจเมตตากรุณาและโอบอ้อมอารีต่อคนทุกคน ดังนั้นจึงมีศิษย์มาก มีชื่อเสียงแต่เพียงเป็นนักเรียนและนักศึกษาเท่านั้น ผอนทอยากได้วิชาที่จะมาขอเรียนจากท่านได้ทุกโอกาส ทศนระของท่านเกยวกับศิลปะนั้นรุนแรงและลึกซึ้งยิ่งนัก ท่านเป็นนักมนุษยธรรมนิยมมากกว่าจะคิดตงศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยเฉพาะ เคยอธิบายให้ศิษย์ฟังเสมอว่าศิลปะและศาสนานั้นมีจุดหมายเช่นเดียวกัน คือช่วยยกจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น ทำคนให้เป็น

ระโยชน์ต่อมนุษยชาติมิให้เสียชาติเกิด ท่านสอนให้ศิษย์รู้จักการเสียสละ
 ละกระทำหน้าที่ของตนด้วยความศรัทธา ท่านกล่าวว่า “ชาวนาปลูกข้าว
 ให้เรากิน ศิลปินสร้างงานให้ประชาชนชม” ทางด้านการเผยแพร่ความรู้
 ล้วท่านไม่เห็นแก่เห็นแก่เหนื่อยเลย ไม่เลือกบุคคลที่จะให้ ไม่จำกัดวัยและ
 ภูมิ ไม่ถือตนว่าเป็นศาสตราจารย์ ท่านทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ อัน
 เป็นวิสัยของครูที่แท้จริง แม้แต่งานทางศิลปะใครทำไม่สำเร็จหรือยังไม่ดีพอ
 ท่านก็ช่วยแนะนำจนให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ลางคราวลูกศิษย์ทะเลาะกัน
 นถึงกับใช้กำลัง ท่านก็จะเข้าห้ามแล้วว่า ถ้าชกชกจะทำร้ายกัน มาทำ
 ายฉันดีกว่า

นอกจากจะทุ่มเทกำลังกายและใจรับใช้ประเทศไทยอย่างไม่เห็นแก่
 ความยากลำบากแล้วยังเป็นผู้นำความเจริญก้าวหน้าของศิลปะปัจจุบันมาสู่
 ประเทศไทย ใ้ได้เสนอแนะให้กรมศิลปากรจัดงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ
 เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ อันเป็นผลให้ประเทศไทยมีศิลปะชั้น
 ความสามารถทำงานศิลปะแสดงแข่งขันระหว่างชาติในประเภทต่าง ๆ เช่น
 ตรีกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ ใ้รับการยกย่องชมเชยเป็นอย่าง
 ่ง นอกจากนั้นแล้วยังพยายามใ้ให้คนไทยเห็นคุณค่าของศิลปะไทยโบราณว่า
 เป็นสิ่งสมควรแก่การเชิดชูรักษา โดยการเขียนบทความเกี่ยวกับศิลปะไทย
 ยราณเกือบทุกสาขา ซึ่งเกยรติคุณของท่านดังกล่าว อธิบคกรมศิลปากร
 ิดเขียนไว้ในหนังสือ “บทความเรื่องศิลปะ” ในตอนหนึ่งว่า

“..... ในขณะปฏิวัติราชการและอบรมสั่งสอนศิษย์ตลอดมาฉัน ทัว
 านเองก็สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องศิลปะไทยไปด้วย เป็นเวลาร่วม ๕๐ ปี

จนมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติและท่านก็มีใจรักศิลปกรรมของไทยเป็นอย่างดี จึงได้เขียนหนังสือเผยแพร่ให้โลกภายนอก

นอกได้รู้จักศิลปไทยอย่างกว้างขวางและแสดงความเป็นห่วงใยในศิลปกรรมชั้นสำคัญ ๆ ของไทยตามอยู่ตามวัดวาอารามทั่วไปหมด เช่นที่ปรากฏในบทความของท่านซึ่งกรมศิลปากรได้จัดพิมพ์ออกเผยแพร่อยู่นี้เอง

เอกศาสตราจารย์ท่านนี้ นอกจากจะให้ความรู้และแง่คิดในเรื่องศิลปะแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นผู้มีใจรักและห่วงใยศิลปกรรมชั้นงาม ๆ ของไทยอยู่ตลอดเวลา

แม้แต่ภาพเขียนตามผนังโบสถ์วิหาร หรือที่เรียกกันว่าจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งแต่ก่อนไม่ได้รับความสำคัญนัก แต่ภายหลังที่กรมศิลปากรโดยความร่วมมือของท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ดำเนินการสำรวจแล้วเข้การแสดงพร้อมทั้งจัดพิมพ์เอกสารทั้งภาษาไทย

และภาษาอังกฤษเผยแพร่ออกไปก็เป็นที่ชื่นชมให้ประชาชนเกิดความสนใจกันยิ่งขึ้น

“อีกตอนหนึ่งมีความว่า ... ตลอดเวลา ๕ ปีเศษที่ล่วงมา เราได้คลุกคลีร่วมงานกันอย่างใกล้ชิด เคยร่วมกันเดินทางไปสำรวจและศึกษาหาทฤษฎีของศิลปไทย จากโบราณวัตถุและโบราณสถานตามหัวบ้านหัวเมือง หลายแห่ง หลายท้องที่ เมื่อข้าพเจ้าเรียนได้ถามความรู้จากสิ่งทักพบเห็น ท่านก็เมตตาชี้แจงอธิบายให้จนเป็นที่เข้าใจ และมีหลายครั้งที่ท่านอุตส่าห์เขียนบทความพร้อมทั้งจัดหาและเขียนภาพประกอบให้ด้วย

นอกจากเรื่องเข้คดีดี เช่น เรื่องศิลปะและศีลธรรมเรื่องความหมายและจิตวิทยาเกี่ยวกับศิลปะ และเรื่องภาพ

อยเป็นศิลปะหรืออนาจาร ซึ่งข้าพเจ้าได้เคยแปลไว้ก่อนมีเรื่องอื่น ๆ
 ยืนความรุ่มรวยกับศิลปะเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ท่านเมตตาเขียนให้แก่ข้าพเจ้า
 ในระยะต่อมาข้าพเจ้าได้เรียนปรึกษาของท่านแล้วกำหนดเรื่องขอให้ท่าน
 จาวาเขียนเป็นเรื่อง ๆ ไปเช่น Appreciation of Our Murals (เรื่อง
 ค่าของจิตรกรรมฝาผนัง) The Origin and Evolution of Thai Murals
 องวิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย) Thai Lacquer Works
 องศิลปะรัตนาค) Thai Wood Carvings (เรื่องเครื่องไม้จำหลัก)
 คน ซึ่งเมื่อข้าพเจ้าได้อ่านแล้วเห็นเป็นเรื่องสมควรเผยแพร่ให้นักศึกษา
 ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาและเรียนรู้ด้วย ก็หาโอกาสจัดพิมพ์ออกเผยแพร่
 เบื้องภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่เขียนภาษาอังกฤษ บางเรื่องก็จัดพิมพ์
 นชุด Thai Culture, New Series และบางเรื่องก็นอบให้นายเขียน
 ริ ช่างศิลป์ไทย ซึ่งเป็นศิษย์คนหนึ่งของท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พระศรี
 ออกเป็นภาษาไทย แล้วนำมาจัดพิมพ์ถวายเป็นนิตยสารบรรณาการ
 ระภักษ์และสามเณรที่เขาสวมพหุภักดิ์ต่อสถานแห่งชาติ พระนคร ซึ่ง
 ศิลปากรกำหนดให้ถวายให้เขาสวมในเทศกาลเข้าพรรษา ณ วันแรม
 ๑๕ และ ๕ ค่ำ เดือน ๘ เป็นประจำติดต่อกันมา นอกจากนั้นท่าน
 ศาสตราจารย์ศิลป์ พระศรี ยังได้เขียนหนังสือและบทความเกี่ยวกับศิลปะ-
 และประเทศไทยเผยแพร่อีกหลายเรื่องและหลายเล่ม ซึ่งช่วยให้ทั้ง
 ไทยและชาวต่างประเทศได้รู้เรื่องเกี่ยวกับศิลปะของไทยทราบซึ้งและ
 หลายเป็นอันมาก...”

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ทรายนชิต
อินมเกียรตยงคคเอนประธานคณกรรวมการสสมาคมคิลปะแหงชาติ อินชนอ
กยสสมาคมคิลปะระหวางชาติ (International Association of Arts) ชาง

คูนยกกลางอยุทกรงปารส ทานไคพยายามอยางทสคทจระรวมคิลปะนชา
วงการภายนอก เขามารวมมอกนบริหารสสมาคมโพเรชญโดยชแจงโพเรเท
ลจประโยชนของสามคคกรรมและเพอการแลกเปลยนความรคความคคกนโพ

วงการคิลปะทงในและนอกระเทศ ใน พ.ศ. ๒๔๙๗ โพเรเท
ของคิลปะนไทยโพรวมประชมคิลปะนระหวางชาติเอนครังแรก ณ กรงเว
นประเทศอิตาลี และใน พ.ศ. ๒๕๐๓ โพเรเทโพรวมโพรวมโพรวมโพรวม

สาม ณ นครเวอนนา ประเทศออสเตรย ครงนทานโพเรเทโพรวมโพรวมโพรวม
คิลปะของคิลปะนไทยโพรวมคิลปะนโพรวมโพรวมโพรวม Contemporary Art

Thailand โพเรเทโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวม
ของสสมาคมโพเรเทโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวม
การแลกเปลยนงานคิลปะระหวางคิลปะนไทยกยคิลปะนตางประเทศชน

คิลปะนไทยมชอเสยงปรากฏอยุเสมอในวงการคิลปะของโลก

เกียรตคณทางคานคณกรรม แมทานจะเอนคานอลคค แตกเคารโพ
พทคศาสตร์ ทานกลาวว่าหลกกรรมของคิลปะศาสตร์นากเอนช่นเกยวกัน
ของพทคศาสตร์นากเอนช่นเกยวกันโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวม
มนษยพนจากสภาวะของความเป็นสคคกรรมคมาเอนสคคโพรวมโพรวมโพรวม
สภาวะทางจิตสงสง คยเหตุนทานจงพยายามอยรวมสงสงโพรวมโพรวมโพรวม
ลงหนาทของโพเรเทโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวมโพรวม

สิ่งในจักรวาลว่าอยู่ในกฎของธรรมชาติซึ่งคนเราจะต้อง ประสพจะต้อง
ใช้ชีวิตตามวิถีทางของชีวิตตนเอง สิ่งที่เขาไม่ลืมและประทับใจมาก
ท่านขอให้ศิษย์ของท่านรู้จักรับผิชอบและรู้จักค่าของเวลา นับแต่เรา
ออกมาจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ผ่านการศึกษามาแล้ว เรามีสภาพจนกระทั่งมี
ครอบครัว ให้เป็นผลสืบต่อจากรวมทั้งสิ่งส่งของมนุษย์ ศิลปะประพันธ์เป็น
เครื่องหมายแห่งความเจริญทางจิตของมนุษย์ชาติ

ชีวิตคืออะไร ตายแล้วไปไหน อะไรทำให้เกิดและดับ โดยนัย
ปรัชญาของชีวิตแล้วก็คือสัญสนและกังวลใจ ยากที่จะเข้าใจ แต่เมื่อ
ว่าง่าย ๆ ว่า ชีวิตเป็นของกลางเหมือนน้ำ-ไฟฟ้า-อากาศ จะไปอยู่
รูปใดก็ได้แต่การกระทำ (กรรม) อันมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับ
แวดล้อม ชีวิตเป็นธาตุแท้ชิ้นหนึ่ง เราอาจไปอยู่ในรูป (Form) ของ
ส่วนต่าง ๆ ของธรรมชาติใดเหมือนกัน เพราะเราเป็นส่วนหนึ่ง
จักรวาลจะต้องเปลี่ยนรูปที่อยู่อาศัยอันเป็นธรรมชาติของชีวิตที่จะต้อง
เลือกกระแสน้ำไปจนกว่าจะถึงที่สุด ศาสตร์จารย์ศิลป์ พระศรี มีความ
กรณอย่างแรงกล้าที่จะเห็นศิลปะมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นในประเทศไทย
ท่านยกมีนอยู่เสมอว่าศิลปะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมความเจริญทางจิตใจ
มนุษย์

สุดท้ายนี้เขียนจดหมายขอบคุณของท่านที่เขียนถึงนางมาลิน
ศรี ผอรรษาของท่านเมื่อวันที่ท่านเข้ารับการศึกษาในโรงพยาบาลศิริราช โดย
ไว้ว่าให้เบ็ดเมือท่านถึงแก่กรรม มาแสดงไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความรัก

ที่ท่านมีอยู่ที่อภรรยานและต่อควรวินิจฉัยของท่านที่ไทยที่ศกกายและใจให้
ความเจริญก้าวหน้าทางศิลปะในประเทศไทย

Bangkok

8th May, 1962

My dear Malini,

In case of my death I wish to be cremated, but without a religious ceremony.

I thank you with my soul for the many years of your affection which has vivified the last part of my life.

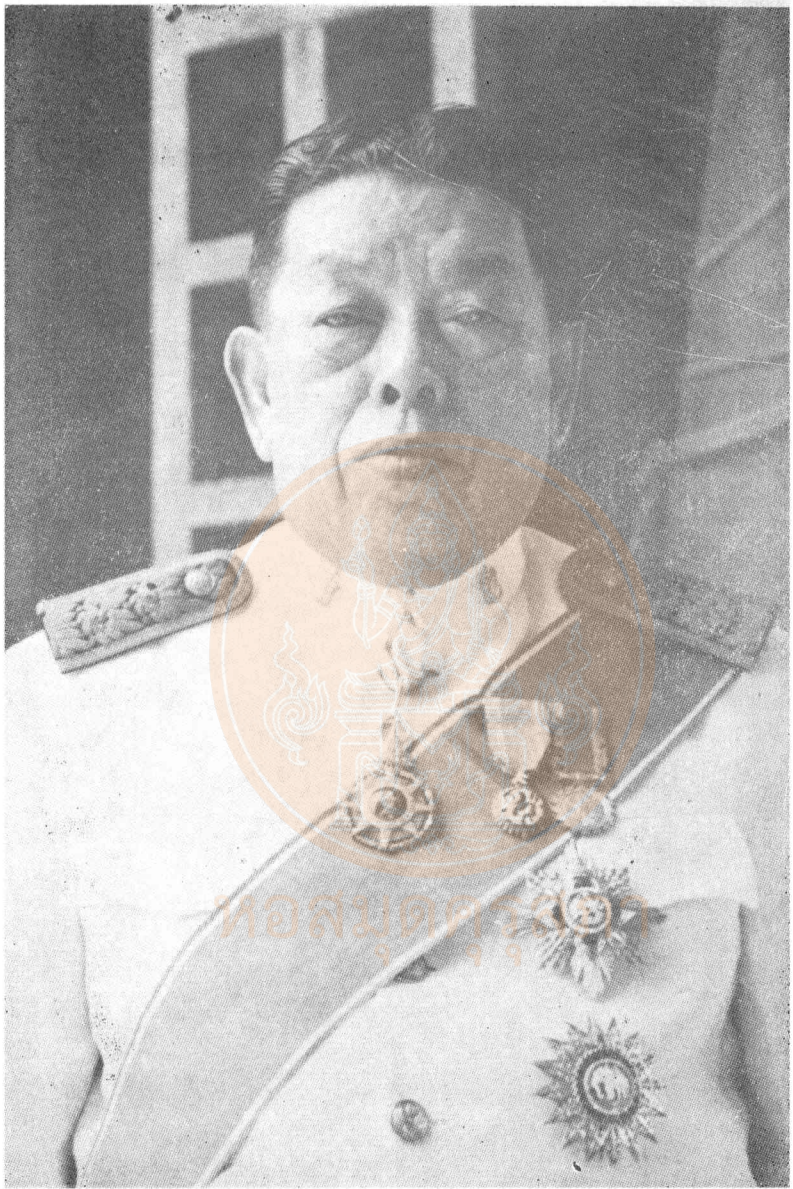
My best thought is to wish you a serene happiness reminding you always of our long discussions about the complex difficulties of our life, particularly with regard to woman.

Please write to Romano and ask him to inform also Isabella and Dino of my passing away without regrets because I feel to have spent my life for something useful as a very modest servant of art. Send them my love and my wishes for their prosperity and happiness.

If the spirits have power to protect and bless the living or I will do for you and this is my last hope.

Silpa Bhirasri
(Corrado Feroci)

เขียน ชุมพร

หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ
(สุวรรณ เรศานนท์)

หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ

(สุวรรณ เวศานนท์)

พ.ศ. ๒๔๓๕ — ๒๕๐๖

หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ เดิมชื่อ ทองดี เวศานนท์ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น
สุวรรณ ในคราวกราบถวายบังคมลาออกจากบรรดาศักดิ์ เมื่อ วันที่
๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๕
ที่ตำบลโพธิ์กลาง อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา เป็นบุตร
คนโตของนายทิม นางเรศ เวศานนท์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๒ คน
แต่ถึงแก่กรรมเสียแต่ยังเยาว์ หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ จึงเป็นบุตรคน
เดียวของบิดามารดา

ได้ศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนตัวอย่างมณฑลนครราชสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒
สอบไล่ได้ชั้นประถมปีที่ ๓ อย่างเกา เมื่อจบตาถึงแก่กรรมแล้ว มารดาได้
อพยพครอบครัวไปประกอบอาชีพค้าขายที่จังหวัดบุรีรัมย์ จึงได้เข้าเรียนที่
โรงเรียนประจำจังหวัดบุรีรัมย์ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ สอบไล่ได้มัธยมปีที่ ๑
(มัธยมปีที่ ๔ หรือมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ปัจจุบัน) ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๖ ทาง
กรมมณฑลนครราชสีมาทำการคัดเลือกนักเรียนหลวง เพื่อส่งไปเรียนที่โรง-
เรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจสอบได้ทั้ง ๒ ทาง
การจึงคัดเลือกลงไปเป็นนักเรียนหลวง ณ สถานศึกษาเอง หลวงสุวรรณ-

วาจากสถิติสามารถสอบคัดเลือกเข้าศึกษาแผนกครุศึกษาได้ใน พ.ศ. ๒๔๕๐
 ที่โรงเรียนข้าราชการพลเรือน ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 และออกรับราชการเป็นครูใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ที่โรงเรียนฝึกหัดครูประถม
 กสิกรรม กระทรวงธรรมการ โรงเรียนที่ตั้งในเขตเวกนันทนเอง สมัยเจ้า
 พระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และพระยาเทพ-
 ศาสตร์สถิตย์ (ให้ กภาพศิษย์) เป็นอาจารย์ใหญ่คนแรก ท่านผ่นสำเร็จวิชา
 กสิกรรมจากประเทศอังกฤษและได้มองเห็นความสำคัญของการศึกษาวิชา
 เป็นอย่างมาก จึงได้คิดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมขึ้นแห่งแรก
 ที่บริเวณบ้านสวนหลวง (หอวัง) ปัจจุบันเป็นบริเวณกรีฑาสถานแห่งชาติ
 โรงเรียนฝึกหัดครูได้เปิดสอนที่บ้านสวนหลวงแห่งเดียว ต่อมาพระยาเทพ-
 ศาสตร์สถิตย์เห็นว่า สถานที่คับแคบไม่มี ทางขยายขยายให้กว้างขวางออกไป
 ได้ จึงขอย้ายโรงเรียนออกไปตั้งที่ตำบลพระประโทน จังหวัดนครปฐม
 และหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจในขณะนั้นยังเข็นนายทองคำ ได้ย้ายติดตามไป
 สร้างสถานที่และโรงเรียนประถมกสิกรรมแห่งใหม่ ที่ตำบลพระประโทนด้วย
 ทำการสอนอยู่ทนน ๑ ปี ทางกระทรวงธรรมการจึงได้ส่งออกไปเรียน
 วิชาสถิติกรม ต่อมหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ที่ไลลาบานโยส เป็นเวลา ๔ ปี
 สอบไล่ได้ที่ ๑ ได้รับปริญญาตรีเกียรตินิยมทางสถิติ ซึ่งนับว่าเป็น
 คนไทยคนแรกที่ได้ปริญญาเกียรตินิยมในวิชานี้

เมื่อกลับประเทศไทยแล้ว หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจได้เข้ารับราชการ
 เป็นครูที่โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม ซึ่งได้ย้ายจากตำบลพระ-
 ประโทน จังหวัดนครปฐม ไปตั้งอยู่ที่อำเภอบางสะพานใหญ่ จังหวัด

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า... โดยมีพระยาเทพศาสตร์สถิตย์เป็นอาจารย์ใหญ่ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๗ หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจได้รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์เอก ท่านเป็นคนทำอะไรทำจริงและเป็นสหชยชนชั้นแข็งต่อการทำงาน จึงเป็นที่เคารพนับถือของบรรดาเพื่อนร่วมงานและศิษย์ของท่านทุกคน ขณะที่ท่านเป็นอาจารย์สอนอยู่ที่โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมอำเภอบางสะพานใหญ่ ก็ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่สำคัญ คือ ย้ายโรงเรียนไปอยู่แห่งใหม่ อีกใน พ.ศ. ๒๔๖๘ ท่านได้นำนักเรียนชั้นปีที่ ๒ ของโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมบางสะพานใหญ่ ไปยังตำบลท่ายาง อำเภอบางสะพาน จังหวัดสระบุรี เพื่อสร้างโรงเรียนใหม่ ในขณะนั้นบริเวณที่ตั้งโรงเรียนเป็นป่าทึบเต็มไปด้วยสัตว์ร้ายและไข้ป่าชุกชุม หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจใช้เวลา ๒ ปี ทำการแผ้วถางการก่อสร้างโรงเรียนสำเร็จ และได้ย้ายโรงเรียนทั้งหมดจากบางสะพานใหญ่ มายังสถานที่ใหม่ใน

พ.ศ. ๒๔๗๑ ต่อมาเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ และคงยังรับราชการเป็นอาจารย์ ทำการสอนอยู่ที่โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมท่ายาง จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๓ อาจารย์ใหญ่ คือ พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ ถึงแก่อนิจกรรม หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ ได้เป็นอาจารย์ใหญ่แทนสืบต่อมาถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงได้ย้ายไปเป็นหัวหน้าทดลองกสิกรรมที่ตำบลควนเนียง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และที่ใหม่ อีกที่คลองโรงเรียนประถมกสิกรรมภาคใต้ชนบทแห่งหนึ่ง นับเป็นแห่งที่สอง

ของประเทศ หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจไต่รับราชการในตำแหน่งหัวหน้า
 สถานทดลอง และอาจารย์ใหญ่โรงเรียนประถมกสิกรรมภาคใต้จนถึง
 พ.ศ. ๒๔๗๗ จึงได้ย้ายกลับสู่พระนครเข้ารับตำแหน่งอธิบดีกรมเกษตร
 และการประมง กระทรวงเกษตรราธิการ ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้ย้าย
 ไปรับราชการเป็นผู้อำนวยการเกษตรฝ่ายวิชาการ กรมเกษตรและการประม
 ครั้นต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญฝ่ายการเกษตร ใน
 พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาลัยเกษตร
 อิกตำแหน่งหนึ่ง และใน พ.ศ. ๒๔๘๔ กระทรวงเกษตรราธิการจึงมีคำ
 สั่งให้พ้นจากตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาลัยเกษตร มาเป็นผู้เชี่ยวชาญฝ่าย
 การปศุสัตว์และสัตว์พาหนะ กรมปศุสัตว์และสัตว์พาหนะ และเป็นนักเกษตร
 พิเศษ ผู้เชี่ยวชาญการเกษตร และการประมงอีกตำแหน่งหนึ่ง ใน พ.ศ.
 ๒๔๘๕ ท่านได้กราบถวายบังคมลาจากบรรดาศักดิ์หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ
 มาใช้ชื่อและชื่อสกุลเดิมว่า สุวรรณ เรศานนท์ เพื่อให้สอดคล้องกับ
 ความประสงค์คณะรัฐบาลในสมัยนั้น ในวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘
 ได้ย้ายไปรับตำแหน่งอธิบดีกรมปศุสัตว์และสัตว์พาหนะ และในบั้นเองก็
 ไต่รับพระบรมราชานุญาตให้กลับคืนบรรดาศักดิ์เป็นหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ
 ตามเดิม ต่อมาวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้ย้ายมาเป็นอธิการ-
 ยศมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และได้ดำรงตำแหน่งนี้มาเป็นเวลา ๑๒ ปี
 จึงได้กราบถวายบังคมลาออกจากราชการ เพื่อบริพระราชนิเวศน์บ้านนาญ เมื่อ
 วันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๑

หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจเมื่อแรกเข้ารับราชการได้รับพระราชทานเงิน-
เดือน เดือนละ ๕๐ บาท ครั้นต่อมาเมื่อกลับจากการศึกษา ณ ต่างประเทศ
ได้รับเงินเดือนเพิ่มขึ้นเป็นเดือนละ ๑๘๕ บาท ใ้เดือนเงินเดือนชนเป็น
ลำดับจนถึงเดือนละ ๑,๓๐๐ บาท (ซึ่งเมื่อรวมกับเงินเพิ่มแล้วเป็นเดือน-
ละ ๗,๖๕๐ บาท)

สำหรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์นั้น หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจได้รับ
พระราชทานมหาวชิรมงกุฎ ประถมาภรณ์ช้างเผือก ทักษิณภรณ์มณฑล
และเหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๓ (ภ.ป.ร.)

หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ ได้ล้มเจ็บเพียง ๒ วันด้วยโรคเบาหวาน
และไตถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาลกลาง เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน-
พ.ศ. ๒๕๐๖ เวลา ๓ นาฬิกา ๑๒ นาที คำนวณอายุได้ ๖๖ ปี
๘ เดือน ๑๑ วัน

หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ ได้สมรสกับ เสงี่ยม ศิริเพ็ญ บุตรพระเลิศ-
แห่งตระกูล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ เกิดบุตรธิดา ๕ คน คือ

๑. นายพร เวศานนท์ กสิ.บ.; MS.
๒. นายแพทย์ถวิล เวศานนท์ พ.บ., C.A., F.I.C.S.
๓. นางเพ็ญศรี เอกก้านตรง พณ. ข และประกาศนียบัตร
วิชาการบัญชี (ม.ธ.)
๔. นายพงศ์ เวศานนท์ ประกาศนียบัตรวิทยาลัยเทคนิค
๕. นางสาวเพ็ญพรรณ เวศานนท์ กำลังศึกษาอยู่ในคณะ
เภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

มีบุตรกับนางเลือน วัฒนสุข ๒ คน คือ

๑. นายไพโรวรรณ เวศานนท์ พศ.บ, M.B.A.

๒. นางสาวพรทิพย์ เวศานนท์ กำลังศึกษาอยู่มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

การเจริญเติบโตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์นับแต่เริ่มโรงเรียน

เกษตรจนเป็นมหาวิทยาลัยที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทยทั้งมีอายุเพียง
๒๐ ปีเศษๆ เท่านั้น และเมื่อเปรียบเทียบกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ ที่มีอายุ

มากกว่า ๓-๔ เท่าแล้วจะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นมหา

วิทยาลัยแห่งหนึ่งซึ่งเป็นทรูจากกันในด้านประเทศอย่างกว้างขวาง เพราะมี

นิสิตเก่าไปศึกษาและทำงานในด้านประเทศ เกือบจะกล่าวได้ว่ามากกว่ามหา

วิทยาลัยใดๆ ในระยะเวลาเดียวกัน ซึ่งความเจริญทั้งหลายเหล่านี้ นับเป็น

ผลงานของหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจตลอดมา จะเห็นได้จากคำสดุดีการทำ

งานของหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ ทนายอินทร์ จันทรสถิตย อธิการบดี

ปัจจุบัน ได้กล่าวไว้ว่า "มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีความเจริญใหญ่โต

มีคนเรียน มีครูบาอาจารย์อย่างปัจจุบันนักเพราะคุณหลวงสุวรรณฯ ที่ได้

ทำไว้" โดยเหตุผลเพื่อเป็นการ น้อมรำลึกถึงความดีของท่านที่มีต่อ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยจึงได้จัดตั้งมูลนิธิ "สุวรรณ-

วาจกกสิกิจ" ขึ้นเพื่อให้ทุนแก่นักเรียนที่ยากจนในมหาวิทยาลัยเกษตร-

ศาสตร์ นอกจากนี้ยังตั้งชื่อถนนย่านกลางมหาวิทยาลัยว่า ถนน

"หลวงสุวรรณ" และโดยที่ท่านทำงานเกี่ยวกับไก่ตลอดมาจึงได้ให้ชื่อททา

การแผนกไก่อ่า "สุวรรณวาจกกสิกิจ" ทั้งนี้เพราะท่านเป็นอธิการบดีใน

ตำแหน่งประจำคนแรก ใต้ร่มเทวศิวการงานในการก่อสร้างมหาวิทยาลัยให้เจริญเป็นอย่างมาก ปรียปรองมหาวิทยาลัยให้มีความเข้มแข็ง ทั้งในกิจการสอนและการค้นคว้าทดลองอันเป็นรากฐานสำคัญยิ่ง ในการสร้างเกษตรกรรมแผนใหม่ให้แก่ชาติ แม้ท่านจะพ้นตำแหน่งทางราชการเพราะครบเกษียณตามวาระไปแล้ว ก็ยังเป็นกำลังสำคัญในวงการเลี้ยงไก่ของประเทศไทยอยู่ ใต้เขียนบทความความเร่งเร้าและส่งเสริมการเกษตรสาขาต่างๆ เผยแพร่แก่ประชาชนทั้งทางวิทยและวารสารต่างๆ อยู่เสมอ ท่านเป็นบุคคลที่ทำการประโยชน์ให้แก่วงการเกษตรของชาติไทยอเนกประการ สมควรให้การยกย่องเทิดทูนเกียรติคุณของท่านไว้ในระดับสูง.

นายอินทรี ยันทรสถิตย์ ใต้กล่าวอีกตอนหนึ่งว่า “พวกเราเรลมิใช่ใต้ก็คอ ท่านเป็นผู้สร้างรากฐานของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ท่านเป็นผู้ทำให้ผืนใหญ่เห็นและเข้าใจถึงการศึกษาในบ้านเกษตร ให้เข้าใจว่าประเทศไทยต้องพึ่งการเกษตร และหากว่าการเกษตรไม่เจริญผลผลิตของประเทศจะเจริญรุ่งเรืองได้อย่างไร การเกษตรต้องอาศัยการเลี้ยงสัตว์ ควบคู่กันไปด้วย ท่านจึงได้สร้างโครงการฐานของการเลี้ยงไก่ชนในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ให้แข็งแรงขึ้นก่อน เป็นแผนวิชาที่สามารถจะประสิทธิ์ประสาทให้แก่สัตว์ใต้เป็นอย่างดี และชื่อเสียงของคุณหลวงสุวรรณฯ ก็เป็นที่รู้จักทั่วไปในโลกของการเลี้ยงไก่”

พระประกาศสหกรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรปัจจุบันใต้เขียนไว้ในคำไว้อาลัยตอนหนึ่งว่า “ในระหว่างที่คุณหลวงสุวรรณฯ ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ท่านได้สนใจในการพัฒนากิจการ

ของมหาวิทยาลัยทุก ๆ ท่านเป็นอย่างดี ขณะที่ยังเป็นสมัยเริ่มแรกของมหา
 วิทยาลัยทุก ๆ เข้าท่านได้เดินทางไปตรวจตรากิจการงานรอบบริเวณมหาวิทยาลัย
 เป็นการตรวจงานและ ออกกำลังไปในตัวด้วย ในระหว่างที่ท่านดำรง
 ตำแหน่งอธิการบดี ท่านได้พยายามวางรากฐานการศึกษาและได้พัฒนา
 กิจการในมหาวิทยาลัยเป็นอันมาก ในระยะนี้ทางมหาวิทยาลัย ได้จัดให้
 ศึกษานิเทศก์เพิ่มขึ้นอีก ๒ คณะ คือ คณะสัตวแพทยศาสตร์ ซึ่งโอนมา
 จากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และคณะวิศวกรรมชลประทานซึ่งเดิมเป็น
 โรงเรียนช่างชลประทานของกรมชลประทาน เมื่อบรวมคณะวิชาทั้งหมดแล้ว
 จึงมี ๖ คณะด้วยกัน และได้จัดสร้างอาคารสถานที่ขึ้นอีกหลายหลัง ได้
 มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และได้มีนักศึกษา
 สำเร็จออกมาหลายรุ่น ซึ่งทำคุณประโยชน์ให้ประเทศในต่าง ๆ ที่ได้
 ศึกษา

“ในด้านการส่งเสริมการเลี้ยงไก่ ตลอดชีวิตของท่านได้พยายามปลูก
 ปลูกวิชาการเลี้ยงไก่ ด้วยการเอากำลังใจขบถความคิดเข้าสาคด้วยการศึกษา
 เหนงเอาแลก และด้วยการเอาชื่อเสียงของตัวเองเป็นประกันกับการเสียหลาย
 อันอาจเกิดในการขอความช่วยเหลือในด้านการเงินจากรัฐบาล และในที่สุด
 ท่านก็ได้แสดงให้ทุกคนเห็นว่า การเลี้ยงไก่เป็นอาชีพในเมองไทยนั้นเป็น
 ของทำได้ และสามารถทำได้ดี เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ เขาด้วย จน
 อาชีพเลี้ยงไก่เป็นอาชีพสำคัญของเมองไทย และทำให้รายได้จากการ
 เลี้ยงไก่เขยิบขนสงจนเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจของประเทศ และท่านได้
 ชอว่าเขยิบคาของนกเลี้ยงไก่”

ตอนหนึ่งในคำไว้อาลัยของพระช่วง เกษตรศิลปการ ช่วงเคยเป็น

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร และเป็นเพื่อนสนิทของท่านคนหนึ่งมา

สุวรรณ เวศานนท์ และอินทรี จันทรสติชัย และข้าพเจ้าร่วมการเล่าเรียน

การเกษตรจากสำนักเดียวกันมาที่ไลสยานไฮส ประเทศฟิลิปปินส์ เมื่อ

ค.ศ. ๒๔๖๓ แต่ต้องจากกันไปชั่วคราวหนึ่งแล้วกลับมารับราชการร่วม

กันที่โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมบางสะพานใหญ่ ในสมัยที่ท่าน

ทำพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และเจ้าคุณเทพศาสตร์สถิตย์กำลังปรับปรุงการ

ศึกษาเกษตรกรรมในกระทรวงศึกษาธิการ ก็กิจการและความยุ่งยากในการ

โรงเรียนแผนกนี้ในขณะนั้นยังเป็นเรื่องใหม่และงบประมาณยังไม่เข้ารูป

เป็นอุปสรรคแก่การงานอย่างมาก ทำให้โรงเรียนเกษตรกรรมล้มลุกคลุก

กลานไปชั่วระยะหนึ่ง ทั้งนี้ทำให้เราทั้งสองต้องร่วมมือกันต่อสู้ความ

ยากแค้น และมรสุมต่างๆ จนท่านผู้ใหญ่ตอนหลังๆ นั้นเข้าใจและได้โดย

มือให้โรงเรียนเกษตรกรรมพันตัวขึ้น ทั้งนี้ข้าพเจ้าทราบด้วย สุวรรณเป็น

คนแรงสำคัญในเรื่องแก้ปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี เพราะสุวรรณเป็น

คนเด็ดขาด ช่างเสนอขอความใดก็ตามและน่าฟัง เราภักให้สุวรรณเป็นคน

ขึ้นโครงการต่างๆ และเราภักให้สุวรรณคอย คอยช่วยเหลือและเขาเขา

จะจนได้ เราทั้งสองขอยกคุณความดีนี้ให้กับสุวรรณว่าเป็นคนทำจริง และ

กล้าใจเสมอ

“ในระบอบ ๕๐ ปีนี้คุณหลวงสุวรรณฯ ได้อำนวยประโยชน์ให้แก่การ

ศึกษาการเกษตรอย่างมหาศาล เพราะคุณหลวงสุวรรณฯ ทำตนเป็นอาจารย์

ที่ตลอดมา เช่นทศวรรษพจนบถแก่ศิษย์หลายสิบรุ่นตงตนแต่ส่วนใครว เลียง

ไก่หลังบ้าน เผยแพร่ความรู้ เชียนตำรับตำรา แนะนำให้ประชาชนรู้จัก
 เลี้ยงไก่ มีวารสารเรื่องเลี้ยงไก่เกิดขึ้นหลายฉบับ รวมทั้งร้านขายอาหาร
 ไก่ อาหารสัตว์หลายสิบจังหวัด ต่อมารู้จักขยายการเลี้ยงจากหลังบ้าน
 เป็นการอุตสาหกรรมเล็กใหญ่เกิดขึ้นตามกัน พวกใหม่ๆ หวังว่ารวย
 ชวนกันลงทุน ในที่สุดก็พบปัญหาเรื่องโรคของไก่และอื่นๆ เลี้ยงของรับห
 ความรู้กันมากมายในเรื่องการเลี้ยงไก่ ในระยะสมัยขบถแล้วมา การเลี้ยงไ
 ไก่โรคหนามามาก จนขบถการเลี้ยงไก่เป็นทนายมนขบถของบ้านเมือง ใคร
 ปลูกเลี้ยงไก่ ถ้าไม่รู้จักคุณหลวงสุวรรณฯ แล้วไม่มี ขันตลกศิษย์ลูกหาพูด
 ตามเสียงของท่านอาจารย์ก็ออกไปอีกว่า เลี้ยงไก่ตอน ไก่รุ่นกระตัง จะร่ำรวย
 เพราะเป็นผลพลอยได้จากการเลี้ยงแม่ไก่พันธุ์ไข่ที่ท่านอาจารย์ได้เริ่มไว้ ซ
 เสียงของการเลี้ยงไก่ของบ้านเรา เป็นทนายมนขบถของประเทศเพื่อนบ้าน
 อย่างแน่ชัด เพราะข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมโรงเรียนเกษตรกรรม มหาวิทยาลัย
 พลับพณีสเมธสองบทแล้ว ได้พบปะกับท่านศาสตราจารย์พรอนดา ผู้เชี่ยวชาญ
 การเลี้ยงไก่ ซึ่งเคยมาประจำอยู่ที่บางเขนครั้งหนึ่ง ท่านกล่าวในทประชุม
 ของคณะอาจารย์ของมหาวิทยาลัยว่า เมืองไทยได้ส่งเสริมการเลี้ยงไก่ จาก
 การเลี้ยงไก่หลังบ้าน เป็นอุตสาหกรรมสำเร็จจนแล้ว เพราะคุณหลวง
 สุวรรณฯ และลูกศิษย์ของท่าน ซึ่งเจริญกว่าพลับพณีสมาก
 นอกจากนั้นหลวงสุวรรณจากกสิกร ได้ริเริ่มจัดการแข่งขันไข่ตกชน
 เพื่อเป็นการกระตุ้นให้คนเลี้ยงไก่ได้ใช้ความรู้สมัยใหม่มาทำการเลี้ยงไก่ของ
 ตน เช่นการเลี้ยงค การให้อาหาร การผสมพันธุ์ และการป้องกันรักษา
 โรค ฯลฯ และเพื่อเป็นการโฆษณาให้ผู้สนใจมากขึ้น ท่านจึงวางแผนขอ
 รางวัลด้วยทองคำให้แก่ผู้ชนะเลิศ ๑ จากนายกรัฐมนตรีขณะนั้น ก

ท่านไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ จอมพล ผิน ชุนทรวัน ก็ได้กล่าวไว้

“.....ข้าพเจ้านึกคึกอยู่ในใจเสมอว่า ถ้าข้าราชการชั้นอธิบดีของประเทศใ
มือปืนสี่ยี่สิบเหมือนคุณหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจทุก ๆ คน ชาตินี้ไทยคงจะเจริญ
ก้าวหน้าไปโดยรวดเร็วอย่างแน่นอน เพราะในทางปฏิภาณกิติ ทางวิริย
ความซื่อสัตย์สุจริตกิติ และความขยันหมั่นเพียรกิติ นับว่ามีพร้อมอยู่ที่
ประการ นับว่าเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่สมควรแก่การยกย่องสรรเสริญใ
อย่างยิ่งผืนหนึ่ง

เรื่องของคุณหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ ซึ่งได้ร่วมราชการกับข้าพเจ้า
จะเป็นเรื่องวิริยกิติ เป็นเรื่องทศนอตตอทประสมกิติ ตลอดจนขบถความต่ำ
ทพยายามเขยจนด้วยตนเอง เพื่อประกาศทางวิทยกระจายเสียงกิติ นับว่า
ประโยชน์ให้แก่ราษฎรผู้มีอาชีพทางเกษตรกรรมและเป็นประโยชน์ส่วนรา
ของประเทศชาติเป็นอย่างดี อาทิ ได้แก่ขยายกิจการและความรู้ให้
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อย่างกว้างขวางให้ทันสมัย จนทำให้ชาวต
ประเทศมีความสนใจและยังเกิดความพอใจ ถึงกับให้ทุนเสริมสร้างอาค
ที่ยังขาดอยู่ให้เต็มโครงการ ส่งอาจารย์มาช่วยสอนวิชาสาขาต่าง ๆ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ให้ทุนแก่ครูหรืออาจารย์ในมหาวิทยาลัยเกษตร
ศาสตร์ไปศึกษาวิชาเกษตร ณ ต่างประเทศ และในทศตรัฐบาลสหรัฐ
อเมริกา เห็นความสนใจและเห็นความสามารถ จึงได้มอบปริญญาคุณ
บัณฑิตกิติมศักดิ์ให้แก่คุณหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ นับว่าเป็นเกียรติข
คุณหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ และเป็นเกียรติของชาติไทยด้วย ควรได้
ความสรรเสริญเป็นอย่างยิ่ง

ที่จะก้าวหน้าไปในทาง 'สร้างคน' ผู้ใดรับหนังสืออย่างนี้ ย่อมมีความภูมิใจ
เป็นกลาง ทว่าใคร่ขอยกย่องจากบุคคลชนอันมีเกียรติ ทายาทมาให้ไปทำงานด้วย.....

เห็นจะเป็นเพราะความศรัทธาหรือความซึ้งในเรื่องราวความตั้งใจจริง

คุณหลวงสุวรรณฯ ท่านชักชวนข้าพเจ้าให้มาทำงานด้วยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๖

นั้น ททำให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสในระยะหลังนี้ มารับใช้ท่านอธิการบดีคุณหลวง

สุวรรณฯ ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน เป็นเวลารวม ๔ ปี ก่อน

ท่านจะออกรับบำนาญ ทำให้ข้าพเจ้าพบความดีในตัวคุณหลวงสุวรรณฯ

หลายประการ อาทิ เมื่อท่านได้ไว้วางใจผู้ใดแล้ว ท่านก็ปล่อยเคียวให้

ทำงานไป สำเร็จแล้วท่านก็ชม บางครั้งท่านก็กล่าวขอโทษซึ่งพวกเราถือว่า

เป็นบาปเห็นความชอบจากผู้บังคับบัญชาอย่างหนึ่ง นอกจากคำกล่าวแล้ว

ท่านก็พยายามเสมอที่จะเสนอขอความชอบให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา มีหลายครั้ง

ที่ท่านพูดว่า วิชาประจำท่าน คือทำงานให้ดี บรรดาผิดเคยอยู่ใต้บังคับบัญชา

ของคุณหลวงสุวรรณฯ คงจะรู้สึกความจริงในข้อนี้ ตลอดเวลาที่ท่านเป็น

ผู้บังคับบัญชาเราจึงรู้สึกดี เพราะท่านเป็นคนตรงไปตรงมา ผิดท่าน

ก็สอน ดีท่านก็ชม แม้ท่านเองก็ยอมรับว่าอะไรเป็นของท่าน จะผิดจะถูก

ท่านก็ยอมรับ เช่นว่า เอดี ผมนเองหรือแล้วท่านก็หัวเราะ อย่างนี้

ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานด้วยความสบายใจ ท่านรับฟังความเห็นผู้ใต้

บังคับบัญชาและไม่ถือความหว่านถั่วให้แก่ผู้น้อย

ในเรื่องความประพฤติส่วนตัวของผู้ใต้บังคับบัญชา ท่านก็เอาใจใส่

สอดส่องและสั่งสอน ผู้น้อยบางคนประพฤติไม่ดี ภายหลังมากลยตัวได้ ท่าน

ก็ชม โดยที่ข้าพเจ้าได้ยินมาเองว่า เขากลยตัวได้คแล้ว อนุมัติมาด้วย

ตั้งว่าท่านมีคุณลักษณะห่วงใยผู้น้อย ให้โอกาสผู้น้อยแก่ตัว และส่งเสริมการศึกษของผู้ไทยขบขญชาเสมอ ท่านจึงเสมอพร้อมโพธิ์ร่มไทรของผู้ไทยขบขญชาอย่างแท้จริง”

คร. เสริมลาภ วสุวัต ได้เขียนในหนังสืออนุสรณ์หลวงสุวรรณฯ เรื่อง “อาจารย์หลวงสุวรรณฯ กับนักเรียนเกษตร” ตอนหนึ่งว่า

.....เดินเกาะแนวสวนผักมาใต้สักครึ่งกิโล เริ่มเห็นกลุ่มคนงานกำลังงาน ตายหญ้า เกษษุอย่าง พรวนดินอย่าง โกลด์เข้ามาในหมู่คนงานนั้น พวกผมได้พบบนคนหนึ่งกำลังเกษษุอยู่โกลด์ที่สุด ถิ่นกตงสภายศุย่ำตาทวคสอนไว้ไซ่ปากเป็นประโยชน์.....เพราะตอนนั้นชกจะรอนเต็มหัวนากหัว ยงนกอจมาคณลงทเรากำลังจะเข้าไปถาม รัสกว่าแกยาคี เพราะนั่งกางเกงขาสั้นสศา สวมเสื้อยคคอกกลมสีขาว ไม่ใส่ถุงเท้า ตามเสร้างแล้ว ยงรัสกว่าลงคนนแกมอชยาคศยคจรง ผศกยคนงาน..... ไป อชยายให้เรารฟังอย่างแจ่มแจ้งว่าจะต้องไปที่ไหน..... ฯลฯ และสำคัญที่สุดคือรอบประทานอาหารกลางวัน ลงนแกคจรงย้างเขาอยุ่ทนมานแล้ว ถึงไทรอะไรก็อะไรก็ แม้แต่งานทำสวนแกกยงเล้าให้เรารฟัง..... ผมคิดในใจ วันนั้นเรารทำชระเสร็จหมด กลยขานเตรยมตัวคทวงสอ..... สอชยเข้า เรองของลงคนนก็คอย ๆ ลมไปจากควมทรงจำ.....

“.....เขารวนแรกชองการเรยน พวกผมตองคนตงแคตคหาครง..... เรยนวิชาเกษตรภาคปฏยัตถกโมงเช้า โลงอกไปที่ อารยร์สมนกร..... อารยร์ประวติ และอารยร์โกสอินทร์ผศคยควมวิชาตอนนั้นชอกว่าไม่ต้องนึ่ง..... กงเกงขายาว กางเกงอะไรก็ไค้ เกา ๆ แหละเย็นค้ พอลงมาพรอมกัน หนา

เรอนไม่ช่างตกลัศตวาลบจยบน เอะ พยลนคนนึ่งกางเกงขาสั้นสคาค เลือคอ
 กลม ไม่ใส่รองเท้าคนนอก พออาจารย์สมนทประกาศ นนทเวร
 เช้าวันนทานอธการบค อาจารย์หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ จะพาไปคูกิจกา
 ทธธจธองเรยนในวิธาน..... ฯลฯ สัทธิรมหันมากระชบภยผม.....
 ‘คาย.....ลนคนนึ่งเองท่านอธการบค...เป็นไปไค...’ เช้าวันนทานพาพว
 ผมเดินชัวโมงตรง กูแพะ วัว หมู หมา, กา ไก่ สวนผักต่างๆ..... ฯลฯ
 ตลอดเวลาท่านไคให้ชอคิด อธิบายและประโยชน์ของงานแต่ละเรอง ท
 ทางค่านส่วนทัวส่วนรวมและประเทศชาติ ท่านอธิบายตลอดเวลาไม่มีหยุด
 ชัวโมงหนงกแลว พวกลผมคนพงแท่ๆ เพียงแต่เดินตามท่านคอแห่ง แ
 ฐธธกว่าท่านไม่ฐธธอะไรเลย การอธิบายของท่านทำให้พวกรเราเกิดมโน
 ภาพ..... เช้าวันแรกนจับตวยการผกทคค่านาตางแต่โมงตรงถึงสองโมง
 เข้าคอบ คนลนทnungกางเกงขาสั้นสคาค เลือคอกลมสคาว ไม่ใส่รองเท้า
 หรือคงานตำความคิคเห็นของสัทธิรมและผมเมื่อเราเริ่มมาสมีครเขาท
 ท่านอธการบคมหาวิทยาลัยของผผมเมื่อผมเป็นนคศึกษาแล้ว ยนทำงานอย
 ช้างพวกรเราโดยไม่มีหยุดเลยตลอดเวลา

“.....การศึกษาวชิทยาลัยของเรไม่เหมือนกบทอน ๆ งานเกษตร
 เป็นงานหนัก ทกคนต้องหคและทำงานด้วยมือของทัวเอง โดยเฉพาพวกรเรา
 ทเข้ามาเป็นนคศึกษา เมื่อจบออกไปคงจะต้องนำความร้และความช่านาญ
 ความช่านาญเปรยบเหมือนคนทเคยเดินทางในทมค เมื่อไคเดินมาแล
 หลาย ๆ ครง ก็ระจำไคว่าตรงไหนเป็นหลมเป็นบ่อ และแนะนำให้คนเดิน
 ตามไค แต่ถามีตะเกียงชงเปรยบเหมือนกบความร้และสมอง จะไคช่วยล้อง

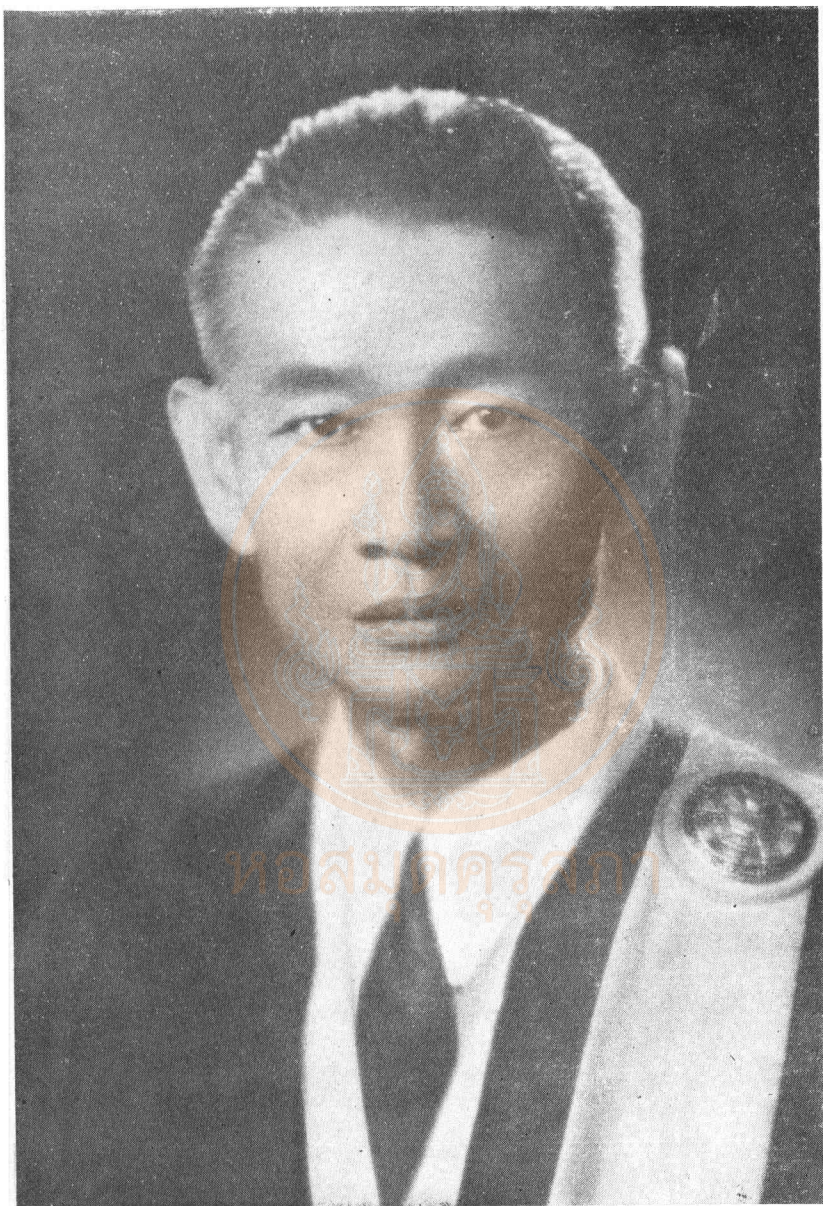
งให้เรารอว่าเราจะมั่งเงวเขวขอทำอันตรายเราหรือไม่ มาจากทาง
 วนและเราจะแกหรือของกันไคอย่างไ.....ฯลฯ นักเรียนเกษตรทุกคน
 ่องทำงานเป็น ค่งแต่งงานกวาคชไเก้ เกษขหม พรวนคิน คายหญ้า จะไค
 ่าลงแรงและเวลาไปเท่าไร เมื่อถึงชนทเราไคเป็นคนคคข้าง จะไค
 ะหรือกำหนดงานให้คนทำไคถูก การแต่งตัวสวย ๆ มักจะทำให้เรารู้สึก
 ่ยคายจะนั่งจะลุกจะทำงานอะไรก็กลัวสคปรก เพราะต้องเสี่ยเวลาทำ
 วามสะอาด นาน ๆ ไปจะทำให้ทำอะไรไคไม่ได้ เกิดความรู้สึกสำรวย
 งนักศีกษาวิทยาลัยเกษตรไคควรรจะเป็นอย่างนั้น.....ท่านอาจารย์หลวง-
 วรรณฯ นอกจากจะไคสอนพวกผมให้เลิกสำรวยและทำงานกันเป็นแล้ว
 านยังไคสอนให้พวกผมรู้จักรับความจริงโดยไคตัวอย่างจากท่านเองเป็น
 ารองมือในการสอน ในภาคทฤษฎีระหว่างหาไคมเงาถึงเทยงนั้นแหละคริบ
 ันรุ่นพี่ผมเรียนอยู่ ระยะเวลาท่านอาจารย์กำลังสนใจในการเลี้ยงปลา กำลัง
 งเสริมเป็นการใหญ่และแน่ละพวกผมก็พลอยพิศพิศ 'ซคทองในบ่อ' ออก
 ภาในระยะนั้นแหละคริบ ท่านสอนและแสดงการเลี้ยงปลาเงินในบ่อให้พวก
 วม 'ปลาเงินถ้าเราจะเลี้ยงให้ถูกหลักเศรษฐกิ ควรจะเลี้ยงพร้อมกัน
 ่เดียว ๔ ชนิด' ท่านว่า ปลาเฉาซอกินหญ้า ซอขอยอยู่ผิวน้ำเป็นชนิดแรก
 ่คมาไคแก่ปลาลินซอไวคคอกกินซปลาเฉาซอ ซกชนิดหนงคคือ ปลาหลซอ
 ่กินซปลาเฉาซอและลนซอ ปลาซงซอ ซอขอยในนาลกไวให้คอกกินซของ
 วกทงสามข้างบน ทางภาคปฏิบัติ ท่านไคเลี้ยงปลาพวกนี้ให้เราค แต่
 ่เนื่องจากทงหมคคนเป็นขอใหม่ อัตรารของจำนวนปลาต่อความจุของบ่อและ

ระบขการถ่ายเทของน้ำยังไม่ดีพอ ปลาเกิดตายครีบ พวกผมก็แอบกระ
 กระจายว่า 'ทองลอย' ข้อผิดพลาดทั้งหมด ท่านนำมาเล่าและอธิบาย
 เราฟังในชั้น ลงทลงไปเท่าไร ซากทลงไปเท่าไร และจะแก้ไขอย่าง
 ท่านนำมาเล่าหรือยื่นให้เราฟังหมด ซึ่งเป็นการสอนให้พวกผมรู้จักบริบท
 จริง ในการปฏิบัติงานการเกษตร รมทั้งถูกและผิดทั้งที่เราไม่ทราบ
 เป็นวิธีการสอนของท่าน โดยแสดงตัวอย่างให้เห็นชัดเจนและนำเอาเข้
 แบบอย่าง."

เพ็ญศรี เอกก้านตรง

หอสมุดคุรุสภา

นายพิชิต โสภณ ปาลบุตร

นายพิชิต โสภณ ปาลบุตร

พ.ศ. ๒๔๔๕ - ๒๕๐๓

นายพิชิต โสภณ ปาลบุตร (โสภณ ปาลบุตร) เป็นบุตรของท้าว
ศรีขยบุตร (ขำ ปาลบุตร) และนางไกร ปาลบุตร เกิดเมื่อวันที่ ๒๖
มีนาคม ๒๔๔๕ ที่ตำบลมหาชัย อำเภอสหสชนิ จังหวัดกาฬสินธุ์
เริ่มเรียนหนังสือที่วัดท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหา-
สารคาม แล้วย้ายไปเข้าเรียนต่อที่วัดไทรยานางโย อำเภอเมืองมหาสาร-
คาม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๗ ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนประจำ
จังหวัดมหาสารคาม ชั้นมัธยมปีที่ ๑ สมัยนั้น ต่อจากนั้นได้เข้ามาอยู่ใน
กรุงเทพฯ ๗ อาศัยอยู่กับพระในวัดบวรนิเวศวิหาร เข้าเรียนต่อในชั้นมัธยม
ปีที่ ๒ ณ โรงเรียนวัดบวรนิเวศ นายพิชิตได้แสดงความขยัน หมั่นเพียร
อดทน และบากบั่นศึกษาจนสำเร็จหลักสูตรประโยคตรีประถมของโรงเรียน
มหาคศบวรนิเวศ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ซึ่งสมัยนั้น พระยาผดุงวิชา-
สริมเป็นอาจารย์ใหญ่ สมัยนั้นการศึกษาเล่าเรียนของนายพิชิตต้องใช้
ความพยายามมาก เพราะนอกจากจะต้องเรียนแล้ว ยังต้องใช้เวลาส่วน
มากปรนนิบัติครูอาจารย์อีกโสดหนึ่ง แต่นายพิชิตก็ทำมาหากินทั้งสองได้
สมอต้นเสมอปลาย ผู้ที่ได้อุปการะให้นายพิชิตอาศัยอยู่ด้วยในครั้งนั้น
เล่าว่า “ในระหว่างที่นายโสภณ ปาลบุตร ได้อาศัยอยู่กับข้าพเจ้านั้น

เธอได้ปฏิบัติต่อข้าพเจ้าในฐานะศิษย์กับอาจารย์ตามหน้าที่เป็นอย่างดี
 ข้าพเจ้าต้องปรารถนาในว้นหนึ่ง ๆ เป็นอันมาก นายโสภณมีไศลละเลย
 คอยติดตามปฏิบัติงานตามหน้าที่ตลอดเวลา จนบางวันถึงกับประทาน
 อาหารเข้าไม่ทัน ต้องรอไปรับประทานในเวลาเที่ยงเลยทีเดียว นับว่าเข
 ฝมความอดทนมาก เธอได้พยายามศึกษาเล่าเรียนด้วยมานะบากบั่น
 อดทน จนจบการศึกษา เป็นผลประกอบด้วยกตัญญูกตเวที รัฐบาลของ
 ของสมเด็จพระปกเกล้าฯ ครั้นจบการศึกษานั้นแล้ว ยังได้ขอศึกษาเล่าเรียน
 เพิ่มเติมอีกจนสอบไล่ได้ตามหลักสูตรประโยคครูมัธยม เมื่อพ.ศ. ๒๔๗๒
 ในขณะที่เป็นครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูมณฑลพิษณุโลก และต่อมาจึงสอบ
 ได้เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๖
 เมื่อนายพิชิตจบการศึกษานั้นประโยคครูประถมแล้ว ได้เข้ารับ
 ราชการเป็นครูสอนที่โรงเรียนโฆสิตสโมสร์ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ.
 ๒๔๖๔ ขณะนั้นเพิ่งมีอายุได้ ๑๗ ปี นับว่าเร็วมากในสมัยนั้น เนื่อง
 จากหน้าที่ราชการทำให้นายพิชิตต้องโยกย้ายไปหลายจังหวัด เช่น ไป
 เป็นครูใหญ่โรงเรียนประจำมณฑลภูเก็ต “ภูเก็ตวิทยาลัย”, ครูใหญ่
 โรงเรียนประจำจังหวัดภูเก็ต “ปลุกขัญญา”, ครูใหญ่โรงเรียนมัธยมวัด
 สามพระยา (กรุงเทพฯ), ครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูมณฑลพิษณุโลก,
 ประจำแผนกแบบเรียนกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ธรรมการ
 จังหวัดปัตตานี, ธรรมการจังหวัดสุรินทร์, ศึกษาธิการจังหวัดมหาสาร-
 คาม, ศึกษาธิการจังหวัดศรีสะเกษ, ประจำกรมสามัญศึกษา (กรมวิสามัญ
 ศึกษาปัจจุบัน) และเป็นครูโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ตลอดมา จนภาย

หลังได้เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑

ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

นายพิชิตได้ใช้ชีวิตเป็นครูอย่างแท้จริงตลอดเวลารับราชการประมาณ ๔๐ ปี ยึดถือหลักการเป็นครูโดยเคร่งครัด มีอุดมคติในการทำงานสูง เริ่มในการทำงานที่ ปกครองเก่ง งานแข็ง ขยันในการตรวจงาน เคทนและอดสาหวิริยะในการปฏิบัติงานอย่างข็ง ใครทำอะไรได้ไม่คุ้ม ในใจลงมือปฏิบัติเสียเอง ขณะเป็นครูแรก ๆ ก็ยังได้รับการกล่าวขวัญ ถึงจากบรรดาเพื่อนครู และผู้บังคับบัญชาทั่วไป เพื่อนคนหนึ่งของนายพิชิต เคยเขียนนักเรียนมาช่วยกัน และเคยรับราชการเป็นครูที่โรงเรียนกุฎี- วิทยาลัยด้วยกันแล้วว่า “คุณโสภณ ป่าลยตร สอนนักเรียนชั้นมัธยม ลาย ซึ่งเป็นนักเรียนโต ๆ เป็นส่วนมาก คุณโสภณปกครองเด็กได้ ยัยบร่อยเป็นอย่างดี เอาเด็กอยู่หมัดแม่เด็กโต ๆ อายุขนาด ๆ ครู เด็กทั้ง กทั้งกลัวและยำเกรง คุณโสภณเป็นคนร่างเล็กไม่น่ามีพิษสงอะไร แต่ ฉลาดเฉลียวและกล้าแกล้งคน ทึ่งนักเพราะคุณโสภณเป็นคนเคร่งขรึม าวจริงเอาใจ มีอุดมคติสูงในการเป็นครู มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ใน ารงานและอบรมเด็ก ให้การศึกษาเด็กเป็นอย่างดี ทั้งในและนอกโรงเรียน ักทมความประพฤติไม่ค้ เกเรเหลวไหล นิสัยไม่ค้ คุณโสภณจะคิด ามอย่างไม่ลดละ แม้ในยามคำคินักตามสระกรอขยเด็ก เช่นทักกล่าวเลอง วนในหมู่ครู และในหมู่ผู้ปกครองนักเรียน ต่างก็ยกย่องว่าคุณโสภณเป็น ุแท้คนหนึ่ง

นายพิชิตมิใช่แต่จะให้วิชาความรู้แก่ศิษย์อย่างเคียวเท่านั้น
 กวดชั้นในความประพฤติและมารยาทของนักเรียนทุกคนอย่างจริงจัง
 นักเรียนประจำชั้นของตนเองแล้ว กวดชั้นเป็นพิเศษจนนักเรียนกลัวและ
 เกรงใจ ความเอาใจใส่ต่อศิษย์เช่นนี้ ปรากฏผลว่านักเรียนได้คิดเป็นจำนวน
 มาก นอกจากเรียนดีแล้ว ความประพฤติของนักเรียนเหล่านั้นนักเรียนบรุษ
 เป็นที่ไว้วางใจได้ ในการปฏิบัติงานต่อมาของนักเรียนเหล่านั้น ที่ไปรับ
 ราชการอยู่ก็ไม่มีใครกล่าวขวัญถึงในคำบรรยาย แม้สหเคียวร่วมงานด้วย
 นายพิชิต ระหว่างที่นายพิชิตเป็นครูสอนนักเรียนฝึกหัดครูประถม ประเภท
 เรียนพิเศษ ที่โรงเรียนไทรมิตรวิทยาลัย ก็ยังได้กล่าวถึงนายพิชิตอีกว่า
 “ระหว่างที่เฝ้าร่วมงานกับอาจารย์พิชิตนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านมีสิ่งดี ๆ
 หลายอย่างที่ควรนึกถึง ๆ กว่าท่านหรือศิษย์ของท่านควรจะได้เอียงอย่าง
 เช่น ท่านเป็นคนที่หาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เมื่อท่านได้ความรู้อะไรใหม่ ๆ
 แปลก ๆ ท่านจะจดลงในสมุดของท่าน จะสอนอะไรก็ค้นคว้าเตรียมตัวมา
 อย่างกว้างขวางเสมอ เช่น สอนเวสสันดรชาดก ท่านก็อ่านทศชาติฉบบ
 หอสมุดมาก่อน แล้วมาเล่าให้นักเรียนฟังอย่างย่อ ๆ ในคำให้การอบรม
 สั่งสอนนักเรียน ถ้าเห็นนักเรียนผู้ใดทำสิ่งใดไม่ดีไม่งามหรือไม่ถูก
 ต้องเหมาะสมควรแล้ว ท่านจะแนะนำตักเตือนว่ากล่าวทันที ไม่ได้ถือว่า
 ท่านไม่ใช่ครู สอนศีลธรรม หรือไม่ใช่ครูประจำชั้นนั้นแล้วก็ปล่อยผ่านพ้น
 ไปเสีย จำได้ว่าครั้งหนึ่งท่านกำลังขยิบตา นักเรียนครคนหนึ่งวิ่งแซง
 ขนหน้าท่านไป ท่านว่ากล่าวทันทีว่า การทแซงขนหน้าผู้ใหญ่เป็นการ

ศสมบัติของผิ ^๒ ท่านยังนำเรื่องน ^๑ไปสอนนักเรียนหลังจากเคารพธงชาติ
 ล่วงอีก ^๒ ท่านว่าครูต้องรู้จักสมบัติของผิ ^๑ รู้จักมรรยาทของสังคม ^๑ เมื่อ
 ักเรียนครูคนใดประพฤติตนไม่ค ^๑หรือไม ^๑รู้จักมรรยาทค ^๑แล้ว ^๑ต่อไปจะ
 บรมเด็กให้ ^๑ได้ ^๑อย่างไร ^๑ ท่านว่าครูต้องประพฤติตนเป็น ^๑ตัวอย่าง ^๑ที่ดี ^๑แก่ศิษย์
 ำครูเองประพฤติไม่ ^๑ค ^๑แล้วจะ ^๑ไปอบรมสั่งสอนศิษย์ให้ ^๑ได้ ^๑อย่างไร ^๑ ใน
 นึ่งสอนท่านอัส ^๑ เรื่องแม่ ^๑สอนลูก ^๑แม่ ^๑เป็น ^๑ไม่ ^๑ตรง ^๑ลูก ^๑ของ ^๑มัน ^๑จะ ^๑เป็น
 รง ^๑อย่างไร ^๑ ครู ^๑จึง ^๑เป็น ^๑คน ^๑สำคัญ ^๑มาก ^๑ เท่า ^๑กับ ^๑เป็น ^๑คน ^๑นำ ^๑ทาง ^๑ นำ ^๑ชีวิต ^๑ของ
 น้อย ^๑อย่าง ^๑มาก ^๑มาย ^๑ท ^๑เคย ^๑ว ^๑ ท่าน ^๑จึง ^๑ขอ ^๑ให้ ^๑นัก ^๑เรียน ^๑ครู ^๑ทุก ^๑คน ^๑ เมื่อ ^๑ออก ^๑เป็น ^๑ครู
 ัจ ^๑จง ^๑พยายาม ^๑ทำ ^๑ตน ^๑เป็น ^๑ตัว ^๑อย ^๑อย่าง ^๑อัน ^๑ดี ^๑แก่ ^๑ศิ ^๑ษย์ ^๑ของ ^๑ตน ^๑ พยายาม ^๑อบรม ^๑พ ^๑จ ^๑ำ
 น ^๑ศิ ^๑ษย์ ^๑ของ ^๑ตน ^๑ อย ^๑่า ^๑เข ^๑อ ^๑หน ^๑าย ^๑ ค ^๑ำ ^๑สั่ง ^๑สอน ^๑ของ ^๑ท่าน ^๑เป็น ^๑ท ^๑พ ^๑ง ^๑ใจ ^๑นัก ^๑เรียน
 มาก ^๑ ต่อ ^๑จาก ^๑น ^๑น ^๑มา ^๑นัก ^๑เรียน ^๑ครู ^๑ต้อง ^๑ระ ^๑วัง ^๑ใน ^๑เรื่อง ^๑ก ^๑ร ^๑ิ ^๑ยา ^๑ม ^๑ร ^๑ร ^๑ยา ^๑ท ^๑ก ^๑ัน
 ก ^๑ช ^๑น

เท่าที่กล่าวมาแล้วเป็นส่วนหนึ่งในการใช้ชีวิตเป็นครูของ นายพิชิต
 รัยการปฏิบัติงานทั้ ๆ ไป นายพิชิตให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมงาน และ
 ะ ^๑ย ^๑ประสาน ^๑งาน ^๑ทุก ^๑ค ^๑ำ ^๑น ^๑ ให้ ^๑ความ ^๑ช่วยเหลือ ^๑แก่ ^๑ทุก ^๑คน ^๑อย่าง ^๑จริง ^๑ใจ ^๑และ ^๑ท ^๑ก
 ึ่ง ^๑ท ^๑ม ^๑ข ^๑อ ^๑ความ ^๑ช่วยเหลือ ^๑ แม้ ^๑ว่า ^๑ระ ^๑ยะ ^๑หลัง ^๑ก ^๑อน ^๑ท ^๑นาย ^๑พิ ^๑ช ^๑ิต ^๑จะ ^๑ถึง ^๑แก่ ^๑กร ^๑ร ^๑ม
 ะ ^๑ท ^๑ค ^๑ำ ^๑ร ^๑ง ^๑ค ^๑ำ ^๑น ^๑แห่ง ^๑ผู้ ^๑ช่วย ^๑อา ^๑จ ^๑าร ^๑ย์ ^๑ใ ^๑ห ^๑ญ ^๑โ ^๑ร ^๑ง ^๑เรียน ^๑ส ^๑ว ^๑น ^๑ก ^๑ห ^๑ล ^๑า ^๑ย ^๑ว ^๑ิ ^๑ท ^๑ย ^๑า ^๑ล ^๑ย
 ะ ^๑ก ^๑าย ^๑ช ^๑อ ^๑น ^๑แ ^๑ม ^๑ไ ^๑ร ^๑ค ^๑ภ ^๑ย ^๑เข ^๑ย ^๑ค ^๑เข ^๑ย ^๑น ^๑ แต่ ^๑เร ^๑อง ^๑หน ^๑า ^๑ท ^๑ร ^๑า ^๑ช ^๑ก ^๑าร ^๑แล้ว ^๑ป ^๑ฏิ ^๑บัติ ^๑อย่าง
 ค ^๑ำ ^๑น ^๑ง ^๑ถึง ^๑ส ^๑ุ ^๑ข ^๑า ^๑พ ^๑ท ^๑น ^๑เอง ^๑ ไม่ ^๑ย ^๑่อ ^๑ท ^๑้อ ^๑ส ^๑ู้ ^๑ด้วย ^๑ก ^๑ำ ^๑ล ^๑ง ^๑ใจ ^๑แ ^๑ก ^๑ ๆ ^๑ จน ^๑ปร ^๑าก ^๑ฏ

ผลงานยังคงเด่น แม่พิมพ์เคยเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
มาแล้วสองท่าน คือ อาจารย์สำเนียง ตรีวณิช และอาจารย์ถวิล สรีนนต์
ก็โคซิมเซยว่า “ในระยะเวลาที่ไตร่วมงานกับอาจารย์พิชิตมา ได้เห็น

ความเขินผิดจริงทำจริงของอาจารย์พิชิต งานในหน้าที่ของอาจารย์พิชิต
เป็นงานที่ถูกต้องตรงตามระเบียบงานทางราชการ และลุล่วงได้ผลดีเสมอ
เป็นหลักในการช่วยรักษาระเบียบวินัยของการเป็นข้าราชการได้ดียิ่ง วางตน
เป็นผีใหญ่เป็นทศารพณบถของครอาจารย์ทั่วไป ทั้งให้ความเป็นกันเอง
แก่ผู้ร่วมงานเสมอ อาจารย์พิชิตยังมีวาทศิลป์ในเชิงอบรมสั่งสอนนักเรียน
สมเป็นครทศมศิลป์ในการแต่งคำประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและโคลงฉันท์กาพย์
กลอน จึงนับเป็นครภาษาไทยที่หาได้ยากผู้หนึ่ง”

ผลงานที่เด่นมอຍมาก จะขอกล่าวถึงแต่เฉพาะผลงานที่ไตร่วม

สร้างสรรค เป็นตัวอย่างพอสังเขปเป็นต้นว่า สมัยที่เป็นกรรมการจังหวัด
สุรินทร์ เมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘-วันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ.
๒๔๘๒ ระยะเวลาเพียง ๓ ปี ๗ เดือน ๒๓ วัน ที่บริหารการอยู่ใน
จังหวัดสุรินทร์ นายพิชิตโคซิมเซยการศึกษาให้เจริญก้าวหน้าหลายอย่าง
คือ จัดขยายโรงเรียนประชาบาลตามอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์
ซึ่งเดิมมีเพียง ๑๕๑ โรงเรียน ให้เพิ่มขึ้นถึง ๓๑๘ โรงเรียน จัด
สร้างโรงเรียนถาวรในอำเภอต่าง ๆ จากเงินบำรุงการศึกษา ตั้งโรงเรียน
ประจำจังหวัดสุรินทร์ “สรีวิทยาคาร” ตั้งโรงเรียนสตรีประจำจังหวัด
สุรินทร์ชนชั้นครั้งแรก ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีประกาศนียบัตรชั้นใน
โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสุรินทร์อีกโรงเรียน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ และใน

พ.ศ. ๒๕๕๐ ก็ยังได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชายประกาศนียบัตรชั้นใน
 โรงเรียนศรีรัตนทรภักดีกรรมอกทวย หลังจากที่ได้ส่งครูไปปฏิบัติงานและศึกษา
 จากโรงเรียนช่างไม้และช่างทอผ้าจังหวัดศรีสะเกษมาแล้ว ก็ได้จัดตั้ง
 โรงเรียนช่างไม้ ช่างทอผ้า ชั้นในโรงเรียนศรีรัตนทรภักดีกรรม

ขอเท็จจริงจากผลงานในแง่อื่นที่ระหีบขยภมากล่าวไว้ด้วย คือ จัดให้
 มีการแข่งขันเกี่ยวกับการศึกษาาระหว่างกรรมการอำเภอ ระหว่างโรงเรียน
 และระหว่างนักเรียน การแข่งขันเหล่านี้ได้แก่การจัดให้มีการแข่งขัน
 การทำประจำระหว่างนักเรียนอำเภอต่าง ๆ การประกวดชั้นความประพฤติ
 ของนักเรียนและครู การประกวดสวนโรงเรียน การประกวดจัดชั้นและ
 ห้องเรียน การจัดให้ครูที่ทรงคุณวุฒิตามโรงเรียนต่าง ๆ ค้นคว้าหา
 ความรู้ไปปาฐกถาให้ที่ประชุมครูพึงเป็นประจำเดือน ซึ่งเป็นเหตุให้กรรม-
 การอำเภอ และครู โรงเรียนต่าง ๆ ต่างขะมักเขม้นปฏิบัติงานในหน้าที่
 และใช้เวลาค้นคว้าหาความรู้ความชำนาญแข่งขันกัน เป็นผลสนองให้การ
 ศึกษาในจังหวัดศรีรัตนสมัยนั้นเจริญรุดหน้า นอกจากนั้นยังนำกรรมการ
 อำเภอทุกอำเภอออกตรวจราชการทุกปี บ้างหนึ่งใช้เวลาประมาณ
 ๒ เดือน สมัยนั้นการคมนาคมยังไม่เจริญ การไปตรวจราชการแต่ละ
 ครั้งจึงสมัยขกสมัยนมาก ใช้เกวียนเป็นพาหนะบ้าง ม้าบ้าง เดินบ้าง
 การไปตรวจก็มีใช้เป็นการไปจับผิด แต่ไปแนะนำให้ศึกษาราชการอำเภอกับ
 คณะครูตามโรงเรียนที่ถูกตรวจ ปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบของกระทรวง
 ราชการ ผลของการตรวจแบบนี้ทำให้กรรมการอำเภอและครูเอาใจใส่ใน
 หน้าที่ของตนเสมอต้นเสมอปลาย บัญชี ๓ เล่มของโรงเรียนต่าง ๆ ทำถูก

แบบแผน เสาธงประจำโรงเรียนที่ไม่เคยมีมาก่อนก็จัดทำใหม่จนอย่างสวยงาม นายพิชิตพยายามทำให้เด็กนักเรียนตามชนบทพูดแต่ภาษาเขมรลาว ภาษาส่วย หักพูดภาษาไทยกลาง สวดมนต์และร้องเพลงเป็นภาษาไทย จะเห็นได้จากชาวบ้านแต่ล ในอำเภอศรีขรภูมิ ที่คอยนิยมพูดภาษาไทยกลางเป็นภาษาท้องถิ่นแทนภาษาส่วย ซึ่งค่อย ๆ หายไป จนเด็กสมัยนี้ไม่มีใครพูดภาษาส่วย

ผลการปฏิบัติงานของนายพิชิตดังกล่าวแล้ว ยังอยู่ในความทรงจำของชาวสุรินทร์จนหลังนบว่านายพิชิตเป็นผู้ส่งเสริมให้ครูสมัยนั้น เกิดการแข่งขันปฏิบัติงานในหน้าที่ให้ก้าวหน้า ชักจูงให้นักเรียนชั้นประถมเรียนรู้นอกกิจกรรมนอกหลักสูตร และรู้จักใช้มือให้เป็นประโยชน์ รวมทั้งชักชวนกรรมการอำเภอต่างๆ ทุกอำเภอในจังหวัดสุรินทร์ สร้างโรงเรียนเป็นอาคารถาวร และจัดระเบียบของโรงเรียนให้เพียงพร้อมไปด้วยวินัยอันเคร่งครัด นอกจากนั้นยังจัดส่งนักเรียนไปฝึกการแสดงละครเรื่อง "เลอศัพทวรรณ" ที่กรมศิลปากร แล้วให้ไปแสดงเก็บเงินที่จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดใกล้เคียง เพื่อหารายได้สร้างหอสมุดประชาชนชนบทสแยกเทศบาล ถนนอินสาร ตลาดจังหวัดสุรินทร์ โดยไม่ต้องอาศัยเงินงบประมาณ

ราชการพิเศษที่นายพิชิต ได้ปฏิบัตินอกเหนือจากการปฏิบัติราชการตามหน้าที่แล้ว มีดังนี้คือ

๑. ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๔๖๙ ขณะเป็นครูใหญ่โรงเรียนประจำจังหวัดภูเก็ต "ปลุกขัญญา" นั้น ได้ทำการแทนในหน้าที่ครูใหญ่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดภูเก็ต "คณะทวนชีวิตยาคม" อีกตำแหน่งหนึ่งเป็นเวลาเกือบปี และต้องสอนภาษาอังกฤษทั้งสองโรงเรียนด้วย

๒. ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕—๒๔๗๗ ขณะประจำกองแบบเวียน
 นอกจากทำหน้าที่ตรวจแบบเรียนของเอกชนที่ส่งเข้ามาขออนุญาตแล้ว
 ยังตรวจกรมการใดให้แต่งตั้งหนังสืออ่านหน้าทราฐกร สำหรับชั้นประถม
 ด้วย ใ้แย่งและพิมพ์เป็นแบบเรียนสองเล่ม คือสำหรับชั้นประถมปีที่ ๑—๒
 และกำลังเริ่มเรียบเรียงสำหรับปีที่ ๓ ก็พอดีถูกย้ายไปเป็นกรรมการ
 เหวตบัณฑิตาน ในต้น พ.ศ. ๒๔๗๗ เสีย

๓. เมื่อผู้นยอมแพ้งคราม โลกครั้งที่ ๒ สหประชาชาติได้
 ารวทรมพยสมขตของผู้น ทางกรให้ไปช่วยงานน ตั้งแต่เคอนสิงหาคม
 พ.ศ. ๒๔๘๘ จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๐ จึงได้กลับกรมสามัญศึกษา (เดิม)

๔. ตั้งแต่วันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ — วันที่ ๓๑
 พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ ทางกรให้ไปสอนนักเรียนฝึกหัดครูประถม
 ลักสูตร ๑ ปี (รับนักเรียนที่จบชั้นเตรียมอุดมขมปีที่ ๒) ที่โรงเรียน
 กรมตติวิทยาลัย ได้กลับมำประจำที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยตาม
 ม

๕. พ.ศ. ๒๔๙๖ ทางกรให้ช่วยสอนนักเรียนฝึกหัดครูประถม
 ลักสูตร ๑ ขอก ชงเบตสอนที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
 นายพิชิตไตรบพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ คือ จัทรภรณ์
 ำงเผอก จัทรภรณ์มงกุฎไทย และเหรียญจักรพรรดิมาลา
 ปกคินสยส่วนตัวของนายพิชิต เป็นผมนสยหงคหงิด โกรธง่าย
 ายเร็ว เมื่อพุกกเรียกว่าพุกเป็นแบบชวานผำซากเลยทเคยว เป็นคนตรง

ทั้งปากและใจ เป็นคนที่ซื่อสัตย์อย่างแท้จริง ชอบความสามัคคี เจรจาเรียบร้อย
 ละเอียดถนัดจนรักสวกรังงามเครื่องครุฑในระเบียบแบบแผน โดยที่เป็นคน
 เจรจาเรียบร้อย จึงจกจกทั้งทางราชการและทางบ้าน ทำให้ผู้ใหญ่ซึ่งค
 บัญชาหรือคนในครอบครัวต้องคอยระวังตัวอยู่เสมอ แต่อย่างไรก็ดีในกา
 โยขอสมัครต่อเพื่อนฝูง ต่อผู้น้อยและบุตร ภรรยาจึงนับว่าเป็นผู้ควรแก่กา
 สรรเสริญ เพราะเป็นคนปากร้ายใจดี แม้ในด้านการกตลกรัไม่เคยขี
 มใจดลือมิได้ในการทำบุญ เมื่อลงคราวอุปสมบทก็ตั้งใจประกอบกิจใ
 พระศาสนาและศึกษาเล่าเรียนพระธรรมด้วยความตั้งใจยิ่ง ได้อุปสมบ
 ณ พัทธสีมาวัดอนงค์าราม จังหวัดธนบุรี เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม
 พ.ศ. ๒๔๙๑ โดยมีสมเด็จพระพุฒาจารย์ พัทธสีมาหาเถระ เป็น
 พระอุปัชฌาย์ พระมงคลเทพมุนี เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระ
 วิสุทธิสารเถระ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ แม้หลังจากลาสิกขาบทแล้ว
 นายพิชิตก็ยังไม่ละม้านัก ภักดีต่อพระอุปัชฌาย์พระอาจารย์ และสถาน
 ศึกษา ได้สมัครเป็นสมาชิกแห่งสมาคมนักศึกษอนงค์าราม ในพระบรม
 ราชูปถัมภ์ และไต่รับเลือกเป็นกรรมการบริหารอยู่ ๑ ปี

นอกเหนือจากงานในหน้าที่ราชการ นายพิชิตยังทำประโยชน์
 แก่วงการศึกษาอีกมาก โดยได้แต่งตั้งตำรับตำราเป็นแบบเรียน ทมผนย
 ใช้ในหมู่ครูและนักเรียนมาแล้วสมัยหนึ่ง และบางเล่มก็ได้แต่งมอบให้แก่
 กรมวิชาการในสมัยนั้น นอกจากนี้แต่งตำราแบบเรียนแล้วงานที่ชอบออก

อย่างหนึ่งก็คือ การประพันธ์ทรงรอยแก้ว รอยกรอง มีความสนใจศึกษา
 ในความมาแต่สมัยเช่นนักเรียน จึงปรากฏว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีความรู้ทางภาษา
 ทยเป็นนอย่างดี บรรณาธิการหนังสือพิมพ์พวทยาจารย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙
 ภายหลัง อดุลย์ ไคเขียนไว้ว่า “ข้าพเจ้าออกจากราชการเมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๙๙ แล้วเข้ารับหน้าที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์พวทยาจารย์ ณ สำนัก
 งานเลขาธิการครุสภา ในสมัยเมื่ออยู่ในบริเวณโรงเรียนสวนกุหลาบ
 วิทยาลัย คุณพิชิตเมื่อไคย้ายมาเป็นอาจารย์อยู่ในโรงเรียนดังกล่าว
 แล้ว ข้าพเจ้าก็ไครับกวทันทนออกบ่อยครั้ง คือ ขอให้ท่านช่วยเขียน
 ทประพันธ์ลงในหนังสือพิมพ์พวทยาจารย์ ท่านก็ยินดีเขียนให้ เป็นบท
 ะพันธ์ คำถวายพระพรชัยมงคลบ้าง คำอวยพรชนบใหม่บ้าง เป็นบท
 ่น ๆ แทบทยาว ๆ ท่านว่าสสุขภาพไม่ไค จึงเขียนให้ไม่ไค ข้าพเจ้ายัง
 เลิกและชมในการเป็นปฏิภาณกวของทันทนอยู่มาก เช่น ขอให้ทันทน
 ะพันธ์วนน รุ่งชนกเป็นไคยบทประพันธ์นททกรัง”

ขนวิศาลจรรยา อาจารย์โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยก็กล่าวว่า
 คุณความคยงอกประการหนึ่งของทันทนอาจารย์พิชิต ซึ่งพวกเราชาว
 วนกุหลาบวิทยาลัยไม่ควรลมหกคือ ทันทนอาจารย์พิชิตเป็นผู้เชี่ยวชาญ
 ่งภาษาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการประพันธ์คำร้อยแก้วร้อยกรอง
 ่ง ๆ ทันทนสามารถเรียบเรียงไคไพเราะเพราะพริ้ง และทันทนใจผู้ขอ
 ะราคะผู้จักพิมพ์หนังสือสวนกุหลาบวิทยาลัย ไคไคยขอคำประพันธ์

จากท่านอาจารย์พิชิตทบทน์ ท่านนักไตรภพวิชาเขียนสั่งให้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐
จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๓ อันเป็นขณัตถ์แก่กรรม โดยใช้นามปากกาว่า
ไต้กอไธย้าง พ.ศ. ปาลยตวรรษ้าง

เพื่อให้เห็นลัทธิในการประพันธ์ของนายพิชิต กระจงขอยกยทประพันธ์
สคตจักระทรวงคักษาธิการ ซึ่งนายพิชิตได้ประพันธ์เนื่องในโอกาสงาน
ฉลองอายุครบ ๖๐ ปีของกระทรวงคักษาธิการมาไว้ ณ ทน.

สคตจักระทรวงคักษาธิการ

เนื่องในงานฉลองอายุครบ ๖๐ ปีบริบูรณ์

วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๕

หอสมุดคุรุสภา

ร่าย

ครัสวสคตพพคณผล วันมงคลกระทรวงคักษา ตั้งมาหกสิบปี
หนังกกำหนดคคค เมษายนเก้าสิบห้า เป็นทนายชนชม ในชมรมข้าราชการ
ครูอาจารย์ทวไป ต่างมีใจยินดี รัฐมนตรีเพ่งพินิจ ประชมนคคคคคคค
สมิตรสมาณชนชอย ให้ประกอยงานฉลอง ตามทำนองคคคไทย ให้
ความมั่นคง ค้ำรงกิจการคักษา เพอขรรคพาประชาชน ประสยผลเพมค

ามยุคตามสมัย ทั่วแดนไทยประเทศ น้เป็นเหตุจ้ทำงาน อันมโหฬาร
 ันัก ต่างพร้อมพรกเพรียงกัน เป็นเอกฉันทส้มานจิต งานส้มฤทธิ
 มหมาย ไม่คลาดคล้ายกำหนด เป็นเกียรติยศเชิดชู คณะครูชนชม
 ปรารมภ์อวยพร ให้ถาวรยืนนาน เป็นสถานเสถรมวิทย์ ประสิทธิ์ผล
 ่ไทย ทุกสมัยค้เลิศ ก่อเกิดบุญญาเกล้า คงอยู่ค้ดินฟ้า เกียรติพ้ฟูชจร
 สกเทอญ.

โคลง ๔

ขอทอนประวดีอ้าง ส้งเขปข้อพอแสดง กระทบวงศศึกษาแข่ง เป็นทศคกอก หนงเมษาส้มส้ยห้ ในพระราชวังหลวง ขอ "ธรรมการ" ปวง เจ้าพระยาภาค ๗ ถุกตั้ง มินานก้ถูกย้าย ตงทศกสนนทา ๗ ปากคดของตลาตปราว— ทหนงคดส้ยสร้าง	ออกแถลง เพอร แรงอัย เสมอนา ประสิทธิ์ถถวนวิทยา เป็นกระทบวง ถนยง ชนทราย ทั่วแฮ แต่งให้ว้การ ออกมา ข้ออ้าง กฏข้อ มาแถ ส้ยทายพทธกาล
--	--

เสริมงานกอบกิจตั้ง
 ำานุกการศึกษ
 ททการกรฎา—
 สองสหาแปคไซร

กัวลการโยกย้าย
 อยุ่ราชวังขวรฐาน
 กอบกัศึกษสถาน
 พอจกเป็นหลกข้าง
 ทใหม่คอกทยาน
 คลองโองอ่างนามชัค
 กระทบวงสับการจก
 เป็นหลกม่นคงแล

พอกคคกพวงท่าย
 ยสับสัมถนตาม
 วงจนทวธสถานงาม
 ทงม่นคงมฝาย
 ยงมการตองเปลียน
 สามสัहनวนชาน

เป็นตรา
 สับไว
 คมมาค
 จงยายอกหน

สถานงาน
 ทกว้าง
 เสริมประโยชน์
 ถูกย้ายต่อไป
 พระยารตน
 แน่แท้
 ลิกชกจิ
 แตนนหลายย

แปคสาม
 โยกย้าย
 แคนใหม่
 ชกแลวกรรมัง
 นามชนาน ชกแซ
 เรยกรอง

ค^๕ จากช^๕ “ฉ^๕รรมการ”

จาก “ค^๕ศึกษาธิการ” ท^๕อง

ไม่^๕นานเปล^๕ยน^๕ออก^๕ค^๕รง

จากช^๕ “ฉ^๕รรมการ” ย^๕ง

เร^๕ย^๕ก “ค^๕ศึกษาธิการ” ส^๕ง

๒๕๖๖

ทำ^๕รง^๕งาน^๕ใ^๕้^๕ร^๕

ส^๕ก^๕การ^๕ค^๕ก^๕

ส^๕ถ^๕าน^๕ท^๕ค^๕ง^๕ป^๕ร^๕า —

ผู้^๕ป^๕ระ^๕ก^๕อบ^๕ก^๕ิจ^๕ส^๕ถ^๕า^๕

ใ^๕้^๕ป^๕ย^๕ล^๕ย^๕่^๕ท^๕ก^๕ส^๕ง^๕ค^๕ว^๕ย

ม^๕ว^๕ล^๕ห^๕ม^๕ู่^๕ข^๕า^๕ร^๕า^๕ช^๕ก^๕าร

อ^๕ก^๕ค^๕ร^๕ุ^๕และ^๕อ^๕า^๕า^๕ว^๕ร^๕ย^๕

ห^๕ว^๕ง^๕ป^๕ล^๕ก^๕ค^๕ศ^๕ฉ^๕ร^๕ร^๕ม^๕ล^๕ี

โค^๕ล^๕ง ๒

ช^๕อ^๕พ^๕ล^๕พ^๕น^๕พ^๕ร^๕า^๕พ^๕ร^๕อ^๕ง

๒๕๖๖

ใ^๕้^๕ค^๕ก^๕ — ข^๕า^๕ว^๕ิ^๕การ^๕เฮ^๕ย

ก^๕ล^๕ย^๕ใ^๕้^๕ฉ^๕ร^๕ร^๕ม^๕การ

ค^๕ร^๕า^๕ห^๕ล^๕ง

ช^๕อ^๕แ^๕ท^๕

เก^๕ต^๕ท^๕ร^๕า^๕บ^๕ ก^๕ัน^๕น^๕า

๒๕๖๖

ว^๕ิ^๕ร^๕า

แ^๕่^๕ก^๕ว^๕าง

ก^๕ฎ^๕เ^๕ก^๕ัน^๕ อ^๕ย^๕ู่^๕แ^๕ช

แ^๕่^๕ค^๕ล^๕ว^๕น^๕ท^๕ร^๕ง^๕ค^๕ุ^๕ณ

ว^๕ิ^๕จ^๕ู^๕บ^๕าล^๕ ช^๕ว^๕่^๕ย^๕แ^๕ด

ก^๕อ^๕ย^๕ก^๕

จ^๕ิ^๕ต^๕ส^๕ม^๕ค^๕ิ^๕ร^๕ ส^๕มา^๕น^๕า

ใ^๕้^๕ท^๕อ^๕ถ^๕อ^๕ย^๕ห^๕น

อ^๕ว^๕ย^๕แ^๕ก^๕่^๕ท^๕ว^๕ย^๕เท^๕พ^๕ก^๕อ^๕ง

ไปรคยีนคำกล่าวไซร

ธรรมเทศน์ศักดิ์สิทธิ์ให้

๕ ๕
บศบองผองมาร

คักษาธิการจุงแม้ว

ธรรมพลังชั่วแคล้ว

นราศร้างแรมไกล

๕ ๕ ๕ ๕
หลกชยครอกทง

มवलหม่ยวชนตง

๕ ๕ ๕ ๕
จทนอมนบถอ

๕ ๕ ๕ ๕
กรรทรวงคอกพฤษสลัง

เป็นร่วมแม่เซตกว้าง

๕ ๕ ๕ ๕
ทวษชมเขน ยิงนา

โคลง ๓

๕ ๕ ๕ ๕
เขนคฝชคเขน

๕ ๕ ๕ ๕
จตพากเพยรยงแท

๕ ๕ ๕ ๕
กเพอหวงค, แม

๕ ๕ ๕ ๕
พลาตพลงชอชอย

๕ ๕ ๕ ๕
เขนในนามสมาชก

๕ ๕ ๕ ๕
ครสสาชอกมากถวน

๕ ๕ ๕ ๕
ชมช่นกมลถวน

๕ ๕ ๕ ๕
ออยไตกรรทรวงคักษา ๗

๕ ๕ ๕ ๕
อาราธนาพระไตรรัตน

๕ ๕ ๕ ๕
ชคตคภษครยเทศกล่า

๕ ๕ ๕ ๕
มवलหม่เทพทวหน้า

๕ ๕ ๕ ๕
ชว้ยชองผองภย

๕ ๕ ๕ ๕
ให้คักษาธิการ

๕ ๕ ๕ ๕
ค่างรงนนานเนนช่า

๕ ๕ ๕ ๕
คองอัยคคณพ่า

๕ ๕ ๕ ๕
เนนเพียงเมรุไกร

พ. ส. ปาลยตร

๕ ๕ ๕ ๕
ประพันธ์ในนามสมาชกครุสสา.

๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
ส่วนตำราแบยเรยนทนายพิชิตแตงมอຍ ๒ ระยะเวลา ระยะเวลาแรกกระทำ

๑. คมอัครเบงตน
 ๒. หนังสือประกอบวิชาครู
 ๓. อปกรณวิชาครู
 ๔. ขนทกพงศาวดารกรุงธนบุรี
 ๕. ขนทกพงศาวดารกรุงเทพ ฯ
 ๖. เฉลยปัญหาวิชาสัตวทยาครูประถม
 ๗. คมอชเหนา
 ๘. คมอนราศันรินทร์
 ๙. คมอกฤษณาสนนอง
 ๑๐. หนังสืออ่านหนาทรายฎร, (แต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ มอบให้
กระทรวงศึกษาธิการ)
- ระยะที่สองตั้งแต่ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ ใต้แต่งตำราเรียน คือ
๑. วิชาक्रमล
 ๒. หลักภาษาไทยและวรรณคดี
 ๓. วิชาครูประถม
 ๔. ภูมิศาสตร์ชคक्रमล
 ๕. คมอพระอภยมณฑลคณคึกเกาทพ
 ๖. คมอราชาธิราช
 ๗. หนาทพลเมืองศลธรรม ป. ๑ - ๔
 ๘. ความรู้เรื่องเมืองไทย ป. ๑ - ๔
 ๙. วิทยาการ ป. ๑ - ๔

๑๐. สุขศึกษา ป. ๑ - ๔

๑๑. เลขคณิต ป. ๑ - ๔

๑๒. ประมวลการสอน ป. ๑ - ๔

นายพิชิตไต้สมรสกับนางสาวสมบุญ รอดเจริญ ทั้งสองคนเกิด

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ มีบุตรชายหญิง ๕ คน คือ

๑. นางสาวกอบกาญจน์ ปาลบุตร เป็นครูโรงเรียนสตรีวัดมหา
พุดमारาม

๒. นายประพาส ปาลบุตร ทำงานที่ โรงกลั่นน้ำมัน
บางจาก

๓. นางสาวประไพพิศ ปาลบุตร เป็นครูโรงเรียนสายปัญญา

๔. นายสมาน ปาลบุตร ถึงแก่กรรมเมื่อพ.ศ. ๒๔๘๘

๕. เด็กหญิงประพิณ ปาลบุตร ถึงแก่กรรมเมื่อยังเยาว์

เมื่อนางสมบุญถึงแก่กรรมใน พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้สมรสกับนางสาว

สุดถนอม วิชาธร ทั้งสองคนเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ มีบุตรชาย
หญิง คือ

๑. นางสาวมณฑนา ปาลบุตร เป็นครูประจำกรมวิสามัญ-
ศึกษา

๒. นายสถาพร ปาลบุตร กำลังศึกษาที่มหาวิทยาลัย-
ธรรมศาสตร์

นายพิชิต ไสภณ ปาลบุตร ถึงแก่กรรมด้วยโรคปอด ณ โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๓.

(ในการเรียบเรียงครั้งนี้ ผู้เขียนได้รับความช่วยเหลือจากนายสถาพร ปาลบุตร ช่วยรวบรวมเรื่องราวต่างๆ จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย)

มณฑนา ปาลบุตร

หอสมุดคุรุสภา

นางสาวบุญเกสร กรลक्षण

พ. ศ. ๒๔๔๗ - ๒๔๕๖

คุณครูเกิดเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ ณ บ้านถนนมหจักร ข้างโรงพยาบาลกลาง อำเภอขอมปราญ จังหวัดพระนคร เป็นบุตรคนที่ ๔ ของนายผลดี นางเข็ม กรลक्षण ประพฤติการศึกษาและประวัติดำรงโดยขอมคังนี้

ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนเบญจมราชาลัยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ และสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์หญิง (คือชั้นมัธยมศึกษา หรือมัธยมศึกษา ๓ ในปัจจุบัน) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้รับราชการเป็นครูสอนชั้นจตุวา อันดัย ๓ ในโรงเรียนสายบุญญา เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ และสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยคครูมูล (ป.) ในคณน ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป) และได้เลื่อนชั้นเป็นครูสอนชั้นจตุวาอันดัย ๖ ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ สอบไล่ชั้นสูงสุดแผนกภาษาอังกฤษตอนคำจากสามัคยาจารย์สมาคม แผนกภาษาอังกฤษตอนคำ ใน พ.ศ. ๒๔๗๔ สอบไล่ได้วิชาชุดครูมัธยมจากฯ พาลงกรณมหาวิทยาลัย ๓ ชุด ได้เลื่อนเป็นครูสอนชั้นตรในคณน บัคคม สอบไล่อีกชุดหนึ่ง จึงได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม (ป.ม.) ใน

หอสมุดจุฬาลงกรณ์

นางสาวบุญเกิด ^ช กรดกษณ ^ศ

ค. ๒๔๗๗ ยังสอบไล่ได้วิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประกาศนียบัตร
ประโยคอุดม จากฯพาลงกรณมหาวิทยาลัยขอนแก่นอีกด้วย

คุณครูเป็นผุ้ที่ขยันหมั่นชวนช่วยหาความรู้เพิ่มพูนอยู่เสมอ ดังเพื่อน
คนหนึ่งได้กล่าวถึงการเรียนของคุณครูไว้ดังนี้ ".....ครูนั้น

หลักสูตรวิชาครูอย่างสูงก็เพียงชั้นครู ป.ป. (ครูประถม) ต้องใช้เวลาว่าง
อดึกทำการสอนแล้วไปอบรมวิชาครู และภาษาอังกฤษเพิ่มเติม เพื่อสอบ
อนวิทย์ฐานะเป็นครู ป.ม. (ครูมัธยม) อีกคนหนึ่ง ซึ่งเขาก็ได้พยายาม
เรียนจนเป็นผลสำเร็จดังประสงค์ ไม่มีความทอดอหยต่อความเจริญก้าว
หน้าในหน้าที่เลย ภายหลังขงได้ไปศึกษาวิชาการช่าง ณ ประเทศญบุ่นอีก"

คุณครูรับราชการ อยู่ในโรงเรียนสายบุญญาจน ถึงสิ้นปีการศึกษา
๕๗๙ ในพ.ศ. ๒๔๘๐ ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนสตรี
ระจําจังหวัดนครราชสีมา (สุรนารี) ซึ่งขณะนั้นสอนทั้งแผนกสามัญและ
สามัญ (แผนกการเรือนชั้นต้น) ตลอดระยะเวลา ๑๒ ปี ทออยู่ในโรงเรียน
บุญญาจนนั้น คุณครูได้ข้ําเพ็ญประโยชน์ให้แก่โรงเรียนเข่นอนมาก เมื่อ
ต้องย้ายไปจึงเป็นทเสียดายของบรรดาคครูและศิษย์ทั้งหลาย โดยเฉพาะ
จารย์ใหญ่โรงเรียนสายบุญญาจนขณะนั้น คือ หม่อมราชวงศ์หญิงทอง
นิตวงศ์ เพราะทำให้โรงเรียนต้องขาดครุฑมชีวิตจิตใจเป็นครูจริง ๆ ไปคน
หนึ่ง แต่เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและคุณครูบุญเกลือกมคุณสมบัต
เหมาะสมควรจะไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่ จึงได้ยอมสละให้ไป ในวันเดินทาง
บรรดาเพื่อนครู และศิษย์เก่า ศิษย์ปัจจุบัน พวกนี้ไปส่งที่สถานีรถไฟคับคั่ง

อาจารย์ใหญ่ถึงกับตามชนรถไฟไปส่งจนถึงสถานบางซื่อ คณะครูของ
 โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนครราชสีมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้เลื่อนชั้น
 ข้าราชการพลเรือนชั้นโท และในขณะนั้นเองได้ย้ายมาเป็นครูใหญ่โทโรงเรียน
 การเรือนพระนคร (ปัจจุบันคือวิทยาลัยครูสวนกุหลาบ) คณะครูได้ดำรงตำแหน่ง
 ครูใหญ่โรงเรียนการเรือนพระนคร จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๘ จึงได้ย้าย
 เป็นครูประจำกรมสามัญศึกษาเดิม (คือกรมวิสามัญศึกษาในปัจจุบัน) และ
 ได้ลาออกเพื่อรับพระราชทานบำนาญเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๙
 เนื่องจากป่วย ความจริงคณะครูได้เริ่มช่วยมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๘ และ
 คอชณะที่ดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนการเรือนพระนครนั้น คณะครู
 อพยพพานักเรียนไปอยู่ที่ค่ายบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อหลบภัย
 ระหว่างสงคราม การอพยพครั้งนี้ คณะครูต้องตรากตรำทำงานหนัก
 สุขภาพจึงเสื่อมลงมาก ประกอบกับต้องใช้เงินไม่สะดวก ทำให้เกิด
 โรคผิวหนังเรื้อรัง มีอาการคันมาก เมื่อออกจากราชการแล้วก็ได้รักษา
 ตลอดเป็นเวลาหลายปี ต่อมาเกิดโรคไตอักเสบเรื้อรัง และโรคความดันโลหิต
 สูงแทรกขึ้นมาอีก อาการมีแต่ทรงและทรุดลงเป็นลำดับจนถึงแก่กรรมเมื่อ
 วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๖ ที่บ้านถนนมหาจักร อินเป็นบ้านเกิด
 นนเอง รวมอายุได้ ๔๘ ปี

คณะครูขณูเกลือเป็นครูที่คยงคนหนึ่งของโรงเรียนสาขบัญญัติ เคยเป็น
 ครูประจำชั้นของโรงเรียนนตงแตชนประถม จนถึงชั้นมัธยมที่ ๘ คณะ
 ครูมีความรู้สอนได้แทบทุกวิชา ในสมัยนตงแตชนมัธยมที่ ๖ ลงม

ประจำชั้นของสอนเองทุกวิชา ยกเว้นวิชาวาดเขียน การผสม ขบรอง
 คณิตศาสตร์ และอนุสภากาชาดเท่านั้น ทมศรพิเศษเป็นผู้สอน ใน
 ค.ศ. ๒๔๗๔ โรงเรียนได้เปิดสอนถึงชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์ชาย (มัธยม
 ๘) มีนักเรียนสำเร็จออกไปแล้ว ๒ รุ่น ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ จ.ฟ้าลง-
 งามมหาวิทยาลัยเปิดสอนชั้นปริญญาอักษรศาสตร์ บรรดาครูที่สำเร็จอนุ-
 ปริญญาตรีมัธยมจากมหาวิทยาลัย และเป็นผุ้สอนชั้นมัธยมปีที่ ๗-๘ อยู่
 ลาออกไปเรียนต่อทั้งหมด อาจารย์ใหญ่ได้ให้คุณครุซังเป็นครู ป.ม.
 วิชาชาติไทย ขึ้นไปสอนแทน และทำหน้าที่ครูประจำชั้นด้วย คุณครูก
 มารดสอนวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษได้เป็นอย่างดี ปรากฏว่าผลการ
 ขยายชั้นนักเรียนสอบได้มาก เป็นที่พอใจของทางโรงเรียน

นอกจากคุณครุซังมีความสามารถทางวิชาการเรือน การครัว และ
 แต่งคำประพันธ์โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนอีกด้วย แม้ทางดนตรีก็
 มารดเล่นซอด้วงได้มาก คุณครุมีนิสัยช่างประคิษฐ์ แม้มิใช่ครุการ
 หรือการเรือน ก็ช่วยสอนนักเรียนในการเย็บปักถักร้อย ทำดอกไม้สด
 กุ๊กไม่แห้ง แกะสลักผัก ทำก๋วยเตี๋ยว และขนมต่าง ๆ โดยเฉพาะเวลาที่
 เรียนมันงาน คุณครูกเป็นผุ้หนึ่งที่เป็นกำลังสำคัญช่วยเหลือการงานของ
 เรียนให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และต่อมาเมื่อตั้งสายปณญูสาสมาคมชน
 คุณครุได้เป็นกรรมการด้วยผุ้หนึ่ง ก็ได้เผยแพร่วิชาการเรือนและการ
 แก่สมาชิกของสมาคมอีกด้วย ในบางโอกาสคุณครูกได้ขอให้ผุ้สาวทั้ง
 คคือ นางสาวบุตร กรลภษณ และนางสาวจรรยา กรลภษณ มาช่วยงาน

โรงเรียนโดยมิได้รับค่าตอบแทนแต่ประการใด จนมีผู้กล่าวว่า “กระทรวง
 ข้าราชการคนเคียว แต่มีผู้รับใช้บริหารงานถึง ๓ คน” หม่อมมร
 วงศ์หญิงแดง สนิทวงศ์ เล่าว่า ท่านมีความเห็นว่า ลูกผู้หญิงควรฝึก
 ให้ทำครัวเป็นทุกคน ท่านจึงกำหนดว่านอกจากช่วยกันทำการเรือนการคร
 ในขณะโรงเรียนในงานในโอกาสต่าง ๆ แล้ว ทุกชั้นเรียนจะต้องทำครัว
 ละ ๒-๓ ครั้ง โดยมีครูประจำชั้นเป็นผู้ควบคุมดูแล ท่านได้เล่าถึงคุณค
 ษุญเกลือนว่าเป็นคนตรงต่อเวลา ทำงานดี เมื่อมอบหมายให้ทำอะไรก็เป็นที่
 วางใจได้ว่าจะต้องสำเร็จ เมื่อคุณครูย้ายไปอยู่โรงเรียนสุนทรและโรงเรียน
 การเรือนพระนครแล้ว ก็มักจะนำปัญหาต่าง ๆ มาปรึกษาหารือท่านเอง
 คุณครูบุญเกลือนได้เคยสารภาพต่อท่านว่า การที่เธอกรมผสมในการคร
 ก็เพราะท่าน เมื่อเริ่มเป็นครูใหม่ ๆ นั้นไม่ชอบทำครัวเลย แม้ว่าญ
 พนองทางบ้านของเธอเองมีความเชี่ยวชาญทางด้านนี้ก็ตาม เธอก็ไม่ชอบ
 งานครัว แต่เมื่อมาเป็นครู ถูกสั่งให้ทำก็ต้องทำ และเมื่อฝึกหัดทำไปเส
 ก็กลับรักงาน จนภายหลังกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้คนหนึ่ง

นางสาวบุตร กรลภษณ์ ผู้เขียนพิไกรกล่าวถึงอุปนิสัยของคุณครูไว้ม
 “แม่บุญเกลือน เป็นคนม่อป็นนิสัยดีมาก อ่อนโยน โอบอ้อมอารี
 เมตตาจิต ซื่อตรง ทำอะไรทำจริง เป็นผลบรสิทธิตงกาย วาจา ไ
 มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด สุขุม รอบคอบ ยุติธรรม มีชีวิตที่ทำประโยชน์แ
 อยู่นั่นตลอดเวลา ประกอบการกุศลทุกชนิด เช่น ทอดกฐิน สัมมทานุสรวิ
 ไบสถ์และวิหาร และได้สร้างพระพุทธรูปเท่าตัวส่งไปเป็นพระประธานวิ

ราชการก็บรรลผลดี เป็นทศมเศยในคุณความสามารถของผุ่บงคยขณญช
 ในส่วนตวก็เข็นสัมาชวระ ไม่เขยคเขยนผุ่อื่น ไม่ประมาทในโรคาพยาช
 ขวนชววยรักษาตัวระมัตระวังอนามยเข็นนิจสัน ไม่ประมาทในทรพยัสมยค
 มิตระนงตวความมากแลวเกยจคราน หมันทามาหากิน มยยสัถ์ เหลือจาก
 ใช้จ่ายประจำวันและการกคคแลว อุตส่าห์เก็บขอมไวจนมิใช้จ่ายรักษาตัว
 เมือบวยใช้ตลอคมาค้วยทนทรพยชองตนเอง มิไคเขยคเขยนหอยขมผุ่ใดโดย
 ซายงเหลืออไวเข็นมรดกตกทอคให้พนเองและหลาน ๆ ไม่ประมาทในวิทยา
 การ หมันแสวงหาความรจาการดำรับดำรารและสนทนากยผทงวิชาทงหลาย
 เสื่อมมา ฯลฯ และนยไคว่าเข็น อภิชาตบุตร เพราะเข็นผุ่มาชอเสยง
 ความรุ่งเรืองมาส่งค์ตระกูล ทรพยัสมยคอื่นไคมาจากบิคามารคากำทำน
 บำรุงงอกเจยเจริณญช มิไคทำลายให้เสียมเสยเลย คุณพม่งประพฤคค
 กิจทเข็นประโยชน์ตนประโยชน์ทำน พระพททภษิตทตตรสัสรเสริณญว่า
 อปปมตโต อโภ อตุเถ อธิคณหาคี ปณจทโต บัณจทิตผุ่ไม่ประมาทแลว
 ย่อมยคประโยชน์ทง ๒ ไวไค นั้น ซ่างเหมาะสมกยจรรยาชองคณพ
 เหลือเกิน

พระภิกษุ จมนมานิตย่นเรศ ซึ่งใช้นามปากกาว่า ศุกรหัตถ์ ก็ไค
 สคคคณครทงน
 “ข้าพเจารจากคณครบญเกลอ กรลภษณ ทพอทระเขยนอะไร ๆ สำหรัย
 ทวเชอไค ในฐานะทเชอก็เข็นครและข้าพเจาก็เข็นคร รสกันกชมอยุ่ในใจ
 มานานแลวว่า คณครบญเกลอ กรลภษณ ผุ่ ซ่างเพยบพรอมไปค้วย

ยศของสตรีเสียจริง ๆ เกือบจะเรียกได้ว่าทุกประการ มีคุณสมบัติ
สมบัติ โภคสมบัติ รูปสมบัติ วิทยสมบัติ แต่เธอเองก็มีโรคสมบัติ

ในตัวเธอไม่น้อยเหมือนกัน จึงทำให้เธอมีอายุค่อนข้างจะสั้นตามคติของ
ชน แทนนแหละ ท่านจึงว่า คนก็ตายเยาว์ ช่างข้าพเจ้าจำได้มาจาก

ภาษาอังกฤษว่า Whom the God loves die young ข้าพเจ้าเคยพบปรารภ

เพื่อน ๆ ครุและศิษย์อยู่เสมอว่า คุณครูบุญเหลือ กรลक्षणเป็นครุดี

ศิษย์ เป็นมิตรดีของมิตร เป็นศิษย์ดีของครุ เป็นลูกดีของบิดามารดา

ญาติดีของญาติ เป็นนายดีของผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นคนดีของผู้

บังคับบัญชา เป็นศาสนชนดีของพุทธศาสนา เป็นพลเมืองดีของชาติ

คนดีของโลก และตอนท้ายยังได้ทราบว่า เธอเป็นคนไข้ดีของนาย-

แพทย์และผู้ป่วยาลอีกด้วย คุณครูบุญเหลือ กรลक्षण ได้ทำประโยชน์

แก่โลกมากมายสม ทเกิดมาเป็นสตรี ทำตัวของตัวใหม่ค่าสมด้วย

ภคศาสตร์สภายศที่หา อุตถ ภาณทานมุตตม ช่างแปลว่า สตรีเป็น

คนแห่งภคพระทั้งหลาย”

นางสาวทองเย็น เลขยานนท์ เพื่อนครุที่โรงเรียนสายบุญญาผุ้หนึ่ง

เขียนไว้ว่า

“เธอเหมาะสมควรจะเป็นครูอีกอย่างหนึ่งกคือ มนัสยกรเด็ก อารมณ

น สุขุม มีเมตตากรุณา อดทนทั้งทางกายและใจ เพื่อกำหนดของครุ

เป็นงานที่หนักให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ส่วนความประพฤติ กัมมคุณธรรม

ดีงาม มรรยาทเรียบร้อย อ่อนโยน สมควรเป็นแม่พิมพ์แก่เด็กได้อย่างดี

เธอเป็นคนทพคนน้อย และไม่ชอบนินทาใคร จึงไม่เป็นที่เกลียดชังของผู้
หาคัดครูยาก นอกจากนั้นยังเป็นคนขยันหมั่นเพียร.....

ในด้านการสังคม แม้เธอจะเป็นคนเงยเฉย แต่ก็มีใจโอบอ้อมอารี
ช่วยเหลือกิจธุระ และร่วมสนุกกับเพื่อนฝูงในเวลาไปเที่ยวด้วยกัน เช่น
พานักเรียนไปชมสถานที่ต่าง ๆ เพื่อหาความรู้ เวลาพร้อมกันรับประทานอาหาร
กลางวัน ณ สถานที่นั้น เราจะเห็นเธอเตรียมอาหารต่าง ๆ ไปฝากพวก
เพื่อนอย่างมากเสมอ วันไหนโอกาสเหมาะก็ชอบทำน้ำพริกผักสดใต้อใหญ่
ไปเลี้ยงสนทนกัน ซึ่งใคร ๆ ยังตกใจเมื่อปรุงน้ำพริกอร่อยของเธอ
เมื่อเป็นครูใหญ่โรงเรียนสตรีการเรือนพระนครแล้ว ก็ยังคงติดอกกับเพื่อนเก่า
เสมอ ไม่ถนัดตัวต่อเพื่อนครูทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อย เคยอย่างไรก็มีสัมมาคารวะ
เสมอต้นเสมอปลาย "ไม่วิวัดความตำแหน่งใหญ่ยังเช่น"

นางละออ อเนกานนท์ นักเรียนเก่าของโรงเรียนสาขาศึกษาสตรี
ซึ่งเคยร่วมงานกับคุณครูในขณะที่เป็นกรรมการสาขาศึกษาสมาคม ไทกล่า
ถึงคุณครูดังนี้

"คุณครูเป็นผู้หนึ่งซึ่งมองเห็นการณ์ไกล ทั้งได้เคยปรารภกับข้าพ
เจ้าถึงเรื่องอนาคตของเด็กผู้หญิงว่า ถึงเวลาแล้ว ที่หญิงไทย ทั้งหลายควรจะ
ปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับเหตุการณ์ แม้เรียนจบหลักสูตรของโรงเรียนหรือ
สำเร็จมหาวิทยาลัยได้ปริญญาต่าง ๆ แล้ว ก็เรียกหาความรักไม่ได้ ถ้า
ไม่ได้อบรมคุณสมบัตินี้ ๆ ของลูกผู้หญิง เพราะผู้หญิงเราต้องเป็นผู้ครอง
เรือน บ้านไม่สะอาด กับข่าวน้ำอโรย ถ้าเกิดควนวาย ญาติพี่น้องหรือ

ย่ออาศัยในครอบครัวเกิดแตกแยก ลูกเต้าไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย บรรดา
 ฝูงหรือแขกหรือไม้อยากเข้าบ้าน เหล่านี้เราต้องนึกถึงความบกพร่อง
 ของแม่บ้านก่อนเสมอ ด้วยเหตุนี้คุณครูบุญเกิดจึงคิดที่จะทำหนังสือ
 หนึ่งเล่มโดยเฉพา เกยวกับความรู้ทั่วไปของหนังสือ
 คุณครูอยากจะให้ชื่อว่า เกษะสวัสดิ์ คือหมายถึงความผาสุกและเกิด
 สติมงคลแก่บ้านเรือน อันเกิดจากนามของผู้หญิง คุณครูยังเล่าต่อไป
 หนังสือเล่มนี้มิใช่ตำราที่จะสอนแต่เพียงวิชาประกอบอาหารไหวสัค สัตว
 ภาพไม่เลื่อม หรือวิชาบ้านเรือนให้สะอาด สะสว เรียบร้อย เท่านั้น
 สอนถึงการทำให้เหมาะสมควรกับเหตุการณ์ มิใช่ว่าเราจะซอของตาม
 ใจหรือพาหรัคใดก็ตามชอบใจเสมอไป หรือจะอยู่แต่เฉพาในประเทศไทย
 กรุงเทพมหานคร เท่านั้น เราอาจมีโอกาสไปอยู่เมืองนอก หรือต่างจังหวัด
 ใดก็ได้ ชาวของที่เราเคยซอหาได้คล่อง ๆ ถ้าเรามีเงิน แต่ถ้าเรา
 อยู่น้อย ๆ ทรัพย์ไม่มีชายแล้ว เงินไม่มีประโยชน์เลย ฉะนั้นผลเช่นผู้หญิงแท้ ๆ
 วรรจิกการประดิษฐ์เครื่องเงินเครื่องใช้ ให้เหมาะสมควรกับสถานที่เราไปอยู่
 ที่ เช่น อยากรับประทานแกงเผคในททไม่มีมะพร้าว หรืออยากรับ
 รับประทาน สว ๆ ในททไม่มีดอกไม้อย่างที่เราต้องการ เป็นต้น เราจำต้องใช้
 ดอกไม้ป่าหรือดอกไม้ที่หาได้ แต่จริตของเราก็ให้เหมาะสมควร คอทง
 กับการกับดอกไม้ต้องเข้ากันไม่ขัดตา เมอหามะพร้าวไม่ได้ นมสคซงม
 สมนคลายคลงกันก็อาจนำมาใช้แทนมะพร้าวได้ เช่นนเป็นต้น
 นอกจากนลกผหญิงที่จะเป็นแม่บ้านททใดทงมีความรู้สึกทสามารถ
 อดจใจผู้ทเราตคคด้วย ไม่ว่าจะนจะเป็นชนชาติใด ภาษาใด หรือจะ

เป็นบุคคลเช่นไหน เขามองความต้องการอย่างไร เหล่านี้ เป็นหน้าที่ของ
 ผู้หญิงที่จะต้องฝึกฝนอบรมตนเอง ให้มีความรทวไปและจำเป็นอย่างยงท
 ต้องรู้จักทวยทวย เพราะจะไ้ใครจะทำตนให้เป็นทตองอติยาคัยแก่ผ่นน
 เมื่อผู้หญิงทรอปรมีการศึกษาท ไม่เชื่อซาล่าสมย ระวังความพอดแ
 พอยานกค ลุกหลานหรือผทอยในควมปกครองกค กยอุมตองเกรง
 และเคารพนขถอ สระควกแก่การปกครอง.....ถ้าคุณครยงมีชวตอย
 หนงสอ เคหะสวสค ล่าเรจเรยขรอยแล้ว จะชวยให้ลภผหญิงทสน
 ในการปรยปรงตนเองให้เป็นเมยและแมทสมบรณ ไ้รับควมรจากคุณ
 ฝเป็น ทวอยางหญิงแท้ อกเป็นจ่านวนไม่นอย
 นางละเอียค จิตตเวชช คัชยผหนงกไ้เขียนไว้ตงน
 “ข้าพเจามนใจว่าคุณครขณเกลอน สัมกับนามททานไ้ช้อยแทน
 ทาน ทานมทงขณสำหรับชวคของทาน และทานไ้ไ้เกอกลททอย
 คนอนทไ้ไ้ไ้ ทานไ้ทไ้ไปแล้วทาน พยายามขบคคิขญหา และเป็น
 ประพนธทมปากกาคมกริบ ชงสมยข้าพเจาเป็นเทกรกคณครเสยจน
 กระทงคณครเดินไปจากห้องเรยนกคตองคุณลยทา เวลาเข้ามาสอนก
 จองตาเบง และกั้แปลก มีเรื่องขำ ๆ จะขอเล่าไว้เป็นอทาหรณ คคตย
 ทข้าพเจาเรยน ม. ๔ เป็นครงแรกทมอขทวเป็นคัชยของคณครขณเกล
 ทวข้าพเจานะไม่อยากจะคคเงินค่าเรยนเลย ไ้คนทวงทกเทอม เพราะข้า
 เจาไม่มีพ้อแม่แต่่นอย อยู่ในควมอุปการะของญาตทไ้ไม่รารวยอะไร ก
 เงินจกกระท่อนกระแท่นมาคคเวลา คณครคทงนไม่ไ้หว เทอมปลายเล
 ควักกระท่ออกกให้ไปก่อน อนควมจริงทานคงขำเลองคุณานแล้ว เพราะ

งวันก็หายไปนั่งท่องหนังสือ ไม่ได้ไปทานอาหารกลางวัน เรียกไปถาม
ของทางบ้านตลอดจนความเป็นอยู่ ท่านถึงต้องร้องไห้ และบางวันท่าน
ยกไปถาม เห็นข้าพเจ้าหน้าแห้ง พอบอกท่านว่าค่าขนมวันละ ๕ สตางค์
ขอสมัคและเครื่องเรียนไม่พอจะเจียดไปซื้อถ้วยเดียวอีกสามละ ๓ สตางค์
งเจ็กในโรงเรียนมันก็ไม่ค่อยจะยอมขายให้ ท่านให้ ๑๐ สตางค์ ไม่รับ
ท่านก็ไม่ยอม เลยฉลองการกินก็เสียอิมแประไปเลย

ความตกเป็นเคล็ดลบทานมีทางแก้กันเสียของศิษย์ใดต่าง ๆ คือ ท่านรับ
ชโคจริง ๆ เป็นต้นว่า สมัยนั้นเมื่อท่านสอน ม. ๔ ข้าพเจ้าอายุได้ ๑๔ ปี
เรียกว่ากำลังวัน ๆ เขานิยมตัดผมซึ่งเกลี้ยงไม่ว่าครหรือนักเรียนก็ตัดกัน
ทยหมคโรงเรียน ฝ่ายว่าเราเป็นเด็กชอบคุยโวคุยสนกกับเพื่อน ๆ ในชั้น
เวลาการผมขอ เวลาจะคุยแล้วละสนกจริงไม่ต้องกลัวละ (สมัยอยู่เรียน
๒. ๒ อาชีพคายไม่บรรพตเป็นตำแหน่งชนะเลิศ) คุยว่าผมซึ่งเกลี้ยงนะ
ได้ง่ายจะตาย ขยชกรรไกรเสียพกเดียวก็สวยแล้ว ใครอยากตัดจะตัดให้ดู
เพราะเห็นเงารานหัวว่าไหล หัวไหล สามแยก (ปัจจุบันยังอยู่) ตัดให้
ผมฆ่าและตามไปด้วยเสมอ และเวลานอนตัวเองตัดอดตนครอย เหมือนผม
ตัดกลาย ๆ เพื่อนให้กินใหญ่ ย่างก็ขยเข้า ดิซจะโตเป็นกะลาซอ (ไม่
ทราบว่าแปลว่าอะไร ผู้พูดยังอยู่เวลานั้น) ข้าพเจ้าไม่ใหญ่ ที่แรกก็พูด
กันสนก ๆ พอซึกเฮฮากันเข้าก็เถียงกัน คุณครูเดินเข้ามา เราก็กึ่งย
คุณครูคงจะเลยไปถามใคร พอสักครู่คุณครูเดินถอยกรรไกรปลายเล็กยาว
เหมาะมอมมาอันหนึ่ง หว ๑ เล่ม ละเอียดไหนคุยว่าตัดผมซึ่งเกล
ได้ระอะช่วยขลิบท้ายทอยให้หน่อย (ขณะนั้นคุณครูไว้ผมซึ่งเกลแต่ย ๆ)

เล่นเอาเหงอแตก กัดฟันไปยกเก้าอี้และเอาฝ่ามือรองเขอน เรียกเอาเครื่อง
 แขนงเมืงมาผัดคั้นคอกครุเสร็จ ลังมือเขนกลบยกจำเขนหลงชันเขนนน
 แผลกทำไค้คคองเขยยะ และผมคณครุหยักคกนอัย ๆ คักง่าย เพร
 แหว่งกัไม่ค่อยเห็น ลัก ๒๐ นาทักเสร็จ ไม่ไค้กนคั้นคอก เพรเพราะไ
 มัดโกน คณครุไค้ล่องกระหก ๒ ขานเล็ก ๆ คูน้าหล่ง ข้ำพเจ้าใจเ
 เพอนงยขกรย พอคณครุขมออกมำไค้โล่งอกเลย แล้วคณครุก็ไม่ได้ข
 เซยอะไร แต่ขคินนมา ข้ำพเจ้าไค้ช่วยตัวเองมาเรอย ไค้เอากรรไกรแ
 หวไปแอบรบ้งจังกคตามแถบขาน คิคเขหวลระ ๑๐ - ๑๕ สตางคั เพร
 เวลานั้นข้างเขาคคหวลระ ๒๕ - ๓๐ สตางคั เลยเพิ่มการออยคมาเรอย ข้ำ
 เจำรของข้ำพเจ้าเอง ในควงคาคคณครุ มองคคิชย มคความหมายประหล
 ขณะทข้ำพเจ้าจคปากกานกยงรสคความวมญญาณของครอูรอย ๆ คัว เพร
 เวลาเขน ม. ๔ อ่อนภษษองกฤษ และไวยการณองกฤษ คณครุพยายาม
 จัจจำไซจนลอบผ่านไปไค้คอง ๗๐% กวำ"

หอสมุดศรีสภา

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๒ ขณะดำรงตำแหน่งครูใหญ่
 โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนครราชสีมา คณครุไค้ลาไปคงานณ ประเทศ
 ฟิลิปปินส์และประเทศญูนโดยทุนส่วนตัวเป็นเวลา ๔ เดือน แลคคอง
 คณครุเป็นผมคความขยนหมนเพยร พยายามคคกษาคันคควำจากคำราคำ
 ประเทศ และพยายามปรับปรังตนเองให้ทันสมัยอัยเสมอ ในเวลานั้นย
 ไม่มีระเขยยให้ขำรชการ ลำไปคคกษา แลคคองงานต้างประเทศโดยไค้รับเง
 เดือนคคมี ปรากฏจากสมคคประวคควำ ระหว่างวันที่ ๖ - ๑๐ มกราคม

ค. ๒๔๘๑ คุณครูไม่โตรับเงินเดือนเลย และระหว่างวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์

วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ โตรับเงินเดือนเพียงครึ่งหนึ่งเท่านั้น

นางवलลภา นกุลชิต ครูคนหนึ่งของโรงเรียนสุนารีในเวลานั้น
ก็เขียนถึงคุณครูในขณะทวยราชการอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมาว่า

ค. ๒๔๘๐-๒๔๘๔ กงน

“หลังจากไปทำงานต่างประเทศกลับมาแล้ว โตใช้วิชาความรู้ที่ได้
ศึกษาและทำงานในต่าง ประเทศ มาสั่งสอนอบรม นักเรียนโรงเรียนสตรี
ประจำจังหวัดนครราชสีมาทั้งแผนกสามัญและวิสามัญ (แผนกการเรือน
นิตน ซึ่งเป็นแผนกหนึ่งของการสอนที่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนคร
ราชสีมาในสมัยนั้น) ให้มีความรู้ในด้านการฝีมือ การประดิษฐ์เครื่องใช้
และเครื่องเล่นเบ็ดเตล็ด ทำให้นักเรียนโตรับความรู้และมีความคิดริเริ่ม
สร้างสรรค์ในเรื่องเหล่านี้มากขึ้น โตทำการส่งสอนนักเรียนด้วยตนเอง
และแนะนำครุฑทางการสอนวิชาการเรือน การฝีมือ และการครัวใหม่ความรู้
กว้างขวางขึ้น เพื่อจะได้ถ่ายทอดวิชาต่าง ๆ แก่นักเรียนต่อไปได้ผลดี
ยิ่งขึ้น

หอสมุดครูสภา

โตพยายามปรับปรุงแผนกการเรือนเป็นอันมาก รับประทานอาหารให้แก่
หน่วยราชการเสมอ เป็นการหารายได้พิเศษให้แก่โรงเรียน เพื่อให้
นักเรียนโตมีโอกาสปฏิบัติจริง เห็นจริง จากการจัดงานต่าง ๆ นักเรียน
ได้รับความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ส่วนเงินรายได้สุทธิจากการรับ
ประกอบอาหารโตจ่ายซื้อเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นอุปกรณ์การสอนแผนกการ
เรือนใหม่จำนวนมาก เพื่อให้เพียงพอที่จะใช้ในการสอน และในการ
จัดเลี้ยงอาหารในงานต่าง ๆ โตส่งเสริมงานในด้านการเรือนให้เจริญ

ก้าวหน้าเป็นอันมากเป็นประโยชน์ในการศึกษา และเป็นประโยชน์แก่
โรงเรียนที่ได้อุปกรณ์การสอนเพิ่มขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยเงินงบประมาณ
นับว่าได้ผลดีมาก

ได้ปรับปรุงตัวอาคาร และบริเวณโรงเรียน จัดซ่อมแซมสิ่ง
ชำรุดทรุดโทรมให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้ พยายามส่งเสริมโรงเรียนใน
ชุมชนเป็นลำดับขอยุ่เสมอ

เอาใจใส่ต่อการศึกษามาก ควบคุมดูแลการสอนของครู
วิชา จัดครูเข้าทำการสอนให้เหมาะสมเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียน
โดยแท้จริง

ได้จัดหาหนังสือต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่การศึกษาเข้าห้องสมุด
ของโรงเรียน โดยคัดเลือกหนังสือที่ใช้ในการค้นคว้าเกี่ยวกับการสอน
ของครูและการเรียนของนักเรียน และเพื่อฝึกหัดให้นักเรียนได้รู้จักจัดทำ
หนังสือเป็นรูปเล่ม ได้จัดทำใหม่การทำหนังสือประจำเทอมสำหรับโรงเรียน
โดยให้แต่ละชั้นจัดทำหนังสือชั้นละเทอม รับเรื่องจากนักเรียนที่ประสงค์
จะส่งเรื่องลงในหนังสือ นับว่าเป็นประโยชน์ให้นักเรียนได้รู้จักคุณค่าของ
การค้นคว้าทางวรรณคดีและสารคดีการแต่งคำประพันธ์ ฯลฯ เป็นการ
ส่งเสริมนักเรียนให้เกิดความสนใจในเรื่องนี้

ได้นำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่เช่น ไปจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ชมพระราชวังบางปะอิน ไปจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชมพระบรมมหาราชวัง
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระที่นั่งอนันตสมาคม และสถานที่สำคัญ ๆ
ควรทราบ นักเรียนได้ได้รับความรู้กว้างขวางนับเป็นอันมาก การไปศึกษา
นอกสถานที่ เป็นไปโดยเรียบร้อยและปลอดภัย ได้เอาใจใส่ต่อนักเรียน

อันมาก จัดบ้านส่วนตัวให้นักเรียนได้พักตลอดเวลาที่ไปศึกษา
ออกสถานทูต

เป็นตัวอย่างอันดีงามของบรรดาครูและนักเรียน เช่นผู้มศีลธรรมและ
ผู้มธรรมอันดี สังคมกษัตริย์ชนทุกชั้น เช่นทรงใคร่ในขลอบของบรรดาครูนัก-
เรียน คนงานและภารโรง รวมทั้งประชาชน เช่นผู้มความดี ความ
สามารถทั้งด้านวิชาการและธุรกิจต่าง ๆ ไม่เคยเกิดการเสียหายแก่
ทางราชการเลย”

เมื่อย้ายมาเป็นครูใหญ่โรงเรียนการเรือนพระนครใน พ.ศ. ๒๔๘๔
คุณครูก็ได้พยายามปรับปรุงโรงเรียนทุกทาง แต่ประจวบกับเป็นระยะเวลา
สงคราม จึงต้องอพยพนักเรียนไปอยู่ถ้ำตาบดบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา
ถึงที่ใดกล่าวมาแล้ว ทางด้านการประพันธ์ ก็ได้แต่งบทประพันธ์ให้แก่
โรงเรียนการเรือน โรงเรียนสตรีนาคร โรงเรียนสมถวิล โรงเรียนดวงฉลิต
และแต่งในโอกาสต่าง ๆ อีก จะขอยกมาเพียงบางตอนดังนี้

ชมดวงด้วยเสียงผันวรรณยุกต์

ขุนเขาลำเนาไม้	สล้างใบพฤกษาทรง
คาตาศาสตร์ควาของ	ลงไถ่ลากรัทธิาชม
ฝูงช่างช่างชักไขลง	กระโจงจำจำเสียงขรม
นกร่องล่องลอม	ชมพฤกษาช่าชาแรง
กะทิงมะหิงส์ป่า	ระเริงล่าล่าตาแฝง
เงยเข่าเข่าเค่าแทง	แย่งแย่งรอล้อล้อกัน

นกคึมคึมคึมพวก
 ซอกซอนซอนซอนพล-
 ลิงลมลมลมมพรวค
 ลูกถาราราว
 มาลสีประหลาด
 มะหวงหวงหวงสันธ
 ลมพคหวอหวอหวอ
 ลมฉุยฉ่าฉาดง
 ยุงแพนบ้อบ้อบ้อ
 ฉลาคเลี้ยวเฉลยวว่า

ขี้กอลวกกลั่นสนั่นสนัด
 ละวันแข่งแข่งฤทธิ
 กระซากซึกหางห่างหน
 ลีตาซุ่นชุนวานรินทร
 คาระตาศเป็นอาจิณ
 ฝันยอคย่อนหย่อนยอคลง
 วรรวอหวอกระพอพง
 งงงวยช่นตันทรงจำ
 พญาลอลลอลลชา
 รำกรรทกรายไกลไกลเมิล

หญิงทราวมสวาท (นางวัณนธรรม)

อนนารทวางามทราวมสวาท เพราะฉลาดคึกษาวิชาสาม
 หนึ่งรูแต่งกายาส่ง่างาม สองมีความรู้งานบ้านเรือนเร
 สามมีการศึกษาหาความรู้ เป็นเครื่องช้เชิดคนให้พ้นเขล
 รวมสามสิ่งหญิงจะเล็ดงามเพริศเพรา คนจะเคารพรยนบถอเอย.

แม่ทางดำนรอยแก้ว คณครกไคเขียนบทความต่าง ๆ ไว้หลายเรอ
 เช่นเรื่องหลักของชีวิต เรื่องยม เรื่องการอบรมเด็ก ฯลฯ โดยเฉพาะใ
 เรื่องการอบรมเด็ก จะขอคืดความตอนหนึ่งทคณครกรวบรวมจากคำโฆษณ
 เรื่องการเรียนการเรอของประเทศไทยบ่นย่าง จากการทไคสนทนาปราศรั
 ภัยชาวญุ่นย่าง มาลงไว้ดังต่อไปนี้

“ท่านคิดหรือว่าราชการเรือนเช่นวิชาที่ค้าตอชย และนำอศลุในการ

ค่านารักนำเอ็นคชของท่านจะเรยน มันไม่สมกับควมสูงตงของตระกูล
งท่านกระนนหรือ หรือมฉนนกกเห็นเสยวว่า มันเป็นวิชาง่าย ๆ ไม่จำเป็น
วิชาภฎหมาย วิชาแพทย และวิชาอน ๆ เหลลานเป็นวิชาสูง เป็นวิชา
สคงววิชาของท่านจะมีหนามตา เป็นทชนชมเมื่อเรยนจบ เป็นการ
ค่งววิชาของท่านมีความมรตงแลวอย่างสมบรณ ท่านคคฉนหรือ ท่าน
คคหรือว่า ท่านอาจหาแพทยทคทสคค มารกษาไซ้ไค้ง่ายกว่าจะหาแม่-
อนทคทสคค ส้าหรับคอบรกษา ความสข ความสนต และควมรารบรณ
คยของครอบครว เหลลานอญในความคอบคมของแม่เรอนทคทงน

ท่านอย่ารักแต่ลูกสาวของท่านเท่านั้น ท่านคองสงสารและเล็งค
ภาคคชของลูกชาย และเหลลานชายของประเทศข่าง ท่านอย่ารักแต่ลูกชของ
นออย่างเตยวเท่านั้น เพราะจะไมมีความรักเหลือไปถงประเทศชาติของ
น จงอบรมฉิตาของท่านให้เป็นแม่ย่านแม่เรอนทคทเถค แลวฉิตาของท่าน
มีความสขเอง

ลูกผหญิงก็ควรปลกผงให้เขนไปตามสภาพของลูกผหญิง ออย่าอรมให้
ยงไปนทางทผค จงคคคคองตัวชของท่าน และครอบครวชของท่านลูกผหญิงท
ไมไปควยควมเยอหยิ่งนนั้น ไมไซ้ควมผคชของเท็ก ท่านเองเป็นผคชอนเขา
นเองเป็นผคชทางอนไม่ตรงคให้แกเขา ท่านเป็นผผค แต่ท่านหาเข้าใจ
นนั้นไม

เมื่อออกจากราชการแล้ว คณครยงรบเป็นกรรมากรทปรกษาชอง
ชยขณวุฒาสมาคม อนเป็นสมาคมทคคครเป็นผทงทมสวกรเวมกคตงชนแม่

ขณะที่เริ่มช่วยแล้ว คุณครูยังได้ช่วยเขียนเรื่องการจัดบ้านและการครัวให้
 แก่สายบุญญาสมาคมเพื่อจัดพิมพ์จำหน่ายในงานประจำปี ต่อมาเมื่อช่วยจน
 เค้นไม่ไหว ได้ไปพักที่โรงเรียนสมถวิลชั่วคราว คุณครูมักมานั่งเล่นที่
 เฉลียงเพื่อคุมนักเรียนนั่งเล่น และดูเวลาครูสอนนักเรียน เมื่อได้เห็นและ
 ได้ยินครูบางคนตักเตือนนักเรียน และครูก็ขอให้นางสมถวิล สังฆทรัพย์ เจ้าของ
 โรงเรียนไปตักเตือนพร้อมทั้งแจ้งว่า ครูก็จะอบรมสั่งสอนเด็กด้วย
 วาจาที่อ่อนหวาน คำพูดที่ฉลาดของครูดีกว่าไม่บรรทัดมาก

จากชีวิตและการงานของคุณครูเท่าที่บรรยายมาแล้ว จะเห็นได้
 ว่า ความกาวหนาททางอาชีพครูในครั้งนั้นน้อยมาก เงินเดือนครูต่ำกว่า
 จะชนแต่ละชนกักนานานไข คุณครูบุญเกลอมได้อยู่ในฐานะที่ของพวง
 เงินเดือน งานครูของท่านน่าจะพอเพียงงานอดิเรกเท่านั้น แต่ผลงานที่
 ปฏิบัติแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าท่านมีใจค่านั่งเงินเดือนน้อย ท่านได้
 ท้มเทแรงงานและชีวิตจิตใจสั่งสอนอบรมศิษย์แต่ละวันด้วยความเมตตา
 รักใคร่อย่างจริงใจ ให้ความเที่ยงธรรมเสมอหน้ากัน มีเวลาเองว่าศิษย์
 คนนั้นคนนี้เป็นคนโปรดเลย หากเพื่อนครูทั้งหลายและนักเรียนครูที่จะสำเร็จ
 ออกเป็นครูต่อไป ตั้งใจอบรมศิษย์ทั้งด้านวิชาความรู้ และคอยเอาใจใส่
 กล่อมเกลาคความประพฤติของศิษย์อยู่เสมอเยี่ยงคุณครูบุญเกลอม ไม่มีผู้สอน
 แต่ท่านพบศึกษาย่างเดียวแล้ว เชื่อว่าคำที่พวกท่านเสมอ ๆ ว่า ศีลธรรม
 เสื่อม คงจะค่อย ๆ หายไปเป็นแน่

แม่ครูดับสันสังขาร
 เพิ่มความรำลึกทวักคุณ
 ครูดีเหมือนแม่เหมือนพ่อ
 คุณครูมีมัจฉันทา
 ขอดวงวิญญานคุณครู
 ณ แดนสันตีสุขทุกยาม

ความดีแผ่ซ่านมีบุญ
 เทิดทูนเคารพบูชา
 คอยชคคอยแนะทุกท่า
 พร้อมทั้งวาจาใจงาม
 สถิตยอยู่ทิพยพิมานเรื่องอร่าม
 สมตามปณิธานข้า ๆ เทอญ

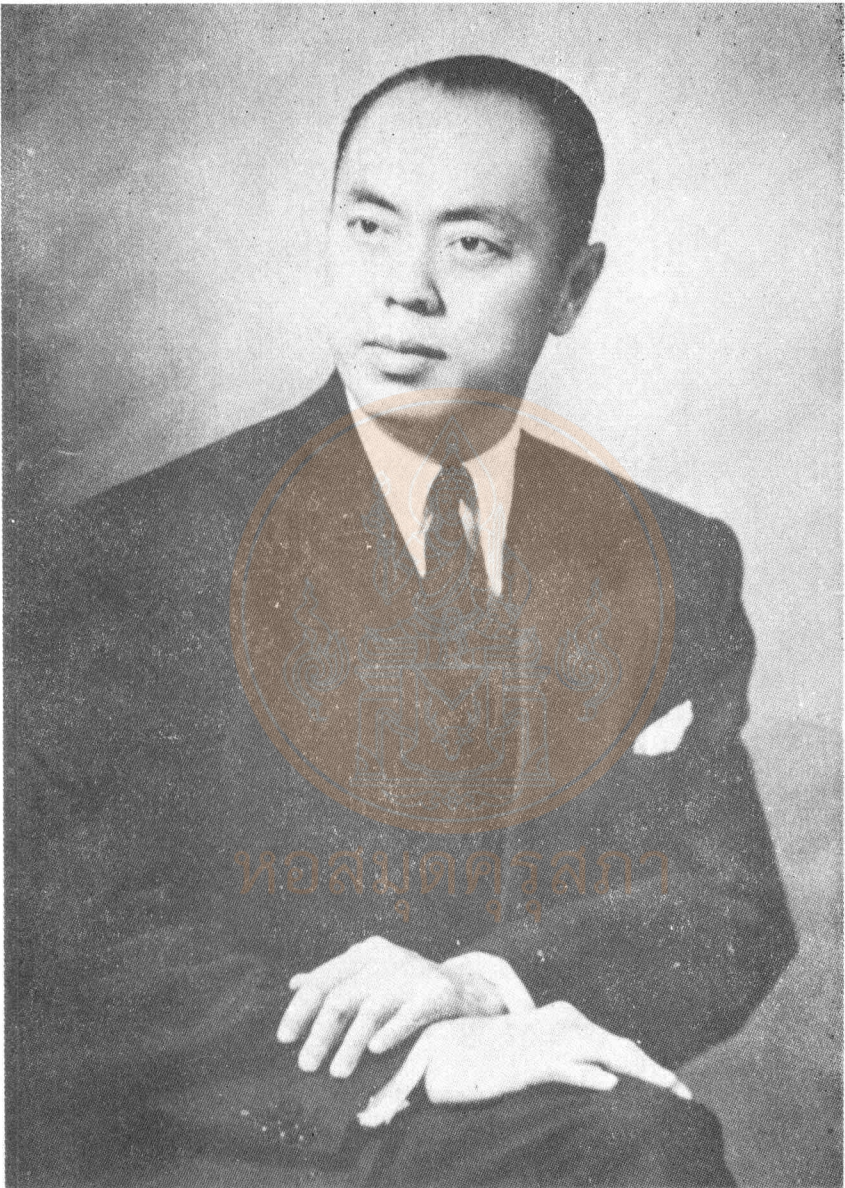
(ในการเรียบเรียงครั้งนี้ได้รับความอนุเคราะห์จากหม่อมราชวงศ์หญิง
 มง สันทองค์ นางขัทยา อรรถป๋ นางवलลภา นกคชค นางอัญญาณี สรวสิริ
 ณะนางอร่ามสม มินประพาฬ ผู้แต่งคำประพนธตอนท้าย จึงขอ
 ขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ หนทวย)

บุญเจือ องค์ประดิษฐ์
 หอสมุดคุรุสภา

นายประพัฒน์ วรรณะสาร

พ.ศ. ๒๔๕๑-๒๔๕๕

นายประพัฒน์ วรรณะสาร เป็นบุตรนายเจียบ นางกฤษ วรรณะสาร
เกิดวันพฤหัสบดีที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ที่ตำบลบ้านหม้อ จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรคนที่สองในจำนวน ๕ คน ได้เข้าเรียนหนังสือชั้นมูล
ในโรงเรียนราษฎร และได้เข้าเรียนชั้นประถมในโรงเรียนวัดราชพิพัฒน์ ต่อมา
ได้เข้าเรียนในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยจนจบชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์
ชาย (มัธยมปีที่ ๘) ในระหว่างที่กำลังเรียนชั้นมัธยมต้นบิดาถึงแก่กรรม
ฐานะทางการเงินจึงทรุดลง เพราะมารดาเป็นธิดาเลี้ยงแต่ผู้เดียว เมื่อ
สอบชั้นมัธยมปีที่ ๘ ได้แล้ว ก็ได้เรียนวิชาชั้นนอกเพื่อรอโอกาสสอบชิงทุน
ไปศึกษา ณ ต่างประเทศ และสอบได้ทุนไปเรียนการบิน แต่เนื่องจากด้วย
ต้องเป็นผู้นำครอบครัวจึงต้องยอมสละสิทธิ์รับทุนนั้น นายประพัฒน์ คง
ว่าจะเรียนแพทย์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขาดแต่ทุนทรัพย์ จึงต้องหา
งานทำและได้งานที่บริษัทแห่งไกลสยาม ในตอนกลางคืนก็ได้รวบรวม
เพื่อน ๆ เข็บสอนภาษาอังกฤษ ให้ชื่อว่า "โรงเรียนอังกฤษวิทยาการ"
เพื่อนที่รวมมือกันในขณะนั้น คือ ชนพิพัชร์วีรชการ ครองยงเป็นนายวงศ์
กระแสสินธุ์ และนายบุญช่วย กาญจนคุหะ ต่อมาชนพิพัชร์วีรชการต้อง
ย้ายไปรับราชการในต่างประเทศจึงได้เลิกกิจการนั้น และมาเปิดโรงเรียน

นายประพัฒน์ วรรณะสาร

วิชาชั้นมัธยมบท ๗-๘ ชั้นแทน ผู้ร่วมงานคือ นายแพทย์อุทัย
 อินทน ขณะนั้นเป็นผุ้เชี่ยวชาญทางโรคไขมาเดเรียม และนายแพทย์
 นียง จารมลินทร ซึ่งขณะนั้นรับราชการอยู่ที่โรงพยาบาลการรถไฟแห่ง
 ประเทศไทย โรงเรียนทั้งสองแห่งนั้นตั้งอยู่ที่ถนนบ้านหม้อ อำเภอพระนคร
 หัวัดพระนคร ต่อมาอีก ๑ ปีเพื่อนร่วมงานก็แยกย้ายไปรับราชการ
 ทางจังหวัดจึงเลิกสอน และนายประพัฒน์ วรรัตนสาร จึงทนเช่าศึกษา
 กฎหมาย

นายประพัฒน์ สอนเนติคดีพิพาทได้ภายในเวลา ๒ ปี ระหว่างนั้น
 ยศนิท สมารวงศ์ ซึ่งเป็นเจ้าของโรงเรียนอำนวยการศึกษาศิลป์เกษม ต้องย้ายจาก
 แห่งคร โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยไปรับราชการในกรมอัยการ และ
 ย้ายไปรับราชการต่างจังหวัด จึงโอนกิจการให้นายจิตร ทั้งสยคร
 ะโวฬารวิทยาซึ่งเป็นอาจารย์ โรงเรียน สวนกุหลาบวิทยาลัยได้ทราบ
 ยกนำให้นายประพัฒน์ไปเข้าทนกับนายจิตร ทั้งสยคร ได้เบ็ดเตล็ดสนชั้น
 มยบท ๗ แผนกกลางวันใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ทดกแถวริมคลองหลอด
 นอชฎางค์ มนกรเรียน ๑๑ คน

นายประพัฒน์มีนิสัยชอบการประพันธ์ จึงได้รวบรวมเพื่อน ๆ ทำ
 ึ่งชื่อ "ช่วยกาชาด" ออกขายในงานกาชาด หารายได้บำรุงสภากาชาด
 ย คั้งนั้นจึงได้พบและรู้จักกับพระยาสุริยกุลเสวกร ในเวลาที่ต่อมาท่านผู้น
 ักรณาช่วยเจรจาเช่าที่กรมแผนท (เดิม) ปากคลองตลาด ซึ่งเป็นของ
 ะเจ้าวรวงศ์เชอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ โรงเรียนอำนวยการศึกษาศิลป์เกษม
 ึ่งที่กรมแผนท (เดิม) ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ และได้เปิดสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมบท ๑

พ.ศ. ๒๔๙๑ ถูกกล่าวหาและถูกจับไปควบคุมที่เรือนจำบางขวางเป็น
เดือนเศษ ในข้อหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ต่อมาทางการสอบสวนปรากฏ
ไม่มีมูลจึงปล่อยตัวเป็นอิสระเมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๑

ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ โรงเรียนอานวยศิลาได้ถูกยกเลิกสัญญาเช่า เพราะ
ของต้องการขายทรัพย์สิน นายประพจน์ได้ขอร้องขอความช่วยเหลือ
รัฐบาล รัฐบาลจึงจัดสถานที่ตรงข้ามโรงพยาบาลสงฆ์ ถนนศรีอยุธยา
เป็นที่ตั้งโรงเรียนอานวยศิลาปัจจุบันให้ดำเนินการต่อมา ทำให้
เรียนจำนวน ๒ พันคนเศษยกเว้นจำนวนร้อยละ ไม่ต้องกระจ่าย
สถานที่เรียนและสอน ใน พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้ยกเลิกตั้งเป็นสมาชิก
ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร จึงได้ลาออกจากตำแหน่งนายกเทศมนตรี
กรุงเทพฯ ต่อมาได้มีการยุบสภาผู้แทนราษฎรและเลือกตั้งใหม่ นาย
ประพจน์ได้ขอร้องขอตั้งออกและดำรงตำแหน่งผู้แทนราษฎรมาจนถึงวันถึง
กรรม

ในระยะ ๔ ปีหลังของชีวิต ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการ ผู้จัดการ ของ
สหกรณ์มาเป็นกรรมการร่างพระราชบัญญัติแรงงานและพระราช-
บัญญัติกรรมกร ฯลฯ และเป็นผู้ริเริ่มการจัดตั้งโรงเรียนสันติราษฎร์บำรุง
ยกเว้นนายเพทาย อมาตยกุล ด้วย นอกจากนี้ นายประพจน์ยังได้รับ
ราชการในเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทวีตาราภรณ์มงกุฎไทย และตรีตาราภรณ์
แพรก

นายประพจน์เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เห็นแก่หน้าผู้ใด ทำงาน
จึงไม่คิดชีวิตและความลำบาก หาเงินบำรุงวัดวาอาราม ทำถนนหนทาง

ปรัยปรองโรงเรียนเทศบาล ตลอดเวลาทำหน้าที่เกี่ยวกับเทศบาลและผ
ราชฎกรมไต่ทอดทำงานทางบ้านโรงเรียน คงควบคุมด้วยตนเองอย

ใกล้ชิดเสมอ ในบ้านครอบครัวได้เป็นผู้แบ่งเบาและรับภาระจากมาร
เป็นผู้นำของครอบครัว อุปการะให้การเลี้ยงดูและอบรม และให้การค
แกนนอง ๒ คน ซึ่งยังเยาว์วัยให้สำเร็จการศึกษาด้วยดี เมื่อดมยทนอง

เรียนสำเร็จแล้วก็ยังไม่ทอดทิ้ง ยังคงอุปการะตลอดมา จนน้องชายคนห
ถึงแก่กรรมนายประพัฒน์ก็ได้รับอุปการะเลี้ยงดูหลาน ให้การศึกษา

ตลอดชีวิตของตน ฉะนั้น น้องและหลานจึงได้รับการส่งเสริมให้เรีย
ทศกเทาทจะไปใด เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทอยู่ในนอนิสัย ใน พ

๒๔๘๒ ได้บวชเป็นภิกษุในพระบวรพุทธศาสนา เพื่อแสดงกตเวท
คอยสนองความปรารถนาของท่านผู้เป็นมารดาเป็นเวลา ๑ พรรษา ที่

ขณะนั้นก็ได้เริ่มป่วยเป็นโรคเบาหวานแล้ว ในบั้นเองมารดาก็ถึงแก่กรรม
ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๖ นายประพัฒน์ได้ทำการสมรสกับนางสาวประ
สิทธิ์พงศ์

ในท้ายหลังของชีวิต นายประพัฒน์ ได้เดินทางไปประชุมแล
งานยังต่างประเทศหลายครั้ง ครั้งสุดท้ายไปประชุมที่ประเทศพินแล

และเดินทางรอบโลก เมื่อกลับประเทศไทยในครั้งหลังนี้แล้ว ก็เตรียมจะ
ประชุมสหภาพรัฐสภาในประเทศไทย แต่บังเอิญป่วยเสียก่อน นายประพิ

ทำงานโดยลืมนึกถึงความเจ็บป่วยของตนเอง ในบั้นปลายของชีวิตได้
ป่วยมีอาเจียนบ่อย ๆ แต่มิได้คิดว่าตนจะช่วยมาก จึงปฏิเสธหน้าที่การ

โดยมีไต่หยุคยังและมีไต่ทอติงต่อการศึกษาวิชาความรู้ตลอดมา จน
 วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ อธิการช่วยกัทรทหนักจนต้องเชิญ
 ทยมาทำการรักษาและนำส่งโรงพยาบาลกลาง อยู่ไต่ ๙ วัน กัย้าย
 อยู่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จนถึงแก่กรรมอย่างสงบด้วยโรคไต่พิการ
 หัวใจวาย ในวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๙

ในด้านการทำงาน นายประพัฒน์ เป็นผมนิสัยเอาการเอางาน ทำ
 ไรทำจริงและติดตามผลด้วย และชอบการเป็นครุมาก ดังจะเห็นไต่จาก
 ล่ามาแต่ต้นแล้วว่า ไต่รวบรวมเพื่อนฝูงตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ
 างคน คิษยของนายประพัฒน์รุ่นนเป็นครุหลายคน และยังกล่าว
 ญถึงเสมอ เมื่อต้องเลิกลมโรงเรียนน ก็ไปตั้งโรงเรียนใหม่สอน
 าศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และไต่สอนคณิตศาสตร์เองตลอดมา จน
 ยประสบความสำเร็จในชีวิตเป็นจำนวนมาก เมื่อธรรการงานมากขึ้น
 ของหยุดสอน และนอกจากน ยังทำการแนะนำวิสอนแก่นองชงไม่
 การเป็นครุ จนเป็นครุไต่ ครคนไต่สอนไม่ไต่ผล ก็ระก่อยส่งสอน
 ะถามไต่ทสิ นายประพัฒน์จะมวธิแกทสิให้รู้สึกตัวเอง และ
 มรย์ในทสค ในด้านการสอน มวธิสอนให้นักเรียนจำด้วยกลบาย
 ง ๆ เช่น ให้ท่องเป็นกลอนบ้าง ให้คิดลายมือบ้าง จักไต่ว่าเป็นครุ
 งครุ ในด้านการปกครอง จากคำบอกเล่าของผออยู่ไต่ยังคงขบขญชว
 อดมาจนถึงแก่กรรมแล้วว่า เป็นผุ้เข้มงวด ไต่ทำผิดกัทรอทกเทอน
 มหตุการณ แต่ไม่เคยมีความอาฆาตใคร ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าครุไต่

จะย้ายไปทำงานในตำแหน่งที่ต่ำกว่านั้นก็ได้ และอยู่ในความ
พลาด นายประพัฒน์ เป็นมิตรรักใคร่คนดีเหมาะสมควรกับหน้าที่

ความสามารถ และมีชีวิตคน ถ้าเห็นว่าใช้แล้วขอโทษเกินกว่า ๓ ค
ต้องเปลี่ยน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทั้งในด้านส่วนตัว และหน้าที่การงาน

ไม่เคยขัดขวางวิชาความรู้ ประกอบด้วยพรหมวิหารสี่ ช่วยใครช่วยจ
ยกลดอุปถัมภ์ว่า กลุยาณการ กลุยาณู และถือสัจจาสถิตสนทนาร

“ ขี้ให้มันคนหมายใจไว้วางใจ ช่วยให้อรรถกรให้ชดพิกมย คดีให้ช
ปรารถนาหาสิ่งใด เพชรจนใดคงประสงค์แล้วคงดี เป็นผมความซอ

สจวิต ไต่แต่งกลอนสอนใจนักเรียนและผู้ใกล้ชิดว่า
“ กนกวัยเตี้ยวหทัยหมเพมเต็มเอาเอง เรียกโก่งแกงไต่หรือยง

ปจฉา ไต่เงินแดงใช้เงินรายทีไต่มา จะเรียกว่าสจวิตคิตติ ๆ นงรณ
ถึงตามแยกยังแทรกนง ไปกระทั้งหัวลาโพงโก่งคาคท เห็นแก่เล็กเห็น

น้อยข้อย ๆ มี จะเลี้ยงหนค้ำโก่งไปไม่ไต่เลย ”

ในด้านการศึกษาความประพฤตินักเรียน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญม
ในทางระเบียบวินัย ไต่ควบคุมดูแลเองโดยใกล้ชิด ไต่ตั้งกองลูก

และเมื่อมลูกเสือเหล่าสมุทรเสนา ก็ไต่จัดตั้งชนควย เคยพานักเรียน
แรมคืนในต่างจังหวัด โดยไม่คิดแก่ความเหนื่อยยาก และไต่พ

ชนบธรรมเนียมประเพณีไทย ไต่เชิญพระนราธิราชภักดี มาฝึกสอนอย
จนลูกเสือโรงเรียนอำนวยการได้ ไต่รับใช้งานสังคมในกิจการต่าง ๆ

ในงานฉลองรัฐธรรมนูญ และงานกรททาเป็นต้น นอกจากนั้นนายประพั

ใช้เวลาว่างศึกษาเรื่อยไปโดยไม่ยอมหยุด การศึกษาเช่นสิ่งทนาย-
 ะพัฒน์ รักเช่นชีวิตจิตใจ ในวัยปลายชีวิต ได้ตั้งโรงเรียนอนบาล
 ศึกษานและคอยหาของเล่นมาให้เด็ก ๆ เล่นเพิ่มเติม ได้สั่งให้ผู้เขียนงาน
 บาลมาเพื่อจะได้มาปรับปรุงโรงเรียนด้วย

ในด้านการกีฬา นายประพัฒน์ เป็นผู้ที่มีความสนใจมาก ได้ลง
 ฝึกซ้อมกีฬาเอง ด้วยความที่เข่นกีฬาอะไรทำจริง กีฬาประเภทใด
 อภิการใดที่ตนเองยังไม่สนิท ก็ขอหาตำรามาอ่าน ศึกษาเองจน
 ำใจ แล้วลงมือทำทันที ได้ทำการฝึกซ้อมจนกีฬาของโรงเรียนอำนวย-
 ย์เจริญขึ้นมาก ได้ถวายและไล่ให้รางวัลมาสู่ โรงเรียนเป็นอันมาก
 ่งเรียนอำนวยศิลป์ ได้รับคะแนนชนะเลิศในการกีฬาถึง ๖ ปี ได้
 ถวายและไล่ให้ถึง ๑๔ ชิ้น ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนมากที่สุด

ในด้านการประพันธ์ นายประพัฒน์ มีนิสัยรักการประพันธ์อย่าง
 ได้รวบรวมเพื่อนฝูงทำหนังสือช่วยกาชาด ชายเอากำไรบำรุงสภา-
 ชาติอยู่หลายเล่ม เมื่อตั้งโรงเรียนอำนวยศิลป์แล้ว ก็ได้ทำหนังสือ
 ำนวยศิลป์สาร เขียนบทความเอง แต่งเรื่องเอง และบางครั้งก็ได้ออ
 นายชิต บรรทัด ผู้แต่งหนังสือสามัคคีเภทคำฉันท์แต่งบทกวีให้ ได้แต่ง
 อเพลงเชยร์ และเพลงประจำโรงเรียนของโรงเรียนอำนวยศิลป์เอง
 ี่ยมผู้สอนช่วยข้าง เช่น นายพา ไชยเดช และ นายประสิทธิ์ อดิเรก
 นาการประพันธ์ชิ้นสำคัญชองนายประพัฒน์ คือ หนังสือประวัติบุคคล
 คัญของโลก และออกเรื่องหนึ่ง คือ ถอดคำประพันธ์ของเชคส์เปียร์

เรื่องแม่คเขมาเป็นภาษาไทย ซึ่งไต่เริ่มเขียนตั้งแต่ยังเป็นนักเรียน และม
 เสร็จเรียบร้อยในสมัยที่เป็นอาจารย์ใหญ่ นอกจากนั้นนายประพัฒน์ ยังไ
 แต่งโคลง ฉันท์ ไว้มาก ที่เป็นคำประพันธ์ของเรื่อง คือเรื่อง กศาคอ
 ซึ่งพิมพ์แจกในงานศพมารดา จะขอคัดคำประพันธ์บางบททนายประพัฒน์
 ไต่เขียนไว้ดังนี้

แม่มานมานะเลยง

ลูกมา

ยสิบสองพรรษา

สุขน้อย

ลูกห้าแม่เดียวพา

ผ่านโชค เชิญแฮ

ยังไม่ทันชนช้อย

แม่นนพลันหัน

นายประพัฒน์ยังไต่ทำงาน สำคัญ อีกหลาย อย่าง ในด้านการศึกษา
 เช่น ไต่เสนอขอให้กระทรวงศึกษาธิการรับรองวิทยฐานะของโรงเรียน
 อำนวยศิษฐ์ไต่สำเร็จ นอกจากนั้น ยังไต่คิดตั้งระดมเงินสะสมขึ้นใน
 โรงเรียนอำนวยการโดยเอาจำนวนปีที่ทำงาน คิดด้วยเงินสะสม ครั้น
 ไต่ทำงานครบ ๒๕ ปี จะไต่รับเงินสะสม ๒ เท่า และต่อมากไต่คิด
 ให้รางวัลครุผู้ขยันมาโรงเรียนไม่ขาด ไม่สาย เป็นประจำ เพื่อให้ครู
 กำลังใจมาปฏิบัติงาน เป็นผลดีแก่โรงเรียน

นายประพัฒน์ ไต่เริ่มสอนกวดวิชาตั้งแต่โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ
 โรงเรียนสอนคณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ และเมื่อมาตั้งโรงเรียนอำนวยการ
 ศิษฐ์แล้ว ก็ไต่เปิดกวดวิชาชั้นมัธยมที่ ๘ เพื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัยด้วย

อนึ่งจะคงกล่าวเสียมไต่วาเมื่อใดตงครุสภาชนแลว ก็ไททรงพระ-
 ปรณาไปรคเกลาฯ แต่งตงนายประพฒนั วรณนสารเป็นกรรรมการผ้หนง
 นคณะกรรรมการอำนวยการครุสภาชคแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ ด้วย
 เพื่อแสดงถงความนยถอ และความพอใจของครุสภาทำงานไกลชค
 อยนายประพฒนั จึงขอนำคำไว้อาลัยทอนหนงของ คณะครู โรงเรียน
 านวยศิลาฯ ซึ่งเขียนไวในหนังสือแจกงานศพของนายประพฒนตงน

ปกครองครองจิตแท้	เที่ยงยุติ	ธรรมแฮ
อ๊กอบการุณเจือ	จิตโล	
เพื่อเราท่านสู้สุด	สามารถ	ท่านนา
ยอมยากหากใดสร้าง	สุขเรา	
เราผิดท่านพูดให้	เราเห็น	
เราชอบท่านยกเอา	ชอบให้	
เราทุกข์ท่านเที่ยวเอน	ดูดับ	ทุกข์นา
เราสุขท่านคำไว้	สุขเสลา	

(ในการเรียบเรียงครงนผู้เขียนได้ รัยความเออเพื่อช่วยเหลือจาก
 ายพา ไสยเดช จึงขอขอบคณไว้ ณ ทนควย)

บุญส่ง วรณนสาร

นายสงวน เล็กสกุล

พ.ศ. ๒๔๕๒ — ๒๕๐๕

นายสงวน เล็กสกุล หรือ อาจารย์สงวน เล็กสกุล เป็น
ผู้อำนวยการคนสุดท้ายของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ถนนพญาไท นับที่
ได้ดำรงตำแหน่งอันมีเกียรติ ด้วยเหตุว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา
ธิการปัจจุบัน คือ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล และอธิบดีกรมวิสามัญศึกษา
ปัจจุบัน คือ นายสนั่น สัมมิตร ได้ได้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการคนสุดท้าย
และที่สองมาแล้ว ตามลำดับ

อาจารย์สงวน เล็กสกุล เกิดเมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๒
ณ ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนตรา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นบุตร
คนที่ ๗ ของนายภรรณและนางอิน เล็กสกุล มีพี่น้องร่วมบิดามารดา
๑๒ คน

อาจารย์สงวน ได้เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดเกตการาม
ตำบลโรงหีบ อำเภอบางคนตรา จังหวัดสมุทรสงคราม จนสอบได้ชั้นประถม
ปีที่ ๓ จึงเข้ามาเรียนต่อที่โรงเรียนวัดสุวรรณเวช และที่โรงเรียนสวนกุหลาบ
วิทยาลัยตามลำดับ จนสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๘ ต่อจากนั้นก็ได้รับทุน
การศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการ เข้าศึกษาต่อในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำเร็จจนปริญญาครุมัธยม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ และได้เริ่มรับราชการ
ในวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ตำแหน่งครูตรี โรงเรียน
มัธยมหอวัง ในระหว่างที่รับราชการอยู่นั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นายสงวน เด็กสกุล

ได้เข้าศึกษาต่ออีกจนได้รัยปริญญา
 ศาสตรบัณฑิตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ แล้วได้เลื่อนจากตำแหน่งครุ
 ติเป็นครุโทใน พ.ศ. ๒๔๗๙ ครั้น พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้รัยแต่งตั้งเป็น
 อาจารย์หัวหน้าวิชาภาษาไทย ของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา แห่งจุฬ
 ลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงเรียนมัธยมหอวังก็ได้รัยเข้ากับโรงเรียน
 เตรียมอุดมศึกษาด้วย ระหว่างรัชการชยันทานได้สมัครเข้าเป็นนักศึกษา
 ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สอบได้ปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต ใน
 พ.ศ. ๒๔๘๔ แต่ท่านก็ยังพักเพียรศึกษาต่อไปอีก จนได้รัยปริญญา
 ศาสตรมหาบัณฑิต ใน พ.ศ. ๒๔๘๔

ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ ท่านได้รัยตำแหน่งเป็นรองผู้อำนวยการโรงเรียน
 เตรียมอุดมศึกษาสาขาคหายุพ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งขึ้นระหว่าง
 มหาสงคราม โลกครั้งที่สองที่โรงเรียนปรีดิตรอแผลและโรงเรียนคารา
 วิทยาลัยของคณะมิชชันนารีอเมริกัน เมื่อสิ้นสุดสงครามครั้นนั้นแล้วทางราชการ
 ได้รัยโรงเรียนนี้ อาจารย์สงวน เล็กสกุล ก็ได้กลับมาประจำโรงเรียนเตรียม
 อุดมศึกษาที่กรุงเทพฯ ตามเดิม และใน พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้เลื่อนขึ้นเป็น
 ราชการชั้นเอก ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการ
 โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ซึ่งขณะนั้นย้ายสังกัดจากกรมมหาวิทยาลัย
 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ไปอยู่ในสังกัดกรมสามัญศึกษาเดิม (กรม
 สามัญศึกษาปัจจุบัน)

นอกจากราชการประจำในโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแล้ว อาจารย์สงวน
 ยังได้รัยมอบหมายให้ช่วยปฏิบัติราชการพิเศษอื่น ๆ อีก อาทิเช่น เป็น

กรรมการ รับผิดชอบ และช่วยดูแลทรัพย์สินของโรงเรียนปรีณสวอแยล และ
โรงเรียนคาราวาวิทยาลัย ตั้งแต่วันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ จนถึง
วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘ และได้เขียนกรรมการส่งมอบให้เจ้าของ
รับคนไปเมื่อเสร็จสงครามแล้ว

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นต้นมา ท่านได้เขียนประธานกรรมการ
ควบคุมการสอบไล่ประโยคเตรียมอุดมศึกษา ณ สนามสอบโรงเรียนเตรียม-
อุดมศึกษา

เมื่อได้มีการพินิจงานแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียนประจำตั้งแต่
พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นต้นมา อาจารย์สงวนก็ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการจัดงาน
มหกรรม

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นต้นมา ท่านได้เขียนกรรมการตรวจ
ข้อสอบวิชาสังคมศาสตร์ และจัดการสอนพิเศษกวตวาระหว่างปีภาคปลายให้
แก่นักเรียนเตรียมอุดมศึกษาปีที่ ๒ ที่ประสงค์จะสอบคัดเลือกเข้าศึกษาใน
มหาวิทยาลัยด้วย

หอสมุดคุรุสภา

ระหว่างเดือนกรกฎาคม-ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ อาจารย์สงวน
ได้ช่วย อำนวยการ ความ สะดวก แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมาเปิด
สอนชั่วคราวที่ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา และในเดือนกรกฎาคม
ปีเดียวกันเอง ท่านได้ช่วยจัดสถานที่และร่วมมอกยผลเชียวชาญขององค์การ
ศึกษาวทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติ ซึ่งมาเปิดการอบรมครู
ผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาด้วย

อาจารย์สงวนไทรยหน้าทเป็นกรรมการจัดงานต้อนรับผู้แทนชาติต่างๆ
มาประชุมของคณะกรรมการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติ
เป็นการประชุมภูมิภาคครั้งที่สองของทวีปเอเชีย ระหว่างวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน
ถึง วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ (Second Regional Conference of
National Commission, Bangkok, 26 November - 10 December 1951)

และได้จัดสถานที่โรงอาหารของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาเป็นที่แสดง
ทรัพย์สินแล้วขยายเวลาวันแสดงออกไปถึงวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕

ใน พ.ศ. ๒๔๙๖ อาจารย์สงวนไทรยหน้าทเป็นหัวหน้าอบรมครูให้
ระเบียบราชการต่างๆ พร้อมทั้งให้ศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนเตรียม-
อุดมศึกษา เพื่อไปประจำวิทยาลัยข้างแต้น

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๔๙๗ ท่านยังได้ช่วยเหลือนักเรียน
ที่ไม่มีที่เรียนให้ไปเรียนพิเศษที่บ้าน มีจำนวนนักเรียนเต็ม ๒ ห้องเรียน

อาจารย์สงวนไทรยแต่งตั้งเป็นประธานกรรมการรับสมัครนักเรียน
เตรียมอุดมศึกษาปีที่ ๒ เพื่อยุติการผูกขาดเป็นครู ป.ป. ตามหลักสูตรเรื่อง
พ.ศ. ๒๔๙๖ ซึ่งเบ็ดเสร็จสมัครที่หน่วยของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

ใน พ.ศ. ๒๔๙๗ ท่านไทรยแต่งตั้งเป็น อ.ก.พ. กรมวิสามัญศึกษา
พิจารณาเรื่องราวที่พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช
๒๔๙๗ ระบุไว้ให้เป็นอำนาจของ อ.ก.พ. กรม และได้เข้าประชุม
ที่หน้ากองในกรมวิสามัญศึกษา พิจารณาให้ความคิดเห็นเพื่อให้เรื่องราว
ดำเนินไปด้วยความเที่ยงธรรม และเป็นผลดีแก่ทางราชการอยู่เสมอ นอก

จากนบง เป็นกรรมการ สอดคล้องการ เลื่อนข้าราชการ ขึ้นเป็นชั้นโท
ชั้นเอก เป็นกรรมการพิจารณาเห็นใจความดีความชอบ เลื่อนขึ้นเงินเดือน
และเลื่อนชั้นข้าราชการทั้งฝ่ายอรรการและข้าราชการครู ในกรมวิสามัญศึกษา
เป็นกรรมการพิจารณาคัดเลือกข้าราชการครู ศึกษาคือภายในประเทศ
โดยได้รับเงินเดือนเต็ม

ใน พ.ศ. ๒๔๘๗ น.อ. กระทรวงศึกษาธิการ ได้ส่งให้อาจารย์สงวน
ไปปฏิบัติงานการศึกษา ณ ประเทศต่าง ๆ ทั้งในยุโรปและอเมริกา ระหว่าง
ในต่างประเทศ อาจารย์สงวนได้รับแต่งตั้งเป็นผู้แทนของประเทศไทย
ร่วมการประชุมของสำนักงานการศึกษานานาชาติ ณ นครเจนีวา ประเทศ
สวิส ระหว่างวันที่ ๔ ถึง ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗

เมื่อปฏิบัติงานในประเทศอังกฤษ ระหว่างวันที่ ๘ สิงหาคม ถึง
กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๗ ท่านได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจาก
ช่วยอำนวยความสะดวกแก่นักเรียนของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
ที่จะไปศึกษาต่อในประเทศอังกฤษ และเมื่อท่านปฏิบัติงานในสหรัฐอเมริกา
ระหว่างวันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๗ ถึงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์

พ.ศ. ๒๔๘๘ ท่านก็ได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากสำนักงานการศึกษาที่
วอชิงตัน ตลอดจนติดต่อกับโรงเรียนและมหาวิทยาลัยตามมลรัฐต่าง
ที่ท่านไปปฏิบัติงานให้ช่วยอำนวยความสะดวก วิทยากรและนักเรียนของโรงเรียน
เตรียมอุดมศึกษาเข้าเรียนต่อในสถานศึกษานั้น ๆ ด้วย ปรากฏว่าวิทยาลัย
ครูบอล แห่งเมืองมินซ์ มลรัฐอินเดียนา ได้รับครูของโรงเรียนเตรียม
อุดมศึกษาคณหนึ่งเข้าศึกษาต่อเพื่อทำปริญญาโททางวิชาอุตสาหกรรมศิลป์

เมื่ออาจารย์ส่งวนกลับจากต่างประเทศมารับราชการในโรงเรียนเตรียม
อุดมศึกษา ท่านยังได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าไปแนะนำการเรียนและ
การสอนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรของประโยคเตรียมอุดมศึกษาตามโรงเรียน
ใน ๆ และเป็นหัวหน้ากรรมการสวัสดิการในการประชุมอบรมอาจารย์ใหญ่
และครูใหญ่ทั่วพระราชอาณาจักร ซึ่งเปิดประชุมที่โรงเรียนเตรียมอุดม-
ศึกษา ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๘

ในระยะเวลาเดียวกันนี้ ท่านได้ขอเพิกถอนจากมหาวิทยาลัย
ศิลปากร และวิทยาลัยวิชาการศึกษา ปทุมวัน มาฝึกสอนและศึกษาการจัด
ดำเนินงานในโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาเป็นเวลา ๑ ภาคเรียน

เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ อาจารย์ส่งวนได้รับหน้าที่เป็น
กรรมการควบคุมและดูแลความเรียบร้อยประจำหน่วยเลือกตั้ง ผ.แทนราษฎร
เขตเลือกตั้งที่ ๑ ตำบลปทุมวัน ปรากฏว่าการเลือกตั้งในหน่วยนี้ได้นำ
ไปด้วยความเรียบร้อย

ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ นั้นเอง ท่านได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ผอ.อำนวยการ
โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา สมุทรปราการ อีกตำแหน่งหนึ่ง โรงเรียน
แห่งใหม่นี้ตั้งอยู่ที่สถานตากอากาศบางปู ซึ่งทางราชการได้โอนให้กรม-
สามัญศึกษาจัดเป็นโรงเรียน และในปีเดียวกันเองกระทรวงศึกษาธิการ
มอบหมายให้ท่านเป็นหัวหน้าหน่วยในการจำหน่ายห้วงกาชาด ได้เงินถึง
กหมื่นบาทถ้วน

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๑ อาจารย์ส่งวนได้เป็น
กรรมการฝ่ายกิจการราชการเกี่ยวกับกิจการวิทย์ศึกษา และใน พ.ศ. ๒๕๐๑

ก็ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา สาม
พราน จังหวัดนครปฐม วิทยากรซึ่งย้ายจากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
สมุทรปราการ อีกตำแหน่งหนึ่ง มีนักเรียนเข้าอยู่ประจำ ๒๐๑ คน โรงเรียน
เตรียมอุดมศึกษา สามพราน ได้ตั้งอยู่สืบมาจนถึงต้น พ.ศ. ๒๕๐๑
ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงมีคำสั่งให้ย้ายโรงเรียนแห่งนี้ แล้วมอบพันแ
อชาคารให้แก่สภามหาวิทยาลัย จดตั้งเป็นโรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย
ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๗ และในขณะนั้นท่านยังได้รับมอบ
หมายให้ควบคุมงานฝ่ายวิชาการของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพิเศษ
คลองอรรถทวี ต่อมาโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพิเศษ ๔ คลองอรรถ ท
ตั้งมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้ร่วมเข้ากับโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
ถนนพญาไท

โดยเหตุที่อาจารย์สงวน เล็กสกุล ได้รับราชการมานานับ และได้
บำเพ็ญความดีความชอบนานาประการ ฉะนั้น ใน พ.ศ. ๒๕๐๒
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนชนเป็นข้าราชการพลเรือนชั้นพิเศษ

แม้อาจารย์สงวน จะต้องปฏิบัติราชการมากมายหลายอย่างก็ตาม
ก็มิได้ละเลยการช่วยเหลือนักเรียนตามโอกาสอันสมควร ท่านได้จัดเร
ท่านช่วยเหลือนักเรียนหลายประเภท คือ ท่านส่งเสริมนักเรียนฉลาดของกร
วิสามัญศึกษา ท่านออกหนุนวิทยาคาสตร์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ท่าน
ผู้ให้พิเศษ คือ ท่าน “จรวจ เขาวรตน” และท่าน “น้อยอริค ชีวาล
ทรายน”

เพื่อช่วยให้นักเรียนเรียนดี อาจารย์สงวนได้จัดให้มีการสอนพิเศษ
 ให้นักเรียนในตอนเย็นด้วย ความรู้ความสามารถของท่านปฏิบัติราชการมาแล้ว
 ยศในโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา และด้วยงานช่วยเหลือนักเรียนที่ท่าน
 มาแล้วปรากฏเป็นผลดี อาจารย์สงวนจึงได้รับมอบหมายจากกรมวิสามัญ-
 ญาให้เป็นผ้จัดอาจารย์ไปเ็นเทศทางท่าน วิชาการใน โรงเรียน ราษฎร์ ส่วน
 ทางมัชฌิมเตรียมอุดมศึกษารวม ๓๒ โรงเรียน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๙
 นั้นมา ส่วนทางโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา คลองจันทน์ อาจารย์สงวนก็
 ช่วยเหลือจัดหาและส่งครูไปช่วยสอนและค้ำเนนกิจการต่าง ๆ ระหว่าง
 พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๐๑ โรงเรียนนี้ของสอน ๒ ผลัดจำนวนนักเรียนถึง
 ๑๐๐ คนเศษ แต่ท่านก็ได้พยายามทุกทางให้นักเรียนได้เรียนวิชาโดยทั่วถึง
 ทุกคน

นอกจากช่วยเหลือนักเรียนแล้ว อาจารย์สงวนยังได้ช่วยเหลือโรงเรียน
 มีปัจจัยในการสอนนักเรียนให้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย ท่านได้ชักชวนให้ครูเสียบ
 ระบายได้พิเศษซอพิสดและครุภัณฑ์ให้โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา มีอาทิ
 น พัดลม เครื่องชกสำเนา เครื่องพิมพ์ดีด โต๊ะนักเรียน ตลอดจน
 หอเสียง และตู้ซ่อมรถยนต์ คิดเป็นเงินรวมทั้งสิ้นประมาณหนึ่งแสนบาท
 งานในด้านการเขียนตำราของอาจารย์สงวนก็มีใช้ว่าขาดไป ท่านได้
 เรียบเรียงคำสอนวิชาหน้าทพลเมือง ศีลธรรม เศรษฐศาสตร์ และภาษา-
 ยในบางแขนงวิชา ขึ้นหลายเล่ม ทั้งยังได้สนับสนุนให้อาจารย์อื่น ๆ
 ยร่วมมือเรียบเรียงคำสอนวิชาต่าง ๆ อีกหลายเล่มด้วย คำสอนเหล่านี้
 จัดพิมพ์จำหน่ายไปแล้วเป็นอันมาก นอกจากนั้นท่านยังได้แต่งวิทยานิพนธ์
 เรื่อง "งานปฏิรูปในรัชกาลที่ ๕" เพชรบุรีปริญญารัฐศาสตร์มหาบัณฑิต

อาจารย์สงวน ไต้สมรสกับนางสาวอารี ขุนนาค บุตรชนอนมา
พลนิกร (พลอย ขุนนาค) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ มีบุตรชายหญิง ๙ คน

๑. นางสาว สลิ ขุนนาค
๒. นางสาว สติใจ ไต้สกล
๓. นางสาว สพร เล็กสกล
๔. นาย สติ เล็กสกล
๕. นาย ศักดิ์ เล็กสกล
๖. นาย รัช เล็กสกล
๗. เด็กชาย วชิ เล็กสกล
๘. เด็กชาย วทย์ เล็กสกล
๙. เด็กหญิง สติจิต เล็กสกล

อาจารย์สงวน เล็กสกล ผู้ เป็นผู้ที่มีความประพฤติพร
 น้อยคนนักที่จะกระทำอย่างท่านใด เป็นคนว่า ท่านเป็นผู้มีความเพ
 และอดมคตินั้นสูงส่ง จะเห็นได้จากชีวประวัติและผลงานของท่าน อาจารย์
 สงวนมภุมลานั้นอาศัยอยู่ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัด
 สมุทรสงคราม ซึ่งในเวลานั้นก็บว้างห่างไกลจากความเจริญมาก
 เนื่องจากมคคติและความเพียรประกอบกับกำลังใจเข้มแข็ง ท่านจึง
 สิ้นใจจากบิดามารดาและบ้านเดิม มาใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ เพื่อ
 ศึกษาตั้งแต่วัยเด็ก จนเรียนจบหลักสูตรประโยคครูมัธยม (ป.ม.)
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเข้ารับราชการเป็นครู ในโรงเรียนมัธยม
 ต่อมาแม่จะมีครอบครัว วิทยาระของพ่อบ้าน และมีหน้าที่รับผิดชอบ

ราชการเป็นอย่างมากก็ตาม
คิขวงการศึกษาของท่านไม่
หายฉกฉก

ท่านักหาได้ปล่อยให้ภาระอื่นเป็นอุปสรรค
คักศึกษาต่อมาจนได้รับปริญญารัฐศาสตร์

อนึ่งในการปฏิบัติราชการ อาจารย์สงวนก็มีเคยยกพร่องประการใด
งน เพราะเป็นผู้มีไหวพริบ เคยอยู่ใต้บังคับบัญชาของผู้อำนวยการโรงเรียน
เตรียมอุดมศึกษาสองท่านแรกที่โตกล่าวนามมาแล้วในตอนต้น - ซึ่งเป็นผู้
วางรากฐานและแนวทางไว้ก่อนแล้วเป็นอย่างดี เมื่ออาจารย์สงวนได้รับ
ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ก็ได้ดำเนินตามแนวเดิม
ระกอบด้วยสติปัญญาและความรอบรู้อันดีของอาจารย์สงวน งานจึง
ดำเนินไปด้วยดี นำความเจริญมาสู่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ท่าน
ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาตลอดจนกระทั่งคนงานและ
เรื่อโรงเรียนโดยทั่วทุกคน ก่อนหน้าที่จะสิ้นชีวิตเมื่อท่านตรวจสถานที่ภายใน
โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ซึ่งจะจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนทั่ว
ว ก็ยังได้เดินแวะเยี่ยมบรรดาคนงาน และภารโรงตามบ้านพัก แสดง
เห็นว่าเขื่อนักปกครองที่ดี สมกับที่ได้รับปริญญารัฐศาสตรมหาฉกฉก
สำหรับในคำนำความประพาศิส่วนตัว ท่านเป็นผู้คนคล้อยตามไป
ยความมากตัญญูแก่ท้าวทศมพระคุณ จะเห็นได้ว่าท่านไปเยี่ยมมารดา
งท่านเป็นประจำมิได้ขาด กระทำตนเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา
เป็นผู้ช่วยเสด็จศุกรกุลให้เป็นที่รู้จักในวงการศึกษา
จากชีวประวัติและผลงานที่ท่านได้กระทำไว้สมควรทอนช่นร่นหลัง
คเป็นแบบประพาศิปฏิบัติตาม อาจารย์สงวนมีอาชีพและหน้าที่เป็น

แม่พิมพ์ของชาติ และไต่สวนชีวิตขณะที่ท่านก็ยังเป็นแม่พิมพ์ของชาติ
 กล่าวคือ ขณะที่ท่านเฝ้าการตรวจตราและกิจการเพื่อการแสดงศิลปหัตถ
 กรรมนักเรียนในบริเวณโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษานาน ท่านช่วยลงมือช่วย
 กระทั่งเห็นและสิ้นชีวิตลงด้วยโรคเส้นโลหิตในสมองแตก เมื่อวันที่ ๒
 พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๕ คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเลื่อนเงินเดือนใน
 เป็นพิเศษ ๑ ขั้น ด้วยเหตุที่เสียชีวิตเนื่องจากปฏิบัติหน้าที่ราชการ
 เครื่องราชอิสริยาภรณ์ทออาจารย์สงวน เล็กสกุล ได้รับพระราชทาน
 คือ ทริตาภรณ์มงกุฎไทย และจตุรภรณ์ช้างเผือก.

ทองพูนศรี ศรีหิรัญ

หอสมุดคุรุสภา

บรรณานุกรม

- บุญเกลือบ, กรรลักษ์ณ. กรรลักษ์ณ (กฤตลักษ์ณเทิม) ทัศระลักษ์ณในงาน
พระราชทานเพลิงศพนางสาวบุญเกลือบ กรรลักษ์ณ, พระนคร :
มหาเมกษุราชวิทยาลัย. ๒๔๙๖
- บุญเกลือบ, กรรลักษ์ณ. ไว้อาลัยแด่นางสาวบุญเกลือบ กรรลักษ์ณ,
พระนคร : สายขัณณูญาสมาคม. ๒๔๙๖
- บุญสาสน์, ขุน. บุญพานุสาสน์อนุสรณ ทัศระลักษ์ณและบรรณาการใน
งานพระราชทานเพลิงศพของอำมาตย์ตรี ขุนบุญพานุสาสน์ (ตาค
ทิสสระมาน), ธนบุรี : ชัยมงคลการพิมพ์. ๒๕๐๕
- บุญญาณวงศ์, กรมหลวง, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. ตำนานวัดบวรนิเวศ
วิหาร. พระนคร : มหาเมกษุราชวิทยาลัย. ๒๕๐๔
- บุญญาณวงศ์, กรมหลวง, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. วชิรบุญญาณวงศ์-
เทศนา โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระเมรุ พระศพ. พระนคร :
มหาเมกษุราชวิทยาลัย. ๒๕๐๓
- บุญญาณวงศ์, กรมหลวง, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. พระราชหัตถเลขา
ทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ ๕ และ ๖. พระนคร : พระจันทร์.
๒๕๐๗
- บุญ, เล็กสกุล. นिरาศแม่นานอย, นिरาศเมืองกาญจน, นिरาศ
ฉะเชิงเทรา. พระนคร : การช่างวชิรศึกษาศึกษา. ๒๕๐๖

สงวน, เด็กสกุล. ไดโดกับอเนียงส. พระนคร : แสงทองการพิมพ์

๒๕๐๖

สุวรรณวาทกสิกร, หลวง. อนุสรณ์หลวงสุวรรณฯ. สภาคม ส.ม.ก

พระนคร : การพิมพ์เกิดกล. ๒๕๐๗

สุวรรณวาทกสิกร, หลวง. เพื่อนไก่ มกราคม ๒๕๐๗. พระนคร

รุ่งเรืองธรรม. ๒๕๐๗

สุวรรณวาทกสิกร, หลวง. พระลี้กงานพระราชทานเพลิงศพ รอ

อำมาตย์เอก หลวงสุวรรณวาทกสิกร. อนุสรณ์ : กรมสารบรรณ

ทหารเรือ. ๒๕๐๗

สุวรรณ, วิชาชนวิทศาสตร์. งานและการศึกษาของสตรีในโรงเรียน

กุลสตรีวังหลังและหม่อมโคดล์ฯ. พระนคร : มหาคไทย

๒๕๐๗

ช. เจ., กอศคเพรย์. The Journal of Siam Society, Natural History

Supplement. Vol. VIII, No. 4. พระนคร : The Bangkok

Times. 2475

แถลงการณ์คณะสงฆ์

ราชกิจจานุเบกษา

วิทยาจารย์

รายนามผู้สอบไล่ได้ประโยคครูประถม

จาก

วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร

พ.ศ. ๒๔๙๕

๑. นายประธาน ชาริพล
๒. นายจรูญ ปัทมคิลก
๓. นายสมศักดิ์ เล้าหมักกั
๔. นายคฤษฏ์ วงศ์ศิธร
๕. นายชม ภูมิภาค สถาบันวิทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๖. นายสวัสดิ์ ทวงจันทร์ ศึกษานิการอำเภอปากเกร็ด นครบุรี
๗. นายเสน่ห์ พงษ์สวัสดิ์ ธนาคารแห่งประเทศไทย
๘. นายวรรณิศ วงษ์สง่า ร.ร. สอนกุลหลายวิทยาลัย
๙. นายสัคช อิตตะสาระ ศึกษานิการอำเภอตลิ่งชัน นครบุรี
๑๐. นายบรรจบ คันหยง
๑๑. นายอุเทน เจริญกุล ร.ร. สอนกุลหลายวิทยาลัย
๑๒. นายบุญทรง สวัสดิ์ กองทัพอากาศ
๑๓. นายมะลิ เชาวนปรีชา (พงษ์ศิริ เชาวนปรีชา) ศึกษานิการ
อำเภอเมืองนครปฐม
๑๔. นายประมุด เล้าหมักกั กองทัพอากาศ

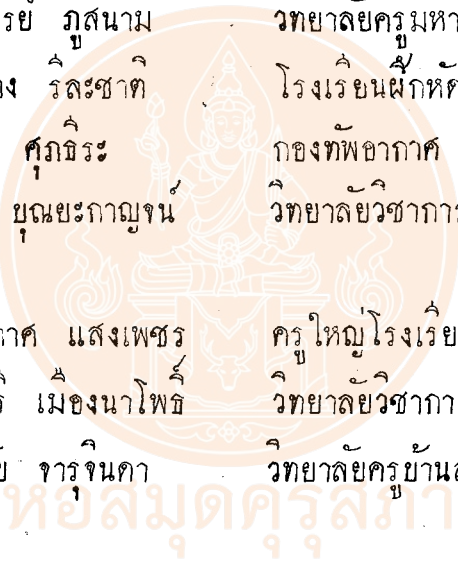
- ๑๕. นายกล้าหาญ ฤกษ์สำราญ (ร้อยตรีกล้าหาญ ฤกษ์สำราญ)
 - ๑๖. นายเส็มช นาคพงศ์ ศึกษาศึกษาอำเภอหนองจอก พระน
 - ๑๗. นายวิญญู ศิริอุทัย
 - ๑๘. นายฉาย อินทรสถล
 - ๑๙. นายอรุณ คาวเรือง
 - ๒๐. นายทองอินทร์ เจริญสุข กรมการรักษากินแดน
 - ๒๑. นายณรงค์ น้อยแสง (ณรงค์ อนันตรังสี) ศึกษาศึกษา
อำเภอภาษีเจริญ รัตน
 - ๒๒. นายคิติกีร์ ยารณย์ กรมชลประทาน
 - ๒๓. นายวิมลนระ ปราถนวิทยา ผู้ช่วยศึกษาศึกษาการจังหวัดประจวบ-
คีรีขันธ์
 - ๒๔. นายสุพจน์ วิมลประคิษฐ์ ผู้ช่วยศึกษาศึกษาการจังหวัดจันทบุรี
- พ.ศ. ๒๔๕๖
- ๒๕. นายวิจิตร จันทร์ากุล วิทยาลัยครูสงขลา
 - ๒๖. นายมนู วัลยะเพชร วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
 - ๒๗. นายพจนาน พลทา ดงแก่กรรม
 - ๒๘. นายประคิษฐ์ เรืองมาลัย วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
 - ๒๙. นายอุทุม ฝือกนาง (อุทุม วโรตม์สถิตจิตต์) วิทยาลัยวิชา
การศึกษา ประสานมิตร
 - ๓๐. นายเพ็ญสิทธิ์ โพธิจินดา กำลังศึกษาอยู่ในสหรัฐอเมริกา

๑๑. นายภูมิ อคทน กองทัพอากาศ
๑๒. นายบุญส่ง วรรณกลาง ผู้พิพากษา
๑๓. นายประชา พานิช วิทยาลัยวิชาการศึกษา ปทุมวัน
๑๔. นายพลันท์ ติววยพราหมณ์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
๑๕. นายวิศิต วิสิทธวงศ์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๑๖. นายเลิศ ชูนาถ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๑๗. นายเทพ สัมบัติพานิช วิทยาลัยครู เชียงใหม่
๑๘. นายวาสิษฐ จรรย์ยานนท์ โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นตรี
๑๙. นายบุญชู นิมวรรณัง (ร้อยตรีบุญชู นิมวรรณัง) ศึกษาธิการ
อำเภอพระนครศรีอยุธยา
๒๐. นายประชา พระแก้ว วิทยาลัยครูชลราชธานี
๒๑. นายบุญแทน ศุภนกร วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี
๒๒. นายถม มนต์พานิช วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี
๒๓. นายหอม คลายานนท์ วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี
๒๔. นายวจิตร ภักดีรัตน กองเผยแพร่การศึกษา กระทรวง-
ศึกษาธิการ
๒๕. นายบุญชู นาถวงษ์ วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี
๒๖. นายอุดม ทั่ววงศ์ โรงเรียนมัธยมสาธิต วิทยาลัยวิชา-
การศึกษา ประสานมิตร

- ๔๗. นายเลิศ สดแสงจันทร์
- ๔๘. นายวิศิษฎ์ ติมานนท์ ผู้พิพากษา
- ๔๙. นายไพโรจน์ ตาครศรีชานนท์

พ.ศ. ๒๔๕๗

- ๕๐. นายเสนาะ โตอกิเทพย์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
- ๕๑. นายไพฑูรย์ ภูสนาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม
- ๕๒. นายจำลอง รัตตะชาติ โรงเรียนฝึกหัดครูณะเชิงเทรา
- ๕๓. นายมนัส ศุภนิระ กองทัพอากาศ
- ๕๔. นายวระ บุณยะกาญจน์ วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสน
- ๕๕. นายประกาศ แสงเพชร ครูใหญ่โรงเรียนสามเสนวิทยาลัย
- ๕๖. นายชาติ เมืองนาโพธิ์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
- ๕๗. นายสิริชัย จารุจินดา วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
- ๕๘. นายวิลาศ สิงหวลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
- ๕๙. นายประทีป ผิวขำ โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรี
- ๖๐. นายนำทรัพย์ จันทนหอม วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
- ๖๑. นายวิสุทธิ เสริมศักดิ์สกุล วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ชล
อิน
อิน
อิน

- ๒. นายวเชษฐ สายสนิท
- ๓. นายบุญเยี่ยม จันทร์สังข์
- ๔. นายวิทย์บุษย์ เวทวงศ์กุล วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน
ชลบุรี
- ๕. นายประหยศ หาศิระพันธ์ วิทยาลัยครูสงขลา
- ๖. นายสุนทร คำโพธิทอง
- ๗. นายสมใจ อติกันย กรมสามัญศึกษา กระทรวง-
ศึกษาธิการ
- ๘. นายเชนกุล กริแสง สถาบันระหว่างชาติสำหรับการคั้น-
ควาเรองเค็ก
- ๙. นายวินัย นิลสุวรรณ ร.ร. ประจำจังหวัดอุทัยธานี
- ๑๐. นายสमान เฉตระการ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ
- ๑๑. นายพยนต์ แสงเคษ ร.ร. ประถมสาธิต วิทยาลัย,
วิชาการศึกษา ประสานมิตร
- ๑๒. นายวัน สังข์สะอาด วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
- ๑๓. นายบุญช่วย ตามไท วิทยาลัยครูอุบลราชธานี
- ๑๔. นายสุนัย พิทักษ์ธรรณพ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
- ๑๕. นายสมพจน์ พรหมสวัสดิ์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
- ๑๖. นายวิจิตร เทวฤทธิ วิทยาลัยครูสงขลา

- ๗๗. นายอำพล เกกิงศรี
- ๗๘. นายวนิช บรรจง
- ๗๙. นายจรุณห์ เพชรมุนี
- ๘๐. นายปุ่นณะ ภูละ
- ๘๑. นายเวทย์ เพชรบรม
- ๘๒. นายธงชัย สัมภรต
- ๘๓. นายสัญญา บุญสังข์
- ๘๔. นายทวี บุญเสริม
- ๘๕. นายศิริ ศิริบุตร
- ๘๖. นายสमान ฝาโง้ง (สमान พริยะตระกูล)
- ๘๗. นายเลี่ยม ผิวอ่อน (ไมตรี วรรณวิद्या)
- ๘๘. นายทอง ไชยทะเลเศรษฐี

คุนยการศึกษากาศศึกษา ๑
 โรงเรียนผกหัตครนครศรีธรรม
 วิทยาลัยครูอุบลราชธานี
 กรมตำรวจ
 วิทยาลัยหมู่บ้านจอมขิง ราชบุรี
 โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์
 โรงเรียนผกหัตครพระนคร
 กองเผยแพรการศึกษา กระทรวง
 ศึกษาธิการ
 โรงเรียนผกหัตครนครเขิงเทรา
 วิทยาลัยหมู่บ้านจอมขิง ราชบุรี
 ครูใหญ่ โรงเรียนช่างไม้ ขอนแก่น

ย นามผู้สอบไล่ได้อุปริญญาวิชาการศึกษา

จาก

วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร

พ.ศ. ๒๔๕๗

- ๑. นายจรูญ ปัทมคิลก
- ๒. นายสมศักดิ์ เลหาภักดิ์
- ๓. นายทฤษฎี วงศ์ศิริ
- ๔. นายชม ภูมิภาค สถานวิทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ๕. นายสวัสดิ์ ทวงจันทร์ ศึกษาธิการอำเภอปากเกร็ด นนทบุรี
- ๖. นายเส้นห์ พงษ์สวัสดิ์ ธนาคารแห่งประเทศไทย
- ๗. นายวรรณิศ วงษ์สง่า ร.ร.สวนกุหลาบวิทยาลัย
- ๘. นายศศิขย์ อัครสาร ศึกษาธิการอำเภอคลองชัน นครบุรี
- ๙. นายบรรจบ คันหยง
- ๑๐. นายอุเทน เจริญกุล ร.ร.สวนกุหลาบวิทยาลัย
- ๑๑. นายขจรทรง สวัสดิ์ กองทัพอากาศ
- ๑๒. นายพงษ์ศิริ เชาวน์ปรีชา ศึกษาธิการอำเภอเมืองนครปฐม
- ๑๓. นายประมุข เลหาภักดิ์ กองทัพอากาศ

- ๑๔. นายกล้าหาญ ฤกษ์สำราญ (ร้อยตรีกล้าหาญ ฤกษ์สำราญ)
- ๑๕. นายเสมอ นาคพงศ์ ศึกษานิการอำเภอหนองงอก
- ๑๖. นายวิญญู ศรีอุทัย
- ๑๗. นายฉาย อินทรสถิต
- ๑๘. นายอรุณ ทาวเรือง
- ๑๙. นายทองอุณห์ เจริญสม กรมการรักษาดินแดน
- ๒๐. นายณรงค์ น้อยแสง (ณรงค์ อนันตรังสี) ศึกษานิการอำเภอภาษีเจริญ หนอง
- ๒๑. นายวิมลนะ ปราถนวิทยา ผู้ช่วยศึกษานิการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๒๒. นายสุพจน์ วิวัฒนประคิษฐ์ ผู้ช่วยศึกษานิการจังหวัดันทบุรี

หอสมุดคุรุสภา

รายนามผู้สอบไล่ได้ประโยคครูมัธยม

จาก

โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม (วิทยาลัยครูจันทระเกษม)

(ต่อจากหนังสือประวัติครู เล่ม พ.ศ. ๒๕๐๕)

พ.ศ. ๒๔๘๘

๒๔๓. นางสาวประพาฬรัตน์ ประจักษ์คุณินิ (นางประพาฬรัตน์ สิงหนะทิ)
โรงเรียนช่างก่อสร้างอุเทนถวาย
๒๔๔. นางสาวศุภลักษณ์ ประดิษฐ์ (นางศุภลักษณ์ รัตนศึกษา)
โรงเรียนวัดสุทธิวราราม
๒๔๕. นางสาวสำรวย อธิติบุตร (นางสำรวย ไวกาสี)
โรงเรียนเบญจมราชาลัย
๒๔๖. นางสาวอุษา เหมวงษา
๒๔๗. นางสาวจิระเกษม จรรย์ศักดิ์
วิทยาลัยครูสุภา
๒๔๘. นางสาวองุ่น มาลาสิทธิ์
๒๔๙. นางสาวสรีย์ สวรรณศรี โรงเรียนช่างกลปทุมวัน
๒๕๐. นางสาวนันทิยา อินทรพรหม (นางนันทิยา งามข้า)
ครูใหญ่โรงเรียนสตรีกำแพงเพชร
๒๕๑. นางสาวสารณี เพ็ญสุวรรณ (นางสารณี คชภักดี)
ครูใหญ่โรงเรียนสตรีพิบูลย์

๒๕๒. นางสาวชุตีมา หมั่นวิชาชัย (นางชุตีมา บุนนาค)
โรงเรียนนวรนารเฉลิม สงขลา
๒๕๓. นางสาวจิตติยา เจริญบุรพ โรงเรียนนวัตบวรนิเวศ
๒๕๔. นางสาวศิริลักษณ์ เทศบรรรทัต (นางศิริลักษณ์ เทพรัส)
โรงเรียนนวัตกมกฤษณ์ตรีย์
๒๕๕. นางสาวสมจิตต์ เพ็ชรบำรุง (นางสมจิตต์ วัชรเสวี)
โรงเรียนโยธินบูรณะ
๒๕๖. นางสาวสุวิโรจ กุลโกวิท (นางสุวิโรจ สุวรรณศรี)
โรงเรียนนวัตเขมยมพิตร
๒๕๗. นางสาวฉวี ศรีพงษ์
๒๕๘. นางสาวกิตติมา อธิรรมากุล (นางกิตติมา สุวรรณสาร)
โรงเรียนนวัตบวรนิเวศ
๒๕๙. นางสาวภทรา สุกนฉัตรพัย สถาปนาระหว่างชาติสำหรับกาช
คนควาเรองเต็ก
๒๖๐. นางสาวประณีต แก้วปลั่ง (นางประณีต โปษกะบุตร)
โรงเรียนเขมยมราชาลัย
๒๖๑. นางสาวนารี ชูฤกษ์ โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย นครปฐม
๒๖๒. นางสาวพรรณ คอรรประเสริฐ โรงเรียนสตรีตราด
๒๖๓. นางสาวจงจิตต์ ศรีวิเศษ (จิตประภา ศรีวิเศษ) วิทยาลัยครู-
เทพสตรี ลพบุรี
๒๖๔. นางสาวฉลวย ทวันฉาย (นางฉลวย ไชยพร)
กองโรงเรียนราษฎร กระทรวงศึกษาธิการ

๖๕. นางสาวทิพยา คุษณิ (นางทิพยา สุวรรณานนท์)
ครูใหญ่โรงเรียนอนนชาลวรวิทย์
๖๖. นางสาวจงกล วัฏฏานนท์ โรงเรียนสุพรรณบุรี "สงวนหญิง"
๖๗. นางสาวโกมล ชัยมงคล (นางโกมล กิจอาหาร)
ครูใหญ่โรงเรียนสตรีระยอง
๖๘. นางสาววนิดา ธรรมบุตร (นางวนิดา เจริญภักดิ์)
โรงเรียนโยธินบูรณะ
๖๙. นางสาวฉวี อินนะนาวิน (นางฉวี สงวนเกียรติ)
โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
๗๐. นายเกรียงศักดิ์ วงศ์รัตนานนท์ ครูใหญ่โรงเรียนอ่างทอง
"บหมโรจน์ราษฎร์บำรุง"
๗๑. นายประหยศ สนิทานมิตร ปลัดจังหวัดชลบุรี
๗๒. นายเชาวน์ บุญอินทร์ โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม พิษณุโลก
๗๓. นายสุรพล ศึกษบุตร
๗๔. นายธงชัย ศิริบุตร ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียน
ยพราชวิทยาลัย เชียงใหม่
๗๕. นายบุญช่วย โสภณสวัสดิ์
๗๖. นายเปลื้อง จุลมาศ ดงแก่กรวม
๗๗. นายประพนธ์ คุหามักต์ ศึกษานเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา
จังหวัดยะลา

๒๗๘. นายมนู พิมพิสท์ วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
๒๗๙. นางสาวประยงค์ คังชจากติ โรงเรียนทวิธาภิเศก
๒๘๐. นางสาวอรุณรุ่ง สังกษานนทวิทย์ โรงเรียนวัดบวรนิเวศ
๒๘๑. นางกิติมา อาศนระเสน โรงเรียนสตรีวัดชีโนรส
๒๘๒. นางสาวอารอบ ยสินเทศ เจ้าของและครูใหญ่
โรงเรียนเทพอักษร
๒๘๓. นางสาวอนงค์ วัชรเวช
๒๘๔. นางสาวบุญกอบ วิสุมิตระนนท์ (นางบุญกอบ เกตวันดี)
วิทยาลัยวิชาการศึกษา
๒๘๕. นางสาวศุภวรรณ รังสิยากุล (นางศุภวรรณ เรืองสวัสดิ์)
๒๘๖. นางสาวอุษา พลารชุน โรงเรียนคัคครณี ฉะเชิงเทรา
๒๘๗. นางสาวรัตนา จารพินธุ์
๒๘๘. นางสาวอุบล สรพิณท์ (นางอุบล ราชรักษ์)
โรงเรียนศรีอยุธยา
๒๘๙. นางสาวสิริพร จันทศิริ (นางสิริพร คงบุญ) ผู้ช่วยครูใหญ่
โรงเรียนศรีทัศนาศึกษา
สมุทรสงคราม
๒๙๐. นางสาววิจิณทนา ผลาวะสุ (นางวิจิณทนา สุทธิกาล)
โรงเรียนศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๘๕

๙๑. นางสาวสุรางค์ จิตจันทรวงศ์
๙๒. นางสาวพนีย์ วิษณุ (นางพนีย์ ขางสมบุญ) เจ้าของและ
ครูใหญ่โรงเรียนอนุศาสตร์พิทยา ชลบุรี
๙๓. นางสาวสมนึก ชีระประทีป (นางสมนึก พานิช)
ผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียนสตรีระยอง
๙๔. ม.ต. เสรีรัตน์ มาลากุล โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์
๙๕. นางสาวนิตยา นครประศาสน์ วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ
๙๖. นางสาวสมหมาย ทาระบุตร (นางสมหมาย บุญญานุรักษ์)
๙๗. นางสาวพรรณ นารากาม (นางพรรณ บุณนาค)
๙๘. นางสาวบุณนาค เหมะขยผะ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
๙๙. นางสาวตรีนช จันทระเขม (นางตรีนช ชูแซ)
โรงเรียนสตรีท่งสวน ชุมพร
๑๐. นางสาวปัทมา สุกนธชาติ โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์
๑๑. นางสาววลัย รัตโนคม โรงเรียนเขมะสิริอนุสร์
๑๒. ม.ร.ว. จารุสมัยสังขร ทองใหญ่ โรงเรียนเขมะสิริอนุสร์
๑๓. นางสาวประคิน อนุกุล ดึงแก่กรรม

๓๐๔. นางสาวบุญสืบ นิมิต

(นางบุญสืบ ราชศรีสวัสดิ์)

โรงเรียนพัฒนศึกษาพระนคร

๓๐๕. นางสาววณา ชีเพ็งพนันท์

(นางวณา พรธานี)

วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี

๓๐๖. นางสาวสุพิศ พาณชีพนันท์

๓๐๗. นางสาววรีนา ศิริโชคิ

๓๐๘. นางสาวประถม บุฑะพทนิ

โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย

๓๐๙. นางสาวเบญจา อุณยวงค์

(นางเบญจา ประเสริฐประกาศิต)

โรงเรียนวัดบวรนิเวศ

๓๑๐. นายเฉลิม จำบุญศิลป์

โรงเรียนผดุงศิษย์พทยา

๓๑๑. นางสาวสมควร ชรรวมคณ

วิทยาลัยครูเชียงใหม่

๓๑๒. นางสาวนิรมล บุญคุ้มอญ

(นางนิรมล วิจิตรกุล)

โรงเรียนนครพิทยานกุล

๓๑๓. นางสาวธกิตา ชาคร

โรงเรียนสตรีวัดอัสสัมชัญ

๓๑๔. นางสาวสัจจาภรณ์ สร้อยสุวรรณ

โรงเรียนสตรีวิทยา

๓๑๕. นางสาวทวศรี กงสุวรรณ

ถึงแก่กรรม

๓๑๖. นางสาวบุญศรี มุสิกานนท์

ผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียนวัดราง

๓๑๗. นางสาวสว่าง บุญนุช

ครูใหญ่โรงเรียนสตรีสมุทรสา

๓๑๘. นางสาวรงกส ศศิภริ

(นางรงกส วิทยาวินิจฉัยศักดิ์)

อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสุวรรณารามวิทยาคม ธน

๙. นางสาวสุจิตต์ พลบูรณ์ (นางสุจิตต์ ชำนาญกุล)
ผู้ช่วย อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ราชบุรี
๑๐. นางสาวเผ่าทิพย์ สังข์กุล โรงเรียนคอนเมือง
๑๑. นางสาวอำไพ ศรายุทธพิทักษ์
๑๒. นางสาวประทุมศรี โพธิพิทักษ์ (นางประทุมศรี ยุกตะนันท์)
โรงเรียนคัคครุณี ฉะเชิงเทรา
๑๓. นางสาวจันทร์นา เจริญพานิช โรงเรียนประจำจังหวัดสมุทรปราการ
๑๔. นางสาวน้อม นิคมภักดิ์ (นางน้อม งามพยุหะ) วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ
พระนคร
๑๕. นางสาวนันทนวล แท้พานิช (นางนันทนวล ศรีสุระ) เจ้าของและ
ครูใหญ่โรงเรียนศรีครุณี บางกระบือ พระนคร
๑๖. นางสาวอัมพา จินตกานนท์ โรงเรียนราชินีบน
๑๗. นางสาวไข่มุกด์ มีสินทะเลข วิทยาลัยครูจันทระเกษม พระนคร
๑๘. นางสาวสุภาภรณ์ ชาญะเชิงธรณ (นางสุภาภรณ์ เทพสิทธิธา)
กองโรงเรียนราษฎร์ กระทรวงศึกษาธิการ
๑๙. นางสาวอัมพร สิริสังข์

๓๓๐. นางสาวบุญเรือน สุทธิศิลป์ (นางบุญเรือน หาญประเสริฐ)
โรงเรียนพณิชยการพระนคร
๓๓๑. นายสมชัย ทพยัชารา
หน่วยศึกษานานาชาติจังหวัดลพบุรี
๓๓๒. นายนิยม เทพสิทธิ์า
๓๓๓. นายเนย วงศ์อภิม
๓๓๔. นายวรพจน์ มะลวลย์ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเบญจม
มหาราช อุดรราช
๓๓๕. นางสาววรรณศิริ ยอคนิล (นางวรรณศิริ ยอคนิล)
โรงเรียนสตรีผไทศน์นครศรีอยุธยา
๓๓๖. นางสาวพูนสิน พิจิตรคตพล (นางพูนสิน จึงประภา)
ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดสุวรรณาราม
๓๓๗. นางสาวสะอาด ระวังภัย (นางสะอาด ศักดิ์สมบุรณ์)
โรงเรียนไตรมิตรวิทยา
๓๓๘. นางสาวประไพ เพ็ชรเลิศ (นางประไพ พิมลศิริ)
ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนไตรมิตรวิทยา
๓๓๙. นางสาวเจียร แกนทัชทิม (นางจิราภรณ์ จตุรภักดิ์)
โรงเรียนคำเนินสระทวก ราช
๓๔๐. นางสาวสุภา จันทรัตน์ (นางสุภา เทวะประทีป)
ครูใหญ่โรงเรียนสตรีประจวบคีรีขันธ์
๓๔๑. นางสาวศุภนิชา ศรีทายน
โรงเรียนวัดเขมุนิยมพิศ
๓๔๒. นางสาวประภา รัตนปริคณัน (นางประภา ศรีอุทัย)
โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๕๐

๔๓. นางสาวตั้ง สอนใจ (นางพรพิมล พททมาตย์)
วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา อนุวิ
๔๔. นางสาวสมบุรณ พรวงผล . โรงเรียนวัชรราชาวิาศ
๔๕. นางสาวสงวนศรี เพ็ชรพิจารณ โรงเรียนเพ็ชรพิจารณวิทยา
ชอยกลาง พระนคร
๔๖. นางสาวพิน อินทรลักษณ
๔๗. นางสาวยุมา ประภาพันธ
๔๘. นางสาวสุภัทรา จุลโธบล (นางสุภัทรา ศรีอักษรินทร์)
โรงเรียนสามเสนวิทยาลัย
๔๙. นางสาวมิ่งคิล สวรรณเมฆ โรงเรียนสายนางผิง
๕๐. นางสาวอรพรรณ ชีพจำรง (นางอรพรรณ นิโครธานนท์)
วิทยาลัยครูจันทระเกษม
๕๑. นางสาวจิตรา วิวัฒนากร โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัย
๕๒. นางสาวประนอม จุลทัศน์ (นางประนอม สังขมณ)
โรงเรียนสตรีหาคใหญ่ "สมบุรณกุลกันยา"
๕๓. นางสาวผ่องศรี คงเพชร (นางผ่องศรี จำปาเทศ)
โรงเรียนทวิธาภิเศก
๕๔. นางสาวสัมฤทธิ ศรีสรรพ์ (นางสัมฤทธิ คำทั้นเจริญ)
โรงเรียนสตรีนครราชสีมา

- ๓๕๕. นางสาวประสาร มหาสมิต วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุ
- ๓๕๖. นางสาวขมขยา บุรณะกิจ โรงเรียนสตรีวิทยา
- ๓๕๗. นางสาวประยงค์ จันทร์น้อย โรงเรียนไตรมิตรวิทยา
- ๓๕๘. นางสาวอัมพร สืบตา (นางอัมพร ศิริโชติ) โรงเรียนนรรนารีเฉลิม สง
- ๓๕๙. นางสาวสมถวิล สชากววม โรงเรียนพระโขนง
- ๓๖๐. นางสาวสมบุรณ รัตนวงศ์
- ๓๖๑. นางสาวพ้องพรรณ ทิศรสาร (นางพ้องพรรณ บุญสมบัติ) โรงเรียนศรียาภย ชมพร
- ๓๖๒. นางสาวมัทนา เข้มมขัต (นางมัทนา วงศ์ทิพย์) กองโรงเรียนนร กระจรวงค์เกษากิจ
- ๓๖๓. นางสาวไธภา พรหมเกษ
- ๓๖๔. นางสาวชุลล เชื้อเจริญ ครูใหญ่โรงเรียนสตรีจันทร์ประภษา
- ๓๖๕. นางสาวประยงค์ นัยนานนท์ โรงเรียนนคคครณี นครเขิงเท
- ๓๖๖. นายนิศย์ จิระกิจ โรงเรียนเบญจมมหาราช ชุบลราช
- ๓๖๗. นายวเชิขร บุญญฤทธิ
- ๓๖๘. นายเลื่อม ลัทธินนท์ (พ.ท. เลื่อม ลัทธินนท์) คณะพาณชยศาสตร์และการบัญชี
- ๓๖๙. นายตำรวจ รัตนอารย ฟ้าลงกรณมหาวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประธานมิ

หอสมุดครูสภา

- ๓๗๐. นายขงยทช โคตมะ หัวหน้าแผนกโรงเรียนรัฐบาลส่วนภูมิภาค
กรมวิสามัญศึกษา
- ๓๗๑. นายชยวฒัน วรรณรัตน์ ครูใหญ่โรงเรียนเขมรราชบุรุษ จันทบุรี
- ๓๗๒. นายสำเนียง เวียงสมุทร (พ.ต.ท. สำเนียง เวียงสมุทร)
ผู้บังคับกองเมือง นครพนม

พ.ศ. ๒๔๘๑

- ๓๗๓. นางสาวจัน สวรรณภฏ (นางจัน จันทระเจริญ)
ร.ร.สาธิต "พิบูลย์าเพ็ญ" บางแสน ชลบุรี
- ๓๗๔. นางสาวศรีทอง สี่หาพงศ์ ศึกษานิเทศก์
กรมการฝึกหัดครู
- ๓๗๕. นางสาวลำตวน รักษาสิทธิ์ (นางลำตวน กำขันทอง)
ครูใหญ่โรงเรียนสตรีสวรรคโลก "อนันตนารี" สุโขทัย
- ๓๗๖. นางสาวทววรรณ บุญมาศ
- ๓๗๗. นางสาวอภัยวรรณ เวียงแก้ว วิทยาลัยครูอุบลราชธานี
- ๓๗๘. นางสาวประภา วุฒฐิมาศ
- ๓๗๙. นางสาวชนใจ ณ ถลาง
- ๓๘๐. นางสาวจารุนันต์ จันทนพิมพ์ (นางจารุนันต์ โชติกุล)
ครูใหญ่โรงเรียนสตรีเลย จังหวัดเลย
- ๓๘๑. นางสาวสมพร รัตโนคม
- ๓๘๒. นางสาวรำไพ รัตนพงศ์ (นางรำไพ แก้วคุณ)
โรงเรียนพิบูลวิทยาลัย ลพบุรี

๓๘๓. นายชัย น้อยแสง (อนันต์ อนันตรังสี)
วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน ชลบุรี
๓๘๔. นายบุญถึง แน่นหนา
วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๓๘๕. นายไพบลีย์ รามสูต
กรมป่าไม้
๓๘๖. นายสกล นิลวรรณ
อาจารย์ใหญ่วิทยาลัยครูยะลา
๓๘๗. นายเทพ ไกรโชค ครูใหญ่โรงเรียนหล่มสัก "ศึกษาศึกษาการ
เพชรบูรณ์
๓๘๘. นายไพศาล ศรีไชโย
กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ
๓๘๙. นายภิรม บุษยกุล ครูใหญ่โรงเรียนจักรคำคณาทร ลำพูน
๓๙๐. นายเต็ม จันทะช่ม อาจารย์ใหญ่โรงเรียนผดุงศิษย์นครสวรรค์
๓๙๑. นายสัมบูรณ์ พรรณาภพ
วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๓๙๒. นายผดุง มุลศรีแก้ว ครูใหญ่โรงเรียนอาจสามารถวิทยา
ร้อยเอ็ด
๓๙๓. นายประยุทธ์ ลัทธิกุล
๓๙๔. นายวิชุด ประสงค์เวช
ถึงแก่กรรม
๓๙๕. นายสุนทร พินิจนสาร
โรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัย ร้อยเอ็ด

พ.ศ. ๒๔๙๒

๓๙๖. นางสาวกรรณิการ์ ยกตรตน วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก
๓๙๗. นางสาวปราณี ธีวณิชยนนท์
๓๙๘. นางสาววนิช เพ็ญทอง
โรงเรียนสตรีวัดพระเชตุพน นนทบุรี

๙๙. นางสาวเตรียมจิตต์ สุโกภาค (นางเตรียมจิตต์ ขุนรัตนนิพนธ์)
โรงเรียนนภวรรณสตรีศึกษาวิทย์ สุพรรณบุรี
๑๐๐. นางสาวมานิตย์ นลสุวรรณ โรงเรียนคอนเมือง
๑๐๑. นางสาวทับทิม โมฬีชาติ
๑๐๒. นางสาวอุบล ทิศนสุวรรณ
๑๐๓. นางสาวเกษณี จูภาวัง ครูใหญ่โรงเรียนสตรีสังหรั
๑๐๔. นางสาวอุไรวรรณ อมาตยกุล วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี
๑๐๕. นางสาวสมควรวรรณ ไชค (นางสมควรวรรณ ทองประคำ)
สถานทูตไทย เยอรมัน
๑๐๖. นางสาวจันทร์เพ็ญ สารจู่ทะ (นางจันทร์เพ็ญ เจริญผลารักษ์)
โรงเรียนสตรีวัดมหาพฤฒาราม
๑๐๗. นางสาวอารี สงวนต์
๑๐๘. นางสาวอังกาย คันสุวรรณรัตน์ โรงเรียนคัคครณี ฉะเชิงเทรา
๑๐๙. นางสาวศรัทธา สุวรรณ โรงเรียนนพพรราชวิทยาลัย เชียงใหม่
๑๑๐. นางสาวทวรวรรณ จุนนารัตน์
๑๑๑. นายสมบูรณ์ สิตานนท์ ครูใหญ่ บางมูลนาก พิจิตร
๑๑๒. นายสุภรณ์ ศิรพหล วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๑๑๓. นายประจวบ คำบุญรัตน์ ศึกษานิเทศก์จังหวัดสุโขทัย
๑๑๔. นายลพ ชูแซ ครูใหญ่โรงเรียนตราดตระการคุณ ตราด
๑๑๕. นายสำราญ ศิริพละ กองโรงเรียนราษฎร กระทรวงศึกษาธิการ
๑๑๖. นายสุทโธ พลมัน

๔๑๗. นายจัน สนั่นเอก (นายจัน เกวีกมฉกร) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๔๑๘. นายมงคล ศรีไพรวรรณ คึกษาธิการจังหวัดพิษณุโลก

๔๑๙. นายไพรัช วนาพรรณ วิทยาลัยครูมหาสารคาม

๔๒๐. นายถนอม พิเศษพงษา คึกษาธิการอำเภอยานนาวา

๔๒๑. นายชอบ จีราพงษ์ ฝุ่พพากษาจังหวัดนครศรีธรรมราช

๔๒๒. นายไมตรี ภูมิชัย กรมการฝึกหัดครู กระทรวงคึกษาธิการ

๔๒๓. นายเซวง แก้วไชโย (พ.ค.ท.เซวง แก้วไชโย)

กองวิชากรมการ

๔๒๔. นายสัน บุญเกิด

๔๒๕. นางสาวจิรวาสต์ ชูศรี โรงเรียนสายบุญญา

๔๒๖. นางสาวละออศรี วัฒนยานนท์ (นางละออศรี ชมวรชาติ)

โรงเรียนศรีชัยย

๔๒๗. นางสาวสำรวย ศาสตราคม วิทยาลัยครูชลราชธานี

๔๒๘. นางสาวปลั่งศรี พรหมคุปต์

๔๒๙. นางสาววิมมา บุญคง (นางวิมมา สุนทรพุก)

วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี

๔๓๐. นางสาวพวงมาลัย เวียงไค้ ครูใหญ่โรงเรียนสตรีกาฬสินธุ์

“อนกุลนารี”

๔๓๑. นางสาวสุกสงวน เนียกหนู โรงเรียนสตรีวัดพลยพลา

นนทบุรี

๔๓๒. นางสาวพัชรินทร์ สุวรรณศรี

๓๓. นางสาวนงควาญ ธีระกิจ
๓๔. นางสาวบุญแข เขียวสัทธา
๓๕. นางสาวสมยศ ธรรมพทกษ
๓๖. นางสาวจรลศรี เทียนนางเงิน (นางจรลศรี ลัทธินันท์)
โรงเรียนสตรีวัดอภัยสวรรค์
๓๗. นายชุมพร กองตาพันธ์ ครูใหญ่โรงเรียนเส้าไห้
“วิมลวิทยานุกูล” สระบุรี
๓๘. นายอำเภอ ใจดีศรีพล (ณรงค์ ใจดีศรีพล) กองทัพอากาศ
๓๙. นายสวค์มัน สังขะธาโรช โรงเรียนมัธยมสาธิตปทุมวัน
๔๐. นายตำรวจ อารองค์ (องอาจ อารองค์) ศึกษานิการอำเภอจาง
ลำปาง
๔๑. นายสุทิน ยอดศรีเมธอง กองทัพอากาศ
๔๒. นายประเทือง ภูสนาม โรงเรียนฝึกหัดครูพระนครศรีอยุธยา
๔๓. นายพจน์ ธิญญชานธิ วิทยาลัยครนครราชสีมา
๔๔. นายชลิต มลลิกไสยดี กองทัพอากาศ
- พ.ศ. ๒๔๕๓
๔๕. นางสาวอรรวรรณ วงศ์สายัณห์ (นางอรรวรรณ โกมลวณิก)
โรงเรียนปราชินราษฎรอำรุง ปราชินบุรี
๔๖. นางสาวสนธิ ศรีพานิช
๔๗. นางสาวเพ็ญจิตต์ ไพโรพนาศ
๔๘. นางสาวมาลัย รามพัฒน์ (นางมาลัย ภูสนาม)

๔๔๙. นางสาวศิริเพ็ญ ชัยรัตน์ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
๔๕๐. นางสาวคำไล เพ็ญทอง
๔๕๑. นางสาวทองเจือ สรรพกิจ (นางทองเจือ ชูแซ)
โรงเรียนตราดตระการคุณ ตราด
๔๕๒. นางสาวนันทนา บณฺุสนธิ วิทยาลัยครูยะลา
๔๕๓. นางสาวจําอางค์ ศิริชัยดี ครูใหญ่โรงเรียนสตรีหลังสวน ชุมพร
๔๕๔. นางสาวชูสิน วสวัต โรงเรียนช่างอากาศอํารง
๔๕๕. นางสาวชูจิตต์ สนนเมือง (นางชูจิตต์ พิทักษ์ผล)
โรงเรียนวิคัสระเมธ
๔๕๖. นางสาวจุฑามาศ ทวีชัยศรี (นางจุฑามาศ อนเฝ้า)
โรงเรียนศรีราษฎร์ ชุมพร
๔๕๗. นางสาวบุญเรือน ภูยาธร (นางบุญเรือน หมายเจริญ)
๔๕๘. นางสาวจันทา ขนบุญญา
๔๕๙. นางสาวประจวบ รอดน้อย (นางประจวบ ชำนิประศาสน์)
ครูใหญ่โรงเรียนสตรีศึกษา ร้อยเอ็ด
๔๖๐. นางสาวอารมย์ ลือไทหล้า (นางอารมย์ บุญพวง) โรงเรียน
เบญจมเทพอุทิศ เพชรบุรี
๔๖๑. นางสาวรัชณี จัมพานนท์ (นางรัชณี ศิริไพโรวัลย์)
๔๖๒. นางสาววิภา กาญจนะสวัสดิ์
๔๖๓. นางสาวพรศิริ หินแก้ว มหาวิทยาลัยศิลปากร
๔๖๔. นางสาวศรินทร์ฉัตร เสริมบุญ โรงเรียนวัดนวลนรดิศ

- ๖๕. นางสาวชมเมือง โคตรนิน วิทยาลัยครูนครราชสีมา
- ๖๖. นางสาวลมละออ จงดี ครูใหญ่โรงเรียนสตรีชดช้อย
- ๖๗. นางสาวพันทิพา สุขพาณิชย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ๖๘. นายสวัสดิ์ เวียงวลัย ถึงแก่กรรม
- ๖๙. นายพน มาทอง ศึกษานิเทศก์จังหวัดพิจิตร
- ๗๐. นายทองเจือ หมายเจริญ ครูใหญ่โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน
ขอนแก่น
- ๗๑. นายประยงค์ พงษ์ทองเจริญ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
- ๗๒. นายประสงค์ สุนศิริ (นาวาอากาศตรี ประสงค์ สุนศิริ)
กองทัพอากาศ
- ๗๓. นายระงับ วิวัฒนสังข์ ศึกษานิเทศก์จังหวัดนครนายก
- ๗๔. นายสุทัศน์ ชอกเวหา ศึกษานิเทศก์จังหวัดสมุทรสงคราม
- ๗๕. นายทองสุข เกตุโรจน์ ครูใหญ่โรงเรียนวัดเขมรชัยพิตร
- ๗๖. นายเกษม จรณคปต์
- ๗๗. นายเล็ก อิมสารานู โรงเรียนฝึกหัดครูสระบุรี
- ๗๘. นางสาวคณัฐชย คงสวัสดิ์
- ๗๙. นางสาวสมจิตต์ พวงจันทร์ โรงเรียนช่างอากาศอัครง พระนคร
- ๘๐. นางสาววรรณฎี บุรณสมภพ (นางวรรณฎี จันทร์เขต)
โรงเรียนวัดนวลนรดิศ
- ๘๑. นางสาวฉวีรัตน์ ใจระนัยโยธิน (นางฉวีรัตน์ วรรณศิริ)
โรงเรียนสาธิตนาฬิง
- ๘๒. นางสาวจรัส พิพัฒน์ปรีชา

๔๘๓. นางสาวจารุ ขุญภิรักษ์ (นางจารุ ลาซโรจน์)
โรงเรียนเบญจมราชา
๔๘๔. นางสาวประคองศรี พุกกระฉานนท์ โรงเรียนวัดปฐมคงคา
๔๘๕. นางสาวทัศนีย์ ทรงประภอย (นางกรรทม แดงสุริยศรี)
โรงเรียนช่างกลพระนครเพ
๔๘๖. นางสาวฉวีขง อินทรปาลิต (นางฉวีขง เสียงสุวรรณ)
โรงเรียนศรีอยุธยา
๔๘๗. นางสาวถนิม ไสหนะ โรงเรียนคอนเมือง
๔๘๘. นางสาวถนอม ศาสตสวาระ โรงเรียนอนุชัชวาทวิทยาลัย พระนคร
ศรีอยุธยา
๔๘๙. นางสาวกฤษุม อังรองโชติ (นางกฤษุม สมสमान)
โรงเรียนไพฑาราม ราช
๔๙๐. นางสาวสมสมัย ขุญเนา
๔๙๑. นางสาวนิตา รัตนพานิช
๔๙๒. นายชลินทร เปลียนขำ (พ.ค.ท.ชลินทร เปลียนขำ)
สถานตำรวภุชรอำเภอเมืองฯ มหาสารค
๔๙๓. นายสุจิตร พ่วงมาลี โรงเรียนจักรคำคณาทร ลำพูน
๔๙๔. นายทิม ผลภาค ครูใหญ่โรงเรียนวัดสังเวช
๔๙๕. นายประเสริฐ สุวรรณโชติ โรงเรียนนายร้อย จ.ป.ร.
๔๙๖. นายผล คชา โรงเรียนสิงห์สมุทร
๔๙๗. นายทรงคี เรืองมาลัย โรงเรียนเตรียมทหาร

๕๙๘. นายนิพนธ์ เปาโรหิตย์ วิทยาลัยครูจันทระเกษม พระนคร
๕๙๙. นางสาวนิภา ขุญเจิม วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี
๖๐๐. นางสาวสมถวิล สอนเสรษฐ์ศรี (นางสมถวิล ศรีพละ)
โรงเรียนศรีอยุธยา
๖๐๑. นางสาวสมพร้อม พ่วงทรัพย์ (นางสมพร้อม พัฒนโสภณ)
โรงเรียนท่าใหม่ "พูลสวัสดิ์ราษฎร์นุกูล" จันทบุรี
๖๐๒. นางสาวจันทนา ทิพวาร โรงเรียนนนทบุรี
๖๐๓. นางสาวอรุณี สงวนสัย
๖๐๔. นางสาวปราณี ยุกตะนันท์ (นางปราณี วัฒนระวรรณ)
โรงเรียนวัดสระเกษ
๖๐๕. นางสาวนิษฐา คำเนียม
๖๐๖. นางสาวบุญช่วย โรจนานนท์ (นางไกรนช ศรีพูล)
โรงเรียนสาธิตยพทวัน
๖๐๗. นางสาวโสภา พงศ์สกุล โรงเรียนสตรีสมุทรปราการ
๖๐๘. นางสาวสมบัติต์ วรรณสิน สำนักงานเลขานุการกรม กรมวิสามัญศึกษา
๖๐๙. นางสาวสุวรรณ รัชตสุวรรณ (นางสุวรรณ วัฒนสิงห์)
โรงเรียนนาครลำปางเคราะห์ นครนายก
๖๑๐. นางสาวมุกดา เกาศิล
๖๑๑. นางสาวกาญจณี ชัชวาลย์ (นางกาญจณี คำบุญรัตน์)
โรงเรียนสุโขทัยวิทยาคม
๖๑๒. นางสาวพูนผล เสกขิระ

๕๑๓. นางสาวสมร ปิยะปาน (นางสมร ท่วมชุมพร)
ครูใหญ่โรงเรียนสตรีศรีอยุธยา

๕๑๔. นายศิริ สัมศิริ กองทัพอากาศ

๕๑๕. นายขณสัง ทองประศรี ครูใหญ่โรงเรียนเบญจมราชาธิราชบุรี

๕๑๖. นายสวัชชี อานาขบคค วิทยาลัยครูอุดรธานี

๕๑๗. นายพมล จักรทอง กองทัพอากาศ

๕๑๘. นายประสาธ ศรีสาร์คาม องค์การวิจัยสิ่งสิ้นค้าและผลิตภัณฑ์

๕๑๙. นายมงคล สิริกล

๕๒๐. นายประทีปชัย ฉายะพงศ์ โรงเรียนเตรียมทหาร

๕๒๑. นายวิศิษฎ์ สดแสงจันทร์ โรงเรียนเตรียมทหาร

๕๒๒. นายไพโรจน์ วราศิริระ กองทัพอากาศ

๕๒๓. นายจินนทร เหลลอนาคต โรงเรียนเตรียมทหาร

๕๒๔. นายไมตรี ชาลกล โรงเรียนภูเขียว ชัยภูมิ

๕๒๕. นายสันทร เกลิมวงศ์ โรงเรียนนายกวิฒนากร นครนายก

๕๒๖. นายชัน ทองแก้ว โรงเรียนนายกวิฒนากร นครนายก

๕๒๗. นายแสง คุณโลก (นายภาณุ คุณโลกยะ)
กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ

๕๒๘. นายไชยวัฒน์ อกนิษฐานนท์ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

๕๒๙. นายถนอม พนมคำ

พ.ศ. ๒๔๕๔

๕๓๐. นางสาวอรุณ ทองมา (นางอรุณ วิหรานนท์) โรงเรียนสตรี
หล่มสัก "สตรีวิทยา" เพชรบูรณ์

- ก๑. นางสาวยุพิน วิชาวรรณ (นางยุพิน สวรรณเสนีย์)
- ก๒. นางสาววลัย ศิลปกรรมพิเศษ โรงเรียนสตรีผดหัดครุสงขลา
- ก๓. นางสาววรรณ รัตตสาร โรงเรียนสตรีผดหัดครุสงขลา
- ก๔. นางสาวพิณทอง จันทร์ขันธุ์ ครูใหญ่โรงเรียนหลุมเก่า เพชรบูรณ์
- ก๕. นางสาวพจนา เสตะกัณณะ โรงเรียนผดหัดครุอนนทบุรี
- ก๖. นางสาวประนอม ลมกุล (นางประนอม มีสถิต)
- โรงเรียนวัดนวลนรดิศ
- ก๗. นางสาวสุภาณี เอี่ยมวิตร โรงเรียนเบญจมราชาลัย
- ก๘. นางสาวประภาศรี กนิษฐานนท์ โรงเรียนโยธินบูรณะ
- ก๙. นางสาวประภัสสร อโคกวัฒนระ
๕๐. นางสาววนิดา แดงสภา
๕๑. นางสาวอรทัย เมนะคงคา (นางอรทัย ศิริทัศนกุล)
- โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์
๕๒. นางสาวลาวัลย์ สุนทรยาตร วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๕๓. นายอานนท์ นันทปรีชา ครูใหญ่โรงเรียนคำเนินสะทวก ราชบุรี
๕๔. นายพระเพชร เพ็ชรบรม กองทัพอากาศ
๕๕. นายสำราญ ถาวรายศม์ ก.พ.
๕๖. นายไพจิตร ขญมโน วิทยาลัยครูสงขลา
๕๗. นายมงคล วงศ์ฉัญญกรณ์ (นายฉรพล วงศ์ฉัญญกรณ์)
- ครูใหญ่โรงเรียนหนองควาง อุทัยธานี
๕๘. นายวชิรนทร วชิรนทรรัตน

๕๔๙. นายสายยนต์ เขียมประสงค์
๕๕๐. นายปราศัย ชลวาสิน โรงเรียนบางปะกง
“บวรวิทยายน” ฉะเชิงเทรา
๕๕๑. นายวิพิศ เกษเจริญ ครูใหญ่โรงเรียนกระบี่ อำมาตย์พานิชกุล
๕๕๒. นายสว่าง อุ่นเพ็ง โรงเรียนนัฏราชธานี
๕๕๓. นายสาคร ทรนนทวัน วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๕๕๔. นายเสงี่ยม สนิททรัพย์ กองทัพอากาศ
๕๕๕. นายบุญเหลือ คปนัยากร โรงเรียนสารคามพิทยาคม
มหาสารคาม
๕๕๖. นายถาวร เกิดลาภ (ถาวร เกิดเกียรติพงศ์)
สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าของเด็ก
๕๕๗. นางสาวตารา บุญศิริ
๕๕๘. นางสาวบุญยวง สุวรรณ (นางบษษา เลียงถนอม)
โรงเรียนสตรีนารายณ์ นครราชสีมา
๕๕๙. นางสาวสอางค์ พลวัน
๕๖๐. นางสาวสันทนา สิ้นเจริญ
๕๖๑. นางสาวสุพิศ เทศศิริ โรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎิ์
ฉะเชิงเทรา
๕๖๒. นางสาวสมจิตต์ วรตมะ (นางสมจิตต์ ชาวนต์)
โรงเรียนสตรีวิทยา
๕๖๓. นางสาวสายชล สัมครการ

๖๔. นางสาวลาตทองไข ภูอภิมย์
วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๖๕. นางสาวสิน ยุกตานนท์ (นางสิน ทับแปลง)
วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก
๖๖. นายอำนาจ วิโรจนะ
๖๗. นายนิทัศน์ ชูช่วย โรงเรียนช่วยมิตร พัทลุง
๖๘. นายนิยม ศรีไธลา โรงเรียนป่าโมก "ป่าโมกซ์วิทยาภูมิ"
ข้างของ
๖๙. นายประเสริฐ รัชฎาวงศ์ โรงเรียนเพชรพิทยาคม เพชรบูรณ์
๗๐. นายทรงศักดิ์ ศรีกาฬสินธุ์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๗๑. นายผดุงศักดิ์ อัครพิมพ์ ศึกษาธิการอำเภอเมือง นครราชสีมา
๗๒. นายเลออน สัทธจินทร ดงแก้วธรรม
๗๓. นายสาคร เชิดชู ครูใหญ่โรงเรียนของครุภัย นครนายก
๗๔. นายคมสัน อุตมมา โรงเรียนเบญจมมหาราช อุบลราชธานี
๗๕. นายบุญทรง สภานนท์ กองทพอากาศ
๗๖. นายฉัตรชัย อ่อนนุ่ม (ฉัตรชัย อรณนันท) ศึกษานิเทศก์
กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ
๗๗. นายวิชาเลียง วุฒิจันทร์ ศึกษานิเทศก์จังหวัดน่าน
๗๘. นายกิตติ นพคุณ วิทยาลัยครูสงขลา
๗๙. นายสถิต เลียงถนอม
๘๐. นายวิวัฒน์ กระแสร์ตานนท์ กองทพอากาศ

๕๘๑. นายสุจริต จันทร์กาญจน์ ครูใหญ่โรงเรียนอำนาจเจริญ
อบลราชธานี
๕๘๒. นายวีรพันธุ์ บัวทอง วิทยาลัยครูสงขลา
๕๘๓. นางสาวลำไย วาทิน (นางลำไย ศิริเวชภัณฑ์) ครูใหญ่
โรงเรียนสตรีกาญจนาบุรี กาญจน

พ.ศ. ๒๔๕๕

๕๘๔. นางสาวประทีป จิตระสมขัติ
๕๘๕. นางสาวอนงค์ พรหมวัน
๕๘๖. นางสาวลลิตาวัลย์ ทศนัยพันธุ์
๕๘๗. นางสาวไพจิตร สารสนเทศ (นางไพจิตร สังขวดี)
โรงเรียนฝึกหัดครูระยะเชิงเทร
๕๘๘. นางสาวยุพิน คิษยามิ
๕๘๙. นางสาวเพททาย วรรณเรือง (นางเพททาย สุ่มศรี)
โรงเรียนนายเรืออากาศ
๕๙๐. นางสาวสำเนา จิตตเกษม (นางสำเนา ขุขันธ์เวส)
โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัยสงขลา
๕๙๑. นางสาวไกรวัล จุลละพราหมณ์ โรงเรียนนนทบุรี
๕๙๒. นางสาวสุภาภรณ์ พันธุ์ท่าหลวง (นางสุภาภรณ์ ศุภระกาญจน์)
วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๕๙๓. นางสาวบุษณี อินทะกนก (นางบุษณี นิลวรรณ) วิทยาลัยครูยะลา

๙๔. นางสาวบุญหนุน จันทร์ถาวร
๙๕. นางสาวบุญยืน พัฒนวิรัตน์ (นางบุญยืน เสริมศักดิ์สกุล)
โรงเรียนประถมสาธิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๙๖. นางสาวพวงผกา อัมฤตานนท์ (นางพวงผกา มีจันทร์ศรี)
โรงเรียนศึกษานารี
๙๗. นางสาวกฤษณี สัมพรรคะบุตร (นางกฤษณี แก้วกำเนิด)
ศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษา
ปฏิบัติหน้าที่ภาคศึกษา ๑ นครปฐม
๙๘. นางสาวมาลี รามพัฒน์ (นางมาลี จิตรวิพล)
๙๙. นางสาวสุกัญญา ชาญโรจน์ โรงเรียนนวมารเฉลิม สงขลา
๑๐. นางสาววาณี หวังในธรรม (นางวาณี กัณตะพีติ)
โรงเรียนวัดราชาธิวาส
๑๑. นางสาวสุมณฑา เชี่ยวพิทยาการ (นางสุมณฑา โชติพระกุล)
หอสมุดคุรุสภา
โรงเรียนอานวยศิลป์
๑๒. นางสาวเครือวัลย์ คำสุพรหม
๑๓. นางสาวณัด นิมอนงค์ (นางณัด มุกดาชย)
โรงเรียนสตรีนครสวรรค์
๑๔. นางสาวอรวิงค์ อปานนท์ โรงเรียนสตรีวิทยา
๑๕. นางสาวจำเริญ แม่ธนุ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๑๖. นางสาวบุญรัตน์ ชันตระกูล โรงเรียนบุญวาทวิทยาลัย

๖๐๗. นางสาวสมบุรณ์ ศรีมงคลกุล (นางสมบุรณ์ ขมยกุล)
โรงเรียนมัธยมสาธิต วิทยาลัย
วิชาการศึกษา ประสานม
๖๐๘. นางสาวมาลินี อนันตนนทก (นางมาลินี สัมพันธ์)
โรงเรียนมหัทธครุนครสวรรค์
๖๐๙. นางสาวลมูล รัตตากร วิทยาลัยวิชาการศึกษา ปทุมวัน
๖๑๐. นางสาวประพิศ ฝงยุทธพรพรค
๖๑๑. นางสาวรุโร ลียากาศ
๖๑๒. นางสาวยวดี สัมปัตบุรณ์
๖๑๓. นางสาวสังค แสันทวสุข วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
๖๑๔. นางสาวอรพินท์ อินธิชิต
๖๑๕. นางสาวกาญจนา ฉิระประทีป (นางกาญจนา ศรีกาฬสินธุ์)
วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานม
๖๑๖. นางสาวอารีย์ สิ้นชัยศรี (นางอารีย์ ชิวประเสริฐ)
วิทยาลัยครูมหาสารคาม
๖๑๗. นางสาวลำเจียก พรหมบุญ (นางลำเจียก โทณแก้ว)
โรงเรียนเพชรพิทยาคม เพชรบูรณ์
๖๑๘. นางสาวจินดา ไช้วพันธ์
๖๑๙. นางสาวยทรง นิลพานิช
๖๒๐. นางสาวนันทนา เก่นอุดม ศูนย์พัฒนาการศึกษา จังหวัดยะลา
๖๒๑. นางสาวประสพศรี พันธุ์เพ็ง โรงเรียนอิสลามวิทยาลัย

๖๒๒. นางสาวฉออัน พักเจียม
๖๒๓. นางสาวสิริรา วัชรบวร โรงเรียนปากพนัง นครศรีธรรมราช
๖๒๔. นางสาวนารี นพรัก
๖๒๕. นางสาวปลมใจ นนทะสึด
๖๒๖. นางสาวสมศรี ชมภูษ (นางสมศรี เรืองเดช)
วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ธนบุรี
๖๒๗. นางสาวสมศรี อรรณพเพชร
๖๒๘. นางสาวศิริ วัชรางกร โรงเรียนนวมิตร์ระเทศ
๖๒๙. นางสาวลักขณา การสุวรรณ (นางลักขณา รักษา)
โรงเรียนพระโขนง
๖๓๐. นางสาวรุไรรัตน์ เงามงษ์ (นางรุไรรัตน์ นิพัทธ์ศักดิ์)
วิทยาลัยครูสงขลา
๖๓๑. นางสาววิมล วิเศษสมน โรงเรียนสตรี "ผดุงปัญญา" ทาก
๖๓๒. นางสาวบุญส่ง สังขจันทรานนท์
๖๓๓. นางสาววมลศรี สภา
๖๓๔. นางสาวเออฮาร พนพวงคึกษากร (นางเออฮาร
พงศ์ศุภรานิพนธ์)
๖๓๕. นางสาวชองมาศ มหาพานิช
๖๓๖. นายจินดา ไชยวงศ์ญาติ โรงเรียนจักรคำคณาทร ลำพูน
๖๓๗. นายสุธรรม ศุภระกาญจน์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน
๖๓๘. นายสฤษฏ์เทศ สมบัติพาณิชย์

๒๓๙. นายบัญญัติ คุลาธร โรงเรียนนวมกุกษัตริย์
๒๔๐. นายชาติ ถาวรวัณษ ครูใหญ่โรงเรียนบ้านบง
“อตสากรรมนเคราะห์” ชลบุรี
๒๔๑. นายสัจจิต อัมพันธ์ โรงเรียนนายเรืออากาศ
๒๔๒. นายทว ทอแก้ว หน่วยศึกษานเทศก กรมการผลหคคร
๒๔๓. นายเชนก กันตะบัต โรงเรียนนคอนเมือง
๒๔๔. นายบัญญัติ ขญออม คูนยพฒนการคึกษา ภาคคึกษา ๕
ภูเก็ต
๒๔๕. นายบัญญัติ สมบูรณ์ศิลป์ เลขานการกรมพลคึกษา
๒๔๖. นายสมนถ ขำรุ่ง อาจารย์ใหญ่โรงเรียนชลราษฎรอำรุง ชลบุรี
๒๔๗. นายเดโช สวณานนท์ สำนักงานสถิตแห่งชาติ
๒๔๘. นายเจม สิบขจร คึกษานเทศกจังหวัดพทลง
๒๔๙. นายสโธ เจริญสุข วิทยาลัยครอครธานี
๒๕๐. นายสรพนธ ยนคทอง วิทยาลัยครบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ธนบุรี
๒๕๑. นายเสถียร แจ่มสุวรรณ โรงเรียนผลหคครเพชรบุรี
๒๕๒. นายนำชัย ขญมา ครูใหญ่โรงเรียนหารเทา พทลง
๒๕๓. นายกตศักดิ์ เสงส์อาด ดงแก่กรรม
๒๕๔. นายวิชชา อิศาศัตร วิทยาลัยครนครราชสีมา
๒๕๕. นายสมชัย วุฒตปรีชา คึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น
๒๕๖. นายพระนอม แก้วกำเนิด อาจารย์ใหญ่โรงเรียนผลหคครเพชรบุรี
๒๕๗. นายบัณฑิต อทมมา วิทยาลัยครอครธานี

๖๕๘. นายปรีชา ชรรมา สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้า
เรื่องเด็ก
๖๕๙. นายรังสรรค์ สุนทรนนท์ ครูใหญ่โรงเรียนไทรน้อย นนทบุรี
๖๖๐. นายวรวิทย์ รักษา วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๖๖๑. นายวิบูลย์ โภชนสมบุรณ์ กองทัพอากาศ
๖๖๒. นายสมพงษ์ ศิริเจริญ หัวหน้ากองโรงเรียนฝึกหัดครู
กรมการฝึกหัดครู
๖๖๓. นายประเสริฐ วิทยารัฐ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๖๖๔. นายสัจจิตต์ กังวณิช โรงเรียนเตรียมทหาร
๖๖๕. นายฤทธิชัย จารุจินดา วิทยาลัยหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี
๖๖๖. นายปกครอง เต็มทอง กองทัพอากาศ
๖๖๗. นายบรรเลง อุณะระนำ โรงเรียนจังหวัดลำพูน
๖๖๘. นายประเสริฐ กาญจนะวลิต
๖๖๙. นายณรงค์ ชัยคำพา
๖๗๐. นายจัต ฤทธิไชยสัง วิทยาลัยครูนครราชสีมา
๖๗๑. นายแนบ ใจมั่น
๖๗๒. นายสันของ มณฑภาค
๖๗๓. นายสมควร เสนาอาจ
๖๗๔. นายสุนทร อมรพันธ์ ศึกษานิเทศก์อำเภอกันทรวิชัย มหาสารคาม
๖๗๕. นายสमान โรจนากร ครูใหญ่โรงเรียนสหัสสันต์วิทยาคาร
กาฬสินธุ์

- ๖๗๖. นายบรรจง ชูสกุลชาติ ศึกษานิเทศก์จังหวัดเชียงราย
- ๖๗๗. นายสังเวียน ฉาเฉลิม โรงเรียนอภัยวิทยาวิทยาลัย
พระนครศรีอยุธยา
- ๖๗๘. นายวิลาศ วีระสุข โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๕๖

- ๖๗๙. นางสาวสุคนธ์ ปฎิมากร
- ๖๘๐. นางสาวสุรางค์ สุปารุข
- ๖๘๑. นางสาวศรนิล แซ่ห้วน ศึกษานิเทศก์ กรมอาชีวศึกษา
- ๖๘๒. นางสาวเฉลิมศรี จันทนเทศ (นางเฉลิมศรี ชูสกุลชาติ)
โรงเรียนตำรวจภูธรสงเคราะห์ เชียงราย
- ๖๘๓. นางสาวบุญสม บัวชม
- ๖๘๔. นางสาวหยก หอมจันทร์
- ๖๘๕. นางสาวกาญจนา พันธุ์สหาย
- ๖๘๖. นางสาวสุณีย์ อัครศาสตร์ โรงเรียนฝึกหัดครูธนบุรี
- ๖๘๗. นางสาวชวหงษ์ แซ่ลม โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรี
- ๖๘๘. นางสาวบุญส่ง ไทยสิทธิ์
- ๖๘๙. นางสาวเรณู อภิศชลานนท์ โรงเรียนฝึกหัดครูนครเชียงใหม่
- ๖๙๐. นางสาวปราณีต ขาวเนียม (นางปราณีต กรพินัน)
ศึกษานิเทศก์ กรมวิสามัญศึกษา
- ๖๙๑. นางสาวนิตดา หิรัญวิวัฒน์ ศึกษานิเทศก์ กรมวิสามัญศึกษา

- ๗๙๒. นางสาวทองรัต ศิริวัฒนนะ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย พระนคร
- ๗๙๓. นางสาวกษมณี แส่นวิเศษ
- ๗๙๔. นางสาวลำอาน จารกตนาม
- ๗๙๕. นางสาวขนิษฐา ชุมนาย โรงเรียนสตรีประเสริฐศิลป์ ทราด
- ๗๙๖. นางสาวรัชชพัฒน์ รัชตะนาวิน วิทยาลัยครูสวนสุนันทา พระนคร
- ๗๙๗. นางสาวศิวพร ก้อนยาง
- ๗๙๘. นางสาวนงลักษณ์ ขนยเกียรติ
- ๗๙๙. นางสาวกาญจนา มนูญ์ สถาบันระหว่างชาติสำหรับการ
คันทนาการของเด็ก
- ๗๙๐๐. นางสาวสุรีย์ ศานตพงศ์
- ๗๙๐๑. นางสาวสงบ โพธิ์ประยูร
- ๗๙๐๒. นางสาวสมศรี สุนทรส
- ๗๙๐๓. นางสาวเพ็ญจันทร์ อายาไชย
- ๗๙๐๔. นางสาวไพฑูริย์ ทวีพิสาร โรงเรียนกาฬสินธุ์พิทยาสรรพ์
กาฬสินธุ์
- ๗๙๐๕. นางสาวอนงค์ กาญจนบุษย์
- ๗๙๐๖. นางสาวสุภาภรณ์ สุวรรณรัตน์
- ๗๙๐๗. นางสาวฉวีวรรณ จันทะสม
- ๗๙๐๘. นางสาวฝน มิ่งประเสริฐ
- ๗๙๐๙. นายพม กิฟ้าแปง วิทยาลัยครูเชียงใหม่
- ๗๙๑๐. นายทวี ศิรินาถ กองทัพอากาศ

- ๗๑๑. นายบรรจง ปรัชพนธุ์ (นายทินกร ปรัชพนธุ์) กรมการฝึกหัด
กระทรวงศึกษาธิการ
- ๗๑๒. นายสุพจน์ ขงคภักย์ วิทยาลัยครูนครราชสีมา
- ๗๑๓. นายสมบูรณ์ ตนตพาณชย์
- ๗๑๔. นายบุญช่วย ใจชื่น
- ๗๑๕. นายละออ สิริวิปาน
- ๗๑๖. นายสุวรรณ ชาณูวิทยา หัวหน้าแผนกโรงเรียน กองการ
ประถมศึกษา
- ๗๑๗. นายประกิจ รัตนสุวรรณ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
- ๗๑๘. นายเลขา จันทร ศึกษานิเทศก์อำเภอแม่ริม เชียงใหม่
- ๗๑๙. นายวิมาน ฉิโสภา กองทัพอากาศ
- ๗๒๐. นายเปล่ง สัตติวางกูร กองทัพอากาศ
- ๗๒๑. นายวิโรจน์ เนตรสุวรรณ
- ๗๒๒. นายจำรูญ ไชยลังการณ โรงเรียนปิ่นช่อขอย เชียงใหม่
- ๗๒๓. นายสมเพชร นาวิกพานิชย์ ครูใหญ่โรงเรียนแม่สะเรียง
“บรินทรศึกษา” แม่ฮ่องสอน
- ๗๒๔. นายสวัสดิ์ ต๊ะพะพนธ์ โรงเรียนมัธยมสาธิต วิทยาลัยวิชาการ-
ศึกษา ประสานมิตร
- ๗๒๕. นายเป็รื่อง กุมท วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
- ๗๒๖. นายวิศิษฐ์ ทวงสงค์ ครูใหญ่โรงเรียนพนม นครธาตุพนม
- ๗๒๗. นายฉวีช บัรรักษ์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ปทุมวัน

๒๘. นายสมศักดิ์ แส่นสุข วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๒๙. นายสง่า อปถมถ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๓๐. นายสังคม ชุชัยยาภล วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ พระนคร
๓๑. นายบุญส่ง จินาภรณ์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๓๒. นายจาเนียร ส่วงวนพวก วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน ชลบุรี
๓๓. นายจรูญ โกมลบุญชัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๓๔. นายผดุง กระจ่างพนธิ กองทัพอากาศ
๓๕. นายเลียม สุปิมพ์ วิทยาลัยครูนครสวรรค์
๓๖. นายชนะ ประถมศรี วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน ชลบุรี
๓๗. นายโอฬาร โรจนทริณ วิทยาลัยครูอุดรธานี
๓๘. นายสุนทร อมรพนธิ ศึกษานิเทศก์ อําเภอกันทรวิชัย มหาสารคาม
- พ.ศ. ๒๕๕๗
๓๙. นางสาวศิริพร โรหิตสุข
๔๐. นางสาวสมศรี ศิวายพราหมณ์ วิทยาลัยนวัตนวัตวิทย์
๔๑. นางสาวจิรายุ ชัยรัตน์
๔๒. นางสาวฉอฉน ผาสัก วิทยาลัยครูเพชรบุรี
๔๓. นางสาวจริยา วรรณทระช วิทยาลัยนวัตราชชพน
๔๔. นางสาวฉวีวรรณ พงษ์เวช
๔๕. นางสาวเกศกมล ชอชธรรม วิทยาลัยครูสวนสุนันทา พระนคร
๔๖. นางสาวไชศรี สุรสิทธิ์ (นางไชศรี วรรณกวิธา) วิทยาลัยหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี
๔๗. นางสาวเบญจมาศ ทูลยกนชัย

๗๔๘. นางสาวบุญเทือง วัชรินทร์วงศ์
๗๔๙. นางสาวนันทนา สายัญญ์
๗๕๐. นางสาวจิตใต้ จันทาโรจน์
๗๕๑. นางสาวสลวย วิแก้ว
๗๕๒. นางสาวระวีวรรณ ศุภเส็น
๗๕๓. นางสาวชะอ้อม ขจรวงศ์
๗๕๔. นางสาวสะอาดศรี คุรุทกถ (นางสะอาดศรี บุญช่วย)
วิทยาลัยครู ขยลราชธานี
วิทยาลัยครูยะลา
๗๕๕. นางสาวจิรนทร์ ชาศิริง
๗๕๖. นางสาวสมใจ เขียวสด
๗๕๗. นางสาวปราณี เทพาทพย
๗๕๘. นางสาวแสงจันทร์ รอดรัตน
๗๕๙. นางสาวจารดี บุญประสพ
๗๖๐. นางสาวฉลวย ศิริสรียะ
๗๖๑. นางสาวอภิชร ศิริทูลา
๗๖๒. นางสาวกระตังงา พรหมศรี
๗๖๓. นางสาวส้มปอง โกมารทัต
๗๖๔. นางสาวจิระวรมัน วงศ์สวัสดิวัฒน
๗๖๕. นางสาวเพ็ญศรี ศิริพนัญ (นางเพ็ญศรี บุรกรษ)
๗๖๖. นางสาวสุภา แก้วปลั่ง (นางสุภา ปิ่นไฉนทก)
วิทยาลัยครู ขยลราชธานี

๖๗. นางสาวสารภี ศรีโชติ (นางสารภี รongแก้ว)

โรงเรียนนวมัยคหวิเศษ

๖๘. นางสาวประทุม สุวรรณเพชร

๖๙. นางสาวสุศศิกร กาญจนมัย

๗๐. นางสาวระเบียบ รจิรชอุณห

๗๑. นางสาวประสาน งาใจ

๗๒. นางสาววราณี จันทร์ประกิจสุ

๗๓. นางสาวสมนึก ภาคพร้อม (นางสมนึก พงศ์เก่า)

วิทยาลัยครูสวนศัสติ พระนคร

๗๔. นางสาวสมถวิล ยะสารวรรณ

วิทยาลัยครูสวนศัสติ พระนคร

๗๕. นางสาวลำเพา เกตติงมณ

๗๖. นางสาวจ่านงคจิตต พยลย

๗๗. นางสาวกนิษฐา สิงหเสม

๗๘. นางสาวเกษณ ประมูลวงศ

๗๙. นางสาวศศิธร ไชยประ

๘๐. นางสาวนนทา ขนุยสิงหนนท

๘๑. นางสาวสาโรช ศรีสขติ

๘๒. นางสาวมณฑา ชัยสข

๘๓. นางสาวสังวาลย์ ฉายสขเกษม

๘๔. นางสาวขณุชรรม คุหา

๘๕. นางสาวอาภรณ์ สาสันตสิทธิ (นางอาภรณ์ จำปาทอง)

วิทยาลัยครูอุตรธานี

๗๘๖. นางสาวนารี ทรงสวัสดิ์ โรงเรียนสามเสนวิทยาลัย พระนคร
๗๘๗. นางสาวทองน้อย จันทรินทร
๗๘๘. นางสาวระวีวรรณ วรโพธิ์
๗๘๙. นางสาวพรทิพย์ หวังชนะ
๗๙๐. นางสาวสุกสังวณ สุขสถิตย์
๗๙๑. นางสาวอุษา โสภรจิตต์
๗๙๒. นางสาวอาภรณ์ จันทราศรี
๗๙๓. นางสาวเตือนใจ ชอขจรรม
๗๙๔. นางสาวเนาวรัตน์ พืชกมล
๗๙๕. นางสาวลยาศรี เวณยุติ (นางลยาศรี หงษ์ทนะเสวี)
วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ถนน
๗๙๖. นางสาวรมภา ประยูรหงษ์
๗๙๗. นางสาวชูใจ ละม่อม โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัย
๗๙๘. นางสาวประทุม หนูนิมิตร โรงเรียนเต็กเฮงโปลิโอ (มูลนิธิ)
ปากเกร็ด นนทบุรี
๗๙๙. นางสาวสำนวน ชัยวัฒนา โรงเรียนวัดสระเกศ
๘๐๐. นางสาววิมลน์ อาสนาค
๘๐๑. นางสาวเพ็ญศรี จันทรินทร
๘๐๒. นางสาวเทวินทร์ วงศ์จันทร์ (นางเทวินทร์ ชัยขันธ์)
วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ถนน
๘๐๓. นางสาวสมพร วิโรจน์ไทรรัตน์

- ๕๐๔. นางสาวระเหยียบ แจ่มใจ
- ๕๐๕. นางสาวปราณ พุทธิรักษ์
- ๕๐๖. นางสาวประเทือง ทวีปิยะสุต
- ๕๐๗. นางสาวจรรยา ตะเวทิกุล
- ๕๐๘. นางสาวขจร ประภัก์รานนท์
- ๕๐๙. นางสาวฉวีวรรณ วชิราภา
- ๕๑๐. นางสาวนพรัตน์ เงินลม
- ๕๑๑. นางสาววลภา เสงี่ยมไพบูลย์
- ๕๑๒. นางสาวสมจิต ทวีพิสมัยบุรณ โรงเรียนนคัศครุณี นครเขิงเทธา
- ๕๑๓. นางสาวปราณ พาณชยณก
- ๕๑๔. นางสาวสุวิณี บุญไชยยะ
- ๕๑๕. นางสาวไชแซ ชาวประเสริฐ
- ๕๑๖. นายมาตย์ พุทธิมาตย์ สโมสรวิทฑาลัย เลาย
- ๕๑๗. นายบุญเสรม เทยวทรกุล โรงเรียนพิษณโลกพิฑยาคม
พิษณโลก
- ๕๑๘. นายปรชชา เจียมรววมวงค์ วิฑยาลัยหุ่มบ้านจอมบง ราชบุรี
- ๕๑๙. นายบัณฑิต วงษ์แกว วิฑยาลัยครุฑครุฑธานี
- ๕๒๐. นายชวณคัย รัชตกุล วิฑยาลัยครุฑธานีสมเด็จเจ้าพระยา ธนบุรี
- ๕๒๑. นายสมร สัจวัต โรงเรียนฝักหคคครูเพชรบุรี
- ๕๒๒. นายอร่าม สัทธสนันท์
- ๕๒๓. นายเกษม สุขเชยว วิฑยาลัยครุฑยะลา

- ๘๒๔. นายสมุทร วรรณพงษ์ ศึกษานิการอำเภอองไกรลาค สุโข
- ๘๒๕. นายประสงค์ ขจรไชยกูล
- ๘๒๖. นายสมบูรณ์ พลสิทธิ วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ธิ
- ๘๒๗. นายดำพอง บุญช่วย วิทยาลัยครูชลประทาน
- ๘๒๘. นายอารมณ์ เขียวเจริญ วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ธิ
- ๘๒๙. นายศิริ ทองเสริม
- ๘๓๐. นายทรงงค์ มั่นใจ วิทยาลัยบางแสน ชลบุรี
- ๘๓๑. นายอำเภอ ไพ่ ประคิมชูศิลป์
- ๘๓๒. นายชลช วุฒิชัย วิทยาลัยหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี
- ๘๓๓. นายประสิทธิ์ จำปา วิทยาลัยครูยะลา
- ๘๓๔. นายเกษม สันทลาง
- ๘๓๕. นายทรัพย์ แก้วนคม
- ๘๓๖. นายทองหล่อ สวรรณภาพ วิทยาลัยครูชลประทาน
- ๘๓๗. นายธรรมบุญ ขจรศิริ โรงเรียนสุนทรวิทยา นครราชสีมา
- ๘๓๘. นายวิสุทธิ จันทราสัท
- ๘๓๙. นายวินัย เกษมเศรษฐ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดป่าท่มคงคา
พระนคร
- ๘๔๐. นายวิศิต เมฆยงค์ วิทยาลัยครูสวนสุนันดา พระนคร
- ๘๔๑. นายสุเรียน ท้าวสัน ศึกษานิการอำเภอลาดบัวหลวง
พระนครศรีอยุธยา
- ๘๔๒. นายสมบัติ แสงรุ่งเรือง โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย
- ๘๔๓. นายสังคี ภูเขาทอง วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ธิ

๘๔๔. นายประสิทธิ์ สันเขรารท์ โรงเรียนฝึกหัดครูนครเข็งเทรา
๘๔๕. นายสุริน สัพพรรณรัตน์
๘๔๖. นายทลภ วัฒนสุนทร
๘๔๗. นายประทุม บัวทอง ศึกษานิการอำเภอเมืองสมุทรสาคร
๘๔๘. นายวิวัฒนา พรหมสาธา ณ สกลนคร วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
พระนคร
๘๔๙. นายชาติ ลัทธ
๘๕๐. นายปลอย เทพรักษ์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา พระนคร
๘๕๑. นายประทุม บินน้อย วิทยาลัยครูสวนดุสิต พระนคร
๘๕๒. นายมงคล ทานะ (มงคล สวรรณพงษ์)
ครูใหญ่โรงเรียนชนชั้น ศรีสเกษ
วิทยาลัยครูสวนสุนันทา พระนคร
๘๕๓. นายคณง บูรณะหรัณ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา พระนคร
๘๕๔. นายสรวงศ์ นิยมญาติ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๘๕๕. นายวัลลภ อินทรอุดม ดงแกกรรม
๘๕๖. นายภัญโญ จิตต์ธรรม โรงเรียนสตรีฝึกหัดครูสงขลา
๘๕๗. นายอัครา จรรย์ยานนท์
๘๕๘. นายเสวีมวทย์ ศุภเมธี วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ราชบุรี

รายนามผู้สำเร็จอนุปริญญาक्रमมัธยม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๘๗

๑. นางสาวฉวีชน สานะเสน (นาง. นระมรรตน์) ป.ม., อ.บ.
อาจารย์หัวหน้าแผนกภาษาฝรั่งเศส โรงเรียน
วัดบพิตรพิบูล
๒. นางสาวชุบ อรุณลักษณ์ (นาง. บุษปวงนิช) ป.ม., อ.บ. หัวหน้า
แผนกองค์การต่างประเทศ กองการสัมพันธ์ต่าง
ประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
๓. นางสาวชุชีพ ไยยะภุชณะ (นาง. วัฒนศิริโรจน์) ป.ม., อ.บ.
เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ
๔. นางสาวคารา เนทรายน (นาง. ศิริเจริญ) ป.ม., อ.บ. อาจารย์
โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัย
๕. นางสาวบุญชน ชูทรัพย์ (นาง. ทองอ้อย) ป.ม., อ.บ., M.A.
ศึกษานิเทศก์ กรมวิสามัญศึกษา
๖. นางสาวบุญเปรี๊ยะ สุนทนจันทร์ (นาง. ประจันตบริบาล) อ.บ., ป.ม.
M.A. อาจารย์วิทยาลัยครูจันทร์เกษม

๗. นางสาวปราณี ทวีประศาสตร์ (นาง. นาควัชระ) ป.ม., อ.บ.
ศึกษานิเทศก์ กรมอาชีวศึกษา
๘. นางสาวพนอ นิลกล (นาง. นิวัตานนท์) ป.ม., อ.บ.
๙. นางสาวเขาวลัษณ์ ลัษะชาติ ป.ม., อ.บ. อาจารย์วิทยาลัยครู
สวนกุหลาบ
๑๐. นางสาวลลิตา สมิตินันท์ (นาง. วงศ์สายัณห์) Doc is Lettres
at U. (Paris)
๑๑. นางสาววิยะดา นิลโคม (นาง. สรรวาส) ป.ม., อ.บ.
๑๒. นางสาววินัส ภาชัย (นาง. จรูญโรจน์) ป.ม., อ.บ.
๑๓. นางสาวสังศรี สุวรรณเทมีย์ (นาง. ศิวะเกอ) ป.ม., อ.บ. หัวหน้า
แผนกข่าวสาร กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
๑๔. นางสาวสนองนาฏ บุญยศิริพันธ์ (นาง. จารุติลก) ป.ม., อ.บ.
ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีวัดมหาพฤฒาราม
๑๕. นางสาวสมจิตร จารุญฤทธิ (นาง. ศรีฉวีรัตน์) ป.ม., อ.บ., M.A.
อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสาธิต วิทยาลัยวิชาการ
ศึกษา ปทุมวัน
๑๖. นางสาวสมลัษณ์ หิตะศักดิ์ อนุปริญาพาชาต ป.ม., อ.บ.,
M.A. in Health Ed. อาจารย์วิทยาลัยวิชาการ
ศึกษาประสานมิตร

๑๗. นางสาวสมศรี จันทร์ศิริ (นาง. เชื้ออภัย) ป.ม., อ.บ. ภา
โรงเรียนสตรีวัด
๑๘. นางสาวสุคนธ์ วิมลโลหะการ ป.ม., อ.บ., M.A. / อาจารย์
ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศ
๑๙. นางสาวสุภา ไทตระภิกข์ ป.ม., อ.บ., M.A. ผู้ช่วยอาจารย์
วิทยาลัยครูอคร
๒๐. หม่อมเจ้าสุภัททิศ ทิศกุล ป.ม., อ.บ., Ancien El'ève de l'
du Louvre คณะบดีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลป
๒๑. นางสาวอัมพา โชติกเสถียร ป.ม., อ.บ., M.S.E.D., M.A., P
Dip. อาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสาน
๒๒. นางสาวอาภรณ์ ไกรฤกษ์ (นาง. โมกขเวศ) ป.ม., อ.บ. คัก
นิเทศก์ กองเผยแพร่การศึกษา สำนักงาน
กระทรวงศึกษา
๒๓. นายอุทม เพชรกุล วท.บ., ค.บ.
๒๔. นางสาวอุทัยวรรณ ตันฑสินธุ์ ป.ม., อ.บ., ค.บ., Cert. in Lib
Science อาจารย์วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณ
๒๕. นางสาวอำไพ ชัยธานี (นาง. กนก้าแหง) ป.ม., อ.บ., M.S. (I
อาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสาน

การศึกษา ๒๔๘๕

๑. นางสาวอินทิรา ช่างสุวนิช ป.ม., อ.บ., M. Sc อาจารย์
โรงเรียนพาณิชย์การ พระนคร
๒. นางสาวมาลินี เหมะวงษ์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนราชินี
๓. นางสาวกฤษณา หัสทิน (นาง. สาระสาริน) ป.ม., อ.บ.
อาจารย์โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัย
๔. นางสาวภทธรศรี อนุมานราชธน ป.ม., อ.บ., M.A.
อาจารย์โรงเรียนศึกษานารี
๕. นางสาวทำนุ สุนทรสังการ ป.ม., อ.บ. อาจารย์
โรงเรียนพาณิชย์การ พระนคร
๖. นางสาวทองชาย นิมมานเหมินท์ (นาง. ชาญศิลป์)
ป.ม., อ.บ. อาจารย์โรงเรียนสฤทธิวิทยาลัย
๗. นางสาวสุคนธา อิศรเสนา ณ อยุธยา
๘. นางสาวประนอมศรี สุนทรมนูกิจ (นาง. ทศยานนท์)
ป.ม., อ.บ., M.A. อาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน
๙. นางสาวทัศนีย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา (คุณหญิง. บุษยคุปต์)
ป.ม., อ.บ., M.A., Ph. D อาจารย์ใหญ่โรงเรียนจิตรลดา
๑๐. นางสาวปัทมา นวราช ป.ม., อ.บ., อนุปริญาตภาษาสันติ
อาจารย์โรงเรียนช่างกลปทุมวัน

๑๑. นางสาวรัตนา เทียมสุวรรณ ป.ม., อ.บ., M.S. (Home Ec.),
Ph. D. มหาวิทยาลัย State College of Fr
มลรัฐคาลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา
๑๒. นางสาวสมจิตต์ วัลลิกุล (นาง. สิริไชย) ป.ม., อ.บ., M.A.
ผู้ช่วยหัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์ ไทย
๑๓. นางสาวปนปรัง วีระเวช ป.ม., อ.บ. ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่
โรงเรียนสตรีศรีนคร
๑๔. นางสาวบุญเรือน บุระมาน ป.ม., อ.บ., M.A. อาจารย์ใหญ่
โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี จังหวัดพิษณุ
๑๕. นางสาวบรรจง ปุณณะบุตร ป.ม., อ.บ.
๑๖. นางสาวบุญลักษณ์ นิธิกร ป.ม., อ.บ.
อาจารย์โรงเรียนไพศาลศิลป์

หอสมุดจุฬาลงกรณ์

ปีการศึกษา ๒๔๕๐

๑. นางสาวจำลอง ยังวิริยะ ป.ม.
๒. นางสาวกษุณี ณ ถลาง (หม่อมกษุณี ยวิพัตร์) ป.ม., อ.บ.,
M.A. อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสมประสงค์
๓. นายธงชัย วัฒนศิริโรจน์ ป.ม.
๔. นางสาวนภา วงศ์พานิช (นาง. หุ่นจำลอง) ป.ม., อ.บ.
อาจารย์โรงเรียนสตรีศรี

๕. นางสาวบุญยืน เกษจำรัส (นาง. สารีภุชญา) ป.ม., วท.บ.
(เกษรตินิยม), M.Ed. อาจารย์วิทยาลัยครูเชียงใหม่
๖. นางสาวประภา ฌ นคร ป.ม., อ.บ.
๗. นางสาวประณีต สรส์ชาติ (นาง. เจาทเกษตริน) ป.ม., วท.บ.,
M.S. อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๘. นางสาวผ่องจิตต์ ทวีสุข ป.ม., อ.บ.
๙. นางสาวพิสวง ชันธิไชย ป.ม., อ.บ.
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
๑๐. นายภาวาส ขุนนาค ป.ม., อ.บ., M.A. สำนักพระราชวัง
๑๑. นางสาวลัดดา ศิริชุมแสง ป.ม.
๑๒. นายสุนทร รัตติประภกร ป.ม.
๑๓. นางสาวสมบุญ ศรียามัย วท.บ., ค.บ., M.Ed. วิทยาการ
อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีผไทศรสูงชลดา
๑๔. นางสาวสถาพร ชานีประศาสน์ (นาง. สุวณณาส์)
ป.ม., อ.บ., M.S. in Ed. ศึกษานิเทศก์
กรมสามัญศึกษา
๑๕. นายแสวง ตันบุญตั้ง ป.ม. อาจารย์โรงเรียน
สวนกุหลาบวิทยาลัย
๑๖. นางสาวอรสา ภายนิยโยธิน ป.ม., อ.บ.
๑๗. นางสาวอำไพ วิเศษกุล ป.ม., อ.บ.

๙. นางสาววงลาภ วสุวัต (นาง. กาญจนวรรณิชย์) ป.ม., วท.บ.
๑๐. นางสาวเรียง โสภณ อ.บ., ค.บ. (เกียรตินิยมอันดับสอง), M.S.
in Ed. เคยเป็นอาจารย์วิทยาลัย
วิชาการศึกษาประสานมิตร
๑๑. นางสาวลัทธา ประเสริฐกุล ป.ม., วท.บ., M.S. อาจารย์วิทยาลัย
วิชาการศึกษาประสานมิตร
๑๒. นางสาวสุภาพ พาณิชกุลผล (นาง. เทอถาน) ป.ม., วท.บ., M.S.
๑๓. นางสาวสมบุรณ์ ศรีประภา (นาง. เวียงสมุทร) ป.ม., วท.บ., M.S.
อาจารย์โรงเรียนสตรีขอนแก่น
๑๔. นางสาวสมพร สุกนิสร (นาง. ผลากรกุล) ป.ม., วท.บ., M.S.
อาจารย์โรงเรียนสตรีวิทยา
๑๕. นางสาวสุลั เกิดสว่าง ป.ม., อ.บ., M.Ed., Dip. Ed. ผู้ช่วยอาจารย์
โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
๑๖. นางสาวสุดถนอม ศรีชญา วท.บ., ค.บ. อาจารย์โรงเรียน
นายร้อยพระจุลจอมเกล้า ฯ
๑๗. นางสาวสุพิศ ทัพภวิมล (นาง. สาครมงคล) ป.ม., อ.บ. กรม-
วิทยาศาสตร์
๑๘. นางสาวสายัณห์ คำเด็ยว (นาง. มาลาภรณ์) ป.ม., อ.บ., ค.บ.,
M.S. in Ed. อาจารย์วิทยาลัยวิชา-
การศึกษายางแสด

๑๘. นางสาวอุลิต เสนะวัต (นาง. อุตมะโยธิน) ป.ม., วท.
 อาจารย์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอม
 เกล้า ฯ

๖
 ปการศึกษา ๒๔๕๒

๑. นางสาววงกล พิเศษสถลกิจ (นาง. สรทของคำ) ป.ม.
๒. นางสาวฉอห์น วิสทธิมรรค ป.ม., อ.บ., M.A. อาจารย์โรงเรียน
 เตรียมอุดมศึกษา
๓. นางสาวเฉลิมศรี ธรรมบุตร ป.ม., อ.บ., M.A. (Sociology), M.A.
 (Anthropology) M.EX. (Agricultura
 Extension) อาจารย์วิทยาลัยวิชา
 การศึกษา ประสานมิตร
๔. นางสาวชูจิตต์ เควทรนทร์ (นาง. สรวงค์) ป.ม. อ.บ.
๕. นายชำนาญ ผดผอง ป.ม.
๖. นายเชวง เวียงสุวรรณ ป.ม., วท.บ., M.R.A. อาจารย์คณะวิชา
 ประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๗. นางสาวชูสิริ งามรमान ป.ม., อ.บ., Cert. of Ed., M.Ed. ศึกษา
 นิเทศก์ กรมวิสามัญศึกษา
๘. นางสาวชูจิตร์ ไชยประณะ (นาง. วัตรสาร) ป.ม., อ.บ., M.
 inEd. อาจารย์วิทยาลัยพลศึกษา
๙. นางสาวชูศรี ฉายางาม (นาง. นาคะจิต) ป.ม., วท.บ., M.S.
 (Home E.c) ศึกษานิเทศก์ กรมวิสามัญศึกษา

๑. นางสาวคุษฎี นามวงศ์ ป.ม., อ.บ., M.S. in Ed. อาจารย์โรงเรียนฝึกหัดครูพระนคร
๒. นางสาวดวงเดือน พิศาลบุตร ป.ม., อ.บ., M.S. in Ed. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หัวหน้าแผนกวิชา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๓. นางสาวถนอมศรี ทองเปล่งศรี (นาง. จิระคุณ) ป.ม., วท.บ. อาจารย์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าฯ
๔. นางสาวทัศนีย์ กนิษฐะสุนทร ป.ม., อ.บ.
๕. หม่อมราชวงศ์หญิง นันทวาร ไสยกุล ป.ม., อ.บ.
๖. นายบุญถียร ทวีฉาย ป.ม., อนุสถาปัตยกรรม ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนช่างก่อสร้างอุเทนถวาย
๗. นางสาวเบญจมาศ คัมภีร์ (นาง. เกษมเศรษฐี ป.ม., วท.บ., M.S. in Ed. อาจารย์วิทยาลัยครูสวนกุหลาบวิทยาลัย
๘. นางสาวประยูร พลิกามินทร์ ป.ม., อ.บ.
๙. นางสาวเปรมจิตต์ จรุงเรืองฤทธิ (นาง. สรีระวดี) วท.บ., ค.บ. (เกียรตินิยม), M.S. in Ed. อาจารย์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
๑๐. นางสาวปัทมา สิงหะ ป.ม., อ.บ.
๑๑. นางสาวเข้ยมศรี พุทธิศรี (นาง. นาคพัฒน์) ป.ม., อ.บ. M.A.T. อาจารย์วิทยาลัยครูจันทร์เกษม
๑๒. นางสาวปรีดา บุญญะศิริ ป.ม., อ.บ. อาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒๒. นางสาวผ่องใส แจ่มประเสริฐ ป.ม., วท.บ. อาจารย์โรงเรียน
เตรียมนาย
๒๓. หม่อมราชวงศ์หญิง พันธุ์วาทย์ เกษมสันต์ ป.ม., อ.บ. อาจารย์
โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๒๔. นางสาวพระเย็บ อุตยานิน ป.ม., อ.บ., M.S. in Ed. อาจารย์
โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์
๒๕. นายไพฑูรย์ พงศ์บุตร ป.ม., อ.บ., M.A. (Cantab.) Dip. in
(St. Aridrews), M.A. (Hawaii) อาจารย์คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒๖. นางสาวพงใจ ศรัลัมภ์ (นาง. สีนธวานนท์) ป.ม., อ.บ., M.A.
อาจารย์วิทยาลัยครูจันทบุรี
๒๗. นางสาวมานิต สาครินทร์ ป.ม., อ.บ., M.S. in Ed. อาจารย์
วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๒๘. นางสาวมณี มะโนทัย ป.ม.
๒๙. นางสาวมาลี จามกร (นาง. ประไพ) ป.ม., วท.บ., M.A., Ph.D.
อาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๓๐. นางสาวรพีภา ชัยยาณี ป.ม., อ.บ., M.A. (London), M.A.
(Hawaii) อาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๓๑. นางสาววชิรี สาครินทร์ ป.ม., อ.บ.
๓๒. นางสาววรรณ เสรีบุตร ป.ม., อ.บ. อาจารย์โรงเรียนพนมดงรัก

๓. นางสาววิภาวรรณ ศรีสัมบุญ (นาง. มนัญญา) ป.ม., อ.บ., M.Sc.
ศึกษานานเทศกรรมชาวศึกษา
๔. นางสาวส่องศรี มนตรีวัฑ ป.ม., วท.บ.
๕. นางสาวแสง กฤษณานนท์ ป.ม., วท.บ., M.S. in Phamacutical
chemistry อาจารย์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๖. นางสาวโสภี หอมวงศ์ (นางสาว เนตราคม) ป.ม., Dip. in
Teaching of English อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ
๗. นางสาวสร้างค์ ไคว้ตระกูล ป.ม., วท.บ., M.A.Ph.D. หัวหน้าแผนก
วิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๘. นางสาวสุนทร พงศ์อนันต์ (นาง. สังขวาล) ป.ม., อ.บ., Dip. in
Ed. (Sidney) อาจารย์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๙. นายสุวรรณ ทังสุขศรี ป.ม.
๑๐. นางสาวอุบล รัตประจักษ์ ป.ม., อ.บ., ค.บ. อาจารย์โรงเรียน
เตรียมอุดมศึกษา
๑๑. นายอาทิตย์ บุญญวัฑ ป.ม. บริษัทเอสไอ
๑๒. นางสาวอารี อัญญา ป.ม., อ.บ. อาจารย์โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย
๑๓. นางสาวอุไร มังทรสวรรค์ ป.ม., อ.บ., M.A. อาจารย์วิทยาลัยครู
เชียงใหม่

หอสมุดคุรุสภา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภา นายกำธร ตติรกุล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

๑๑ มกราคม ๒๕๐๘